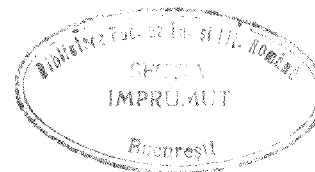
BARBU DELAVRANCEA

O P E R E

VII

Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și variante, glosar și bibliografie
de
EMILIA ȘT. MILICESCU

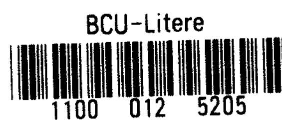

SCRIITORI ROMÂNI

EDITURA MINERVA
București, 1970

PUBLICISTICĂ

ARTICOLE POLITICE (2)

UN OM...

Un om care nu se va duce. Un om care vă rămîne — nervos, viu, devotat, mare, cu defecte, cu calităţi extraordinare şi fără păcat din punctul de vedere al naţionalismului —, un om rar, una din excepţiunile pe care un secol le produce în calea sa, zicea ieri în Cameră, plîngînd la tribună şi făcînd să plîngă:

„Noi bătrînii ne vom duce, ne ducem ca nişte fantome, căci viaţa noastră, încet-încet, s-a stins pentru binele poporului românesc. Generaţiunea noastră, din care n-a rămas decît cîţiva, s-a stins săracă, ca Goleştii, ca Rosetti şi atîţia alţii, şi tot săraci vor muri Brătienii şi sărac voi muri şi eu. Şi acuzaţi, şi judecaţi, în pasiunea luptelor politice, generaţiunea noastră a avut entuziasm şi curaj pentru idealul naţional. Voi, deputaţi tineri, luaţi de la noi numai calităţile; vă conjur, luaţi numai entuziasmul şi curajul şi lăsaţi patimele noastre, căci noi am fost născuţi într-o epocă de frămîntări excepţionale.

Nu comiteţi ruşinea d-a da în judecată guvernul liberal, căci voi veţi continua cu destinile ţărei şi pe fruntea voastră va rămîne pata acestei ruşini în faţa Europei. Noi ne ducem şi voi veţi rămîne: rămîneţi numai cu curaj şi cu entuziasm!"

Aşa a sfîrşit discursul său Mihail Kogălniceanu şi emoţiunea a cuprins întreaga Cameră, afară de cîţiva tineri degeneraţi şi bătrîni corupţi.

Kogălniceanu n-a fost blînd cu Camera, n-a linguşit parlamentul, a fost mare, fiindcă era convins de sfînta cauză ce apăra; era convins, căci era condus în discursul său de simţul omului de stat şi de idealul etern al tuturora cari simt româneşte.

Noi nu criticăm generaţiunea actuală, a căreia cultură este mai presus de orice îndoială; dar trebuie să mărturisim că ieri, în Kogălniceanu, vedeam o dovadă vie de ceea ce noi nu avem îndestul, vedeam o dovadă de cît entuziasm au fost [capabili] bătrînii pentru ţălurile mari.

Şi cînd zicem aceasta nu ne gîndim la naivii incapabili ca Iepureanu, ferit-a Dumnezeu, ci ne gîndim la acei tineri cari sinceri sunt devotaţi binelui public.

Constatăm cu plăcere şi cu regret — cu plăcere şi cu regret fiindcă voim să fim drepţi şi sinceri şi cu noi şi cu bătrînii noştri — că noi, noi fericiţii cari avem totul d-a gata, comitem de multe ori păcatul d-a nu ne întreba prin cîte jertfe şi prin cîţi martiri a ajuns ţara ceea ce este.

Cîţi au sărăcit, cîţi au pierit, cîţi au suferit pentru poporul românesc! Fiecare instituţiune mare are la temelie eroii ei, şi libertatea d-a gîndi, d-a scri şi d-a vorbi s-a zidit pe osămintele atîtora bravi şi dezinteresaţi, încît mărirea şi libertatea noastră de azi trebuie s-o explicăm prin curajul şi entuziasmul acelora cari nu mai sunt şi acelora cari mai sunt atît de rari şi atît de venerabili.

Nouă nu ni se cere decît patriotismul d-a păstra, lor li s-a cerut — şi ei au dat voioşi — curajul d-a se jertfi.

Să învăţăm din cuvintele şi lacrămile unui bătrîn mare ceea ce cărţile ne spun atît de rar şi atît de palid.

Kogălniceanu ieri, la tribuna parlamentului, n-a fost omul de stat, cum este întotdeauna, ci omul ale căruia cuvinte şi lacrămi vorbeau despre o generaţiune mare aşa cum cărţile nu pot vorbi.

Să învăţăm de la el şi de la contimporanii săi, cari au mai rămas, cum se vorbeşte în cauzele mari şi sfinte.

LUPTA NOASTRĂ

În doi ani de luptă necurmată contra numeroaselor grupări cari se ridicaseră împotriva noastră, deşi oaste mai tînără şi neoţelită în marile lupte ale şefilor noştri, un singur merit nu ne sfiim a ni-l constata: n-am şovăit. Orice soldat credincios poate să spuie fără a fi acuzat de fanfaronadă: m-am bătut cu credinţă şi credincios m-am dus acolo unde drapelul m-a condus, fără a mă întreba dacă am tăbărît în focul pieirii sau în focul victoriei.

În războaiele cumplite ale politicei, din amestecul şi înverşunarea luptei, pentru unii rezultă jertfe şi pentru alţii spolii. Jertfa o fac cei credincioşi şi spoliile le iau dezertorii, al cărora loc, fie tineri fie bătrîni, este pururea lîngă traista guvernelor corupte, traistă pe care asemenea guverne o pun în vîrful unei prăjini şi le slujeşte drept drapel, şi prăjina este înaltă pentru ca grăunţele să fie zărite din toate părţile şi de la orice depărtare.

Un exemplu putem să dăm fără nici o violenţă, fără ură şi numai cu interesul ce purtăm adevărului, exemplu care rezumă în sine tot ce este trist şi detestabil în acei soldaţi cari mişună nu în focul luptei, ci împrejurul traistei guvernamentale. D-l C.C. Arion va rămînea ca un model perfect al soldatului tînăr, care în doi ani de zile trece prin toate grupările cari nu se luptă, ci îşi dispută puterea. Cu d-l Pake Pro-

topopescu, cu d. general Florescu, cu d-l Vernescu, cu d-l Carp, cu toţi în total, dar mai ales cu toţi pe rînd, după cum fiecare punea piciorul pe prima treaptă a puterei. Şi d-l Arion este tînăr, este inteligent, are o poziţie materială independentă, mai mult găsită decît muncită şi totuşi d-sa a dat exemplul cel mai trist al mercenarului, pe care-l găseşti vecinic lîngă condotierul favorizat de noroc, fără a vedea în purtarea sa nici renegarea trecutului, nici oroarea prezentului, nici distrugerea oricărui pic de caracter, singurul lucru care face din soldat erou şi om politic.

A fi fost şi a fi pururea conduşi de credinţă şi a detesta în cel mai înalt grad exemplul de mai sus, iacă singurul merit cu care ne vom făli; restul activităţei noastre să-l discute oricine va vroi şi cum îi va plăcea.

Am gîndit, am scris, am luptat cum am putut şi cît am putut, dar n-am dat voie interesului şi ambiţiunei să ne dea poziţiune în luptă sau să ne găsească articolile şi fraza.

Am fost acuzaţi îndeosebi de violenţă. Este uşor să aduci asemenea acuzaţie aceluia care luptă şi luptă cu credinţă pentru drapelul şi idealul său politic cînd stai la distanţă de luptă şi nu ai nimic de apărat decît puterea cu farmecile ei, egoismul liniştit şi calculator, apetitele personale satisfăcute de puternicii zilei şi mandatul şi onorurile pe cari niciodată nu le-ai meritat.

Ş-apoi este şi natural ca tu, om de credinţă, să pari fanatic în faţa omului fără credinţă, să pari violent şi atroce în faţa omului care caută şi găseşte puful moale şi căldicel, să pari execrabil fiindcă rămîi constant în faţa apostatului, gata d-a trece din apostazie în apostazie pînă va ajunge sub pulpana puternicilor corupţi şi fără ideal.

Nu tăgăduim că în înverşunarea luptei, animaţi mai cu seamă de lupta pentru naţionalitate în faţa acelor cari o zguduie izbind-o în instituţiile ei cele mai mari, noi nu tăgăduim că în această învălmăşală n-am dat cîtorva lovituri grele, cari ar fi trebuit să cază mai mult asupra altora. Dar nu noi am provocat lupta dintre liberal şi liberal, şi, cînd între noi şi duşmanii ţărei am întîlnit un cordon de luptători, trebuia să izbim pentru ca să trecem înainte.

În luptă trebuie să calci pe multe sentimente ale inimei, căci în luptă ţi se cere să-ţi faci datoria cu orice preţ, altfel din cedare în cedare ajungi fatal la dezerţiune, la tot ce poate fi mai nedemn pentru un luptător cinstit şi curagios.

După doi ani de luptă crîncenă, orizontul luptelor politice începe a se lumina; armatele se văd şi se înţeleg mai bine — de acum înainte încep strîngerile laolaltă — şi, cînd ni se cere o concentrare de forţe, noi ne concentrăm cu aceeaşi credinţă cu care am intrat acum doi ani în focul unei lupte violente şi exterminătoare.

Democraţia, încetînd, doreşte pace unora şi război cumplit altora. Încetăm aci, intrînd în foc acolo unde ne va trimete partidul.

La revedere.

STRIGĂTUL LOR

O coaliţiune politică este un fenomen politic trecător şi adeseaori, din punctul de vedere al intereselor publice, este un fenomen regretabil şi primejdios. Coaliţiunea este o împărecheare nenaturală în care rolul de căpetenie îl joacă ambiţiunile personale, iar victimile sunt pururea cei de bună-credinţă, aceia cari intră în coaliţiuni cu intenţiunea limpede şi hotărîtă d-a se jertfi pentru interesele generale, priimind să fie pietrile luminoase de marmură într-un mozaic sumbru şi fără de valoare.

Dar ceea ce se îmbină într-un mod nenatural este natural să se dezbine. Din coaliţiuni elementele de valoare sunt eliminate, azvîrlite îndată ce elementele murdare — al cărora ideal este ambiţiunea şi foloasele personale — pun mîna pe putere. Nu pot trăi la un loc idealul curat şi luminos a căruia strălucire se revarsă asupra naţiunei cu capetele înguste şi inimele corupte ale cărora ideal este salteaua moale şi rapacitatea. Viaţa coaliţiunilor se măsoară cu clipele, căci în fond nu este nici chiar o juxtapunere mecanică, ci pur şi simplu o apropiere fără atingere, o diviziune esenţială cu un aspect amăgitor de *un tot întreg şi unitar.*

Mai de lungă durată sunt formaţiunile cari constituiesc uniri politice. Unirile se fac pe oarecari caractere comune, rămînînd însă multe şi mari deosebiri între cei ce fac aceste alianţe. Dar şi asemenea grupări sunt menite să se desfacă, să piară, deoarece este o lege naturală ca *oamenii să se apropie văzînd numai ce este comun între ei şi aliindu-se să vază imediat numai*

ceea ce-i deosibeşte. Partea diferenţială, simţită în fiece moment, creşte şi ia proporţiuni din zi în zi mai formidabile, pînă cînd cei cari au făcut alianţa nu proiectează în cuvintele şi faptele lor decît partea diferenţială. Ajunsă în această stare, alianţa se desface, se dezbină, se risipeşte.

Fenomenul cel mai extraordinar însă este despicarea unui partid vechi, crescut în zecimi de ani şi glorificat prin fapte mari şi patriotice. Cînd începutul unui asemenea partid este o renaştere naţională şi cînd viaţa lui este un lung şir de victorii politice şi de revendicări naţionale, despicarea lui într-un moment de criză excepţională este un imens rău naţional şi un fenomen care uimeşte şi întunecă pentru un moment inteligenţele cele mai vaste.

Un singur lucru este evident în acest fenomen: *dezbinarea unui asemenea partid este nenaturală, întocmai după cum îmbinarea din coaliţiuni era nenaturală,* şi de aceea dezbinarea în primul caz şi îmbinarea din al doilea caz trebuiesc să fie *trecătoare.*

Acesta este adevărul care izbeşte de la început pe un om obişnuit să înţeleagă şi să adîncească fenomenile politice.

Şi după această primă observaţie, cînd mîniile momentului trec şi răul politic şi social devine iminent, cauza dureroasei despicări a unui partid născut din rărunchii şi aspiraţiunile mari ale poporului devine evidentă.

Prima cauză, şi aproape singura cauză a acestei dezbinări, este numai dorinţa fatală care se rezumă în cuvintele „din ce în ce mai bine“ şi care se resimte în tot trunchiul partidului şi în ambele bucăţi ce se dăsfac pentru un moment. Nu principiile, nu drapelul, nu idealul politic şi social divid ceea ce este natural să trăiască indivizibil, ci dorinţa puternică „din ce în ce mai bine“, împărtăşită de toţi, însă privită din deosebite punte de vedere.

Însăşi cauza dezbinării într-un partid vechi, mare, puternic, organic şi natural este o cauză laudabilă, oricît de rele ar fi efectele ei pentru binele şi propăşirea naţiunei.

Dar este destul ca această cauză să apară, pentru ca duşmanii partidului să puie în mişcare instrumentul funest al intrigei şi să-şi strecoare veninul lor picătură cu picătură în aceia care se revoltă.

La noi, întregul şir de fenomene pe cari le enumerarăm, de coaliţiuni, de alianţe şi dezbinări nenaturale, s-a produs în aceşti cîţiva ani din urmă.

Şi astăzi, cînd ţara ordonă ca aceia pe cari numai dorinţa vie a binelui obştesc de o parte şi de alta i-a dezbinat, cînd ţara ordonă acelora căror le datoreşte reînvierea, independenţa şi gloria nu să se coalizeze, nu să se unească, ci să se contopească, o imensă clamoare se aude în cîmpul duşmanilor noştri şi duşmanilor ei.

Dacă însă ei ar putea avea un moment de conştiinţă şi de onestitate politică şi dacă în asemenea moment ei ar privi contopirea pe care opinia publică, pe care ţara întreagă o ordonă, desigur că ar tăcea şi ar vedea în această plecare a liberalilor la voinţa naţiunei un fenomen natural, care trebuia să se întîmple şi pe care nimeni, nici o voinţă, nici o forţă, nu-l putea înlătura.

Dar asemenea momente de luciditate şi onestitate politică nu pot avea aceia cari nu cunosc nici ţara, nici aspiraţiunile ei.

Clamoarea lor este ţipătul desperărei.

Cei cari ne guvernă sunt duşmanii eterni ai partidului şi ai partidelor. Fiecare din ei vor să fie şef şi partid.

Lupta lor este o sfăşiere de preponderare personală. Fără program, fără trecut şi fără ideal politic şi naţional, ei nu pot înţelege un partid atît de vast cu un singur drapel; fiecare din aceşti fanarioţi nu poate pricepe în politică decît un singur principiu de guvernămînt oriental: „Unul singur pe dasupra celorlalţi". Şi fiecare din ei vrea să fie acel „unul singur".

Iacă de ce rămîn uimiţi privind la contopirea liberalilor, ş-apoi, văzînd în această contopire un imens ocean care-i coprinde, clamoarea lor este strigătul de disperare al acelora cari îşi văd naufragiul.

Încă o dovadă mai mult că ordinul ţărei este salvarea ei.

ŞARLATAN

Întrebarea s-a ridicat de mult.

Furia, demenţa sau folosul ascuns fac dintr-un publicist cunoscut omul pierdut pentru care nici adevărul, nici morala, nici legile scrise să nu mai aibă nici o valoare? Nervii, nevroza sau junghiurile cerebrale transformă pe acest publicist într-o hienă care ţipă de mînie sau de foame?

Maladia sau neruşinarea lui, una sau alta, produc efectele cari revoltă nu numai pe oamenii politici, dar chiar pe aceia cari trec mai la distanţă de sfera activităţei politice? O hienă sau un furios, cea dîntîi în grătii de fier, cel de-al doilea închis între patru ziduri, în momentele de criză, cînd ferocitatea şi halucinaţia i-apucă, sperie nu numai pe cei din menajerie şi din ospiţiu, dar chiar pe trecătorii cari s-ar apropia de închisoarea animalului crud sau a furibundului asmuţit de demenţă şi torturat de viţii ascunse.

Ce vroiţi, este natural să vedeţi în directorul *Luptei* un om cu o organizaţie deosebită de a celorlalţi oameni.

Ce e drept, oamenii mari şi ei au o organizaţie cu totul specială, ba unii oameni de ştiinţă, înduplecaţi de avantajele trecătoare ale teoriilor originale, au susţinut că geniile sunt cel puţin nişte monştri, nişte bolnavi, a cărora activitate cerebrală este un paroxism involuntar şi continuu. Dar nimeni nu poate nega că mulţimea organizaţiilor speciale, că monştrii umani, în

regulă generală, şi într-un număr imens de mare, în raport cu geniile, sunt reprezentaţi prin criminali, prin escroci, prin şarlatani, prin ambiţioşii maniaci, prin grandomani şi prin viţioşii închinaţi patimelor murdare sau plăcerilor bestiale. Aceste organizaţii speciale sunt atît de numeroase şi atît de uşor de recunoscut, încît originalitatea exterioară nu poate ascunde degradarea lor dinlăuntru.

E cert că directorul *Luptei* a ţinut cu orice preţ ca să apară lumei ca un om cu deosebire original. Original prin aspect şi petreceri, original prin viaţa publică şi privată, original prin violenţă, cruzime şi despreţ de conştiinţă, original prin dezerţiuni, metamorfoze şi tripotajuri,original prin antidinasticism, antiliberalism, anticonservatism, pro şi antisocialism, original prin murdărie de cuvînt, de frază, de gîndire, de fapte şi de preocupări, original prin poltronărie şi misitie politică ocultă, original prin interesul cu care se dă şi prin cutezanţa cu care se rupe.

Un lung şir de originalităţi de felul acesta şi de alte feluri, pe cari nu le putem nici indica de teamă d-a nu ofensa sufletul cititorilor, iacă viaţa directorului *Luptei;* vorbim de partea internă a vieţei lui, tocmai despre acea parte de o originalitate înfiorătoare care cînd nu inspiră scîrbă nu te lasă fără dezgust.

A enumera şirul de fapte din viaţa sa, de care morala filozofică şi naturală şi morala legilor scrise a trebuit să sufere necontenit, ar trebui să ne ocupăm prea mult de acest original şi prea puţin de delicateţea opiniei publice.

Pe cine nu a înşelat? Al cui joc nu a făcut în vederea unor triste avantaje? Pe cine nu a exploatat începînd de la tipografi şi sfîrşind cu opinia publică?

Şi acest om se năpusteşte, din siguranţa hotelului în care trăieşte, asupra liberalilor care să supun conştiinţei lor şi voinţei generale a ţărei şi se contopesc într-unul şi acelaşi partid, sub unul şi acelaşi drapel. Ceea ce au făcut liberalii este un act atît de mare pe cît este de natural. Opinia publică le impunea, pericolele naţionale le impunea, trecutul, idealul şi credinţele lor le impuneau.

Şi directorul *Luptei*, a doua zi după ce-şi părăseşte şeful, pe care-l tratează de apostat şi de bolnav inconştient, afirmă că contopirea este o monstruozitate revoltătoare şi cinică, un spectacol dezgustător, o formaţiune din cei mai despreţuiţi oameni din ţară, o bătaie de joc care trebuieşte înfierată cu fierul roşu, o bandă de exploatare etc. etc.

Cînd un om, de a doua zi ce părăseşte un grup politic, începe să strige în aşa hal şi cu deplină conştiinţă că fiece cuvînt al său este o crimă morală, şi cînd acel om este acelaşi care scria din cafenelile Parisului, după al zecelea coniac, că miniştrii ţărei sunt nişte cîni turbaţi pe cari trebuie să-i împuşcăm, acest om este, desigur, o organizaţie specială, un original, care, dacă nu va fi un geniu este, desigur, un nebun sau un decrepit moral.

Cînd vom avea poftă de rîs, vom afirma că directorul *Luptei* este un geniu, dar pînă atunci, uitîndu-ne la cantitatea insultelor şi trivialităţilor pe cari le-a împrăştiat cu atîta profuziune pînă la vîrsta de 40 de ani, fără a mai fi comis alt decît şantaje şi comerţ de condei şi conştiinţă, fatal trebuie să ne întrebăm: ce este acest original: nebun sau imoral?

Iată o întrebare grea. Dacă n-ar exista acel ***sau***, întrebarea n-ar mai fi şi problema s-ar dezlega ea de la ea.

După furie şi unele gîndiri, după aspectul şi faptele din unile momente, după inconştienţa sa în neruşinări şi grandomanie, după unele iluzii puerile şi spasmuri defigurante, problema se rezolvă într-un fel. Ceea ce te pune pe gînduri şi risipeşte prima soluţie este calculul evident d-a fi în opoziţie şi în acelaşi timp cu o parte din guvern dacă nu cu întregul, d-a menaja unele persoane astăzi pe cari ieri le acoperea cu noroi numai pentru că acele persoane sunt aruncate de vîntul norocului pe băncile ministeriale sau foarte aproape de ele.

Dar, desigur, acest om, curtenit de *Timpul* şi lăudat de *Constituţionalul*, nu poate avea nici chiar scuza nebuniei.

Originalitatea lui este din acea clasă care inspiră dezgust, dispreţ, şi cînd va fi împinsă ceva, ceva mai mult, ea va provoca mişcarea justiţiei şi fuga originalului peste graniţă pentru a-şi prescri pedeapsa în loc d-a-şi espia nelegiuirea.

Culmea cinismului însă este întrecută cu nouă suliţe cînd acest personaj declară că mîne va „răzbuna opinia publică ultragiată de ... înfrăţirea liberalilor". Un asemenea om să răzbune opinia publică !? Şi de ce? Cît curaj, cîtă prezumţie, cîtă şarlatanie!

Sub o mască diformă... o diformitate morală.

REZOLUŢIUNEA NOASTRĂ

„Delegaţii partidei liberale din toată ţara, întruniţi astăzi în 25 martie 1890 în Bucureşti, proclamînd Comitetul Central al partidului liberal, ia următoarea rezoluţiune:

De a lupta din toate puterile pentru a face ca ţara să reintre *în exerciţiul drepturilor şi libertăţilor ei* şi să înceteze o stare de lucruri *periculoasă pentru toate instituţiunile noastre publice*".

Iată rezoluţiunea luată la întrunirea noastră de la Ateneul vechi şi aclamată cu un entuziasm zguduitor.

Era timp ca partidul liberal să se ridice în picioare ca un singur om şi să pornească ca o singură legiune disciplinată şi gata d-a se jertfi, astăzi ca şi în trecut, pentru binele neamului românesc. Aceia cari au luptat o jumătate de secol, necunoscînd odihna şi spaima, ar fi comis o crimă naţională dacă nu s-ar fi grăbit să năpădească sub acelaşi drapel splendid pe care a stat şi va sta pururea scris idealul politic şi naţional al românilor. Acei cari au redeşteptat simţul naţional adormit de un secol şi mai bine, acei cari s-au pus în fruntea mişcărilor şi aspiraţiunilor mari ale poporului românesc, acei cari au luptat contra fanarioţilor dinlăuntru şi duşmanilor din afară, acei cari au zguduit şi sfărîmat cătuşile ce ne încingeau braţele şi grumajii şi le-au aruncat la pămînt

pentru ca pe aceste belciuge groase şi grele poporul românesc să puie un picior ferm, acei cari au pus în mîna românului spada şi i-a aprins înaintea ochilor un ideal în veci nepieritor, acei cari au realizat marele vis al naţiunei şi a făcut din două provincii umilite de o suzeranitate coruptă şi de un protectorat sălbatic, un popor liber şi independent nu puteau rămîne mult timp prada animozităţilor şi a intrigilor fără ca să puie în primejdie munca lor, munca naţională de o jumătate de secol. Dacă partidul care a reînviat un popor şi a învins lăcomia duşmanilor colosali din afară ar fi stăruit într-o viaţă de diviziuni şi mînie, o mînă de pigmei, streini unii prin sînge şi înstreinaţi alţii prin creştere, ar fi izbutit să facă din noi ceea ce nu au putut să facă nici fanarioţii Bizanţului, nici Turcia, nici colosul Nordului. Ar fi izbutit să ne adoarmă conştiinţa naţională şi să ne răpească ceea ce s-a dobîndit prin jertfe mari: libertăţile publice şi instituţiunile naţionale.

Fără îndoială că ura şi diviziunea din marele partid liberal-naţional ar fi întărit pacostea şi primejdia de sus, ar fi întărit pe aceia cari au furat puterea şi pe care nu o întrebuinţează decît pentru a ne slăbi, a ne dezorganiza, a ne umili, a ne robi, a ne îngenuchea înlăuntru şi a ne ruşina în afară.

Pe această cale un partid titanic ar fi fost ţintuit la pămînt de un moşoroi de furnici.

Şi nu e vorba de învingerea unui partid, oricît de mare şi glorios ar fi el, ci de o învingere naţională. Această primejdie a străfulgerat în inima fiecărui liberal, a străfulgerat în inimile bătrînilor luptători, a străfulgerat în inima ţărei. O vastă conştiinţă s-a luminat. Primejdia care ameninţă ţara ar fi fost o crimă pe care ar fi comis-o fanarioţii de la putere, la care indirect ar fi consimţit liberalii, fiindcă ar fi permis prin diviziunile lor să se comită.

Şi naţiunea, şi patriotismul, şi idealul lor comun au impus pacea salutară liberalilor din capitală şi din toate unghiurile ţărei. Şi rezoluţiunea luată de liberali este o dovadă mai mult că ţara în momentele grele nu are decît o pîrghie: partidul liberal, întregul

partid, bătrîni şi tineri, luptători deprinşi cu focul luptelor şi voluntari tineri care ard de dorinţa d-a se oţeli, ca şi cei bătrîni, în luptă şi jertfe.

Rezoluţiunea luată de liberali este demnă de trecutul lor; liberalii sunt hotărîţi să lupte pentru ca „ţara să reintre în exerciţiile drepturilor şi libertăţilor ei“, sunt hotărîţi să lupte din toate puterile pentru ca „să înceteze o stare de lucruri pericoloasă pentru toate instituţiile noastre publice“.

Astăzi suntem sub un regim vechi, vechi de tot, sub regimul fanariot, sub regimul bunului plac şi al parveniţilor, al cărora ideal este „elita socială“, „privilegiile“, „piramida socială“, „oligarhia fanariotă“.

Abia ajunşi la putere, şi atentatele contra libertăţilor publice au început cu o furie şi o cutezanţă uimitoare. Cine a uitat bătăile de la Giurgiu, sîngele de la Ploieşti şi de la Focşani? Cine nu ştie că candidaturile guvernamentale au ajuns la gradul cel mai înalt al neruşinărei? Cine nu ştie că impudenţa şi curajul în rău a fost împins pînă acolo, încît pe unii magistraţi i-au obligat să subsemneze un jurămînt în toată forma că vor lupta pe toate căile pentru ca *candidaţii guvernamentali să izbutească în alegeri?* Cine nu ştie cît de grav a fost călcată *Constituţiunea* prin bătăi şi vărsări de sînge, prin corupţiune şi ameninţare, prin candidaturi oficiale şi prin alegeri făcute în persoanele atîtor funcţionari administrativi, plătiţi nu numai de comună şi judeţ, dar plătiţi chiar de stat?

Cum voiţi ca o mînă de păcătoşi, orfani de partid şi de încrederea ţărei, să respecte libertăţile publice şi mai ales marea libertate a alegerilor?

Acest regim nu poate fi decît fatal condus la sfîşierea drepturilor şi libertăţilor naţionale.

Şi legile lor pe cari voiesc să le impuie ţărei sunt nişte adevărate capitulaţiuni pe cari le impun geniului poporului românesc.

Aşa cum vor să prefacă administraţia judeţelor, aşa cum vor să distrugă comuna şi să o înlocuiască cu un furnecai de funcţionari umili, dacă partidul care a creat România modernă îi va lăsa să facă şi să dis-

trugă, țara va ajunge prada unor îngîmfați păcătoși, unor streini de aspirațiunile mari și generoase ale neamului românesc.

Ș-apoi primul ministru actual este acela care a cutezat să propuie „starea de asediu în timp de pace“ !

Dar acești parveniți izbesc în tot ce țara și-a creat printr-o luptă eroică și conștientă.

Nimic din ce e mare și național nu vor să tolereze, căci tot ce e mare și național năbușaște aspirațiunile oribile ale micilor fanarioți.

Lupta lor nu se mărginește numai la distrugerea libertăților publice, ci este împinsă și mai departe. *Creditele agricole*, *creditul funciar rural și urban* și cetatea financiară a României, *Banca Națională*, sunt obiectele urei și a complotului lor. Creditul țărei, izvorul ei de bogăție și de progres, și industria națională, garanția independenței economice, vor fi ruinate, vor fi distruse, sub niște oameni incapabili și fără patriotism.

În fața acestei primejdii naționale, liberalii s-au adunat la un loc sub același singur și glorios drapel, țara întreagă s-a ridicat în picioare, și-a trimes delegații ei, tot ce a avut mai cult, mai conștient, mai patriot, pentru ca să aclame rezoluțiunea care în curînd va deveni un fapt împlinit, o nouă victorie a partidului liberal.

ONOARE[A] LUI PANU

Există, din nenorocire, în țară un partid, o seamă de oameni cari se susțin unii pe alții ca ovreii, ca membrii aceleiași bande al căruia ideal este devastațiunea, a căreia pozițiune este la răspîntii, a căreia forță formidabilă este imoralitatea. Dacă se prepară un atentat la ordinea stabilită, acest partid este la spatele atentatului; dacă se plănuiește o crimă, acest partid formează statul-major al crimei; dacă un guvern de uzurpatori voiește să sfărîme zidul care se împotrivea lăcomiei streine și a coțcarilor dinlăuntru, acest partid dă cel dîntîi și cel de pe urmă hîrleț în diga salvatoare.

Acest partid coprinde în el transfugi liberali, transfugi conservatori și în mare parte invențiunile noi, etichetele noi, saltimbancii și șarlatanii noi: junimiștii și radicalii. Tot ce a azvîrlit din ele ca elemente putrede cele două partide, sau, mai just, partidul liberal și ruinile vechiului partid conservator, să găsește în acest partid, în această alianță monstruoasă al căruia ideal este parvenirea și jaful, a căreia menire pentru o parte este ospiciul, iar pentru alta pușcăria.

Cînd în această comunitate sufletească găsești bunăoară pe Maiorești, pe Paniști, pe Cozadini, pe Blarembergi, pe Lahovăriști, pe Marghilomăniști, pe Maniști și pe Teodor-Rosettiști, cînd în această grupare banditească, sub un aspect atît de variat după vorbe, vezi naturi atît de asemenea în cîmpuri atît

de deosebite, este absurd, este pueril să-i discuţi pe fiecare în parte din punctul de vedere politicesc. Asupra lor este de făcut un studiu de psiholog şi de judecător de instrucţie.

În ţeasta lor este un creier sceptic, în pieptul lor este o inimă coruptă, în concepţiunile lor patriotismul este distrus, cuvîntul lor este portretul scabros al minciunei, idealul lor este infecţia morală şi, jaful bănesc. Oriînce cîmp şi grupare s-ar găsi, ei sunt bucăţile perfecte ale aceluiaşi tot detestabil, şi, cînd un atentat mare se prepară, bucăţile se alipesc, se încleştează şi imediat îţi apare partidul coţcarilor, compus din rămăşiţele bandei negre din Moldova, din consorţiile şi sindicatele falimentelor frauduloase din Muntenia, din avocaţii şi judecătorii tovarăşi în procesele scandaloase, din dezertorii şi trădătorii bătrînilor şefi politici, din descendenţii fanarioţilor, din junimişti şi radicali.

În acest partid se detaşază figura oribilă a unui sutaş. Şi asupra lui ne vom opri o clipă, o clipă numai, de teamă d-a nu-l privi mult timp sub vîrful condeiului.

Este un membru influent în acest partid, căci este tipul desăvîrşit al lipsei de onoare şi de ruşine. El este braţul care nu întreabă în cine să izbească, el este inima şi capul care nu întreabă de ce să izbească, pentru dînsul infamia este lupta pentru existenţă şi înainte d-a o comite nu are decît o singură întrebare: cît produce această nouă infamie?

Cînd unui „bravo“ unui „spaccone“, unui ucigaş de profesie i se încredința o afacere, întreba „pe cine“ şi „cît“, iar nu „de ce“ şi deschidea buzunarul şi punga, iar nu inima şi capul.

Cine în partidul monştrilor dispută locul de onoare al infamiei unui Blaremberg este directorul *Luptei*. Importanţa lui este capitală şi curajul în neruşinare luptă să întreacă curajul lui Blaremberg.

Acum 500 de ani ar fi fost cel mai vestit ladru din cartierile murdare ale Romei şi ale Neapolului; astăzi este tipul cel mai cinic şi publicitate şi susţinătorul cel mai impudic al unui regim corupt şi coruptibil.

Corupţiunea este la putere, o atmosferă grea şi pestilenţială apasă asupra ţărei şi monstrul care pluteşte şi se răsfaţă într-un astfel de mediu guvernamental este radicalul intransigent, predestinat ca în veci să nu părăsească valurile tulburi şi amare ale unui vast partid de coţcari şi mizerabili.

Are tot ce-i trebuie pentru a triumfa în scandal: înfăţişarea sinistră de codru, inteligenţa necesară pentru a putea comite infamii de primul ordin şi la şitatea potrivită pentru a întoarce spatele opiniei publice revoltate şi reprezentanţilor justiţiei puşi în mişcare.

Şi dacă vrodată s-a putut vedea limpede ce închide în ea această carcasă de satir irascibil este acum, cînd pacea a reintrat în partidul liberal; şi dacă vrodată rolul nedemn al acestui element dizolvant a devenit mai evident pentru toţi oamenii politici este acum, cînd pentru a susţine gruparea fanarioţilor de la guvern are curajul, sinistrul curaj, d-a bîrfi reconstituirea partidului care a redeşteptat un popor şi a creat o naţiune.

Din acest suflet pierdut ţîşneşte insulta şi infamia ca infecţia dintr-o reptilă iritată şi va pieri copleşit şi sufocat de propriile lui emanaţiuni putride.

Dar unde se oglindeşte mai viu un asemenea om este în cuvintele pe cari le aruncă asupra şefului său de ieri. Şi una din revoltele lui care îl zugrăveşte mai complet este aceea pe care o coprinde cuvintele adresate foştilor săi amici, pe cari ieri îi spiona şi astăzi i-a trădat şi-i insultă. Despre ei spune „bravul“, înrolat de guvern, că nu aveau decît „acea cinste şi corectitudine burghezească, mediocră...“.

Desigur, această *cinste* era un flagel pentru acest „spaccone“, desigur, această corectitudine sufoca pe omul a căreia viaţă este un lung şir de necuviinţe, de şarlatanii, de trădări şi de murdării.

Revolta în contra *cinstei* şi a *corectitudinei* este evidentă şi despreţul lui şi pentru una şi pentru alta răsuflă în cuvintele: *burghezească* şi *mediocră*. Ei, cîtă ură trebuie să aibă escrocii şi tîlharii pe *burghezii* şi *mediocrii* cari au înzestrat societăţile cu legi şi instituţiuni de apărare contra plastografiei şi a jafului!

Radicalul Panu are o onoare **deosebită, onoarea** cavalerilor de industrie şi a talentelor **fără scrupule** morale, iar nu a burghezilor şi a mediocrilor. Onoarea lui are o întreagă odisee.

Dacă a primit sub liberalii-naţionali funcţiuni de încredere, procuror şi şef de cabinet al ministrului de interne, pentru ca a doua zi după ce s-a ales deputat să-i insulte şi să-i calomnieze, trebuie să aflaţi că a fost condus de o onoare specială, de onoarea radicală.

Dacă a vîndut o scrisoare intimă a celui mai bun prieten al său pentru o influenţă politică nenorocită şi o serie de articole mănoase a fost pentru a se deosebi în onoare şi corectitudine de *burghezi* şi *mediocri*.

Dacă s-a pus în serviciul plătit al conservatorilor antidinastici şi a servit de element inflamant în complotul de răsturnare a fost pentru a glorifica deosebita sa onoare.

Dacă a dezertat din faţa justiţiei a voit să dovedească caracterul cavaleresc al onoarei sale.

Dacă a mîncat banii adunaţi de către conservatori pentru a-şi plăti amenda, a voit să ridice un zid de demarcaţiune între burghezii şi mediocrii cari îşi plătesc datoriile, şi onoarea lui atît de bine cunoscută şi de justiţie şi de tipografi.

Dacă cu numele se găsea între disidenţi şi cu inima şi cu braţul în sferele guvernamentale, cauza este despreţul enorm ce-l are pentru oamenii de onoare burghezească cari nu voiesc să înşale cu cuvîntul şi cu faptele.

Dacă a doua zi după ce trădează pe colegii săi îi insultă atît de sălbatic şi de scîrnav şi susţine că sub „guvernul actual libertăţile şi instituţiunile ţărei sunt garantate", cauza e onoarea şi corectitudinea lui, radicale şi una şi alta, amîndouă demne de a sluji de model cinstitei populaţiuni de ambele sexe de la Plătăreşti şi de la Ocnele Mari.

Iacă una din figurile cele mai splendide din partidul „bravilor"; onoarea şi corectitudinea lui îl pun în fruntea reformatorilor, în fruntea erei noi, în fruntea

oamenilor cu idei mari, a cărora concepţiune nu se împiedică nici de opinia publică, nici de Codul penal.

Dar destul, deja e prea mult; nimeni nu este îndestul de forte pentru a răbda prea mult o asemenea figură în imaginaţia sa.

Un naturalist italian mărturiseşte că, „cu toată dragostea de ştiinţă şi de adevăr, niciodată n-am putut studia îndestul de bine pe animalele care-mi inspiră scîrbă şi oroare".

BĂTRÎNII LUI PAKE
(Năravuri politice)

I

Este vorba de o serie de impresii din alegerea pakistă de alaltăieri. Nu voi descrie aci decît faptele întîmplate, fără a le exagera întru nimic, fără a le preface şi fără ură, deşi nu pot afirma că voi face această naraţiune fără dezgust. Cine izbuteşte să ridice vălul, fie cît de puţin, de peste misterele şi operaţiunile primarului capitalei ar spune un enorm neadevăr dacă ar susţine că şi-a stăpînit dezgustul şi scîrba, afară numai dacă nu se găseşte în trista stare sufletească în care omul nu se mai impresionează de nimic.

Numai un om corupt şi îmbătrînit în rele poate privi în viaţa politică şi privată a domnului Pake Protopopescu fără a roşi, fără a se cutremura. Pentru orice cuget curat, pentru orice om care nu şi-a ucis toate iluziile, primarul capitalei este omul care dezgustă şi răspîndeşte fiori reci şi mîhnire adîncă de furtul comis al formelor umane pe cari un asemenea tip le-a îmbrăcat într-un moment de uluială al naturei.

Să începem. Primul fenomen al alegerei de duminică la secţia II, coloarea de galben, a fost pentru mine mulţimea bătrînilor bolnavi, orbi, surzi, paralitici, neştiind nici ce vor, nici ce să facă, abia putînd să dea din cap la toate poveţile agenţilor d-lui Pake Protopopescu, funcţionari în poliţia comunală, demisionaţi pentru 15 zile în vederea alegerilor, cu posturile rezervate şi cu lefile dublate şi triplate prin diurne din fondurile... comitetului concentrat.

Nu vreau să rîz de bătrîneţe; şi noi tinerii vom îmbătrîni; şi noi poate vom orbi, vom surzi şi ne vor izbi toate nenorocirile cari cad pe mulţi cari se apropie să-şi ia adio de la lumea aceasta. Dar dacă eu nu batjocoresc bătrîneţile, dacă respect de la prima vedere pleşuvia şi barba albă a tutulor, bătrîneţile cari sosesc după unile tinereţi nedemne se insultă singure, se batjocorăsc, se înjosesc, se murdăresc. Şi în acest caz nu noi, constatînd asemenea decrepitudini, am insulta pe aceşti bătrîni, ci ei se insultă pe ei şi inspiră dezgust tinerilor cari îi privesc de la înălţimea iluziilor, pe ei, din mocirla unei bătrîneţi păcătoase.

Puterea primarului stă în primul rînd în bătrînii decrepiţi, nenorociţi, a cărora viaţă este stinsă pentru toate afară de înjosire.

Eu, care nu m-am mişcat toată ziua de la biroul electoral de la şcoala din strada Clemenţei în calitate de delegat al d-lui Dumitru Cariadgi, am constatat că bulgarul Athanasie Popovici a trebuit să aibe la toate secţiunile capitalei peste 200 de voturi de la bătrînii lui Pake, de la acei bătrîni orbi, surzi, paralitici, instrumente nenorocite, demne de plîns şi de dispreţ în mîna unui neruşinat ca primarul actual, a căruia viaţă este un lung şir, pe care-l lungeşte continuu, de ofense aduse moralităţei publice, de infamii şi siluiri de conştiinţe, de falşuri făptuite în voinţele slăbite de boale ale muribunzilor.

Cînd am văzut pe bătrînii lui Pake duşi de mînă de agenţi electorali pînă în apropierea biroului, fără voie m-am întrebat: „Nu cumva aceşti bătrîni sunt călugări travestiţi? Nu cumva primarul a zis către nişte asemenea sfinţi monahi: «Sfinţi părinţi, lăsaţi rasa, ţara este în pericol, votaţi pentru bulgarohtonul Popovici, căci numai el o poate salva!»".

Şi acum să ne încercăm a descrie repede defileul acestor fantome cari rătăceau prin sala biroului ca umbrele nefericite ale lui Dante.

Primul bătrîn. Pleşuv, cocoşat, cu un cosor de barbă albă pe sub beregată şi prelungită subţirel pînă

la urechi; are un cercel și mustățile sunt murdar-castanii din cauza tabacului. Vede încă bine, dar se sprijină pe o cîrje. Se apropie de birou și, cînd președintele-i cere carta de alegător, el bagă mîna în buzunarul unui pardesiu lung și vechi și scoate un plic cu buletinul lui Athanase Popovici.

Maiorul Cocăneanu, pensionar, agent înflăcărat al primarului, se repede asupra bătrînului, îl ia de subțioară și-l coboară jos pentru a-l întoarce cu o carte de alegător.

Al doilea bătrîn. Cu barbă lungă alb-gălbie, cu părul ca birjarii muscali, cu lunete mari și rotunde. Cînd îl întreb de ce profesie este, răspunde: *lăptar!* Și acum mai vinzi lapte? *Nu, de trei ani am ieșit la pensie!*

Al treilea bătrîn. Bolnav, prins de friguri, tremurînd, deși era cu o scurteică cu blană stufoasă și încins pe la mijloc cu o curea lată cu cataramă galbenă. Nu știe să scrie și să citească. Cînd i se dă cele două buletine, se strecoară pe lîngă d. maior pensionar Cocăneanu și-i face semn cu cele două buletine, în înțeles de: *pe care să-l pui în plic?* I se șoptește: *litere mici și groase.* Într-adevăr, buletinele bulgarului Popovici erau cu litere mai mici și mai groase decît ale d-lui Cariadgi.

Al patrulea bătrîn. Negru la față, zbîrcit, așa de zbîrcit cum arar am văzut un bătrîn. E paralitic. Cînd îl întreabă președintele cum îl cheamă, el abia izbutește să slomnească, după trei sforțări de a deschide gura: ***Hi-i-i-ste-a-a A-a-a-ghel,*** adică Christea Anghel. După ce i se dă buletinile, pleacă în sala de alegeri: picioarele-i tremură; un umăr i se ridică în sus ca și cum ar tresări îmboldit sub subțioară cu un ac; cînd revine la birou cu plicul votului, îl dă președintelui și-i gîngîie: — A-a-a-m... o-a-t!, adică: Am votat!

Al cincilea bătrîn. Nu vede: este adus pînă la scară de un băiat al vestitului Olangiu; de la scară pînă la birou este condus de un copil. Cînd întinde carta de alegător, văz pe ea o iscălitură frumos scrisă cu litere latinești. Un bătrîn de peste 80 de ani, cu amîndoi ochii *albi*, cu niște ochi pentru care ziua cea mai splendidă și noaptea cea mai profundă îi sunt indiferente, nu putea iscăli atît de frumos și de curent. Rog pe d. președinte să-l puie pe acest domn alegător să iscălească în fața biroului, căci nu puteam și nimeni nu putea crede că este iscălitura lui. Cînd bătrînului i se pune condeiul în mînă și se încearcă să iscălească, mîna îi tremură, oscilînd de la dreapta spre stînga și viceversa ca un pendul; în sfîrșit apare pe hîrtia albă niște cocostîrci, niște gîturi de lebădă, era o iscălitură din care cel mai teribil paleograf nu ar fi scos nimic. Delegatul-agent al bulgarului Popovici, d. maior Cocăneanu, afirmă președintelui că, bătrînul nevăzînd, a iscălit băiatul care l-a adus pentru el. Nu iscălise nici acel băiat de 11 ani, căci scrisul, cum am spus, era curent și cu niște litere pe cari numai o mînă obișnuită mult cu scrierea le putea face.

Bătrînul, care nu vedea nici lumea și lumina dimprejurul său, nici nemernicia dinlăuntrul lui, este condus pînă la ușă și predat în mînile unor funcționari de la primărie, puși sub comanda d-lui Mareș, șef al poliției comunale. Apoi s-a întors nefericitul bătrîn oftînd, cu o nouă carte de alegător. După ce cu chiu cu vai a votat, plecînd, a șoptit misterios împrejurul lui: „Să mă puie în trăsură".

Al șaselea bătrîn. Să nu-l mai descriu. E oribil. De unde a scăpat? Din ce vizuine l-au scos? Știe el ce vrea? Vrea el ceva? Desigur că în viața lui n-a votat și desigur că nu este el alegătorul cu numele de pe cartea de alegător sau este înscris cum mulți alții au fost înscriși, fără a avea censul cerut de lege. Este atît de murdar și de zdrențăros, atît de decrepit atît de speriat, atît de nesigur de mișcări, încît mi-a părut că ar putea figura ca modelul bătrînilor lui Pake.

Vine cu plicul nelipit.

Președintele: N-ai lipit plicul.

Bătrînul: L-am lipit!

Președintele: Nu vezi că e dezlipit?

Bătrînul: Ba da.

Președintele: Lipește-l.

Bătrînul ia plicul, îl învîrtește de cîteva ori și-l dă din nou președintelui.

Bătrînul: Poftim, d-le preşedinte, acum l-am lipit.
Preşedintele, mirat: Dar nu vezi că nu l-ai lipit?
Bătrînul: Vă rog, d-le preşedinte, cum să-l lipesc?
Preşedintele mirat: D-ta nu ştii să închizi un plic?
Bătrînul: Apoi eu n-am mai votat niciodată.

Cei din sală rîd. Şi rîd cu hohote cînd, după ce i-a arătat preşedintele cum să-şi lipească plicul, văd pe bătrîn încărcînd tot plicul cu scuipat.

Mie însă îmi era greu să rîz. Înţelegeam pe deplin alegerile neruşinatului Pake. La aceste alegeri m-am convins şi mai mult că primarul actual este o imensă ruşine pentru capitală.

N-am isprăvit cu aceşti bătrîni, vînduţi la vreme de adînci bătrîneţe, înjosiţi la vîrsta cînd omul trebuie să se gîndească la adiată şi la lumea cealaltă.

II

Al şaptelea bătrîn. E cu scurteică scurtă, blănită cu piele de miel negru şi cu căciulă cu fundul revărsat; încins cu brîu vişiniu. Nu ştie carte; la iscălitura sa de pe carta de alegător a tras cu degetul. Tusea adîncei bătrîneţi îl îneacă şi se face roşu-vînăt, mai ales în vîrful nasului, pe care se văd destul de bine fire de păr. Cînd preşedintele îi dă plicul, pleacă grăbit. Este chemat ca să i se dea buletinele.

— Nu trebuie, domnule, să iei şi biletile? Ce să pui în plic?

— Ei, ei, aşa, aşa, răspunde bătrînul înecat de tuse şi cu o respiraţie sfîrşită mormăie: Apoi eu aveam biletul făgăduit adică.

Al optulea bătrîn. Abia suie scările gîfuind. E cu un palton gros şi cu o pălărie cît roata carului. Tocmai cînd se apropia de birou, preşedintele, dînd plicul şi buletinile unui alegător, îl întrebă:

— D-ta eşti N. Constantinescu? La această întrebare bătrînul se repede şi zice cu o siguranţă uimitoare:

— Eu sunt N. Constantinescu.

Preşedintele: Cum, d-le, d-ta eşti Constantinescu?
Bătrînul: Da, eu sunt.
Preşedintele: Dar d-lui (arătînd pe cellalt alegător) este N. Constantinescu.

Bătrînul îşi revine în slabele lui minţi şi întinzînd cartea de alegător zice încet:

— Am auzit de Constantinescu şi am vrut să zic Brădeanu şi am înnemerit Constantinescu.

Al noulea bătrîn. Vorbeşte singur, suind scările cu greu. Cînd ajunge sus, dă carta de alegător maiorului Cocăneanu şi îi zice „Mi s-a tăiat picioarele, dar eu aşa sunt, sunt aşa, mă ţiu de cuvînt". Se retrage d-o parte pînă să-l cheme la vot şi începe a vorbi singur, a mişca din mîni, a tuşi uşor. Cînd nu vorbeşte, mişcă buzele; acest bătrîn este ajuns în starea cînd gîndurile cele mai ascunse nu pot fi reţinute şi pornesc din cap fără voie şi fără ştirea lui. Erau caracteristice mustăţile şi sprîncenile: sprîncenele îi acopereau pe jumătate ochii, iar mustăţile îi acopereau cu desăvîrşire gura. Abia ca la căţeluşii cei lăţoşi, cari se murdăresc dupe mîncare, mai puteai bănui locul şi întrucîtva forma gurei. În sfîrşit, a intrat într-una din cele trei odăi rezervate pentru a se pune în taină buletinile în plicuri; odată intrat acolo, credeam că i-a venit rău, deoarece abia dupe 10 minute a apărut în faţa biroului. Era foarte vesel; se părea printre genile lui amestecate cu sprincenile revărsate o slabă licărire de bucurie. Nu pot să afirm cu siguranţă, dar mi se pare că a şoptit la plecare maiorului Cocăneanu, mentorul acestor demenţi: „Am pus două d-ale lui". Este posibil să nu mă fi înşelat, căci la şoptile bătrînului maiorul s-a încrunat, iar la despuierea scrutinului am văzut un plic în care erau două buletine d-ale bulgarului Popovici, alias Dinu Păturică. Aşa numai se explică întîrzierea bătrînului în odaie şi veselia lui cînd şi-a adus votul: două voturi de la un alegător! Iacă o invenţie demnă de bătrînii lui Pake, ai marelui elector, ai şefului inimitabil de peste pietrari, beţivi, păcătoşi şi puşcăriaşi.

Al zecelea bătrîn. Apare dus de subțiori. Ca să-i descriu starea în care se afla este destul să spun că, dacă s-ar fi întîmplat un balotaj, este probabil că n-ar mai fi putut duminica viitoare să voteze pe lumea aceasta.

Cred că este timp să mă opresc. Am cules multe notițe. Am transcris toate impresiile mele și, pe cît mi-a fost cu putință, imaginile acestor bătrîni, acestor momii aduse de primarul capitalei pentru a păta alegerile cu niște minți pierdute, cu niște voințe moarte, cu niște bătrîneți nenorocoase, cu niște umbre cari s-au dat primarului pentru cinci lei și mai jos. Ce să mai pomenesc despre un bătrîn care nu putea vorbi, despre altul care era cu desăvîrșire surd și despre un al treilea, îmbrăcat birjerește, care, desigur, a votat în locul stăpînului său? Ce să mai spui despre unii cari fonfăiau în loc d-a vorbi, cari se cletănau de zece ori pe un picior pînă a-l muta din loc și de cari te temeai să nu li se taie respirația sau să nu le cadă picioarele din genuchi?

Și cînd mă gîndesc că asemenea fantome, scoase ca din morminte de primarul capitalei, au fost aduse în cîrduri sinistre la toate celelalte secții!... Și cînd mă gîndesc că bulgarul Popovici, *Dinu Păturică* a izbutit să fie ales *numai cu patru voturi!*... Rușinea aceasta nu se datorește, în fond, capitalei, cetățenilor ei, ci muribunzilor scoși cu d-a sila, cumpărați cu d-a sila, uluiți cum numai bătrînii decrepiți se pot silui și cumpăra și cum numai un primar ca Pake Protopopescu poate silui mai ales pe muribunzi.

Nici chiar, —sunt acum 18 ani—, majoritățile, servile și pătate de sînge, ale vechiului partid conservator nu puteau să întreacă în rușine, în lipsă de voință, în înjosire de conștiință, în origine impie, murdară și frauduloasă majoritatea guvernamentală din camera șarlatanilor cari ne guvernă sau, mai potrivit, a acelora cari corup și ruinează țara înlăuntru, o umilesc, o compromit și o batjocoresc în afară. Tabloul acestei majorități este înfiorător. Funcționari plătiți de comună, de județ și de stat chiar, compromiși prin afaceri veroase, imorali patentați de tuneluri și spelunci de orgii, patentați de azilurile de noapte, ale caselor de desfrîu, înfierați de opinia publică din cauza cinismului cu care și-au desfășurat vițiile cele mai degradante în lumina cea mai vie și cea mai populată a zilei, abuzivi, șarlatani, escroci, delapidatori și jefuitori, iacă în cîteva cuvinte secțiile depravaților din cari majoritatea majorității din parlament se compune sub actualul regim. Nu există o slăbiciune, o patimă, un vițiu, un deboș care să nu fie reprezentat în această majoritate adunată prin corupțiune, prin bani, prin bătăuși, prin opresiuni, prin făgăduieli și amenințări, prin surprindere și uluială, prin toate mijloacele ce niște oameni fără caracter, fără conștiință și fără patriotism pot inventa și uza și abuza. Cînd Popovici-Răcăciune a apărut în parlament, regimul era condamnat să-și scrie pe frunte: delapidare; cînd Blaremberg și Severeanu primesc din mînele guvernului funcțiuni salariate și totuși apar în parlamentul camerei, regimul concentrat a consimțit să-și scrie pe frunte: sfîșierea *Constituțiunei;* cînd Vlădescu de la Cîmpulung intră în parlament, regimul de astăzi și-a scris pe frunte: cu slugi administrative și cu funcționari servili vom avea o majoritate; cînd Rosetti-Teșici a pătruns în parlament, regimul junimist și-a scris cu mîna lui pe o frunte pecetluită de pete: aici escrocheria este în mare stimă!

De ce dar omul lui Pake nu ar figura în majoritatea Senatului, care întru nimic nu se arată mai prejos în rele decît majoritatea din Dealul Mitropoliei?

Astfel, regimul în fruntea căruia se află un general poltron, dezertor și trădător, se sprijină pe niște suflete pierdute, pe niște inimi moarte pentru orice mișcare generoasă, pe niște conștiințe vîndute, pe niște exemplare cari ar figura cu succes unele în casele de nebuni, altele în casele de corecțiuni, altele în pușcării și altele, în fine, în altarele în care Venera obscenă a Sodomei și-ar avea statua turnată în aur

masiv sau în casele antice din Pompei a căror firmă nu se poate nici zugrăvi, nici descrie.

Aşa fiind, N. Athanasie Popovici, alesul a 100 de muribunzi, este demn d-a reprezenta voinţa unui Pake Protopopescu şi a unui general Manu.

Din votul muribunzilor a ieşit sluga ruşinei şi a dezonoarei, a primarului şarlatan şi a generalului trădător.

IGNORANŢI ŞI CALPUZANI

Într-un articol de fond, iluştrii junimişti de la *Constituţionalul* dau o dovadă mai mult că ignoranţa lor este cel puţin egală cu fudulia lor, că îndrăzneala lor nu se teme nici de control, nici de ridicul. Un junimist care nu s-ar lăuda că poate discuta şi rezolva toate problemele ştiinţifice, literare, politice şi istorice ar fi un junimist fals, căci ar fi un om în toată firea lui; dar asemenea speţă de junimist ar fi o speţă rară, un *rara avis*, *rara columba*, şi desigur că nu ar putea ocupa un loc de onoare în stolul junimist, compus din oameni a căror fudulie, aroganţă şi vanitate le dau aspectul unei cete de primitivi. Prezumţiunea, suficienţa, încrederea fără margini în fantaziile lor au fost pururea însuşirile oamenilor ignoranţi, incapabili şi declasaţi ca cultură. Spoiala culturală, superficialitatea conduc fatal la laudă zgomotoasă, la vanitate oarbă şi la prezumţiune puerilă.

Tipul junimist este vechi, e de cînd lumea, căci întotdauna s-au găsit nulităţi poleite, ignoranţi cu aspect de savanţi, oameni lipsiţi de talent cucerind situaţiuni nemeritate şi broaşte cari au voit să ajungă pe tauri.

Astăzi însă, la noi, un concurs de împrejurări nenorocite pentru ţară grupează la un loc o mînă de asemenea tipuri, şi aroganţa şi prezumţiunea tutulor

la un loc fără îndoială că era să ajungă la niște proporțiuni pe cari fiecare în parte nu le-ar fi atins.

Acest fenomen explică tonul pe care junimiștii îl au în vorbă și în scris. Acest fenomen explică de ce șeful grupărei, d. Carp, care mai nainte mai putea fi bun de ceva, astăzi a devenit idealul fanfaronadei, al cutezanței și al prezumțiunei. Această grupare la un loc de capete goale explică vuietul vag din stolul junimist, vuiet care sună a goliciune și a pustiu nemărginit.

De control și de ridicul asemenea oameni nu se tem; vorba veche: ce-au avut și ce-or să piarză. Și ce e mai ciudat la această adunătură creată prin sunetul grăunțelor din sacul vistieriei este asprimea și siguranța cu care judecă toate partidele și pe toți oamenii cari au lucrat în țară pînă la sosirea la putere a *erei noi*, eră de corupțiune și de cinism. Nici o rezervă, nici o deosebire, nici chiar începutul unui instinct de dreptate, dacă nu o concepțiune limpede de ce e just și injust, de ce e adevărat sau nu, de ce e cert și imposibil, de ce e științific și fantazist.

Adversarii lor, conservatori sau liberali, partidele din țară și toate nuanțele politice de pînă acum, sunt tratate cu o dezinvoltură în aroganță, cu o cutezanță în neadevăruri și cu o splendoare în varietatea inepțiilor, încît nu mai ți-e permis să te scandalizezi. Sunt atît de șarlatani sau atît de demenți ori sunt atît de mult și una și alta, încît nu mai pot scandaliza pe adversarii lor, ci le dau liniștea cuvenită d-a privi limpede la scandalele ce se petrec în sînul acestei familii impure și calpuzane.

Dar nu obrăznicia junimistă poate fi supusă la control; ea e cunoscută nu numai adversarilor, dar chiar și aliaților lor; ar fi a abuza de un imens număr de dovezi, ar fi a face o zadarnică superfetație dacă ne-am opri asupra obrăzniciei junimiste.

Ceea ce ne mai oprește asupra lor sunt șarlatania și ignoranța lor, debitate una drept franchetă și cealaltă drept știință pozitivă.

În articolul de fond de alaltăieri este o declarațiune minunată care aduce un omagiu adevărului fără voia

junimiștilor, căci din această declarațiune șarlatania junimistă iese demascată.

Junimiștii afirmă că desprețuiesc și pe liberali, și pe conservatori, și nu pot sta de vorbă prietenoasă decît cu *radicalii*. Și mai departe fac foarte bine, iarăși fără voia lor, d-a susține că *junimiștii* și *radicalii* sunt cele două formațiuni politice serioase, cu baze solide și științifice cari vor conduce la bine pe poporul românesc. „Cu radicalii numai putem sta de vorbă".

Nimic nu pune în evidență mai mult pe șarlatani decît cuvintele și elogiile ce-și aduc unii altora.

Cu radicalii știm că stați de vorbă și stați mai mult decît arătați. Cine nu știe că preferiți niște adversari de carton cărora le dați rolul de adversari, iar în fond nu sunt decît marionetele voastre cari joacă și se strîmbă după cum le trageți cu sforile de cari sunt spînzurate? Firește că d. Panu și d. Vintilă vă convin. Dar a împărți roluri de adversari oamenilor cari vă mîngîie cu atacurile și vă laudă cînd pretind că sunt conduși de o obiectivitate mai mult decît bănuită, această operațiune nu se poate boteza altfel decît șarlatanie politică.

Dar unde șarlatania devine și ignoranță ridiculă, este în fericita concluzie a acestei declarațiuni de amor pe care junimiștii o fac radicalilor, al cărora număr este de sperat că va trece peste 30 de membri numiți în funcțiuni plătite de stat, de comună sau de județe sau chiar din fondurile de rezervă la vreme de grea cumpănă.

Iacă faimoasa concluzie a *Constituționalului*: „Între ei (radicalii) și *noi*, deosebirea este nu în scop, nu în metod, ci în deosebirea soluțiunilor".

Aici e cazul d-a le spune că au făcut rău de s-au scuturat de unele bănuieli legitime că junimiștii ar fi emulii lui Brătescu. Le-ar fi slujit mult în asemenea ocazie. S-ar fi acuzat Opller sau Luther că fabrică o bere rea care să suie la cap de cu seara și ține pînă dimineața. Și astfel s-ar fi găsit o scuză pentru concluzia junimistă.

Junimiștii cari învîrtesc știința universală pe degete afirmă că între ei și radicali nu există deosebire de scop și de metod în politică, și totuși se deosebesc.

În politică, ca și în toate activitățile inteligenței umane, teoria de diferențiare a junimiștilor este cu desăvîrșire nouă.

Junimiștii au același scop politic ca și d. Panu; și mai departe: junimiștii au același metod politic ca și d. Panu; și mai departe: junimiștii totuși se deosebesc prin soluțiuni de d. Panu.

Dar voi, cari faceți paradă de o știință pozitivă de care habar nu aveți, ce-ați zice de doi matematici care s-ar închide în cabinetele lor și și-ar propune același scop, adică să descopere același adevăr, și-ar lua același metod de calcul, ce-ați zice cînd asemenea oameni ar pretinde că se deosebesc între ei ca oameni de știință?

Dar voi, cari faceți paradă de o filozofie pe care desigur că orice cafenegiu ar studia-o afund în patru serate la Opller cu d. Laurian și d. Maiorescu, ce ați zice de doi filozofi cari și-ar propune să dovedească existența spiritului și ar lua pentru aceasta metodul bunăoară *baconian*, și totuși ar susține că ei sunt doi filozofi din două secole deosebite?

Dar să formulăm și altfel chestiunea.

D. Carp este junimist; d. Panu este radical; d. Carp și d. Panu au același scop și același metod; întru ce se mai deosebesc în politică? În deosebirea soluțiunilor, după cum spuneți voi?

Dar dacă doi oameni de știință pozitivă, avînd același metod, dau peste soluțiuni deosebite, deși au același scop, între ei nu există deosebire decît de inteligență, iar nu de altceva. Unul din ei a fost gogoman sau, lucrul nu este imposibil, amîndoi au fost gogomani.

În cazul vostru binevoiți a spune care din doi — d. Carp sau d. Panu — este gogoman?

Ceea ce e pozitiv și înțeles de oameni serioși e că și d. Carp, și d. Panu își fac revoluția de sateliți în jurul d-lui Gogu-Manu.

Dar asemenea nerozii cu pretenție de știință nouă nu se văd întîia oară la junimiști.

Junimismul stă în superficialitate și ignoranță, în șarlatanie și cutezanță.

APOLOGIȘTI ȘI DETRACTORI

Omul este cum i s-a dat să fie de la legile firei; asupra lui aceste legi apasă greu, îl ține în loc sau îi dă avîntul mare și biruitor, îl ticăloșaște sau îl glorifică, îl face erou sau nebun, un geniu mare sau un nimic detestabil, om de inimă sau om de stomac, generos sau înjosit de ură și invidie. Peste legile firei nimeni nu poate călca, ci ele stau dasupra omului neclintite și fatale. Fără a discuta partea de răspundere a omului, fără a dovedi întrucît omul singur hotărăște de legile firei sale, pentru ca apoi odată ele stabilite, omul să devie sclavul lor, ne oprim asupra junimiștilor, cari în articolul de fond intitulat *Legile firei*, voind să le aplice altora, dovedesc inconștient cît de greu apasă asupra lor aceste legi fatale.

Legile firei junimiste rezultă din ignoranță, din vanitate, din ură și ambițiune, din fatuitate și din vițiile degradatoare în cari s-au tăvălit tinerețile, cu un cinism execrabil, cea mai mare parte din acești politicieni grupați în jurul d-lor Carp, Maiorescu și Teodor Rosetti.

Să analizăm puțin acest articol junimist și vom vedea cît de fatale sunt legile firei și mai ales cît sunt de urîte și de scandaloase legile firei junimiste.

Se știe, și nimeni nu poate tăgădui, cît de cinici s-au arătat junimiștii cu datele mari ale românilor de la cari a pornit viața cea nouă și glorioasă a națiunei,

din cari au izvorît libertățile publice și constituirea statului românesc.

În discursuri, în articole de ziare, în studii critice și istorice, în versuri și în proză, în farse și comedii de teatru, junimiștii s-au încercat să terfelească datele la cari orice bun român se închină.

Dintre toate aceste date mari, aceea care a fost mai impiu batjocorită a fost revoluția de la '48. O ură abjectă și o ironie grosolană au caracterizat scrierile și discursurile junimiștilor cînd s-au oprit asupra lui '48. Era convingere la ei? Nu. Era cinism și fudulie, apoi inconștiență dacă nu stupiditate și uneori o stare sufletească bolnavă, coruptă, degradatoare, care îi îndemna să ridice cu știință insulta asupra simboalelor de mărire adorate de o națiune întreagă.

Ce poate gîndi acum orice om sănătos la minte și cu o conștiință senină și onestă cînd va citi apologia și panegiricul pe cari tot junimiștii le fac și datei '48 și oamenilor mari cari au luptat la '48?

Ascultați cum vorbesc acei cari au inventat trivialitățile de *pașopt* și *pașoptiști* despre '48:

„Înainte de 1848, exista o stare de lucruri care convinea de minune bătrînilor ce trăise o viață întreagă cu dînsa. Cu gîndirea obosită într-un cerc strîns de idei, acei bătrîni, moșii noștri, nu puteau înțelege o societate nouă altfel organizată decît aceea în care albiseră. De aceea dînșii arătau un mare dispreț *pentru ideile și simțimîntele mai potrivite cu dignitatea omului, se împotriveau la revendicările generației de la '48*, tratau pe tineri de *pantalonari* și de răzvrătitori, *îi amenințau cu surghiuneala și-i puneau și la răcoare*".

Dacă dar recunoașteți contra cărei stări de lucruri trebuia să lupte generația din '48, dacă recunoașteți „ideile și simțimentele mai potrivite cu dignitatea omului", dacă recunoașteți că generația de la '48 a trebuit să se jertfească și să îndure *surghineala și pușcăria*, pentru ce v-ați înjosit voi pe voi atît de mult încît să batjocoriți pînă acum și pe '48, și pe oamenii de la '48? Cunoșteați lupta d-atunci și ce reprezenta ea și contra cărei stări de umilință se îndrepta ea, cunoșteați și azi, recunoașteți eroismul și martiriul celor de la '48, și totuși v-ați încărcat sufletele cu venin și gura cu murdării pentru a răvărsa și veninul și murdăria asupra datei și oamenilor cari reprezintă reînvierea neamului românesc.

Dar, ce vroiți, *legile firei* sunt fatale și în poruncile legilor firei junimiste stă și detractarea nerușinată după cum stă și apologia interesată, plătită și cumpărată.

„Bătrînii nu voiau să înțeleagă cerințele noi ale timpului, se împotriveau reformelor și de aceea s-a întîmplat să se realizeze pe cale *revoluționară* ceea ce era cu neputință să se făptuiască cu liniște, cu judecată, cu învoire".

Ideile și simțimintele generoase, reformele salutarii și demnitatea omenească nu puteau dar să triumfe decît pe „cale revoluționară", o afirmați, o susțineți și scriți voi cu mîna voastră aceste lucruri. Atunci de ce acuzați, pentru această revoluție salutară, pe oamenii cari au făcut-o de *petroliști*, de *revoluționari* și de *răsturnători?*

Dacă '48 este o revoluție pentru care istoria trebuie să consacre cele mai frumoase elogii, dacă '48 nu este capriciul unor *conspiratori*, ci strigătul de redeșteptare al unui popor, dacă cei de la '48 au împiedicat d-a se comite crima de vecinică adormire a unei națiuni cu drepturi sfinte și istorice d-a trăi liberă pentru o misiune mare și civilizătoare, atunci de ce pînă azi ați insultat pe aceia pe cari ar trebui să-i adorați?

Dar, ce vroiți, în legile firei voastre stă și porunca d-a pîngări ceea ce oamenii sănătoși și conștiințele senine admiră și glorifică.

Dar mai departe:

„*Generația de la 1848 a trebuit să lupte cu curaj* în contra multor prejudecăți adînc încuibate în giubelii, să biruiască pe bătrîni și să meargă înainte, *ridicînd pe ruinele trecutului un nou edificiu politic, care garanta libertățile omului și cetățeanului și asigura ființa unui stat neatîrnat*".

Așa e; generația de la '48 a trebuit să lupte cu „curaj" și cu un devotament pentru țară pe care, trebuie să mărturisim, generația nouă abia și-l poate închipui.

Exil, foame, boală, pușcărie și surghiunuri, toate acestea le-au suportat cu eroism fără a se plînge și fără a da înapoi, ducînd lupta din țară peste hotarele țărei. Și rezultatul acestei lupte titanice a fost: „garanția libertăților omului și cetățeanului“ și asigurarea „ființei unui stat neatîrnat“!

Cînd dar lupta a fost atît de grea și de crîncenă, cînd luptătorii au fost atît de mari și cînd rezultatul a fost atît de glorios, cum de nu v-ați sfiit d-a batjocori o dată și niște oameni atît de mari?

Dar să vă lăsăm ca să admirați și voi o singură dată ceea ce ați insultat necontenit:

„Mult au trebuit să lucreze oamenii acestei generații pentru a putea realiza idealurile lor și fericiți trebuiesc să se simță luptătorii de atunci cari văd realizată opera gîndirei lor tinere“.

Da, este adevărat, mult au trebuit să lucreze oamenii acestei generații! Ei nu se sfiau d-a-și face datoria ca soldați și ca generali, ei nu dormeau prin cafenele și cluburi, ei nu goneau la șosea și la curse, ei nu se răsfățau în saloane, ei se mulțumeau cu suferințile și privațiunile mari, alinate și răsplătite de lumina mare a idealului unui popor martir.

Ei nu întemeiau societăți de desfrîu în case de prostituție, ci organizau legiuni de eroi pe cîmpuri de luptă pentru victoria poporului românesc.

Ați spus și voi un adevăr, căci și gura păcătoșilor greșește d-a spune adevărul. Așa e; oamenii generației de la '48 mult au lucrat cu minte și inimă românească, dar să nu credeți că sunt atît de „fericiți privind la opera realizată a gîndirei lor tinere“. Cum voiți să fie fericiți cînd o operă atît de mare a încăput pe mîna unor pigmei îngîmfați și înstreinători? Cum voiți ca bătrînețile lor să fie fericite privind la opera zidită prin abnegațiune, patriotism, înțelepciune și jertfă, încăpută pe mîna unor vițioși, înstreinați, demenți și egoiști?

Dar voi nu puteți înțelege această mîhnire sfîntă, căci așa sunt legile firei voastre; puteți să răpiți drepturile românilor pentru a le arunca în mînile străinilor; puteți să robiți capitalul și munca românilor la streini

[...] și totuși să fiți fericiți. Așa sunt legile firei junimiste.

Și tot aceste legi fatale vă conduc ca să sfîrșiți articolul ca niște detractori zăpăciți pe care l-ați început ca niște apologiști fără rezervă.

Dupe elogiile atît de mult meritate de oamenii mari ai generațiunei de la '48 încep retractările, contrazicerile, detractările. Unui moment de lumină urmează bezna urei junimiste, invidia oarbă și mișelnică.

Este de necrezut, dar tot dupe junimiști și tot în același articol, oamenii de la '48 sunt „absolutiști, încărcați cu eresuri“, plini de „prejudecăți“, „bogați în pretenții“, „terfeliți în toate murdăriile corupțiunei“.

Ați înțeles unde conduce ura oamenilor mici? Cum se poate ca acei cari au întemeiat „libertățile omului și ale cetățeanului“ să fie niște „absolutiști?“ Ș-apoi ca „eresuri, prejudecăți și pretenții“ pot fi tratate ideile oamenilor cari au luptat pentru „dignitatea omului“ și pentru întemeierea unui „stat neatîrnat?“ Este o pretenție a lupta pentru dobîndirea și conservarea libertăților publice și „neatîrnarea statului român“? Dați voi, cititori, sentința care se cuvine unor astfel de aberațiuni junimiste, unor astfel de insulte triviale și smintite, căci sentința meritată pentru niște astfel de secături nedemne și imorale este foarte greu de imprimat.

Culmea însă a cutezanței și a nebuniei stă în ultima insultă pe care junimiștii o aruncă asupra oamenilor pe cari îi lăuda în prima parte a articolului. Cum este cu putință să spui de niște oameni a cărora tinerețe a fost trecută prin lupte mari, prin jertfe, prin exiluri, pușcării și surghiumuri, conduși de un ideal atît de mare, că după o astfel de tinerețe viața lor „a fost terfelită în toate murdăriile corupțiunei“?

Dar atît de fatale sunt legile firei, încît junimiștii nu se sfiesc d-a susține că *bătrînețile unor oameni cari au dus o viață eroică și sfîntă sunt terfelite în corupțiune*, iar viața lor, a junimiștilor, petrecută în cafenele, în case de depravațiune, în orgii, în mascarade, în violări și violuri, a ajuns a fi o viață de sfinți neprihăniți!

Dar trebuie să sfîrşim pentru astăzi cu legile firei junimiste, cu declaraţiunea categorică a junimiştilor: „Noi înţelegem altfel statul şi datoriile omului politic...". Altfel decît cine?

Altfel decît oamenii de la '48, cari au întemeiat „libertăţile omului şi a cetăţeanului", altfel decît bătrînii de la '48, cari au întemeiat un „stat neatîrnat".

Declaraţiunea aceasta este un omagiu adus şi bătrînilor de la '48, şi adevărului, căci ceea ce au întemeiat ei este prea mare pentru a fi înţeles de nişte secături, ş-apoi spuneţi lămurit cum priviţi voi libertăţile publice şi neatîrnarea regatului românesc.

Dar aşa sunt legile firei, fatale şi neîndurate; ele au constrîns pe junimişti ca într-un singur articol să fie şi apologişti, şi detractori, şi zăpăciţi, şi bîrfitori, şi sinceri cînd este vorba d-a mărturisi că ei înţeleg altfel statul, iar nu cum l-au înţeles cei de la '48, mare şi neatîrnat.

Aşa sunt legile firei!

LUCEAFĂRUL REGIMULUI

Cine nu ştie că braţul drept, puterea executivă şi corupătoare în alegeri a marelui elector este ajutorul de primar Brătescu?

Dar cine nu cunoaşte pe acest om copleşit în cel din urmă grad de unul din viţiile cele mai ruşinoase? Tabloul sufletesc al acestui om este înfiorător şi dezonoarea ce o răsfrînge asupra capitalei este imensă. Aproape în fiece zi acest şef suprem al accizelor îşi îneacă mintea, demnitatea şi pudoarea într-o cantitate de vin, de bere şi de rachiuri; şi, în aceste momente, bestia apare în toată goliciunea ei scîrboasă. Insultă, înjură, ţipă, opreşte oamenii în drum, se bate cu pumnii în piept, scrîşneşte din dinţi, scuipă în barbişonul lui voind să scuipe jos, se clatină, cade, se răneşte, se ridică iarăşi pentru a se repezi din nou într-altă cîrciumă şi a reîncepe iarăşi ţipetele, scandalul şi murdăria. Nu e chef continuu, ci vecinică decădere, abrutizare, tîmpire, nebunie şi murdărie, la care nu ajung decît oamenii cei mai păcătoşi, al cărora sînge atît de mult s-a alcoolizat, încît sudoarea lor miroase a alcool şi sunt în stare să se aprinză îndată ce te-ai apropia, cu un chibrit aprins, de suflarea lor pestilenţială.

În delir şi tortură, în flacări care-l ard şi cer necontenit alimentare, ajutorul de primar Brătescu nu se află într-o stare psihologică de dăsfrîu, ci a ajuns în aceşti doi ani din urmă într-o stare patologică şi dezgus-

4

tătoare! Cine l-a văzut izbind cu pumnii în felinare și în stîlpii telegrafului, cine l-a văzut, din întîmplare, năpustindu-se în ușile caselor de prostituție și căzînd acolo ca o grămadă de carne în care viața nu se mai manifestă decît cu începuturi de cuvinte scabroase, morfolite într-o gură duhoritoare şi epileptică, a văzut ultimul grad de înjosire la care se poate coborî un om. În aceste momente de abrutizare, murdăria lui este atît de înfiorătoare, încît din om nu mai rămîne nimic, nici chiar forma, căci noroiul și sîngele și umflăturile cari-l acoperă îi răpesc pînă și înfățișarea de om. Asemenea momente nu mai sunt nici tragice, nici comice, și de un astfel de păcătos autorii cei mai cruzi și-ar dezgusta imaginațiunea de spectacolele cutezătoare și murdare.

Şi cu toate acestea Brătescu este şeful capitalei, este omul situației, este oratorul care vorbește la solemnități mari m.-sale regelui, este brațul și izbînda în alegeri, este purtătorul drapelului unei falange de mercenari cari stau la cîrma regatului României.

Să vorbim de bătăile lui, de căderile prin șanțuri, de insultele pe care le-a adus atîtor bărbați și atîtor femei pe cari i-a întîlnit în drum în momentele de bestializare? Să vorbim despre procesele scandaloase pe care le-a avut și de depozițiile pe cari le-au făcut contra lui un cîrd de femei pierdute? Să vorbim de halul în care se prezintă instanțelor judecătorești? Să vorbim de injuriile pe cari nu s-a sfiit d-a le aduce pînă și prefectului de poliție? Ar fi zadarnic, lumea le cunoaște, primarul le cunoaște, guvernul le cunoaște, primul ministru le știe, și cu toate acestea acest om reprezintă capitala, spre rușinea tutulora cari rabdă asemenea delirium tremens acolo unde n-ar trebui să aspire decît tot ce are capitala mai de valoare.

Ultima insultă pe care acest păcătos a adus-o doamnei P... a alarmat opinia publică; un senator a anunțat o interpelare în Senat; un ofițer superior cere reparațiunea ce i se cuvine; ziarele, afară de cele ca *Constituționalul*, au protestat energic contra unui astfel de ajutor de primar.

Şi Brătescu se clatină pe fotoliul de primar, se clatină, îl pîngărește, dar rămîne la postul lui în loc d-a fi revocat și trimes înaintea tribunalului corecțional pentru a răspunde de toate delictele la cari l-au împins o stare de beție irascibilă, murdară și perpetuă. Opinia publică este bravată cu un cinism uimitor, revolta ei este călcată în picioare, onoarea și demnitatea ei nu are nici un respect, strigătul ei nu produce nici un ecou în sferile de sus, în acei oameni cari s-au obicinuit a disprețui moralitatea publică ca pe un factor netrebnic și de nimic.

Cine este Brătescu pentru ca să aibă dreptul de a batjocori capitala?

Aşa se întreabă și amicii noștri de la *Liberté roumaine*. Dar cu aprețierile lor noi nu ne învoim.

„Est-ce donc un haut personage politique, puissant par ses relations ou sa parenté?

Nullement, c'est un pauvre diable d'avocat, naguère sténographe à la Chambre...".

Amicii noștri se înșală.

Cine este Brătescu? Este un mare personaj politic? Este un om puternic prin relațiile sale? Este un om puternic prin familia și rudeniile sale? Ei, da! În situațiunea politică creată de guvernul generalului Manu, Brătescu este un înalt personaj politic, puternic prin relațiile și rudeniile sale!

Cînd cineva, tîrînd după el orgiile, izbutește să îngenuche capitala și să aleagă deputați și senatori pe mai mulți miniștri, este un mare personaj politic în ochii guvernului.

Cînd cineva, fiind beat mort, izbutește a i se da cuvîntul de către cele mai înalte autorități de stat pentru ca să vorbească m.-sale regelui, m.-sale reginei și m.-sale principelui moștenitor, în aplauzele d-lui P.P. Carp, trebuie să admitem că Brătescu este un om puternic prin relațiile sale!

Şi cînd cineva are o familie electorală compusă din două sute de bețivi, pungași, escroci, pușcăriași și bătăuși patentați, trebuie să recunoaștem că acest om este puternic prin familia lui politică și electorală.

Acela care batjocorește capitala de doi ani de zile, acela care alege pe miniștri, deputați și senatori, acela care, abia ținîndu-se pe picioare, ține discursuri suveranilor noștri, acela care conduce bandele guvernului și ale primarului la biruințe electorale nu poate fi un biet avocățel, odinioară stenograf la Cameră.

Desigur că nu. Brătescu, prin beție și deboșuri, este simbolul junimiștilor; Brătescu, prin energia cu care-și conduce bandele la spaima și schilodirea cetățenilor, este simbolul d-lor Manu-Lahovary, așa încît Brătescu, prin vițiile, cinismul, deboșul, orgiile și urgiile cu cari cade asupra capitalei, este și trebuie să fie stîlpul și cheia bolței edificiului politic al junimisto-conservatorilor. Are tot ce-i trebuie pentru a fi factorul cel mai puternic, stîlpul cel mai gros și luceafărul cel mai splendid al regimului cinic și imoral de astăzi. Brătescu este din marea familie politică a Teșicilor, a Răcăciunilor, a Dobrescului-Argeș, face parte dar din constelațiunea capitală asupra căreia guvernul își îndreaptă ochii săi rugători.

Nu, dar, generalul Manu și primarul Pake țin pe Brătescu și-i tolerează să insulte și să dezonoreze capitala, ci pe umerii Brătescului și a haiducilor săi de cîrciumă și răspîntie se reazămă și generalul Manu, și primarul Pake.

Brătescu durează și caracteriză întreaga situație politică junimisto-conservatoare. El este stîlpul colosal al lor; fără Brătescu, întregul edificiu politic să prăvălește la pămînt.

Brătescu va rămînea neclintit la postul lui, pînă cînd capitala nu se va înfiora și revolta de dezonoarea ce i-o impun oamenii regimului actual.

DOUĂ MORALE...

Două morale identice la două grupuri cari se deosibesc politicește nu este un fenomen extraordinar, căci tendința tuturora ar trebui să fie, și în bună parte este, aceeași morală, cu aceleași principii capitale, dacă nu cu o identitate perfectă în toate detaliile și micile consecințe.

Ceea ce ne-a pus pe gînduri însă e faptul de a vedea că cele două grupuri politice diferite, cu idei noi, cu politică nouă, cu pretențiuni incomensurabile și cu îndrăzneală nemărginită, să împărtășească exact aceeași părere în fața unei imoralități, și această părere să fie deopotrivă de imorală și de dezgustătoare.

În două tabere deosebite, în două ziare deosebite, în două medii și doi creieri deosebiți, în aceeași zi, același fenomen de imoralitate s-a produs, s-a tipărit și împărtășit lectorilor cu o nepăsare uimitoare.

Dacă despre corectitudine, demnitate și onestitate ar fi vorbit un intern de la Dobrovăț și altul de la Ocnele Mari, nu ne-am fi mirat să-i vedem căzînd de acord fără o prealabilă înțelegere. Nu ne-am fi mirat să-i vedem susținînd cu o liniște perfectă că demnitatea, corectitudinea și onestitatea sunt niște prejudecăți, niște pretenții burghezești, niște falsități detestabile inventate de cei mai mulți în dauna altora, cari, dacă sunt internați, e grație școalei vechi a lumei ruginite și îmbătrînite.

Cîţi eroi d-ai lui Balzac şi d-ai lui Shakespeare nu protestează energic contra slăbiciunei umane d-a avea o morală sucită care opreşte în loc, privînd de libertate, pe atîtea genii mari şi originale!

Aceeaşi revoltă s-a produs în rîndurile junimiştilor şi ale radicalilor cu ocazia discuţiei unui erou de carnaval dupe unii, unui erou radical dupe alţii, unui erou ţăran dupe cîţiva.

S-a acuzat nobila figură a distinsului deputat Dobrescu-Argeş de o faimoasă şi delicată escrocherie. Fireşte că un asemenea om a protestat, ca om, ca deputat, ca ţăran, ca o figură imaculată, contra calomniilor cutezătoare pe care noi le scorneam din senin. A protestat, ne-a batjocorit, ne-a insultat. Cine, citindu-i protestele, nu ar fi zis că acest suflet feciorelnic este un martir al invidiei şi al urei noastre?

Ş-apoi calomnia era monstruoasă! Un deputat, un om nou, un radical cu idei şi morală nouă, să înşele pe patru tineri fără experienţă? Să le ceară patru chitanţe, a cîte 250 de lei una? Şi toate acestea pentru a forţa pe amicul său M..., probabil Matei, pentru a-i înainta la gradul de sublocotenent?

Dar revolta unui asemenea mîndru şi sfînt cavaler trebuia să producă răsunet în inimile multora. Şi de fapt a produs. Două ziare i-au luat apărarea, ***Lupta*** şi *Constituţionalul*, şi noi, în faţa acestor judecători de o înaltă şi cunoscută moralitate politică şi socială, eram trataţi ca nişte calomniatori, ca nişte invidioşi, ca nişte cutezători cari pînă într-atît nu mai avem nimica sfînt, încît nici chiar pe Dobrescu-Argeş nu-l mai respectăm!

Dar dodată judecătorii noştri încep a se încrunta. Balanţa dreptăţii se clatină în mîna lor. În contra cavalerului Argeş nu erau numai vorbe. Însuşi cavalerul şovăieşte. Începe să rîză, nemaiputîndu-şi stăpîni humurul, apoi se mulţumeşte a ne ameninţa cu justiţia... în sfîrşit, de la teribila înălţime de la care învîrtea condeiul ca o sabie de foc în contră-ne, se hotărăşte a se ocupa de chestia ţăranilor.

Care era cauza acestei transformări sufleteşti?

Un lucru de nimic, ceva peste care orice erou de Dobrovăţ trebuie să treacă tăcînd... S-a citit în Cameră scrisorile cavalerului adresate celor patru victime de la cari cavalerul luase patru chitanţe a 250 de lei una.

Cavalerul era dezarmat; leul de Argeş era prins, iar teribilii noştri judecători ar fi trebuit să recunoască brutalul adevăr.

Şi aci nu mai e vorba de Dobrescu-Argeş, ci de demnitatea şi moralitatea radicalilor şi a junimiştilor, a *Luptei* şi a *Constituţionalului*.

Aceşti domni, desigur, fără o prealabilă înţelegere, ei din porniri intime ale unor suflete identice, ajung la aceeaşi concluzie în apărarea deputatului prins cu o escrocherie de o natură absolut scabroasă.

Şi aci vedem cum radicalii şi junimiştii sunt deopotrivă de cinici şi de perverşi. Şi aci vedem că aceşti domni nici nu au conştiinţă că moralele lor sunt cu desăvîrşire două imoralităţi.

S-a prins Dobrescu-Argeş. S-a dovedit prin propriile lui scrisori că a comis o escrocherie.

Ştiţi ce cred şi scriu junimiştii în ziarul ***Constituţionalul?***

Că d. Paladi a avut o „inimă neagră" o „inimă de cîine", că a fost un „delator" cînd a „citit în parlament acele două scrisori" prin cari se dovedea pînă la evidenţă escrocheria faimosului deputat.

Şi ştiţi ce-ar fi trebuit să facă d. Palade după morala junimistă?

„N-avea decît să vorbească d-lui Dobrescu între patru ochi şi să-i arate scrisorile..."

Iacă ce se tipăreşte în *Constituţionalul*, cu o nepăsare de ce va zice lumea pe care nu suntem obişnuiţi d-a o vedea la oamenii cari nu şi-au pierdut demnitatea şi conştiinţa de om.

Noi, acuzaţii de „calomnii monstruoase", noi, pentru cari un cavaler ca Dobrescu-Argeş nu avea la începutul discuţiei decît „palme, bastoane şi călcîie", trebuia să tăcem cînd prindem pe un şnapan cu escrocheria, ba trebuia să-i vorbim între patru ochi şi să-i dăm scrisorile cari dovedeau că locul unui aseme-

nea om nu este în parlamentul țărei. De această delicateță și moralitate sunt capabili mulți partizani ai regimului actual cari nu au părăsit încă pușcăriile pentru a intra în parlamentul junimist.

Dar, ascultați acum și morala radicalilor produsă în *Lupta*, exact în aceeași zi ca și *Constituționalul*. Ce minunată potrivire! Ce colosală asemănare! Ce moralități identice!

Ascultați ce tipăresc d-nii radicali:

„Eu cred însă că d. Dobrescu-Argeș nu e vinovat decît de o greșală de procedură".

De procedură? Ce procedură? Luați bine aminte, să nu credeți că vorbim noi, ci d-nii de la *Lupta:* „...a avut nefericita inspirațiune de a tăgădui în primul moment orice corespondență cu guarzii de artilerie și de a declara că nici măcar nu-i cunoaște, iar la urmă a fost nevoit, în fața evidenței, să afirme contrariul".

Ați înțeles cam ce va să zică procedură la radicali?

Dacă nu ați înțeles, radicalii vă dau în privința aceasta o minunată lămurire, căci imediat continuă:

„Aceasta dovedește lipsă de experiență...!".

Și noi suntem convinși că morala radicalilor de la *Lupta* se aseamănă cu morala cazacilor: cazacul are voie să fure, dar nu-i este permis să-l prinză, căci altfel îl scoate în fața celorlalți camarazi pentru a fi bătut cu vergele.

Cine acum, din comparațiunea celor două ziare, nu rămîne convins că morala radicalilor este identică cu a junimiștilor? Cine nu vede în ei aproape în fiece zi două școli identice prin cinism și imoralitate, prin cutezanță și șarlatanie?

În curînd toți se vor convinge de păcătoșia acestor scamatori de bîlciuri.

„INIMI DE CÎNE..."

Acest titlu îl luăm din coloanele *Constituționalului*, pentru a înfățișa aci niște inimi rele, mici, veninoase, lașe și într-adevăr cu mult mai rele decît ale celor mai răi cîni.

Care a fost rolul nostru în afacerea lui Dobrescu-Argeș și care a fost rolul în genere al acelora cari au susținut pe Dobrescu-Argeș și în special al junimiștilor.

Rolul nostru a fost delicat, greu și hotărît, întocmai ca acela al procurorilor cari s-au convins că posedă toate dovezile morale și materiale ale unei crime, cari s-au convins că-și fac o datorie teribilă d-a exila din societate pe un membru vătămător interesului, siguranței și moralității ei. În genere, cineva nu îndeplinește în politică rolul d-a acuza și executa decît cu un adînc regret, dar în același timp cu o hotărîre fermă de a-și face datoria așa cum lumea a înțeles-o, o înțelege și desigur că o va înțelege pe cît timp omul va fi om, iar nu Dumnezeul clemenței și al milei nemărginite care să tolereze și să mîngîie infamiile cele mai odioase.

Este adevărat că în fața unui acuzat blînd, senin, cuviincios, moderat și pietos, dacă procurorul nu are îndestule probe și totuși este crud și vehement în acuzațiile sale, riscă d-a vedea opinia publică trecînd de partea acuzatului și acuzînd grav, de ușurință rea și condamnabilă, pe acuzatorul public.

Noi însă în afacerea Dobrescu-Argeş am luat rolul de procuror, de acuzator public, convinşi pe deplin, edificaţi pe deplin că deputatul de Argeş şi-a terfelit mandatul de reprezentant al naţiunei cu o escrocherie demnă de un răufăcător, de un pierdut care aţine poteca călătorilor, de un pervers care abuzează de tinereţea şi naivitatea unor băieţi de şcoală pentru a-i compromite şi a le lua bani.

În faţa noastră, acuzatul era departe d-a lua aspectul unui inocent bănuit pe nedrept. Nu blînd, nu pios, nu senin, nu calm, ci rău, ci neruşinat, ci crud şi violent-murdar apărea acest domn, acest tip al lăcomiei febrile, al parvenitului fără scrupule, al impostorului, care nu s-a sfiit şi nu se va sfii d-a face victime de la opincă pînă la vlădică dacă aceasta-i va mai sta prin putinţă.

În faţa unui asemenea acuzat, pe deplin dovedit cu depoziţiile victimelor şi cu scrisorile lui proprii, în faţa unui astfel de escroc cinic şi obraznic, întrebăm pe orice om cinstit şi de bun-simţ, ce stil de acuzaţie, în ziare şi în parlament, ar fi trebuit să avem? Trebuia oare să-i spunem: „Onorabilul d. Dobrescu a comis o gentilă escrocherie, care nu se potriveşte destul de bine cu severa datorie de mandatar al naţiunei"?

Sau trebuia să povăţuim astfel pe acuzat: „Amice al *Constituţiei*, caută un paravan înalt şi un *voile* gros pentru ca să-ţi ascunzi micile cochetării financiare; nu de altceva, amice, decît că asupra brunetului d-tale obraz se pot opri priviri bănuitoare".

Să zice că d. Maiorescu este foarte abil în întrebuinţarea unui asemenea stil auriu cînd îşi face lecţiunile sale de morală transcendentală între patru ochi, dintre care doi ochi de domnişoară, bineînţeles.

Ei, noi nu am întrebuinţat un asemenea stil cînd am dovedit escrocheria unui deputat cinic şi obraznic, dupe cum nu am întrebuinţa o litieră cu puf, mătăsuri şi pasmanterie pentru a-l duce de la Cameră la Văcăreşti, şi pentru această nepoliteţă am fost acuzaţi că suntem nişte „inimi negre", „nişte inimi de cîne". Ce e drept, asemenea sentinţe dovedesc nu numai felul delicateţei, ci şi felul moralităţei junimiste.

Dar să venim la a doua parte a acestei schiţe. Care a fost rolul junimiştilor în afacerea Dobrescu-Argeş? Al procurorului sever care îşi face datoria fără a se îngriji dacă cei ce îl ascultă îl vor aproba sau nu? Desigur, nu acest rol l-au avut junimiştii, căci ei au apărat în cîteva numere d-ale *Constituţionalului* pe acuzat şi au izbit fără rezerve pe acuzatori. Au avut rolul judecătorului? Nu, căci junimiştii nu au ascultat acuzaţiunile, nu le-au cîntărit cu dezinteresare şi nici n-au dat o sentinţă, fie în greul, fie în descărcarea acuzatului. Dar atunci care le-a fost rolul lor? În general, la juraţi avocaţii nu numai că apără pe acuzat, dar acuză pe procuror de uşurinţă şi răutate, de violenţă şi nedibăcie. Ei bine, rolul avocatului l-au avut junimiştii? Nu, nici acest rol. Să spunem clar: nu au luat rolul avocatului propriu-zis, al avocatului care rezolvă o controversă şi scutură probele pentru a dovedi insuficienţa lor.

Junimiştii au preferit rolul unei speţe de avocat mizerabil, care este convins de mai nainte că apără un cinic, un imoral, un escroc atît de bine prins, încît, orice s-ar zice, răsfrînge o umbră tristă asupra apărătorului său. Junimiştii, în această afacere, ca şi în multe altele, au preferit rolul *avocatului* fără pic de scrupule, care, pentru un interes brutal, ar fi în stare să rupă filele din dosar şi să plastografieze iscălituri. Ei s-au identificat cu tot ce e mai rar, din fericire, în corpul care, fiind atît de numeros, are şi el cîte un membru dezonorant.

Dar nu numai atît. Pînă unde se pot coborî junimiştii este foarte greu de priceput. Dacă demnitatea are limită, nedemnitatea şi înjosirea nu au.

Junimiştii au dovedit că ei pot fi avocaţi cari apără pe escroci, se identifică cu ei, dar la un moment dat, în loc de a-şi recunoaşte greşala, în loc d-a se pocăi în faţa opiniei publice, sunt în stare să acuze pe clientul lor; sunt în stare să se dezminţă fără a roşi, să acuze ceea ce au apărat, să murdărească ceea ce voiau să sfinţească, să părăsească şi să trădeze cu uşurinţa şi volubilitatea celui mai pervers cavaler de industrie.

Cu o zi înainte ne acuza de inimi negre, de inimi de cîne în afacerea Dobrescu-Argeș pentru a-l apăra pe el și a ne condamna pe noi. Dar abia a trecut o zi și își părăsesc clientul, își uită rolul și a doua zi scrie, în litere cursive:

„D. Dobrescu-Argeș nu e mulțumit că l-au făcut de rîs ziarele de opozițiune cu cestiunea guarzilor de artilerie; vrea să se facă de rîs și singur".

După o asemenea sentință, junimiștii spun că acuzatul nu va îndrăzni să facă „proces de calomnie acelora cari l-au acuzat de necinste".

Iacă o notă dominantă din caracterul și moralitatea junimiștilor. Lașitatea cu care trădează și repeziciunea cu care trece prin toate rolurile cele mai abjecte, iacă două din însușirile intime ale junimistului de rasă.

Rolul pe care junimiștii l-au avut în afacerea Dobrescu-Argeș îi pune alături și perfect pe aceeași linie cu apăratul lor de pînă ieri și cu acuzatul lor de astăzi.

Cine dar are inimi de cîne, inimi de o răutate perversă: noi cari am acuzat și ne-am dovedit acuzațiunea, sau *ei*, cari au apărat și au acuzat pe același om pentru același fapt?

Lăsăm ca opinia publică să-și dea verdictul cuvenit pentru niște asemenea inimi putrede și rele.

LA MĂNĂSTIRE!...

Făgăduieli zadarnice, falsuri evidente, umiliri naționale, intrigi nedemne, certuri, ură, invidie, scandal și cinism, iacă socoteala dreaptă a activităței guvernului actual, a căruia ruină morală va covîrși, în curînd, răbdarea țărei, îndelung îngăduitoare.

Ceea ce ne pune pe gînduri este nu numai starea reală și odioasă a guvernului, dar și lipsa desăvîrșită de pudoare a guvernanților, lipsă care îi îndeamnă și îi încurajază d-a-și prezenta în vileag decrepitudinea lor, d-a se înfățișa Camerei și Senatului așa cum sunt, așa cum i-a lăsat Dumnezeu, mici, cinici, îngîmfați și cutezători.

Îi acuzi și le dovedești că îngenuche streinilor suveranitatea națională, dînd drept funcționarilor streini d-a exercita mandatele țărei lor pe teritoriul țărei noastre. Ei nu răspund, tac, n-aud și-și continuă scenele de familie, scene cari înjosesc și pe cei cari le comit, și pe țară în fruntea căreia stau asemenea saltimbanci îngîmfați. Îi acuzi și le dovedești că dau finanțele țărei pe mîna bancherilor ovrei, că dărîmă instituțiunile noastre de credit, că susțin interesele streinilor, că distrug începuturile fericite ale industriei naționale, că ne dau legați cot la cot pe mîna puterilor mari în ajunul expirărei tarifului autonom, că ne ponigresc și dezorganizează armata, că batjocoresc justiția, că impestează bunele moravuri, azvîrlindu-se pe povîr-

nişul slugărniciei şi al neruşinărei; pace bună, ei tac, înghit, nu roşesc şi, fericiţi că stau la putere, aruncă opiniei publice blagele: idei noi, eră nouă, sistem nou, politică ştiinţifică, elită socială, guvern tare şi altele de felul acestora, unile mai obraznice şi mai impudente decît altele. Toate acestea le debitează în faţa ţărei ca în faţa unei provincii, barbară şi cucerită, în faţa adversarilor lor, pe cari îi tratează cu neruşinarea caracteristică a parveniţilor. Cînd însă rămîn singuri şi dăschid discuţia, lucrul se schimbă; parveniţii şi şarlatanii se cunosc şi încep acuzaţiunile, intrigile şi murdăriile să curgă ca dintr-un izvor mare şi nesecat.

Sfera guvernamentală, din acest punct de vedere se aseamănă aidoma cu o casă de prostituţie. În faţa celorlalţi onoarea casei este salvată prin elogii triviale, prin lungi discursuri de moralitate, prin panegirice brutale şi prin acuzaţiuni aruncate asupra tuturora cari nu se adăpostesc sub acoperişul unui astfel de azil de dăsfrîu. Dar cînd populaţia casei rămîne singură şi-şi discută titlurile, o! atunci tabloul aparent dispare ca un vis şi în locul lui tabloul real şi scîrbos apare. Acuzaţiunile, intriga şi murdăria cad grindină, acoperind de sus pînă jos infama populaţie de necinste şi oroare.

Cu o astfel de casă se aseamănă guvernul şi sfera lui; tot aşa se prezintă celorlalţi şi tot atît de putred şi corupt şi ros de ură şi de invidie rămîne guvernul cînd se închide în cei patru pereţi ai Consiliului de Miniştri.

Dar nici chiar cel din urmă pic de pudoare al caselor spurcate nu a mai rămas casei guvernamentale.

Aceşti oameni, unii pe alţii, se acuză de lene, de inepţie, de viţii şi păcate în public, în Cameră şi Senat, în presă chiar, şi totuşi stau agăţaţi de putere, înfăşuraţi în propriile lor acuzaţiuni.

De cîte ori au ridicat singuri vălul care le acoperea mizeriile intime? De cîte ori nu au sfidat opinia publică şi ţara? De cîte ori nu s-au sfăşiat fără a ţine socoteala de ce va zice ţara şi străinătatea?

Dar nu mai mult, ci alaltăieri, unul din membrii majorităţei, liderul ei, d. Carp, acuză guvernul întreg că nu aplică legea vînzărei moşiilor statului în loturi mici. Şi în această acuzaţiune ministrul domeniilor, d. Păucescu, apărea înaintea parlamentului, din cuvîntul d-lui Carp, ca un nepriceput, ca un om fără energie, ca un ministru nedemn de a sta pe banca ministerială, ca un uşier de la minister, iar nu ca un ministru.

Faptul este adevărat; nu s-a făcut nimic pentru ţărani. Li s-au dat pămînt pe hîrtie. Au fost împuşcaţi, torturaţi şi închişi, dar pămînt nu li s-au dat. Legea s-a votat, dar legea nu se poate aplica sau ministrul Păucescu nu ştie ori nu vrea să o aplice. Junimiştii şi conservatorii au împuiat urechile tutulora că ei au adus fericirea în vatra satelor, dar tot ei, alaltăieri, prin d. Carp, au mărturisit crudul adevăr că pentru ţărani nu s-a făcut nimic, că pentru ei nu există nici lege, nici pămînt, nici dragoste în guvernul actual în genere, şi în special în ministrul Păucescu.

D. Păucescu a afirmat că nu a făcut nimic pînă acum pentru ţărani. A pus chestia ministerială, iar generalul Manu s-a mirat că d. Păucescu are epiderma prea subţire şi că a înţeles rău pe d. Carp!

L-a înţeles rău? Dar de ce rău? L-a înţeles rău cînd singur a recunoscut că nu a făcut nimic pînă acum pentru ţărani?

Dar nu aci stă morala fabulei. D. Păucescu, ca şi ceilalţi miniştri, primeşte a fi a doua oară tăvălit de majoritatea Camerei şi mai ales de junimişti. D-sa rabdă acuzaţiuni, trivialităţi şi palme numai şi numai să stea ghemuit pe banca ministerială. Ca şi d. Germani, Marghiloman şi T. Rosetti, ca şi d. Manu şi Lahovari, a renunţat la orice amor propriu, la orice început de sensibilitate, delicateţe şi demnitate umană, numai şi numai să nu ajungă iar avocatul Păucescu.

Ce tristă figură! Ce tip demn de casa avilită a guvernului! Cîtă înjosire pentru a fi ministru! Cîtă ruşine ca să fii un astfel de ministru! Îl acuză de inepţie liderul majorităţei, îl insultă primul ministru în apărarea lui; bietul ministru se revoltă şi nu găseşte un glas, un ecou pentru a-l susţine, şi totuşi rămîne încă pe acea bancă de espiaţiune şi de ruşine! Pînă într-atît se poate toci într-un om simţul de demnitate? Ce au ajuns miniştrii României, nişte măscărici ordinari cari

se pîngăresc între ei fără a se sinchisi de morala și opinia publică?

Hamlet zice Ofeliei: „Am auzit că Dumnezeu ți-a dat un obraz și tu-ți faci altul cu suliman și dresuri!... La mănăstire! La mănăstire!...".

Mulți pot să zică d-lui Păucescu, ca și generalului Manu: „Am auzit că Dumnezeu ți-a dat o epidermă subțire!". Dar, ca Hamlet, au dreptul de a-i spune: „Și tu ți-ai îngroșat epiderma atît de mult, încît primești toate acuzațiunile și toate insultele fără a te retrage din casa avilită a guvernului! La mănăstire! La mănăstire!".

Un asemenea exemplu de nedemnitate l-a dat d. Păucescu de două ori pînă acum. E de mirare cît de mult și-a prefăcut epiderma și cum, în urma rușinei de alaltăieri, conștiința sa nu s-a revoltat pentru a-i striga: „La mănăstire!".

Atîta impudență este la josimea nivelului moral al guvernanților de astăzi.

Într-o zi țara se va întreba unde să trimeață pe asemenea oameni: la ospițiu, la Dobrovăț sau la mănăstire?

REACȚIUNE... ECONOMICĂ

Independența politică stă în strînsă legătură cu independența economică.

O națiune care și-ar vărsa sîngele pentru a dobîndi independența politică și nu ar face nimic pentru a scutura jugul economic pe care celelalte puteri i-l impun ar avea dreptul d-a zice: „Pot să pier liberă", dar n-ar putea zice: „Pot să trăiesc liberă". Dacă guvernul d-lui Ion Brătianu s-ar fi mulțumit numai cu sfărîmarea vasalității în care ne găseam, numai cu ridicarea națiunei la rangul de regat, numai cu un rege încoronat în loc de un domn vasal Imperiului otoman, ar fi făcut mult pentru națiune, dar nu ar fi fost de ajuns. Guvernul d-lui Ion Brătianu a înțeles că o glorie săracă nu ridică națiunea la adevărata și reala independență. Popoarele moderne, pînă să ajungă la războaie, au între ele o luptă continuă și serioasă, lupta economică, din cari ies biruitoare sau biruite întocmai ca și din războiul cu armatele. Și toată activitatea, precum și tot meritul guvernelor în timp de pace, stă în a ieși triumfătoare din teribilul război economic, care, dacă nu costă nici un pic de sînge, costă însă milioane și miliarde și pune în pericol avuțiile naționale.

Eram vasali politicește; guvernul d-lui Ion Brătianu preface vasalitatea umilitoare într-o independență glorioasă. Cu toate acestea, pentru un guvern înțelept și patriotic, atît nu însemna decît numai jumătate drumul spre adevărata și reala independență.

Guvernul liberal-național vedea limpede că, dacă noi încetaserăm d-a mai fi vasali politicește, totuși eram robi economicește.

Nu mai plăteam tribut de stat, dar plăteam tribut de națiune; nu mai aveam un suzeran care să ne impuie, dar aveam popoare cari ne exploatau; nu mai eram comandați politicește de străini, dar eram tiranizați și storși economicește. Guvernul liberal-național vedea în independența cîștigată prin sîngele eroicei noastre armate o coroană de laur pusă pe fruntea unei națiuni anemice. Producțiunea națiunei slujea să îngrașe alte popoare; și despre noi, ca și despre albine, s-ar fi putut zice: „Sic vos, non vobis...“. Al nostru pentru alții, bogățiile țărei pentru lăcomia streinilor, vitalitatea noastră pentru fericirea altora, noi săraci pentru îmbogățirea și bunul trai al tutulora.

Contra acestei stări de aservire economică s-a ridicat guvernul care izbutise să sfărîme aservirea politică.

Lupta a fost grea. Aveam de distrus credința tuturora că noi suntem oaia Orientului, din care toți mulgeau, toți tundeau, toți rădeau, ba uneori smulgeau lîna cu piele cu tot. Și aceștia cari se deprinseseră cu astfel de credințe erau împărații mari și puternici al căror cuvînt era pînă atunci ordine umilitoare pentru noi.

Cea dintîi victorie pe care guvernul Ion Brătianu trebuia să o cîștige era neapărat sfîșierea capitulațiunei economice ce ne-o impusese Austro-Ungaria. Convențiunea cu acest imperiu era testamentul națiunei române obținut prin captațiunea unor conservatori cari nu știuseră să reziste, cari uitaseră că nu au mandat să testeze în numele națiunei pe care o reprezentau atît de scandalos.

Guvernul Ioan Brătianu a denunțat la timp această convențiune, a sfărîmat la timp această capitulațiune economică și în locul ei a ridicat tariful autonom ca un zid puternic desfășurat pe hotarele țărei, pentru apărarea bogățiilor și a forțelor ei de producțiune.

Și în urma acestui război economic, întreprins cu atîta succes de guvernul liberal-național, s-a produs un

fenomen de regenerare, de reînviere, de independență reală, care a uimit chiar și pe dușmanii poporului nostru. În trei-patru ani de zile, industria națională s-a întemeiat și s-a dezvoltat, așa încît era mai mult decît începutul prosper al unei industrii naționale. Fabrici de hîrtie, de postavuri, de săpunărie, de sticlărie, de pînzărie, de pielărie, de alcooluri, de făinărie etc. etc. s-au clădit și au început să producă atît de repede încît păreau a fi mai mult în vis, în legende și în basme decît în realitate. Peste 100 de milioane intrau în industrii și atîtea mii de brațe inactive își găseau de lucru în aceste instituții de muncă, de disciplină, de producțiune și de progres.

Iacă a doua independență, independența economică, pe care guvernul Ion Brătianu o alătura pe lîngă cea dintîi, pe lîngă independența politică, pentru a o completa și a o desăvîrși.

A fost destul însă ca în locul unui guvern înțelept și patriotic să vie niște oameni nepricepuți, disprețuitori de forțele națiunei, pentru ca independența noastră economică să primească imediat lovituri grave, lovituri al căror efect final va fi compromiterea industriei naționale și distrugerea independenței noastre economice.

Prima lovitură a fost dată instituțiilor de credit, a acelor instituțiuni, ca Banca Națională, Creditul agricol și altele, cari în fond nu sunt altceva decît depozitul mare din care se alimentează forțele comerciale și industriale ale națiunei.

A doua lovitură a fost ulița pe care au deschis-o despre Serbia prin zidul tarifului autonom, căci prin această largă deschizătură năvălesc și vor năvăli mărfurile streine pentru a concura și a bate producțiunile noastre naționale.

A treia lovitură pe care guvernul o dă industriei naționale este ștergerea primelor de încurajare.

În sfîrșit, pe lîngă criza financiară din țară pe care guvernul o prepară în favoarea bancherilor streini, în genere ovrei, trebuie să mai adăugăm că prin convențiunile precipitate și neghioabe pe care le încheie ne vor pune în imposibilitate d-a lupta cu succes în

ziua cînd vor expira convențiunile cu toate statele.

O adevărată reacțiune economică a intreprins guvernul concentraților, și rezultatul final și fatal al acestei tendințe va fi: reîntoarcerea țărei la primitiva stare de oaie a Orientului din care toți să mulgă și să smulgă, la distrugerea industriei naționale, la aservirea economică a țărei.

Din acest trist punt de vedere guvernul concentraților nu este numai un guvern reacționar politicește, ci și un guvern reacționar economicește.

LUMINA ELECTRICĂ

Primarul Pake Protopopescu, avînd alături pe Brătescu, iar în vîrful porților un mare barometru, este unul din aceia care simbolizează mai bine starea actuală de astăzi și mai ales fondul real al guvernanților noștri.

Cascade de scîndură, jedouri mici și ridicule, statuete meschine și poleite cu aur, piedestaluri de brad văpsite cărămiziu, focuri bengale din cînd în cînd și mai ales artificii detunante, iacă numai o parte din jucăriile și bibelourile cu care primarul dilectează capitala. Acestea sunt titlurile lui la recunoștința bandelor conduse de Brătescu din cîrciumă în cîrciumă și la recunoștința „elitei sociale“ rahitice, condusă de sanguinul și sanguinarul Alexandru Lahovari. Și mulțimea nu se întreabă la ce-i folosesc aceste jucării copilărești; doar numai din cînd în cînd și-aduce aminte că există un primar al capitalei cînd își vede ulucile și casele dărîmate fără nici o formă legală și cînd se pomenește cu o serie de procese de contravențiuni, serie care se ridică uneori pînă la numărul de 24 de procese în 24 de ore.

Cine cunoaște bine pe primarul capitalei — și cine nu-l cunoaște? — distinge în înclinările bilosului primar două cauze cari îl îndeamnă la opere meschine, ridicule și de multe ori chiar scandaloase. Mai întîi este ambițiunea primarului d-a domina capitala, d-a

i se impune, d-a o zăpăci și d-a o supune. Și d-aci frămîntarea lui și mulțimea decorațiunilor meschine și ordinare cu cari împodobește atît de barbar capitala. Un strein care ar vedea statuetile și jedourile primarului, începînd din fața primăriei și pînă la curțile bisericilor ale cărora împrejmuiri au fost dărîmate, desigur că s-ar întreba: este oare capitala liliputienilor sau a unui popor sălbatic? Sunt atît de pitici locuitorii acestei capitale încît jucăriile primarului să li se pară opere gigantice sau sunt atît de înapoiați încît chiar cei mai culți să rămîie uimiți în fața unui fir subțire de apă care țîșnește de un metru și în fața unei statui proaste de tuci poleită ca și cadrul unei cromolitografii de cîrciumă?

Un bătrîn ne povestea că acum 70 de ani, cînd un zugrav mai bun a zugrăvit pe peretele unei case o fereastră cu perdele și cu un ghiveci de flori, mai toată capitala a defilat pe lîngă această casă pentru a-i vedea și a-i admira fereastra; cîți n-au rămas uimiți în fața acestei minuni! Suntem noi oare tot în aceeași stare de cultură și cu același simț artistic grobian, încît să admirăm jucăriile ridicule ale primarului? Și, cu toate acestea, primarul ne crede în halul acesta și de aceea ne debitează cu banii noștri copilăriile lui.

Dar în primar mai este o cauză care îl îndeamnă la asemenea opere inferioare. Natura lui ingrată, cultura lui superficială, instinctul lui de barbar, de primitiv îl fac să simtă o adevărată mulțumire în fața acestor combinațiuni burlești. Copiii, ale căror instincte primitive sunt în toată puterea lor, rămîn înmărmuriți în fața unui ceasornic și dorința lor cea mai vie este să bage degetile în roatele ceasornicului; și mult timp admiră cu o pasiune extraordinară ceea ce nu pricep de loc. În starea aceasta este primarul Pake. La el nu admirațiunea conștientă a descoperirilor științifice l-a făcut să-și bată în fruntea porților un ceasornic și un barometru. Chiar faptul că-și decorează porțile cu barometru dovedește că se aseamănă cu un șef de sălbatici despre care un călător ne spune că se decorase pe piept cu un feșnic de bronz și cu o călimară de tinichea, dobîndite de la un misionar catolic, în schimbul unei însemnate cantități de aur.

Și tocmai instinctul sălbaticului, care este atît de puternic în primarul capitalei, l-a făcut să-și lumineze casa cu electricitate. El a văzut în această lumină fără fum și fără feștilă o drăcie minunată, iar nu altceva, și a voit să aibă această podoabă, întocmai cum țiganii își bat în chimirul lat nasturii galbeni de pe la mantalele soldățești, nasturi pe cari îi freacă în fiece dimineață. Voiți o dovadă că în primar nu este admirațiunea unei lumini mai frumoase și a descoperirilor noi, ci numai admirațiunea inconștientă a primitivului? Dovada este ușor de făcut. Cînd lumina electrică se aprinde în casele primarului, de la 100 de metri cel puțin de jurîmprejur se aud gemetile regulate și exasperante ale locomotivei, instalate chiar în coprinsul caselor d-lui primar. În biroul primarului, ca și în salon, ca și în toate odăile lui, lumina electrică albă-argintie clipește regulat la cîte cinci secunde și obiectele pentru un șir de clipe nenumărate îți joacă înaintea ochilor. Și pînă aci încă n-ar fi nimic, dar ceea ce pentru un cap omenesc este imposibil de suportat e acel gemăt surd, grav, acel hu!... hu!... hu!... ca de bestie gigantică, închisă într-un grilaj de fier, pe care locomotiva îl scoate necontenit și te face să crezi că încăperile casei sunt lipite de o menajerie de fiare și de monștri din pădurile virgine. Iacă ceea ce dovedește, în primul rînd, că în capul primarului nu este nimic de turburat și, în al doilea rînd, că la el nu e decît instinctul sălbaticului de a se împodobi cu drăcii pe care le înțelege tot atît de profund ca și un hotentot sau ca și o piele-roșie.

Cauzele despre care vorbirăm pînă acum au făcut pe primar să lumineze șoseaua cu electricitate. Pe de o parte dorința de a ameți, d-a lua ochii unora și d-a satisface plăcerile „elitei sociale“, iar pe de alta mulțumirea instinctului lui de sălbatic d-a se juca cu o lumină misterioasă pentru inteligența lui necultivată. Și cu șoseaua, ca și cu altele multe, a dovedit un fel de fudulie, o îngîmfare de sălbatic. Deși lumina electrică era de mult instalată, primarul nu a permis să se inau-

gureze decît tocmai în ziua de s-tul Emanoil, adică tocmai în ziua cînd el sărbătorea onomastica lui.

Dar pentru ca să fie pe deplin înţeles sistemul de poleială, de praf în ochi, de şarlatanie, de parvenitism şi de minciună al primarului şi al concentraţilor în genere, nu are cineva decît să se ducă într-o sară la şosea cînd este iluminată cu lumina electrică, iar a doua zi să se plimbe pe jos prin cîteva străzi ale capitalei din apropierea centrului. La şosea lumină electrică! Şi pe strade? Murdării, infecţii, pisici şi cîni morţi, zidurile transformate în privăţi, depozite de gunoaie de grajd şi de bucătărie, în sfîrşit o duhoare sufocantă, un izvor de miliarde de microbi, un spectacol scîrbos, pe care-l vedem chiar în faţa caselor preşedintelui Consiliului sanitar superior, pe strada Colţei, în apropierea primăriei şi a palatului regal, în faţa palatului legaţiunei Austro-Ungariei!

Regimul concentraţilor, în toate ale lor, se aseamănă cu unile cocoane care trăiesc într-o murdărie pestilenţială, mîncînd prost, îmbrăcîndu-se soios toată săptămîna, suferind privaţiuni extraordinare, toate acestea pentru ca duminica să iasă îmbrăcate în rochii de mătase verde şi vişinie, cu suliman pe faţă şi părul creţ, cu umbreluţe ciucurate şi cu pantofi ca elitrele de găinuşi, pantofi care plesnesc pe picioare şi în care picioarele plesnesc de durere.

Cînd lumina electrică luminează şoseaua, îţi dă imaginea justă a spoielei şi a parvenitismului regimului actual; această lumină apare, în mijlocul arborilor bătrîni de la şosea, ca o pată feerică într-un vast întuneric.

Paradă şi spoială în aparenţă, minciună şi infecţie în fond.

LAHOVARYUS MAGNUS

Nu poţi vorbi despre acest mare bărbat din „elita socială“ decît într-un stil medieval şi evocînd umbrile eroilor feudali, căci nici un boier din ţara românească nu are spiţele neamului mai adîncite şi mai cunoscute în trecutul României şi al omenirei întregi. Heraldica are un vast capitol consacrat numai acestui bărbat de stat, care, după unii, se trage din Godefroy de Bouillon, iar după alţii din Richard Inimă de Leu. Ceea ce încurcă pe aceşti din urmă este faptul că leul din armele excelenţei sale are gura ca un căuş, pîntecile ca o tingire, iar coada ca o lingură mare. Astfel că în faţa acestui monstru unii susţin că e leul lui Richard, alţii văd o şaradă glorioasă, arme vorbitoare cari nu ar însemna decît bouillon, adică ciorbă, după unii cu steluţe, după alţii cu perişoare, ciorbă orientală, pentru a exprima transplantarea marelui neam feudal din Occident în Orient.

Iată de ce noi nu suntem atît de nedrepţi cu *Timpul* încît să nu afirmăm că stilul lui este foarte potrivit pentru a descri călătoria d-lui Lahovari la Craiova.

Mai întîi cei cari l-au luat de la gară au avut o fericită inspiraţiune şi o atenţiune care le face onoare cînd i-au oferit dejunul la un domn străin, al căruia nume, Alfred de Marenzeller, a procurat excelenţei-sale iluzia că s-ar găsi în sala de mîncare a străbunilor săi din veacul al XII-lea, sală încărcată cu armuri, cu pavăze, cu portrete murale, cu drapele ale cărora

tuiuri purtau vulturi de argint, grifoni de aur și balauri întraripați.

Dacă în loc de „Alfred“ și în loc de „de Marenzeller“ pe ospătător l-ar fi chemat Alecu Marinescu, desigur că excelența-sa ar fi dejunat fără poftă și ar fi înghițit cu noduri.

Alfred de Marenzeller îi suna ca numele unui burgrav de pe malurile Rinului al căruia castel, înconjurat cu ziduri dințate, predomina cît băteai cu ochii în cele patru părți ale orizontului.

Lahovaryus Magnus ospătat de *Alfred Marenzeller!*

Cînd citești asemenea rînduri, timpurile feudale ți-apar în minte cu umbrile teribile ale cavalerilor lor, și parcă pe aceste umbre mari mai răsună încă armurile colosale, armuri cari ne-ar strivi pe noi piticii, umbre mari a căror statură cînd o măsurăm după cămășile de zale ne amintim de celebrul vers al poetului Alexandrescu: „ne îndoim dacă așa oameni întru adevăr au stat!“

Craiova este fericită, căci posedă un Alfred de Marenzeller pentru ca să primească un astfel de oaspete.

Prînzul însă, din cauze politice, a degnat excelența-sa să-l ia la d. Boldescu.

Boldescu dupe de Marenzeller mărturisim că nu rimează. Un nume nou terminat cu banalul „escu“ în loc de feudalul de Marenzeller... iacă ceea ce nu convenea, cu drept cuvînt, ziarului „elitei sociale“, *Timpului*. Dar cîtă delicatețe din partea istoriografului de la *Timpul!* Pentru ca opinia publică să nu fie scandalizată că un Boldescu primește și ospătează pe excelența-sa, se grăbește a scrie: „Prînzul servit într-o sală de mîncare din cele mai elegante stiluri Henric II...“

O sală de mîncare avînd stilurile Henric II desigur că a făcut pe ministru să uite de numele gazdei, și mai ales cînd „vinurile și șampania din pivnițele gazdei (să nu-i mai pomenim numele!) au fost foarte aprețiate și la care i-au dat o deosebită plăcere excelenta muzică a Regimentului II de linie“.

Pînă să venim la „stilurile Henric II“ ale salei de mîncare, trebuie să mărturisim că stilul istoriografului este un model de stil lapidar, iarăși un stil care-ți recheamă timpurile vechi.

Să venim la sala de mîncare „din cele mai elegante stiluri Henric II“!

Aci finețea istoriografului este o adevărată minune.

Dacă pomenește de Henric II este ca să facă pe lume să uite pe d. Boldescu. Și dacă vorbește de stiluri Henric II, iar nu de stilul Henric II, cauza e ca să facă aluzia la problema istoricilor și a heraldicilor cari se dispută pe originea neamului și a blazonului d-lui Lahovari. Ce stil ar fi fost potrivit pentru un asemenea mare personaj? Stilul lui Henric II, regele Bavariei, devenit împărat al Germaniei în 1002? Stilul lui Henric II, regele Angliei, 1154—1189? Stilul lui Henric II, regele Castiliei, domnind acolo în al treilea pătrar al secolului al XIV-lea? Sau stilul Henric II, regele Franței de pe la jumătatea secolului al XVI-lea?

Mărturisim că numai la prînzurile monarhilor din Europa se descrie stilul sălilor de mîncare, ba se pomenește uneori cum cutare împărat a băut din cupa cutărui cuceritor sau rege glorios. Dar suntem veseli că asemenea săli avem și noi în țară și mai ales suntem fericiți că avem asemenea oameni de viță preistorică pe care nu-i poți primi într-o sală mobilată de Olbricht.

Închipuiți-vă, dacă mulțimea ar fi venit să protesteze excelenței-sale contra prefectului Mavrodolu, ce teribil ar fi răsunat: „Mitraillez-moi cette canaille!“ în vasta sală de mîncare croită și împodobită în stilurile Henric II!

„Elita socială“ poate fi mîndră de o asemenea primire!

TARTARIN MINISTRU

Cine nu a rîs de faimosul Tartarin al lui *Daudet*? Tartarin este Don Quijotul modern, bineînțeles însă cu multe deosebiri, căci fiecare din acești doi eroi seamănă părinților lor și mediului în care s-au născut și au crescut. Don Quijote trăiește printre cavalerii mistici și pasionali a cărora divinitate pe pămînt era femeia.

Ceea ce toți grecii la un loc, cu eroii lor semizei, au făcut pentru frumoasa Elenă, cavalerii din timpul nemuritorului Don Quijote făceau fiecare în parte pentru Dulcineele lor, însosiți uneori de cîte un servitor credincios, de cîte un *écuyer*, și idealul acestor nefericiți cari sufereau o viață întreagă ascultînd oftările, poemele și discursurile cavalerilor înamorați a rămas bunul și spiritualul Sanco Panza, al căruia nume rechema spaniolilor numele regilor de Navara, de Austria și de Castilia.

Și cînd un asemenea cavaler, a căreia imaginațiune și pasiune-l trece mai adeseaori printre nebunii de cea mai poetică clasă, este creat de geniul unui Cervantes, desigur că se va deosebi mult de Tartarin al fermecătorului Daudet.

În Tartarin nu este iubirea care predomină, ci pasiunea primejdiilor materiale... puțin primejdioase. Tartarin e gras, roșu, cu barbă mare și, dupe un volum de năzdrăvănii, de minciuni și îngîmfare, în al doilea volum se hotărăște să facă excursiunea Alpilor. Cine nu a citit și această întreprindere a eroului ridicol

tarasconez? Dar nebuniile tarasconezului, deși sunt admirate de unii mai mult în prima lor parte, constatăm însă că explorările lui de pe Alpi (*Tartarin sur les Alpes*) au făcut mai multe victime. Africa prea era departe pentru a călca mulți pe urmele lui Tartarin și a se bate cu leii lui fantastici; dar Alpii? Și Alpii sunt departe de noi, dar avem și noi munți cari au vîrfuri cel puțin pe jumătate de înalte ca cele mai nalte vîrfuri ale Alpilor. Avînd Carpații noștri, trebuia, era fatal, în urma seducătoarei farse *Tartarin sur les Alpes*, să avem tartarinii noștri. Dar cine și-ar fi putut închipui că această manie va face victime chiar printre miniștri? Ce e drept, dacă Daudet ar fi fost la noi în țară în timpul războiului, desigur, studiind temperamentul, îngîmfarea și minunile generalului Manu, precum și „virtuțile sale militare în timp de pace“, ar fi scris al treilea volum, intitulat *Tartarin contre les Turcomans*. Iar seria de ilustrațiuni s-ar fi terminat cu scena teribilă în care generalul Manu și-ar fi adunat oasele într-o basma popească.

Ministrul însă care s-a hotărît să rivalizeze cu *Tartarin sur les Alpes* este giganticul de la Domenii, d. Păucescu. Cine-ar fi crezut o astfel de minune? Și, cu toate acestea, așa e. D-sa a suferit multe înainte d-a se închide parlamentul. Dar, ca un voinic, ca un om în care exista stofa unui brav Tartarin, a înghițit atacuri din cele mai violente din partea majorității și a leaderului ei, d. Carp, și a rămas pe banca ministerială. Este foarte probabil că ușierul său, auzind că majoritatea îl acuză că n-a făcut nimic cu împroprietărirea sătenilor și că a împănat ministerul cu diamante de funcționari superiori ca pseudoinginerul Botea, e foarte probabil că s-a întrebat dacă trebuie să-l mai salute sau nu. Și e foarte probabil că ușierul, văzînd că trebuie să-l mai salute, s-a întrebat: de ce o fi d. Păucescu ministru și eu ușier?

De ce? Pentru că d. Păucescu are în el stofa unui Tartarin, ba este un Tartarin cu mult mai vestit decît acela al lui Daudet.

Acum în vacanție a fost dat eroului să se manifeste în toată splendoarea temperamentului său.

Lumea se întreba de ce d-l Păucescu a dat vestita circulară inginerilor prin care le ordonă să nu se mai ocupe cu altceva decît cu parcelarea moșiilor ce într-un viitor foarte depărtat se vor vinde țăranilor? Și lumea nu știa că d-l Păucescu a dat asemenea circulară pentru ca d-sa să fie absolut liber. Dar poate că lumea iarăși n-a fi știind de ce d-l Păucescu voiește să fie absolut liber.

Această nedomirire o risipește organul lahovăresc, *Timpul*. După ce acest organ vorbește despre pericolele prin cari trebuie să treacă turiștii din Elveția și despre cluburile alpine, al căror scop este de a face prin munți adăposturi cu lemne de încălzit și ceva provizii de mîncare, se repede într-un: „*prin urmare*, o societate care să aibă același scop ca și cele din Elveția ar fi fost de mare folos pentru țara noastră“.

Și după ce prepară astfel debutul Tartarinului nostru, Tartarin-Păucescu apare falnic ca omul menit a se bate cu urșii carpatini:

„Inițiativa unui asemenea club, ce se va numi „Clubul carpatin“ a fost luată de d. Gr. Păucescu, ministrul domenielor, care în tot timpul verei se va ocupa pentru adunare de membri!“

Cine nu vede aci pe Tartarin ministru în țara românească? Și cîtă pasiune! Ministerul va fi lăsat pe mîna Boților, vînzarea moșiilor statului la săteni este lăsată în voia întîmplărei, iar ministrul Tartarin „în tot timpul verei“ se va ocupa cu recrutarea membrilor „Clubului carpatin“! Cîtă pasiune! Cîtă vitejie într-un om atît de mic la statură, pe lîngă care Daniel Scavinski ar fi părut un titan! În tot timpul verei va lucra pentru realizarea idealului său și apoi va porni cu o caravană mai numeroasă decît a lui Stanley pentru ca să ajungă la Bușteni sau pe Păpușa, unde au pierit atîtea mii de turiști extraordinari despre cari lumea cultă din Europa nu a avut decît elogii și lacrămi!

Și ceea ce ne uimește în Tartarinul nostru este enorma deosebire de aspect între el și Don Quijote, între el și Tartarin al lui Daudet. Despre Don Quijote, un pui de român, văzîndu-l într-o gravură alăturea cu grosul Panza, a zis: este mai lung decît o cumpănă de puț. Și despre d. Păucescu ar fi zis: e ceva mai nalt decît un chibrit. Tartarin al lui Daudet este enorm ca un atlet, rubicund ca un preot catolic cînd abia să ridică din pivniță și cu o barbă de bandit. D. Păucescu este mic, slab, galben și cu o barbă micșoară. E așa încît ar călări minunat pe un cîne danez.

Ce deosebire ca aspect de eroii spanioli și francezi, și cu toate acestea cît de mare ne apare eroul nostru ca avînt și vitejie pe lîngă ei! Și mai ales cîtă pasiune! Don Quijote era cel puțin înamorat la nebunie și primejdiile prin care trece se explică prin femeie. Tartarin al lui Daudet n-avea nici o ocupație și enorma sa cantitate de sînge, arsă de soarele de sud al Franței, îl aruncă într-o viață de... primejdii! Dar d. Păucescu, nici ațîțat de patima amorului, nici sîngeros și enorm ca Tartarin, ș-apoi fiind și ministru, cu vînzarea în loturi a moșiilor statului în spinare și, totuși să se devoteze în astfel de condițiuni la viața de turist cutezător, mărturisim că un astfel de eroism a întrecut cu mult vitejia lui Don Quijote și a lui Tartarin.

Nici vorbă că d. Păucescu, pus în fruntea „Clubului carpatin“, cu care se va ocupa „toată vara“, cînd se vor deschide camerile și va fi din nou judecat că n-a făcut nimic în ministerul domeniilor, va răspunde triumfalnic cu un gest de erou:

„Să tacă aceia pe cari urșii Carpaților nu-i recunoaște de stăpîni! Cînd cineva a înfruntat torentele Carpaților, nu se mai teme de vijelia unei Camere poltrone!“

Tartarin a ajuns ministru.

LINIȘTE?

A fost destul ca să se zică „deocamdată în țară este o liniște, dar o liniște fioroasă care vestește în curînd o mare vijelie“, a fost destul atît pentru ca mai multe zile în șir cimpoiul ministerial să intoneze un duo de îngîmfare sub inspirațiunea și sub conducerea d-lor Lahovari și Carp.

Și acest duo, repetat de infinite ori, nu are o temă mai variată decît aceea pe care cimpoierii napolitani nomazi o au în călătoriile lor pline de mizerii.

„Ați recunoscut că este liniște“, „în adevăr este liniște“, nici nu se putea sub un guvern înțelept decît „să fie liniște“, și această „liniște va dura“, iar țara mulțumită „va binecuvînta această liniște prielnică“.

Iacă la ce se reduce faimosul duo bîzîit de *Constituționalul* și de *Timpul*.

Dacă țara noastră s-ar asemăna cu un edificiu mare și vechi pe care orice companie de meșteri dărîmători să-l poată da jos fără ca din zidurile groase să se auză nici o voce, nici un protest, atunci desigur că liniște ar fi și nu s-ar auzi decît loviturile de tîrnăcoape sunînd trist a ruină și a pieire.

Liniște ar fi dacă țara ar fi o clădire brută și inconștientă, fără simțire și fără aspirațiuni, fără dureri și fără bucurii.

De cînd concentrații au venit la putere este puțin timp, dar, dacă le cîntărești viața după numărul de răni naționale pe cari le-au deschis adînc în inima țărei, viața lor este lungă, este atît de lungă, încît pieirea lor nu va fi prematură, ci fatală și naturală.

Au găsit un zid puternic de apărare ridicat d-a lungul hotarelor pentru a ne apăra industria națională și a ne garanta independența economică și l-au dărîmat, cel puțin l-au spart tocmai acolo pe unde mărfurile străine năvălesc în țară și concurează și distrug producțiunea noastră.

Au găsit o instituțiune în virtutea căreia țăranii puteau să dobîndească și să-și mărească proprietățile și în locul ei au venit cu o lege pe care nu au putut-o și nu o vor putea aplica, fiindcă legea e rea și oamenii chemați de m.-sa să o aplice sunt și mai răi.

Au găsit creditele agricole cari progresau, dezvoltînd creditul micului agricultor, și în locul lor, desființîndu-le, au făgăduit un credit de stat, încercare care n-a izbutit nici în Franța, unde creditul este atît de mult dezvoltat.

Au găsit ambulanțele sanitare cari cutreierau țara tămăduind pe suferinzi și combătînd cu succes boalele care vițiază sîngele, nu al unor oameni, ci al mai multor generațiuni. Și le-au desființat.

Au găsit o Bancă Națională prosperă, care asigura creditul industriilor și comerciilor mari, și i-au dat un asalt criminal pentru a face din ea prada marilor samsari ovrei.

Armata, care avea încredere în ea, a fost defăimată, batjocorită și dezorganizată tocmai de aceia cari ar fi trebuit să o încurajeze, să o conducă și să o organizeze.

Justiția a devenit jucăria unui ministru exploatator, care a obținut de la un parlament servil o lege menită d-a o preface într-o adunătură de instrumente oarbe de guvernămînt imoral.

Și, dacă ne-am opri aci, impresia revoltătoare pe care o lasă „concentrații“ oricărui cetățean îl face să-i asemene cu o ceată de vandali cari au căzut asupra edificiului național pentru a-l dărîma, cari au căzut asupra națiunei pentru a-i dărăpăna forțele și a-i distruge instituțiunile.

Iacă de ce zicem că, dacă națiunea s-ar asemăna cu un edificiu inconștient, inert, fără voință și fără

aspirațiuni, liniște ar fi și loviturile primite de ea n-ar găsi nici un ecou, nici un strigăt, nici o împiedicare.

Și liniștea ar fi pe deplin și eternă.

Dar cîmpiile și munții au glas puternic; și țăranii lăsați fără pămînturile pe cari le primeau regulat sub noi, deși cu o lege imperfectă, fără credit și în prada boalelor teribile cari îi infectează pe ei și le diformează copiii, după ce au fost împușcați, bătuți și închiși cu miile, sunt exasperați. Și liniște nu este nici în cîmpii, nici la munte.

Dar orașele au glas puternic; industriașii și comercianții, izbiți în creditul lor și dezarmați față de producătorii străini, prevăd sărăcia și ruina de odinioară dupe o stare atît de prosperă și de fericită și nu vor consimți să întinză mîna de ajutor acelora cari îi lovesc atît de cumplit cu atîta cutezanță și nepăsare.

Cu noile impozite și cu un parlament de Răcăciuni, de Răceni, de Teșici, de Dobrescu-Chitanță și cu organe ca *Constituționalul* și *Timpul* și cu miniștri îngîmfați și incapabili ca general Manu, Păucescu și Lahovari și cu miniștri mincinoși și maniaci ca Teodor Rosetti și Carp, nu vor izbuti să acopere ruina și rănile adînci pe cari le-au cauzat țărei într-un timp atît de scurt.

Vor ațîța în capitală hordiile pakiste și vor lăsa voie liberă în provincie Măneiuleștilor și Mavrodolilor, dar liniște nu vor avea și căderea lor va fi dureroasă și spasmodică, o cădere potrivită cu niște nemernici incapabili și criminali.

Nu este liniște, ci este vacanție. E timp ca să petreceți ca niște haiduci cari au un moment de răgaz. E timp să vă luați șampania la Sinaia și să vă jucați cancanele unei vieți private dezordonate, căci în curînd țara întreagă va fi o imensă poteră ridicată contra voastră, devastatorii ei.

E timp să vă îngîmfați cîteva săptămîni și să vă bîzîiți monotonul duo prin cele două țifloi de publicitate, căci în curînd nu veți rămîne decît cu cimpoiul, ca niște cîntăreți vagabonzi și mizerabili.

E liniște, vom sta la putere cît viața unui om, zice *Constituționalul*; e liniște, vom sta la putere și liberalii vor intra sub pat, zice *Timpul*.

— Ce face țara? întreba un voievod fanariot pe un sfetnic al său.

— De cîtva timp tace, ba p-alocurea a început să cînte și să joace.

— Nu e semn bun, sfetnice! răspunse domnul fanariot.

Și, într-adevăr, semn bun n-a fost pentru domnul țărei.

STUDENŢII LA BOTOŞANI

Inaugurarea bustului lui Eminescu

Anul acesta, congresul studenţilor universitari s-a ţinut în oraşul Botoşani. Numărul aproximativ al lor a fost între 450 şi 500, aşa încît era cu neputinţă să se găsească un local în care cu toţii să ia parte la congres. Totuşi, teatrul din Botoşani a fost aproape suficient pentru ca discuţiunile şi conferinţele studenţilor să se poată produce cu o solemnitate impozantă. Cele două conferinţe de anul acesta au dovedit marile şi repezile progrese pe cari tinerimea universitară le-a făcut şi le face necontenit. În ambele conferinţe nu a lipsit nici studiul serios, nici originalitatea, nici mai puţin forma, admirabila formă, sub care tinerii universitari deja de mai mult timp ştiu să-şi prezinte cercetările lor. Noi aplaudăm din tot sufletul pe aceşti conducători de mîne ai destinelor noastre.

S-a observat de către unii prea multă vivacitate în discuţiunile studenţilor. Am vrea însă să ştim în care corp deliberativ n-ar avea loc vivacitatea cînd numărul membrilor ar fi atît de mare şi timpul discuţiunilor atît de răstrîns. Ş-apoi să nu se uite că temperamentul studenţilor este cu mult mai cald decît al bătrînilor cari abia se aşază pe băncile senatoriale.

Impresia noastră este cu totul alta. Studenţii au dovedit că sunt vii, entuziaşti, plini de foc şi nu rămîn indiferenţi la cestiunile cari sunt de cea mai mare importanţă pentru poporul românesc [...].

*

Cine a asistat la solemnitatea inaugurărei bustului lui Eminescu a rămas pe deplin convins că tinerimea cultă poate da oricînd exemplul unui entuziasm demn, solemn, impunător şi prin ordine, şi prin sentimentele ei de o profundă pietate. Această solemnitate a fost puntul culminant al congresului. Serbarea a fost cu desăvîrşire la înălţimea celor cari sărbătoreau şi a celui sărbătorit. Eu mărturisesc cu o vie mulţumire că nu am văzut o solemnitate mai izbutită şi mai impunătoare.

Piaţa în care s-a ridicat bustul marelui poet Eminescu este şi frumoasă şi spaţioasă. Împrejurul imaginei lui Eminescu erau adunaţi mai multe mii de cetăţeni, de doamne, de studenţi, de copii, din Botoşani şi din celelalte oraşe ale ţării.

O serie de discursuri, de la 10 şi jum. pînă la 12, au fost pronunţate în amintirea lui Eminescu, a căreia viaţă a fost atît de nefericită pentru el şi atît de fericită pentru literatura românească. Au vorbit d. Bădescu, Carp, Teodoru, Ştefan Ioan, Ventura, Vasiliu, Delavrancea, Bacalbaşa Savu, Gruber şi alţi oratori, al cărora nume regret că-mi scapă din amintire, dar, de la cei mai în vîrstă pînă la tînărul licean care a vorbit în numele delegaţiunii liceelor s-tu Sava şi Matei Basarab, toţi s-au ridicat dasupra banalităţilor oficiale, toţi au dovedit o profundă admiraţiune pentru marele şi nefericitul poet. Nici vorbă că legenda care precede poeziile lui Eminescu, ultima ediţie, a fost cu desăvîrşire spulberată.

Eminescu a fost uitat de toţi aceia pentru cari luptase şi se jertfise, Eminescu a suferit ca un martir, îndurînd chinurile celei mai negre mizerii, aceasta s-a dovedit de către toţi oratorii, ba unii, ca. d. Gruber, s-a sprijinit pe scrisori, necunoscute pînă acum, pe cari Eminescu le-a adresat diferiţilor săi prieteni.

După terminarea discursurilor a început procesiunea pe dinaintea bustului lui Eminescu, compusă din mai mulţi călăraşi, muzica Regimentului 16 de dorobanţi, şcoalele primare, şcoala de meserii, liceul,

delegațiunile liceelor St. Sava, Matei Basarab, Conservatorul, Societatea pentru învățătura poporului român, delegațiile junimei medicale, Asociațiunei generale a studenților români din București și din Iași, a studentelor universitare, Comitetul studenților pentru ridicarea bustului lui Eminescu, delegațiunea studenților în medicină, a Societății „Unirea“, a „Tinerimei române“ , a cluburilor liberale din București și Iași, a societății presei, a Asigurărei „Unirea“, în sfîrșit defileul se încheia prin cetățenii botoșeneni.

Cei trei miniștri cari promisese că vor lua parte la această serbare n-au venit.

În seara de 11 septembrie, după inaugurarea bustului lui Eminescu, primăria orașului Botoșani a dat studenților un banchet de 500 de tacîmuri în vasta hală de lîngă cazarmele militare. Petrecerea tinerimei universitare a fost cît se poate de minunată. Ți-era drag să-i privești și emoțiunile ce simțeai în fața acestei mîndre speranțe a României de mîine era una din cele mai fericite și mai profunde pe care un român o poate simți.

Să trăiască studenții români universitari!

D. TEODOR ROSETTI

Sunt vro trei ani de cînd unii prieteni ai d-lui Maiorescu au observat la d-sa un fenomen curios, un fel de întrerupere și întîrziere a răspunsurilor. Așa, bunăoară, vorbești cu d-sa despre literatură și-i formulezi o întrebare serioasă, d-sa dă din cap, tace și începe o altă discuție, avînd drept obiect o cestiune politică. Pe la sfîrșitul discuției politice formulezi d-lui Maiorescu întrebarea ce ți se pare decisivă în dezbateri; d-sa stă puțin pe gînduri, apoi deschide gura, face un gest măsurat și academic și-ți răspunde, dar... îți răspunde la prima întrebare literară, uitînd, pentru un moment, cu desăvîrșire că nu despre aceasta este vorba. Cine nu vede aci un fenomen curios, un drum încurcat dinlăuntru în afară, de la punctul luminos, cum ar zice d. Maiorescu, la lumea din afară? Cînd d. Maiorescu se află în asemenea momente, nu-ți răspunde niciodată la întrebările actuale, ci la cele trecute, și răspunsul d-sale este tîrziu, scurt și puțin serios.

Acest fenomen se observă și la ziarul junimist *Constituționalul*. Adeseaori trec săptămîni la mijloc și o cestiune, mai ales dacă e personală, e cu desăvîrșire uitată, cînd te pomenești cu *Constituționalul* discutînd ceea ce trebuia să discute acum patru săptămîni, răspunzînd, ca și d. Maiorescu, astăzi la o întrebare ridicată de este timp îndelungat la mijloc. Se vede că retardivitatea minței este o boală specială la junimiști,

al căruia grad din urmă este starea în care se află mintea d-lui Iacob Negruzzi cînd nu mai răspunzi niciodată la nici o întrebare, cînd ceri cuvîntul în Cameră și pleci acasă, negînd că ai cerut cuvîntul, cînd impresiile, ideile și problemele nu mai au nici înțeles, nici timp.

Astăzi *Constituționalul* răspunde la niște acuzațiuni aduse d-lui Teodor Rosetti, aduse nu ieri-alaltăieri, ci unile din ele sunt mai mulți ani, altele sunt mai multe luni și peste cele din urmă acuzațiuni și ponoase au trecut mai multe săptămîni. În adevăr, nu este ciudat să citești tocmai astăzi o apărare a d-lui Rosetti în *Constituționalul* de năravul minciunei? În adevăr, nu este ciudat să vezi pe cei de la *Constituționalul* revoltați tocmai astăzi contra acelora cari au bănuit corectitudinea d-lui Rosetti ca consilier la Înalta curte de casație? Și acest răspuns junimist atît de întîrziat este scurt, lămurit, arogant și prost.

Ce pretinde *Constituționalul?* Că d-lui Teodor Rosetti pe nedrept i s-a zis „boier minciună". Și ce mai pretinde? Ca și noi să spunem cititorilor că excelența de la justiție n-a mințit niciodată. Să vorbim drept: dar ce, voiesc concentrații și adversarii noștri să nu ne mai creadă cititorii noștri? Dar au uitat junimiștii că d. Teodor Rosetti a fost poreclit „boier minciună" chiar de ruda d-sale, răposatul domn Cuza? Au uitat neadevărurile intenționate ce le debita în întrunirile fostei societăți „Junimea"? Nu știe că d. Teodor Rosetti făgăduiește foarte serios la mai mulți tineri același loc în justiție? Au uitat rîsul cu hohote cu care d. Carp primește orice afirmațiune a d-lui Teodor Rosetti? Au uitat că d. Teodor Rosetti, fiind prim-ministru, vede în răscoala țăranilor „o mînă streină", apoi susține că nu a văzut-o, apoi afirmă din nou că a văzut-o și, în sfîrșit, să mulțumește cu afirmațiunea că nu-și aduce aminte dacă a spus sau nu așa ceva ziariștilor? La congresul studenților, cu ocazia inaugurării bustului lui Eminescu, d. Teodor Rosetti făgăduiește că va veni în Botoșani ca reprezentant al guvernului. În ziua solemnității, președintele congresului primește o telegramă prin care d. Rosetti îl anunță că nu va veni la serbare. Un student, rîzînd, zice: „Eram sigur că nu vine, deoarece a făgăduit că vine". Dar chiar junimiștii între ei cunosc atît de bine acest nărav rușinos al d-lui Rosetti, încît, ori de cîte ori d-sa vorbește toți zîmbesc, își fac din ochi și fac pariuri pro și contra pe fiecare cuvînt al oratorului.

Și cînd în așa de triste raporturi se află d. Rosetti cu adevărul, noi să susținem că d-sa nu merită porecla de „boier minciună"? Ar fi destul aceasta pentru ca lumea să creadă că de boala de care suferă ministrul de justiție ne-am molipsit și noi.

Dar cei de la *Constituționalul* să revoltă contra noastră pentru că nu credem pe d. Rosetti un „filozof" devotat „binelui obștesc" și cu desăvîrșire dezinteresat de bunurile pămîntești și de „binele său". Și revolta junimistă devine o murdărie inferioară cînd asupra magistratului Rosetti cad bănuieli grave, motivate de multe și multe fapte. Nici mai mult, nici mai puțin, domnișorii de la *Constituționalul* pretind că d. Teodor Rosetti a fost „podoaba" Înaltei curți de casație.

Cînd misiții ovrei aduceau pe împricinați la domnul Maiorescu numai pe cuvîntul marei prietenii ce există între avocat și președinte și cînd aceste fapte erau cunoscute în tot baroul, la toate cluburile, la toate restaurantele și cafenelele, să ne ierte domnii de la *Constituționalul* a respinge epitetul de „podoabă" ce i se decerne magistratului Rosetti. Pentru respectul ce-l purtăm Înaltei curți de casație, noi respingem această glorificare ce se face consilierului Rosetti, intimul și aranjatul avocatului Maiorescu.

Rămîne vorba despre dragostea imensă a acestui „boier... Rosetti" pentru binele public și absoluta dezinteresare pentru interesul său. Sunt cestiuni cari nu se discută, mai ales cînd ele sunt puse de conștiința celor de la *Constituționalul.* Mai deunăzi, ridicau în slava cerului pe un *utraquist* spre a înjosi memoria Goleștilor pentru că și-au jertfit parte din avere la redeșteptarea și mărirea patriei. Astăzi vin cu dezinteresarea d-lui Rosetti. Dar jaful țărei în afacerea Crawley de cine oare a fost patronat?

Să nu mai vorbim însă de dezinteresarea d-lui Teodor Rosetti, căci aceasta și cu o dovadă că soarele nu apune este totuna.

Ne mirăm însă de fenomenul mintal al celor de la *Constituționalul:* cu apologia d-lui Rosetti a dat însă o dovadă că ei se grăbesc, peste mai multe luni, a răspunde la ceea ce n-au nimic de răspuns.

CLODIU

Cine are cuvîntul cel de pe urmă în capitală și în țară? Națiunea, parlamentul, guvernul, regele sau bandele de scelerați? Și desigur că nu ridicăm această întrebare cu intenție d-a mai discuta *Constituțiunea* și legile noastre. A trecut prea mult timp de cînd un mare drept al poporului românesc a fost lăsat în uitare, ba chiar a fost și este desprețuit pe față, substituindu-se lui alte forțe streine pe cari colegiul național nu le-a recunoscut și consacrat; a trecut prea mult timp de cînd s-a acordat unor cete de pușcăriași impunitatea faptelor lor și onoarea d-a dura la putere orice minister neconstituțional cărora caprițiile de sus le-au acordat dreptul d-a corupe și teroriza ceva mai jos, în marea masă a națiunei; a trecut prea mult timp de cînd regimul parlamentar a primit lovituri criminale, iar parlamentul a devenit o comedie rușinoasă. Și de aceea, cînd ne întrebăm cine are cuvîntul cel de pe urmă în țara românească, nu voim a discuta lucrul din puntul de vedere al moralei și al legalităței, ci din puntul de vedere al faptelor. Din puntul de vedere al legalităței ar trebui ca între forțele cari emană de la națiune să existe un echilibru și cel din urmă cuvînt națiunea să-l aibă în acest concert de forțe.

În timpurile anormale însă, cînd parlamentul devine un bazar de conștiințe, cînd pe puterea executivă pune mîna niște impostori, cînd, în sfîrșit, sub

luminile coroanei se petrec lucruri cari exasperează opinia publică, nu e de mirare ca ordinea socială să fie răsturnată şi să se ridice dasupra aceia cari vecinic ar trebui să stea la întuneric, aceia cari, în loc d-a face legi, ar trebui să sufere asprimea legilor.

În timpul dezordinilor din Roma, cînd războiul civil era la ordinea zilei, mulţi se întrebau cine e mai mare: Senatul Romei, Cezar sau Pompei?

Şi mai mare, de fapt şi pentru un moment, nu era nici Senatul, nici Cezar, nici Pompei, ci un mizerabil, un Clodiu, care tîra dupe el bande armate de libertini, de sclavi, de streini de pe la toate marginile Imperiului roman şi de cetăţeni afamaţi cari nu mai puteau trăi decît din pomeni publice, din jafuri şi omoruri. Clodiu ameninţa maiestatea Senatului şi a cetăţei eterne, Clodiu speriase pe Cicerone, Clodiu domnea peste alegeri, Clodiu dicta în forul roman, căci bandele lui înspăimîntase lumea într-un timp cînd se plămădea ruina *Constituţiunei* şi prefacerea republicei romane.

Să fi ajuns şi noi la marginea prăpastiei? Ne apropiem oare de momentul cînd *Constituţiunea* ţărei va fi prefăcută? Într-o jumătate de secol s-a învechit oare cartea mare pe care s-a zidit statul român? Cetăţeni, vegheaţi! Clodiu a apărut, urmat de bandele de scelerați afamaţi de pîne şi bani, însetaţi de vin şi de sînge. Priviţi-l, cetăţeni, el este galben şi fieros, iar bandele lui bat şi torturează astăzi, mîne vor ucide şi vor devasta. El e mai mare decît Pompei, el e mai mare decît legea, el e mai mare decît Senatul, el e mai mare decît Cezar!

M.-sa regele, ca să nu mai vorbim de guvern, ne-a asigurat că ordinea va domni în capitală şi în ţară şi că alegerile vor fi libere. Cuvîntul m.-sale, aruncat de sus în cumpănă, după o serie de atentate odioase, a fost auzit de guvern şi de agenţii săi, a fost auzit de Clodiu şi de sceleraţii săi, a fost auzit de ţara întreagă şi opinia publică a fost în drept să crează că acest înalt cuvînt va fi o pavăză de apărare a drepturilor publice şi a vieţei cetăţenilor cari vor să-şi exercite aceste mari drepturi.

Clodiu a risipit sfaturi cetăţeneşti, a bătut un deputat consilier comunal, a scăldat în sînge pe trei cetăţeni, a violat domicilii şi în calea nelegiuirei bandele sale n-au respectat nici chiar copiii, sfînta inocenţă şi naivitatea în afacerile publice.

Cuvîntul m.-sale regelui trebuia să se ridice pentru ca încrederea în ordinea socială să reînceapă pentru binele naţiunei şi al dinastiei.

Ce s-a făcut cu cuvîntul m.-sale regelui? Ce a făcut din acest înalt cuvînt guvernul? La ce l-a redus Clodiu, care domneşte în mijlocul bandelor de sceleraţi?

M.-sa veghează, m.-sa autoriză pe un fost ministru să spuie capitalei şi ţărei că alegerile vor fi libere şi a treia zi după acest cuvînt regal două domicilii se asediază, un cetăţean este bătut, iar şeful bandei clodiene se plimbă vesel de beţie cu Clodiu alături.

M.-sa veghează, m.-sa regele se angajează printr-un înalt cuvînt regal şi alaltăieri cetăţeanul Ghiţă Ionescu este scăldat în sînge de banda agenţilor comunali cari în furia lor bestială îşi lasă chipiile pe locul scenei sîngeroase!

Unde voieşte să ne ducă guvernul de astăzi care calcă atît de cinic şi de cutezător peste cuvîntul m.-s. regelui?

Cu grije şi durere suntem datori să vestim pe m.-sa regele că Clodiu domneşte, că Clodiu voieşte să fie mai mare şi decît Pompei, şi decît Cezar!

Cine voieşte ca braţul lui Clodiu să prepare atentatul la ordinea socială şi la *Constituţiunea* actuală a poporului românesc? Şi dacă Clodiu va sfîrşi ca Clodiu, cum rămîne cu legile ţărei, ce devine *Constituţia* ei?

Cetăţeni, vegheaţi, fiţi hotărîţi şi demni, căci, dacă guvernul lasă pe Clodiu să insulte coroana şi să calce cuvîntul ei, numai înţelepciunea şi eroismul vostru vor izbuti să salveze naţiunea de atentatul criminal îndreptat în contra *Constituţiunei* noastre.

„DURA LEX, SED LEX"

„D-voastră cunoașteți acum diferința caracteristică dintre partidul liberal-conservator și acela care a trăit cu sînge și prin sînge...
Vom continua cu toții aceeași luptă independent de orice formație nouă, o repet independent de orice formație nouă și fără nici o preocupare guvernamentală".

(Discursul d-lui G. Vernescu, *România*, 31 oct.)

Pe tavanul aurit și feeric scăldat în bogățiile și farmecile unei imaginații exuberante de arhitect, pe tavanul unui parvenit legănat în avuții fără de număr și chinuit de un egoism întunecat și bas, stau scrise în litere de aur cuvintele din fruntea acestor notițe, această banalitate cunoscută de toți bucherii, înțeleasă pe deplin de rari cărturari și aplicată de foarte puțini înțelepți.

„*Dura lex, sed lex*"*!* Banalitate divină, cîți nu te-au invocat fără să te înțeleagă, cîți te înțeleg fără să te invoace și cîți, fără a te cunoaște, nu se supun ție în îndoita ta fatalitate naturală și civilă!

Dar dacă vreodată, banalitate divină, ai fost mai batjocorită este, desigur, acum, cînd omul rapace și crud te țintuiește cu litere de aur pe bogatul lui tavan, pentru ca necontenit să te privească cu un zîmbet disprețuitor și cinic.

Banalitate divină, de mult fatalitatea ta civilă și socială a încetat pentru omul care nu s-a sfiit d-a călca legile scrise și legile morale aprobate de toate conștiințele senine; peste tine *lex*, oricît de suverană ai fi pentru cei mici și umili, omul bogat, omul bogățiilor infame de mult și-a pus călcîiul în casa lui, în parlamentul și guvernul țărei, în viața privată și în viața publică.

Un singur imperiu ți-a mai rămas, banalitate divină, asupra acestui om putred și cinic: *fatalitatea ta naturală*. De sub această fatalitate nimeni nu scapă, nici cu bani, nici cu onoruri, nici cu sceptre, și nu a scăpat nici el. Dacă a îmbătrînit e că *legea* naturei l-a făcut să îmbătrînească; și dacă la bătrînețe se arată tot atît de rapace și de cinic e că natura lui degradată îl conduce fatal să fie ceea ce a fost întotdauna și să nu poată ascunde nota dominantă și caracteristică cu care a sosit pe lume. În privința aceasta da, milionarul cinic poate exclama trist: „*Dura lex, sed lex!*"

Ce n-ar da un asemenea om să nu se arate ceea ce este: egoist, cinic, răpitor și cu un trecut care se pierde într-o negură deasă cu apariții sîngeroase! Ce n-ar da el ca țăranii jăfuiți de pe domeniile lui să nu aibă glas și lacrămi! Ce n-ar da el ca să poată fi tot atît de capabil pe cît este de bogat; ce n-ar da el ca să aștearnă un văl gros peste trecutul lui, un trecut tragic care-l arată necontenit cu un deget înfiorător! Ce n-ar da el să poată sugruma opinia publică, acest judecător teribil care-i va repeta pînă cînd va ieși cu picioarele înainte din palatul său: „Ai fost cinic, ai fost răpitor, ai fost funest, ai fost nerușinat, ai fost o plagă în societate, ai jăfuit pe oameni; tu reprezinți în gradul cel mai înalt *«auri sacra fames»*, patima cea mai înjositoare, pasiunea bestială a banului!".

Dar toate acestea nu se pot schimba, căci a fi cum este un Gună Vernescu și a fi cum este un divan al lumei nu depinde de o lege civilă pe care un cinic bogat ar putea-o sfîșia, ci atîrnă de la o lege naturală pe care nimeni nu o poate călca, de la acea lege despre care Gună Vernescu poate exclama trist: „*Dura lex, sed lex!*".

E cu neputință acestui om să-și ascunză natura sa degradată și să înșele opinia publică. E destul să

deschiză gura, să arunce cîteva cuvinte în public pentru ca să se arate ceea ce e fatal să fie; e cu neputinţă acestui om ca, intrînd în orice combinaţie politică sau privată, să nu se arate ceea ce e: un ambiţios dizolvant, un om care nu poate lăsa în urma sa decît faliment moral şi ruină materială.

A vorbit la Ateneu şi atît a fost de ajuns pentru ca din nou să apară în opinia publică cu acelaşi aspect detestabil. Gună Vernescu să vorbească în numele partidului liberal-conservator? Dar un asemenea om nu poate forma şi dirige decît partidul Pake-Naumescu-Mareş-Brătescu-Fidot. Bietul d. Catargiu şi bietul partid conservator acum îl cunosc mai bine, îl cunosc profund, şi tinerimea conservatoare s-a retras cu oroare din jurul acestui personaj funest. Combinaţiile lui politice sunt nişte ruşini pe cari le impune conservatorilor; acest om s-aruncă cu frenezie în braţele acelora cari l-au aruncat cu scîrbă din minister. E natural ca pe un asemenea om să-l arunce pe scut un Pake, un Naumescu, un Fidot, un Mareş şi un Brătescu, după cum este de demnitatea conservatorilor cari se respectă să-l îmbrîncească din mijlocul lor ca pe un stîrv, împrejurul căruia nimeni nu poate sta fără a se scîrbi, fără a cădea bolnav de greaţă.

A vorbit la Ateneu şi a acuzat pe alţii că au „trăit cu sînge şi prin sînge“! Noi nu ne revoltăm cînd un năuc ne acuză astfel. Ştim că am fi putut sta la putere dacă aplicam acestui hrăpitor cele trei somaţiuni. Dar ne-am retras de la putere şi am văzut pe acest om funest privind fericit la sîngele ţăranilor robiţi, sărăciţi, jăfuiţi şi jupuiţi de Vernescani şi de Marghilomani! Noi nu ne revoltăm cînd un năuc sanguinar ne acuză de sîngile vărsat de alţii. Dar, cu toată liniştea, afirmăm şi credem că în dreptul gurei acestui om funest, cînd ne-a acuzat pe noi de crime, a trebuit să apară o cupă cu spume roşii şi nu se ştie dacă nu a auzit o şoaptă cumplită pe la urechi: „Bea, e cald încă, e din acela pe care odinioară l-ai văzut vărsîndu-se la picioarele tale!“.

Cînd acuzaţiuni grave ne vin din partea unui Vernescu, a unui Pake şi a unui Iancu Marghiloman, cel mult trebuie să dăm din cap şi să ne întrebăm dacă în curînd cei din puşcării şi din ocne nu vor scăpa din celule pentru a acuza societatea întreagă de furturile, escrocheriile şi crimele lor.

Cînd însă Gună Vernescu afirmă că el va lupta „independent de orice formaţie nouă“ şi „fără nici o preocupare guvernamentală“, trebuie să mărturisim că acest om este de un cinism revoltător.

Cînd se pune pe lista lui Pake, a lui Pake, omul bandelor sprijinite de general Manu, însemnează că luptă independent de orice formaţie nouă?

Cînd se dă în braţele guvernului concentrat, mai vorbeşte de independenţă? Cînd voieşte a izbuti prin poliţie şi prin bandele pakiste, cutează a afirma că el nu vrea să ştie de noua formaţiune junimistă-concentrată de la guvern?

Acest om nu are nici ruşinea formei, ruşinea aparentă pe care chiar oamenii cei mai degradaţi o au de multe ori în viaţă.

Şi cînd acest om funest a trecut prin toate partidele şi prin toate grupările durabile sau efemere numai pentru a putea figura pe banca ministerială, cutează a afirma în public că va lupta „fără nici o preocupare guvernamentală“?

Dar e prea mult despre un asemenea om. E un cadavru vechi şi intrat în descompunere prea de demult pentru a putea continua cu asemenea disecţiune.

Ş-apoi ce-am mai putea descoperi publicului? O natură vilă, un cap mic, o inimă putredă, un răpitor sanguinar, un parvenit dezgustător..., orice am spune sunt deja cunoscute de opinia publică. Acest milionar infect nu este un mister pentru nimeni şi nu e om care să nu-l crează o ruşine pentru orice formaţiune politică.

Ignominia acestui tip îl va prigoni vecinic în virtutea unei legi fatale, şi, cînd şi copiii îl vor arăta cu degetul ca pe un om de care trebuie să fugi, atunci Gună Vernescu se va uita în tavanul său bogat şi va înţelege pe deplin cuvintele aurite: „*Dura lex, sed lex!*“.

MINISTERUL „FORȚELOR RESPECTIVE"

I

„...O remaniere ministerială e probabilă și este de sperat că ea va corespunde cu forțele respective din Camera actuală".

(Constituționalul, 14 noiembrie 1890)

Țara nu poate fi domirită.

S-au alcătuit atîtea ministere, încît nu e cu putință a admite că voința ei a prezidat la aceste combinațiuni de ambițioși neputincioși. Atîtea ministere dușmane între ele au susținut același parlament, încît este imposibil a admite că există o majoritate parlamentară, o majoritate care să reprezinte țara legală, miniatura legală a națiunei, voința ei virtuală concretizată într-un număr determinat de mandatari.

Țara, prin voința ei manifestă sau prin delegațiunea ei legală, a chemat la putere cabinetul junimist din 1888? Desigur că nu. Însuși acest minister, prin organul primului ministru, a declarat că nu are încrederea națiunei, dar că se va sili să o dobîndească. De la această încercare funestă, regimul constituțional a suferit prima lovitură gravă, căci dacă ar fi fost admisibil un guvern fără partid și extraparlamentar, trebuia imediat ca acest minister să mărturisească înaintea parlamentului și a țărei că nu are decît caracterul și misia unui minister de tranziție. În cutezanța însă a ministerului junimist s-a văzut

limpede dorința unor oameni fără partid d-a guverna țara fără voința ei și d-a se impune, precum și de a-și improviza un partid numai prin puterea de fapt: prin brutalitate și corupțiune.

În noiembrie 1888, țara a consimțit la altoirea ministerului junimist cu conservatorii? Desigur că nu. Parlamentul era smuls din uimirea și opresiunea națiunei. Acest parlament era cel mult imaginea guvernului de fapt, aliat cu conservatorii în alegeri, dar nicidecum imaginea legală a țărei. Acest parlament a consimțit la formarea noului guvern junimist-conservator, iar nu națiunea. D-aci încolo valvîrtejul ministerelor neconstituționale uimește opiniunea publică și ridică protestări energice și drepte din toate unghiurile națiunei ofensate. În martie 1889 ministerul junimist-conservator cade pentru a face loc ministerului Catargiu, un minister pur conservator. În noiembrie 1889 cabinetul Catargiu își dă demisia, de astă dată însă înainte chiar d-a fi convocat tristul parlament și în locul lui se ridică cabinetul concentraților. Acest nou minister va dura pînă mîine și mîine îi va lua locul o altă combinație a căreia etichetă este găsită deja de către junimiști. Mîine este sigur că vom avea ministerul „forțelor respective".

Ministerul junimist, ministerul junimist-conservator, ministerul Catargiu, ministerul concentrat și ministerul „forțelor respective", toate aceste ministere în doi ani și jumătate! Primul durează nouă luni, al doilea patru luni, al treilea șapte luni, al patrulea 12 luni și al cincilea desigur că nu va împlini o jumătate de an pentru ca o nouă combinație efemeră să-i ia locul. Și cînd trebuie să adăugăm că toate aceste firme au fost în luptă perpetuă, nu putem crede că va fi un om cinstit, luminat și patriot care să vază în acest valvîrtej voința națiunei, în modul d-a fi create aceste guverne, respectul *Constituțiunei*, iar în parlamentul înjosit care a susținut toate aceste guverne adversare, o majoritate onestă și o imagine legală a națiunei.

E cert că regimul parlamentar este de fapt desființat de o mînă de ambițioși fără putere și fără conștiință, e

cert că voinţa naţiunei este călcată în picioare, e cert că *Constituţiunea* este înlăturată, iar în locul acestor factori decisivi şi legali avem un bazar de conştiinţe, un capriţiu fără ideal şi un mănuchi de voinţe obscure, dar cinice şi cutezătoare.

Ar trebui ca să admitem că poporul românesc este o aglomerare de mişei pentru ca să vedem în parlamentul neruşinat echivalenţa lui morală şi legală; ar trebui să credem că o naţiune întreagă se poate pune sub un consiliu judiciar pentru ca să putem crede că voinţa ei a prezidat la acest valvîrtej ministerial, ar trebui să credem că *Constituţiunea* noastră este un terfelog murdar pentru ca să credem că ceea ce se petrece este conform cu litera şi spiritul ei.

Nu, desigur toate acestea nu le putem crede. Poporul românesc este în firea lui şi nu a ajuns la epoca tristă de faliment moral care să justifice istoriceşte toate aceste scandaluri, toate aceste ofense, tot acest dispreţ ce i se aruncă de sus ca la un popor sclav, desfrînat şi condamnat la pieire. A sosit timpul ca naţiunea să pună capăt acestui dans macabru, pentru ca singură să se guverne, pentru ca ea singură să dea mandat celor cari pun mîna pe destinele ei.

Ministerul „forţelor respective" să fie cea din urmă încercare şi cel din urmă atentat la pactul nostru fundamental. Nu există decît o forţă demnă de respect: voinţa naţiunei, manifestată în linişte şi ordine. Nu există decît un factor puternic şi decisiv care are dreptul d-a forma guvernele legale şi durabile: poporul românesc!

„Forţele respective" din actualul parlament sunt nişte forţe cari nu au mandat şi respect de la naţiune. Aceste „forţe" sunt nişte grupuleţe de conştiinţe venale; a clădi pe aceste forţe va să zică a clădi pe nisip.

II

Într-adevăr, se simţea necesitatea d-a şti cum va fi botezat noul minister care se prepară ţărei în anticamerile palatului. Se sfîrşise cu toate etichetele.

Minister junimist, minister junimist-conservator, minister conservator, minister concentrat, şi toate aceste ministere susţinute de aceeaşi majoritate transformabilă, de aceeaşi majoritate care se mlădie pînă la îngenucherea înaintea tutulor cabinetelor, iacă un şir de guverne triste cari nu s-au putut susţine nici cu suma de conştiinţe venale din parlament a cărora spaimă de dizolvare şi de noi alegeri le obligă a susţine orice combinaţiune ministerială, orice etichetă, orice prim-ministru şi orice atentat la marile instituţiuni ale naţiunei.

D. Carp a bătut din picior acestor umbre din parlament, d. Catargiu le-a bătut din picior, d. Vernescu, chiar d. Vernescu, le-a ameninţat, în sfîrşit, de un an de zile, un general care în viaţa lui n-a îndrăznit să comande o trupă în momente de primejdie a avut curajul d-a porunci acestei turme poltrone şi venale, iar turma parlamentară s-a supus acestuia cum s-a supus şi altora şi cum se va supune oricăruia va avea trista onoare d-a prezida alt nou minister efemer şi neconstituţional. Turma parlamentară nu are ambiţiunea d-a şti cine preface şi formează ministerele; nu are curagiul d-a întreba ce reprezintă ministerele; nu are demnitatea d-a crede că e un parlament; nu are pretenţiunea d-a fi consultată; turmă vîndută o dată pentru totdauna, ştiind că nu mai are ce vinde, ea trece ca zestre la toate guvernele, ea rămîne ca o servitute neîntreruptă a băncei ministeriale, indiferent de cine stă pe acea bancă.

Tot ce doreşte acest „conglomerat" păcătos e să afle cu o zi mai înainte cum se va boteza noul guvern pentru a putea rosti cu uşurinţă o etichetă nouă. Şi cu cîtă fericire nu-şi dă, vila turmă, porecla ministerelor! De cîte ori nu s-a ridicat de pe băncile acestei majorităţi un murmur delicat, ca un behăit auzit din depărtare: „Noi suntem «era nouă»!", „Noi suntem junimişti!", „Noi suntem junimişti-conservatori!", „Noi suntem liberali-conservatori!", „Noi reprezentăm forţele conservatoare-cencentrate!", „Noi suntem concentraţi!".

Zilele acestea vom auzi un nou murmur de la aceeaşi turmă, care, urmînd după clopotul preşedintelui, va declara fericită că nu a fost dizolvată: „Noi suntem *forţele respective*, iar ministerul este ministerul nostru, ministerul forţelor respective".

Niciodată de cînd avem o *Constituţiune* şi un regim parlamentar n-a existat un parlament mai înjosit şi o serie de guverne mai slabe şi mai cinice.

Niciodată nu s-a găsit o sumă mai mare de deputaţi care să-şi vîndă conştiinţa în fiece zi pe 25 de lei în timp de 7—8 luni pe an. Însuşi faimosul parlament *sultan-mezat* a fost mai puţin murdar, căci şi-a ridicat preţul conştiinţei la o sumă mai mare şi nu s-a închinat decît la unul şi acelaşi guvern, oricît de nenorocit ar fi fost el pentru ţară.

Un parlament aservit prin interes la un guvern este un rău pentru ţară şi comite un act imoral; dar un parlament care se vinde tutulor guvernelor este o nenorocire pentru ţară şi vînzarea lui constituie o crimă fără asemănare, căci îşi aseamănă mandatul cu trupul femeilor de bulevard, gata d-a se arunca în braţele oricărui trecător, fără a-l întreba cine e şi de unde le plăteşte.

Dar să lăsăm turma parlamentară. Să venim la cei cari au inventat noua etichetă: ministerul „forţelor respective". Dacă n-am fi ştiut cine a scris asemenea copilărie, am fi ghicit, am fi putut afirma că invenţia este junimistă. Mai întîi pentru că intră în şcoala junimistă încumetrirea cuvintelor goale şi, al doilea, pentru că această şcoală a perfecţionat sistemul schimbărilor la faţă şi la etichete. Şeful acestui grup a părăsit pe d. Catargiu în opoziţie şi s-a dat drept şef al unei noi partide de 4—5 membri. Şi a dat numele unei direcţii literare noului grupuleţ politic. Şi atunci am avut grupul junimist. Dar grupul s-a ostenit în opoziţie. D. Carp a inventat un nou soi de opoziţie, cerşind partidului liberal ajutor în alegeri, funcţiuni după alegeri, onoruri şi misiuni. Şi cînd această opoziţie ciudată, neexplicabilă şi pentru liberali şi pentru conservatori, a fost demascată şi izbită cu epitetul de „opoziţie miluită", d. Carp, şeful grupului, după mai multe citaţiuni din diferiţi autori dramatici, cu un gest de Cezar liric şi inofensiv a declamat conservatorilor următoarea baladă: „Viu d-acolo de unde ţara m-a trimes să-i salvez bătrînul Danubiu şi vin aici aducîndu-i pacea; opoziţia, ca şi partidul de la putere, este datoare să-şi servească patria; noi suntem o opoziţie pusă în serviciul... patriei!".

Dar d. Carp voieşte a intra în ministerul liberal. Partidul liberal-naţional a crezut că poate guverna ţara fără participarea opoziţiei-zaharica. D. Carp, şeful junimiştilor, ciupit în vanitatea sa deşartă, invoacă înaintea parlamentului o nouă formulă: „Dacă nu sunt pe acea bancă, cauza e că am voit puterea, iar nu portofoliul!". A fost însă un moment de criză pentru d. Carp; de astă dată nu a mai fost în stare să găsească o formulă salvatoare, ci a declarat pur şi simplu: „Am rămas singur!".

Şi, pentru ca ţara să fie şi mai atinsă în drepturile ei, cîteva luni după ce omul-formulă rămăsese singur, îl vede pus în fruntea unui guvern junimist. După ce guvernul junimist cade, un nou epitet se găseşte pentru acei cari susţineau „era nouă": se inventează „constituţionalii", apoi se dă la lumină „concentraţii", astfel încît am putea zice că junimiştii, cu condiţiunea d-a fi stăpîni sau cel puţin miluiţi, s-au angajat d-a boteza orice combinaţie ministerială. E în educaţia lor d-a ascunde sub un nume nou orice nouă înjosire sau orice nouă atentare la *Constituţiunea* ţărei. Era dar fatal că tot ei, tot *Constituţionalul*, sub dictarea d-lui Carp, să anunţe opiniei publice că acum vom avea „ministerul forţelor respective".

Ministerul „forţelor respective" însemnează, întru adevăr, o „eră nouă". E numele cel mai potrivit care se poate da batjocorei ce îndură ţara, e înlocuirea regimului parlamentar cu domnia facţiunilor şi a clienţilor fiecărei persoane care se poate ministerializa.

„Forţele respective" nu înseamnă altceva decît echilibrarea momentană a clienţilor de conştiinţe înjosite din Cameră şi Senat, dar mai ales din Cameră. În Camera actuală nu există un partid predominant, ci există diferiţi şefi de clientelă, diferiţi ambiţioşi

înconjuraţi de slugi, diferite cercuri de egoişti cinici gata de a strica orice echilibru şi a restabili altul, gata d-a se vinde oricărei combinaţii ministeriale şi, în caz de lipsă de preţ, d-a combate orice minister. D. Lahovari are 20 de voturi, d. Manu 10, d. Carp 15 voturi, vorbim de voturi sigure, d. Vernescu 12, d. Catargiu 25, d. Marghiloman 5 etc. etc. Restul parlamentului, afară de opoziţia liberală, sunt spectatori cari se aruncă oriunde vede gruparea voturilor ministeriale. E un parlament fără ideal şi fără cinstea elementară şi de aceea combinaţiunile „forţelor respective“, ale tutulor ambiţioşilor ministeriabili, sunt decisive şi hotărăsc de existenţa oricărui guvern.

Dedesubtul ministerului „forţelor respective“ se văd intrigele respective, vînzările respective, trădările respective, înjosirile respective şi murdăriile respective.

Ministerul forţelor respective însemnează dar desfiinţarea regimului parlamentar, înlocuirea partidelor cu clientelele, înlăturarea de fapt a *Constituţiunei* şi ridicarea la doctrină politică a regimului personal.

Ministerul „forţelor respective“ însemnează dar ruina instituţiunilor mari pe cari ţara şi le-a revendicat prin lupte şi jertfe uriaşe.

GUVERNE PERSONALE

Să lăsăm la o parte oricari alte dovezi. ***Mesagiile tronului*** din aceste trei sesiuni parlamentare sunt trei grave dovezi că regimul parlamentar este înlocuit cu capriţiul unei oligarhii de ambiţioşi şi de parveniţi, iar guvernele au încetat d-a mai fi produsul parlamentului şi, prin urmare, al naţiunei. Sunt acum aproape 50 de ani de cînd poporul românesc a cerut Unirea Principatelor, domn străin şi regimul reprezentativ. Sunt acum aproape 50 de ani de cînd ţara a spus Europei că doreşte a se guverna ea prin ea însuşi, cerînd un suveran care să domnească, iar nu să guverneze.

După o jumătate de secol de luptă şi de sacrificii, naţiunea şi-a realizat rînd pe rînd toate aspiraţiunile ei cele mari şi, cînd şi-a văzut visul împlinit, o zguduire nenorocită i-a ştirbit, de fapt, idealul său, făcînd să înceteze revendicarea ei cea mai mare: ***dreptul de a se guverna ea prin ea însăşi.***

Este trist şi ne doare să constatăm că cele trei din urmă mesagii ale tronului sunt nişte dovezi că ţara nu-şi mai are guvernele ei, că guvernele nu mai depind de parlament, deşi actualul parlament este ales prin spaimă, uimire şi opresiune. Este trist şi ne doare, dar nu este durere peste care să nu trecem cînd e vorba d-a servi ţara, arătînd ţărei unde o duc tristele guverne ale capriţiului, arătînd coroanei că ţara nu trebuie să se guverne decît cum înţelege ea, conform cu spiritul pactului ei fundamental.

Să nu mai vorbim de situaţia grea pe care asemenea guverne streine de ţară o fac coroanei ori de cîte ori vine ocazia unui mesagiu. Să nu mai pomenim deocamdată că cu asemenea guverne mesagiile regale sunt încărcate de făgăduieli cari nu se realizează niciodată, de contraziceri grave dintr-un an într-altul şi de un ton ordinar care, desigur, nu revine decît diferiţilor miniştri triviali. Mai presus de orice, cu asemenea guverne, mesagiile, în împrejurările în cari se produc, dovedesc înlocuirea de fapt a regimului reprezentativ cu un regim anticonstituţional, distrugerea ordinei parlamentare şi înlăturarea celui mai scump drept pe care o naţiune cu drept de a trăi îl are: dreptul d-a se guverna ea şi numai ea.

Noi am spus de mult că situaţiunea este anormală; mesagiile tronului din '88, '89 şi '90 dovedesc şi mai mult: că, din nenorocire, noi avem dreptate; noi am afirmat cu grije şi durere că parlamentul actual nu reprezintă naţiunea; mesagiile tronului din '88, '89 şi '90 dovedesc, din nenorocire, că noi avem dreptate. Noi am afirmat cu grije şi spaimă pentru destinele ţărei că guvernele personale au înlocuit guvernele naţiunei; mesagiile tronului dovedesc că noi avem dreptate să ne îngrijim şi să ne luptăm pentru a înconjura primejdia care ameninţă ţara şi instituţiunile ei.

La 1 noiembrie 1888, m-s. regele deschide prima sesiune a actualului parlament. Ţara votase, ţara alesese, avînd în faţa ei sîngele ţăranilor vărsat cu atîta profuzie de un guvern strein de voinţa ei. Ţara votase şi alesese, auzind gemetile miilor de ţărani închişi la Văcăreşti şi prin toate cazărmile. Se simţea în aer praful de puşcă, mirosul crud de sînge proaspăt şi ameninţarea unui nou război civil, aprins în bună parte de către cei cari prezidau aceste alegeri. Ce parlament putea să-şi dea ţara?

Primul mesagiu regal dovedeşte că acest parlament nu reprezintă voinţa liberă a naţiunei.

M.-s. regele, la 1 noiembrie 1888, începe astfel mesagiul său:

„Sunt fericit de cîte ori mă aflu în mijlocul aleşilor naţiunei".

N-a trecut decît cîteva zile după ce m.-sa regele a pronunţat aceste solemne cuvinte şi, fără ca acest parlament, fără ca aceşti aleşi ai naţiunei să puie pe guvernul junimist în minoritate, guvernul să schimbă. Da, guvernul s-a schimbat, căci cei cari au altoit guvernul junimist au înlăturat întregul program al guvernului junimist. De ce s-a schimbat guvernul? Parlamentul nu a ştiut, parlamentul nu a fost consultat, parlamentul, după cum era străin de naţiune, a rămas străin şi de această schimbare ministerială.

Şi, cu toate acestea, cine mai poate pune la îndoială că numai şi numai aleşii naţiunei schimbă guvernele, căci numai naţiunea are dreptul d-a se guverna.

Sau parlamentul nu reprezinta naţiunea şi parlamentul trebuia dizolvat, sau parlamentul era constituit din libera voinţă a naţiunei, şi în acest caz nu coroana trebuia să schimbe guvernul.

În 15 noiembrie 1889 m.-sa regele deschide a doua sesiune şi începe mesagiul său cu următoarele înalte cuvinte:

„Salut cu inima plină de bucurie pe reprezentanţii naţiunei".

La 15 noiembrie aşa începea m.-sa regele în acest al doilea mesagiu. Coroana dar se găsea în faţa reprezentanţilor naţiunei, în faţa acelora cari, în 1888, erau aleşii naţiunei.

Dar reprezentanţii naţiunei se găseau în faţa unui nou guvern! D. Catargiu căzuse şi în locul său se ridicase cabinetul Manu. Cu 15 zile înainte d-a fi convocaţi aceşti reprezentanţi ai naţiunei, un guvern căzuse şi altul era alcătuit. Cine dărîmase fostul guvern? Cine crease noul guvern? Reprezentanţii naţiunei? Nu! Cine zisese d-lui Catargiu: „Du-te!" şi cine zisese d-lui Manu: „Vino!"? Reprezentanţii naţiunei? Nu.

Dacă dar nu reprezentanţii naţiunei formase guvernul, acest nou guvern legalmente nu putea fi al naţiunei. E trist, e dureros, dar trebuie să constatăm că acest nou guvern era constituit contra *Constituţiunei*, şi nu putea reprezenta decît voinţa m.-sale regelui,

nereprezentînd nici chiar voința unui simulacru de parlament.

În sfîrșit ieri, 15 noiembrie 1890, m.-sa regele deschide a treia sesiune și începe mesagiul fără a mai pomeni că acest parlament reprezintă națiunea. De astă dată mesagiul este drept, dar tocmai de aceea ne pare rău de bucuria coroanei cînd se află în mijlocul acestei adunături, străină de națiune.

În acest mesagiu m.-sa regele aduce elogii tuturor miniștrilor, laudă cu profuziune guvernul său, și cu toate acestea, în momentul cînd se citea acest panegiric, în guvern era criză ministerială! Cu toate acestea, țara și parlamentul, imediat după acest mesagiu elogios, va avea alt guvern! Cine schimbă actualul guvern? Țara? Nu. Parlamentul? Nu. Cine dar răstoarnă guvernele și ridică altele în locul lor?

Cu grije și durere constatăm că chiar mesagiile coroanei dovedesc că țara nu se mai guvernă ea prin ea însăși, că în locul voinței ei s-au substituit alte voințe, că guvernele țărei sunt înlocuite cu guvernele personale.

E dureros pentru noi și pentru țară și pentru coroană ca să constatăm aceasta, dar, constatînd-o, ne îndeplinim o înaltă datorie către țară.

„SUNTEM PE BANCĂ!“

Jocul intrigilor ministeriale se face fără perdea. E un vicleim murdar și miniștrii, ca și păpușile vicleimului, debitează cinic de pe banca decăzută rolurile lor anticonstituționale, fără nici o temere de ***Constituțiune***, de tradițiunile și dogmele parlamentare, fără nici o sfială de opinia publică și de națiunea în fruntea căreia au fost aruncați printr-un caprițiu personal și nejustificat.

Taraba ministerială pe care apar miniștrii este înjosită prin prezența păpușilor de ipsos, sforile manechinilor se văd de cît colo, căci sunt groase și grosolane și se încurcă la fitece scenă mai complicată, iar șeful acestor păpuși dezgustătoare este un om incapabil de a comanda și renumit prin retragerile și dezerțiunile sale.

Țara asistă la un vicleim de măscărici, hotărîți să-i ia în rîs toate instituțiunile ei fundamentale, grație cărora a fost ridicată la înălțimea unui stat suveran și pe deplin stăpîn pe destinele sale. Este o glumă cinică, o încercare cutezătoare și o experiență primejdioasă; insultele naționale se plătesc scump; atentatele la independența unui popor sunt crime cari, mai curînd sau mai tîrziu, trebuiesc espiate; instituțiunile fundamentale nu se pot zgudui decît pe capul acelora cari se încumetă să le dărîme; voința codificată a unui popor nu se poate înlocui cu caprițiile de-

zordonate; nu există de cînd e lumea un exemplu care să făgăduiască binele şi fericirea acelora cari s-au încercat să strîngă în cercuri de fier pe un popor obicinuit să trăiască liber şi să se guverne prin forţa şi voinţa lui. Şi dacă de doi ani şi jumătate poporul românesc îndură şi rabdă experienţele cutezătoare a unor guverne personale, nu este un cuvînt d-a crede că el va bea pînă la fund paharul ce cu d-a sila i s-a apropiat de buze. Un popor nu poate fi decît martirul cataclismelor mari, al fatalităţei, al providenţei istorice, dar niciodată nu a existat popor care să devie martirul păpuşilor, al istrionilor, al măscăricilor, al tiranilor de carton, al homunculilor ambiţioşi şi al acelora pe cari el i-a creat şi i-a mărit, înşelîndu-se o clipă în cursul etern al istoriei sale.

Vicleimul ministerial va trebui să înceteze. Va înceta, căci, dacă un popor rabdă mai mult decît un singur om, revolta lui nu se poate măsura cu mînia unui om; pentru mînia unui om există forţa publică şi legile, mînia unui popor este şi forţa legală, şi legea sancţionată în virtutea dreptului lui de existenţă liberă şi aşa cum şi-o înţelege.

De doi ani şi jumătate, o lungă serie de guverne anticonstituţionale durează pe banca ministerială; regimul constituţional şi parlamentar, de fapt, au încetat. Întreaga situaţie anormală se rezumă în cuvintele: voinţa naţiunei este înlocuită cu capriţiul personal.

Zilele acestea s-a văzut şi mai limpede pînă unde poate să împingă cinismul un guvern personal, un guvern strein de voinţa naţiunei.

Primul-ministru, ministrul de justiţie şi ministrul de instrucţie, în mijlocul a 60 de senatori, au declarat că guvernul susţine candidatura d-lui Creţulescu la preşedenţia Senatului. Rezumatul discursurilor lor au fost publicate în ziarele guvernamentale. A doua zi în Senat guvernul a făcut aceeaşi declaraţie categorică. Senatul dar se afla în faţa unui guvern care propune un candidat la preşedinţia Senatului. Senatul era în faţa celei mai grave cestiuni ministeriale.

Şi Senatul, în majoritate, a ales pe d. general Florescu şi a făcut să cază candidatul guvernului, pe d. Creţulescu.

Guvernul, în faţa acestui teribil vot de blam, a rugat pe maturul corp să-şi înceteze lucrările, căci ministerul va supune m.-sale cazul spre a aviza.

A doua zi miniştrii apar pe băncile ministeriale, şi în Cameră, şi în Senat. Se aştepta la o declaraţie din partea guvernului; se aştepta cu drept cuvînt să se auză din partea guvernului declaraţia dimisiei sale. Două organe guvernamentale o anunţaseră deja.

Ei bine, cu toate somaţiunile ce s-au făcut guvernului în Cameră şi în Senat de a vorbi, guvernul a tăcut şi drept orice declaraţie s-a auzit îngînîndu-se de pe banca ministerială în Cameră şi în Senat: „Deoarece miniştrii sunt pe banca ministerială, guvernul nu şi-a dat dimisia, guvern există".

Această conduită a guvernului nu are altă semnificare decît că a încetat cu desăvîrşire regimul constituţional şi parlamentar.

Nu, guvern nu există! A sta pe banca ministerială nu va să zică a fi ministru. Guvern constituţional nu există de doi ani şi jumătate; în urma votului de blam a încetat de a mai fi chiar guvernul personal.

Şi acei cari au stat ieri pe banca ministerială au stat cu forţa. Nu le-a mai rămas decît faptul material de a sta pe o bancă. Atît şi nimic mai mult. Atît, şi aceasta este de ajuns pentru ca ţara să înţeleagă că guvernele personale nu se pot răsturna, decît cu forţa.

„*Suntem pe această bancă!*". Iacă singura raţiune de a fi a guvernului. Dar cine i-a trămis? Dar în virtutea cărui drept stau pe acea bancă? Dar cum mai apar pe acea bancă în urma unui vot de blam? Nici un răspuns, nici o declaraţie din partea guvernului.

Întrebăm atunci, cu tot respectul cuvenit, pe m.-sa regele: *cum se poate răsturna guvernul m.-sale?* Noi ştim că guvernele cari emană de la naţiune, naţiunea, prin parlament, le poate răsturna şi înlocui, dar guvernele neconstituţionale vedem că nu se pot răsturna prin parlament.

M.-sa regele să gîndească asupra maximei guvernului său: „Suntem pe această bancă, minister există".

Şi dacă pe căile legale un minister nu se poate răsturna, ce cale mai rămîne?

Noi nu ne oprim d-a spune guvernului m.-sale care voieşte să stea cu d-a sila la putere:

„Sunteţi pe acea bancă în contra voinţei naţiunei şi nu vă veţi duce decît prin forţa naţiunei. Sunteţi acolo prin sfăşiarea *Constituţiunei* şi, dacă votul parlamentului nu vă poate alunga, vă va alunga piciorul naţiunei !".

Acest guvern a baricadat căile legale, căile naturale pe cari o naţiune îşi revarsă liniştit voinţa şi forţele ei.

RAPORTORUL ZESTRE

În Senat găseşti tipuri de bătrîni cari prin lipsă de caracter şi prin completa lipsă de cultură şi de conştiinţă au devenit tipuri perfecte de zestre guvernamentală. Pacoste pe judeţe, havalele pentru alegători, momîi pentru parlament şi voturi imbecile pentru guverne, aceste tipuri de bătrîni, cu aerul cel mai inofensiv din lume, sunt nişte izvoare de imoralitate pentru tinerimea nerăbdătoare.

Cînd un tînăr ambiţios, doctor în drept, priveşte bunioară pe maiorul T..., ajuns colonel ridicul în rezervă, cum susţine toate guvernele trecute şi prezente, gata fiind să voteze şi pentru toate guvernele viitoare, în mintea tînărului se ridică întrebarea: pentru ce un asemenea mormoloc afon să fie în parlament şi eu, care pledez destul de bine, şi eu, care aş putea să dau lecţie acestui imbecil 20 de ani d-aci înainte, să nu pot pătrunde în parlamentul ţărei?

Şi cînd de la ştiinţă şi talent ajunge să se gîndească la mijloacele practice d-a se alege, tînărul nerăbdător nu poate admite, fireşte, alt motiv d-a fi aleşi asemenea bătrîni inconştienţi decît înjosirea lor d-a vota cu toate guvernele, d-a se crede şi d-a afirma că ei au fost liberali, că ei au fost conservatori, că ei au fost concentraţi şi că ei au fost junimişti în toată viaţa lor. Şi, cu toate acestea, tînărul ambiţios vede că ăstor bătrîni le întind mîna cu dragoste miniştrii, că mulţi, foarte mulţi, le zic cu respect: „domnule senator".

Sub aceste impresii acumulate sosesc junimiştii, şi mîna de tineri ambiţioşi cari mai aveau oarecare pudoare cu toată rîvna d-a imita pe acei bătrîni decăzuţi, îşi găsesc drumul deschis, calea uşoară d-a parveni şi d-a-şi satisface ambiţiunea unor triste onoruri. Junimist şi constituţional nu spun nimic. Şi, de fapt, în publicitate şi în parlament s-au citit şi s-au auzit aceste împărecheri de cuvinte: junimiştii sunt liberali, constituţionalii sunt conservatori, junimiştii formează partidul nou, şcoala nouă care luptă contra *direcţiilor învechite şi contra partidelor putrede*. Cu această formaţiune neînţeleasă de opinia publică, ambiţioşii, cari poate unii erau liberali, iar alţii conservatori, găsesc ocazia d-a se vinde zestre guvernamentală, apărîndu-se de gura lumei destul de uşor, căci într-o zi pot să zică: „junimiştii sunt liberali“ iar a doua zi: „junimiştii sunt conservatori“, dupe împrejurări, dupe opiniile politice ale aceluia care ar încerca să le dovedească că nu sunt corecţi, că debutează în politică printr-o neonestitate politică.

Junimismul, fiind o firmă universală, este şcoala pernicioasă care a distrus pudoarea multor tineri şi i-au adus în halul de zestre guvernamentală cum numai unii bătrîni decăzuţi se mai văd prin Senat.

Junimismul a avut însă un singur lucru bun ca experienţă: acum s-a văzut puterea de rezistenţă a marei majorităţi de tineri corecţi şi convinşi şi s-au dat pe faţă acei tineri cari erau născuţi cu trista înclinare de a-şi vinde conştiinţa ori de cîte ori pot întrevedea un grad de parvenire.

Cine rezistă la junimism şi cine nu rezistă, cine este refractar la această boală morală şi cine are aptitudini d-a se altoi cu acest virus ruşinos au dovedit şi vor dovedi că au sosit pe lume cu putere de caracter, sau cu o baseţă de suflet evidentă.

Unul din tinerii care prin excelenţă a sosit pe lume fără pic de caracter este, desigur, actualul junimist C.C.Arion, faimosul raportor-zestre din Cameră, tînărul care a dovedit o precocitate excepţională în neruşinare şi neonestitate politică. Acest ambiţios, la 36 de ani, a trecut prin atîtea partide prin care abia

un bătrîn ca d. Tufelcică a putut să treacă pînă la 70 de ani. Şi pentru a dovedi că numai cultura, iar nu şi mintea, îl deosebeşte de o zestre—Tufelcică, cutează să cenzureze pe un parlamentar ca d. Nicolae Ionescu. Cutează să-i spuie în Cameră că este un dascăl monoton, pentru ca să auză cum dascălul monoton îi ripostează: eu, da, sunt dascăl monoton în înţelesul că nu am cîntat decît nota liberală în toată viaţa mea, dar d-ta eşti paracliserul variat care ai ţinut isonul şi liberalilor, şi conservatorilor, şi vernescanilor, şi concentraţilor, şi junimiştilor.

În loc să tacă pentru ca prin tăcere să i se uite întrucîtva imoralitatea sa din viaţa publică, el provoacă pe un bătrîn parlamentar pentru ca să-i spuie cît de variat este el în baseţă şi cinism.

Tînărul d.C.C. Arion şi-a finit viaţa politică. Orice ar face, nu poate fi decît deputat-zestre, senator-zestre, orator-zestre, raportor-zestre, şi astfel a fost născut ca să se identifice cu ideea înjositoare de zestre, şi nimeni nu poate să zică că şi-a atins într-o viaţă lungă idealul său mai mult decît şi l-a atins d.C.C. Arion, fiind abia la debutul vieţei politice.

D.C.C. Arion face parte din acei tineri cu cari s-a înşelat şi partidul naţional-liberal.

Au fost tineri pe cari partidul liberal i-au îngrijit, i-au ridicat, i-au încurajat, i-au ales deputaţi, voind să prepare generaţiunea tînără pentru afacerile publice.

Şi unii din aceşti tineri au fost decepţiunile amari pe cari toate partidele politice le încearcă. Şi unii din aceşti tineri s-au asemănat cu gîndacii de mătase cari mor înainte d-a-şi face gogoaşa.

Gîndaci frumoşi şi sprîncenaţi, îngrijiţi să nu aibă frunză murdară, să fie aerisiţi fără a-i atinge curente reci de aer, să primească mîncare din mîna curată, neatinsă nici de praf, nici de sare, gîndaci frumoşi şi sprîncenaţi crescuţi mari şi aduşi pînă la somnul mătăsii, lor li se aşterne pat de ramuri delicate, pat de sipică fină şi poetică, dar adorm şi dorm, iar cînd se aşteaptă că din gura lor să iasă firul subţire şi uşurel de mătase, din gura lor ies bale groase şi înveninate,

şi rodul atîtor griji şi sacrificii este gogoaşe moale, pătată şi murdară; şi acest rod se aruncă.

Gîndacii erau bolnavi.

Au fost unii din tineri pe cari partidul național-liberal i-au îngrijit ca pe nişte gîndaci de mătase, dar au fost bolnavi şi sunt bolnavi de suflet; în loc de fir de mătase, limpede şi strălucitor, din gura lor va ieşi pururea balele murdare din care gogoaşe de mătase nu se poate face.

Oricît un partid va îngriji de deputatul-zestre şi oricîte sacrificii l-ar costa, mai degrab' va face mătase din coada cînelui decît din balele acestui gîndac bolnav.

CE SUNTEȚI?

Cînd ridicăm această întrebare miniştrilor m.-sale regelui, nu o răsfrîngem decît asupra d-lui general Manu şi asupra d-lui Lahovari. Aceşti doi consilieri ai coroanei dau culoarea politică întregului minister, ei sunt voința celorlalți, ei par a fi forța, în orice caz aceşti doi oameni înghit pe ceilalți. Ş-apoi e zadarnic să întrebăm pe colegii lor ce sunt, căci sunt cunoscuți de toată lumea cam ce sunt şi cam ce reprezintă.

Nimeni nu mai stă la îndoială că d. Ghermani este un bancher grec, un fost linguşitor al d-lui Ion Brătianu, un ministru-avocat al tutulor grecilor cari voiesc să răpească averea statului şi a comunităților româneşti, un financiar care sau din nepricepere, sau din urmărirea unui gheşeft ascuns a făcut pe stat să piarză milioane cu vînzarea argintului. Şi nici un deputat sau senator nu vede în d. Ghermani un ministru cu educațiune politică, cu principii politice şi cu capacitatea necesară d-a influența mersul politic al cabinetului nr.6 cu care m.-sa regele a hărăzit țara românească. Țara-l cunoaşte cît trebuie. E un bancher ridicat de urechi dintr-un comptuar murdar şi aruncat să gîngîie o limbă imposibilă pe banca ministerială.

Nimeni nu se îndoieşte că d.Maiorescu este tipul juisorului, al omului care făcea d-lui Brătianu opozițiunea cea mai miluită. Cît pentru viața lui publică,

ea este imaginea perfectă a vieţei lui private, devenită în bună parte publică din cauza cinismului cu care şi-a afişat plăcerile senzuale şi scandalurile lui bătrîneşti nepermise nici chiar unui tînăr cu tendinţă d-a nu ofusca şi d-a nu fi blamat de opiniunea publică.

Nimeni nu se îndoieşte de ce poate fi d. Triandafil; cine nu-l cunoaşte ca avocat-om de afaceri: un soi de administrator-samsar, a căruia aptitudine d-a face treburi în socoteala clienţilor i-a acoperit mult timp nulitatea sa patentă şi ca orator şi ca om de legi. D-sa a fost amestecat, ca om de afaceri productive, în secretele daraverilor din care a născut la Paris procesul scandalos Brîncoveanu. În orice caz, cînd un om trecut de 50 de ani este absolut necunoscut în politică, prin aceasta chiar este cu desăvîrşire cunoscut ca o nulitate politică, ca un figurant pe banca ministerială, făcînd acelaşi serviciu ministerului pe care-l fac femeile pe unele scene din Paris cari tac, arătîndu-şi picioarele artistelor care cîntă în faţa publicului.

Nu dar pe aceştia îi vom întreba: *ce sunteţi?* Junimiştii în minister pot avea voturi, dar nici glasuri, nici oameni politici capabili d-a da o notă specială guvernului. D.Carp, în fond, nu mai are piciorul în cabinet. D-sa este bătut. Întregul minister este nuanţat şi înghiţit de cei doi trădători ai d-lui Catargiu, de d-nii Manu şi Lahovari.

Aceşti doi miniştri, mult timp înainte d-a forma cabinetele anticonstituţionale ale m.-sale regelui, au fost consilierii intimi ai d-lui Catargiu. Conservatorismul d-lui Catargiu adeseaori a fost oprimat şi alterat de un temperament ca al d-lui Lahovari. Cînd un asemenea om cutează să strige în faţa mulţimei: „*Mitraillez-moi cette canaille*", fără a apăra pe d. Catargiu de multe acte cari-l privesc şi de responsabilitatea sa ca prim-ministru, totuşi nu putem crede că d.Catargiu ar fi împărtăşit acest strigăt sanguinar şi despotic: „*Mitraillez-moi cette canaille*". Această exclamaţie a unui ministru tînăr, căci pe atunci d. Lahovari era tînăr, este un întreg program politic, denotînd pe reacţionarul care voieşte să guverneze cu baioneta şi glonţul, este o descriere completă a unui temperament

crud, sîngeros şi despotic, pentru care scena tragică de la Mavrodol îl înveseleşte, îi fericeşte sufletul pentru mai multe luni de zile. Această exclamaţie dovedeşte că natura piratului insular a rămas nedomolită de cultura universitară. Un asemenea om nu este conservator, nu este nici conservator încăpăţînat care să nu cedeze întru nimic la victoriile şi cuceririle timpului, ci este un reacţionar crud şi sîngeros, a căruia ură contra poporului creşte cu cît acest popor progresează şi se afirmă mai mult prin energia şi drepturile lui dobîndite.

La voinţa naţiunei, un asemenea reacţionar crud şi furibund răspunde cu voinţa lui. La drepturile naţiunei răspunde cu capriţiul lui. La votul şi avizul naţiunei răspunde cu baioneta şi glonţul. La discursurile din întruniri publice el răspunde cu formula: „*Mitraillez-moi cette canaille* !".

Dar reacţionarul de lîngă d-nu Catargiu n-a ezitat o clipă d-a conspira contra tronului, d-a scrie articole violente şi injurioase la adresa coroanei, d-a susţine pe acei publicişti cari aruncau cu noroi în viaţa privată a regelui, şi n-a ezitat o clipă d-a încuraja pe cei de la Iaşi ca să fluiere pe suveran şi n-a ezitat o clipă d-a se amesteca în omorul ce se prepara la Vîlcea şi n-a ezitat o clipă d-a se pune în capul slugilor, al ovreilor derbedei, al oamenilor plătiţi şi al puşcăriaşilor pentru a asedia palatul şi parlamentul.

Acest reacţionar, ajuns consilier al regelui prin intrigă şi prin trădarea şefului său, nu-şi poate stăpîni mînia sîngelui şi strigă de pe banca ministerială că guvernul liberal a fost „decapitat" de popor. Decapitat! Acesta este cuvîntul pe care l-au auzit toţi senatorii. Acesta este cuvîntul pe care, prin fals, l-a înlocuit în *Monitorul Oficial* prin cuvîntul „destituit".

Acest ministru dar, cînd poporul uzează de drepturile lui d-a se întruni, d-a protesta şi d-a vota contra guvernului, îi răspunde cu: „*Mitraillez-moi cette canaille!*", iar cînd un guvern din care nu face parte, stă la putere în virtutea ordinei constituţionale, acest reacţionar face apel la lepădăturile societăţei pe care le cumpără, şi în faţa acestei bande, ca şi în Senat,

îi spune: „Ai dreptul suveran d-a decapita guvernul!".

Un asemenea om în politică nu este conservator; el nu poate fi decît un reacţionar crud şi un anarhic furibund.

Reacţionar şi anarhist ca politic, intrigant, tîrîtor şi trădător ca om, iacă ce este excelenţa-sa de la externe, tipul cel mai repulsiv din cîte s-au ridicat în politică pe ruinile bătrînilor lor şefi.

Ceea ce leagă strîns pe d. Lahovari de generalul Manu este mai întîi ruşinea trădărei lor comune. Generalul dezertor de sub drapelul naţiunei, a trădat, ca şi d.Lahovari, partidul din care făcea parte şi pe bătrînul şef al acestui partid. Infamia leagă pe oamenii cari o comit, după cum crimele înfrăţesc pe bandiţii cei mai deosebiţi ca temperament.

Ceea ce leagă pe d.Lahovari cu generalul Manu este, în al doilea rînd, reacţionarismul acestuia din urmă. General Manu s-a încercat în decalogul său să transforme formula „*Mitraillez-moi cette canaille*" într-o dogmă legală, cerînd parlamentului să acorde guvernului dreptul de a proclama starea de asediu în timp de pace. Şi aci poate nu este vorba numai de idealul omului politic, ci şi de idealul eroului Manu: a asedia în timp de pace generalul dezertor admite, dar a asedia în timp de război aceasta niciodată.

Formula d-lui Lahovari a rămas însă netransformată în lege de stat. Senatul, oricît de înjosit este, a refuzat d-a consacra asemenea atentat odios la libertăiţle publice.

Cu toate acestea, general Manu, căzînd în Senat, nu s-a sfiit d-a relua formula d-lui Lahovari şi d-a o arunca în faţa parlamentului. Ameninţarea cutezătoare a primului-ministru este aceeaşi: „*Mitraillez-moi cette canaille*", spusă sub altă formă.

Ceea ce uneşte pe d.Lahovari cu d.general Manu este, în al treilea rînd, originea comună, rasa, streinismul lor, pe care l-a lăsat nealterat vremea atîtor generaţiuni.

Ceea ce uneşte pe d.Lahovari cu general Manu este, în al patrulea rînd, şi prostia excepţională a primului-ministru. General Manu este reacţionar ca şi d.Lahovari, este strein ca şi d.Lahovari, este trădător ca şi d.Lahovari, este însă şi un aluat moale pe care ambiţiosul de la externe îl modelează cum vrea, îl domină, îi porunceşte şi-l constrînge să declare el tot ceea ce voieşte d. Lahovari. Adevăratul prim-ministru este d.Lahovari, şi de aceea acest ministru s-a opus şi se va opune ca să nu vază în minister pe d.Carp.

Iacă ce este acest minister: *un minister şi reacţionar, şi anarhic.*

Şi acest minister nu este al ţărei.

O TEORIE CONSTITUŢIONALĂ

I

„Nu; naţiunea modernă îşi exercită puterile ei prin delegaţiune. Ea dă o delegaţiune permanentă regelui pentru executiv şi administrativ; ea dă o delegaţiune timporară corpurilor legiuitoare pentru control şi legiferare. Or, delegaţiunea executivă, regele, a ales pe consilierii actuali ai coroanei..."

(*Constituţionalul*, 11 decembrie 1890)

De cînd d. Carp s-a hotărît să puie mîna pe condei, organul junimist este categoric în teoriile sale politice. Pînă aci nu ni se răspundea decît cu clişeuri învechite deja: idei noi, eră nouă, căldări occidentale şi altele inventate ieri, învechite astăzi şi moarte mîine.

D. Carp voieşte să-şi spuie ideile noi, şi în adevăr şi le spune de cîtva timp.

Cînd s-a susţinut că titlurile guvernului actual constă într-o selecţiune de cultură occidentală şi că atît este de ajuns pentru a guverna naţiunea orientală, incultă şi brută, desigur că aveam a face cu o profesiune de credinţă a d-lui Carp scrisă de d-sa sau cel puţin dictată unuia dintre junimişti, însărcinat d-a plimba condeiul pe hîrtie. Suficienţa şi prezumţiunea cu care se invocau aceste titluri dovedeau pe autorul, dacă nu şi al redacţiei, dar cel puţin al acestor idei cu care se legitima prezenţa la putere a guvernului actual.

Cînd organul junimist îndrăznea să afirme că regele, neavînd încredere în cele două partide existente, s-a adresat la unele elemente, parte streine de cele două partide, parte dezlipite din formaţiunea liberal-conservatoare, şi cînd, constatînd acestea, susţinea că e constituţional acest guvern, îndoiala nu mai ne era permisă: asemenea teorii aparţin d-lui Carp, fie că d-sa le-a scris, fie că le-a dictat altcuiva însărcinat cu redacţia lor. Cine altcineva ar îndrăzni să afirme că coroana are prerogativa constituţională d-a nesocoti partidele ţărei, d-a izbi în partidele ei istorice, d-a le desfiinţa şi d-a le înlocui cu facţiuni, cu facţiuni cărora să le dea dreptul d-a se înmulţi prin opresiunea unora şi prin captaţiunea altora? Cine altcineva, afară de d. Carp, ar îndrăzni să afirme că regele are dreptul divin d-a executa partidele ţărei şi puterea divină d-a ridica pe ruinele lor alte grupuri nerecunoscute de naţiune?

Asemenea afirmaţiuni sunt de o gravitate excepţională şi, cînd se fac, se serveşte rău naţiunea şi se serveşte şi mai rău coroana. Este adevărat că deocamdată se ridică numai în principiu, coroana contra naţiunei şi naţiunea contra coroanei. Dar asemenea cranerii sunt grave, sunt periculoase şi aţîţă curente nenorocite pe cari nici un bun patriot nu trebuie nici să le aţîţe nici să le nutrească. Pe cînd d. Carp declara că a rămas singur, îi era permis, ceva mai mult, d-a-şi reduce tot crezul său şi toată fatuitatea sa la formula „regele şi dorobanţul". Dar astăzi, cînd afirmă că regele a înlăturat pe cele două partide, încrederea în sine şi aroganţa sa juvenilă îl constrîng să izbească mai mult în coroană decît în drepturile naţiunei. Astăzi d-sa conduce majoritatea de o împestriţare barbară, astăzi d-sa, prin locotenenţii săi, face parte din guvern; şi, cînd afirmă că coroana a înlăturat partidele ţărei, această afirmare nu o mai poate face numai în numele său personal.

În sfîrşit, în numărul de astăzi, organul junimist formulează mai strîns ceea ce spusese mai repede şi

mai risipit, reduce la teoremă constituţională ceea ce pînă aci era un amestec siluit de fapte, de afirmaţiuni şi de principii.

„Naţiunea modernă îşi exercită puterile prin delegaţiune".

„Ea dă o delegaţiune permanentă regelui pentru executiv şi administrativ". „Ea dă o delegaţiune temporară corpurilor legiuitoare pentru control şi legiferare".

Şi, pentru ca să-şi lămurească şi mai bine teoria constituţională, d. Carp ridică orice limită delegaţiunei permanente a regelui, mărginind cu desăvîrşire delegaţiunea temporară a corpurilor legiuitoare.

Este deajuns ca d. Carp să arunce după teoria d-sale cuvintele: „Or, delegaţiunea executivă, regele, a ales pe consilierii actuali al coroanei...", pentru ca oricine să înţeleagă cum m.-sa regele este, dupe d.Carp, un monarh care nu mai voieşte să domnească ca într-un stat modern şi constituţional, ci începe să guverneze ca înainte de marea revoluţiune. Cît pentru corpurile legiuitoare, ele sunt reduse numai la control şi legiferare, just la ceea ce nu se poate numi decît o dietă prusiană.

Regele, dupe această nouă teorie constituţională, şi mărturisim că de astă dată teoria este nouă, îşi alege pe consilierii săi, regele îi trimite să se plimbe, regele face şi dăsface orice minister, regele nu se pune în raport cu delegaţiunea temporară care reprezintă ţara legală pentru a alcătui ministerele, regele nu ţine seamă de naţiunea reprezentată prin partidele ei, regele nu admite partide organice şi istorice, regele are puterea divină d-a crea partide noi, regele poate să-şi ia miniştri de oriunde şi pe oricine.

Este de ajuns ca regele să aleagă pe miniştri pentru ca ministerul să fie constituţional. Nici aspiraţiunile generale, nici voturile de blam nu pot răsturna un guvern pe cît timp regele nu voieşte să-l destituie sau să-l decapiteze.

Consecinţa fatală a acestei teorii este: regele poate dizolva corpurile legiuitoare ori de cîte ori va vroi, fără a fi obligat de a renunţa la ministerul său.

Fondul acestei teorii constituţionale este: regele guvernează.

Această teorie, cînd vine de la d. Carp şi de la un organ guvernamental, nu poate avea altă semnificare decît că se prepară un atentat. Şi ce este mai grav e că guvernanţii pun înainte coroana, răsfrîngînd, cu intenţiune, răspunderea acestor teorii odioase asupra coroanei.

Am expus teoria, mîne o vom discuta.

II

Teoria constituţională a d-lui Carp este cu desăvîrşire nouă. Dacă d-sa, gonind necontenit după idei noi, a înnemerit vreodată ceva nou este, desigur, acum. Pînă astăzi prerogativele coroanei nu au fost înţelese în modul în care d.Carp le înţelege şi le formulează.

Pînă astăzi, nimeni nu şi-a permis să desparţă *Constituţiunea* scrisă de dogmele constituţionale, de uzurile constituţionale; pînă astăzi nimeni nu a îndrăznit să se mărginească numai la *Capitolul I, secţiunea I şi II* de sub *titlul III* din *Constituţiune* pentru a înţelege pe deplin prerogativele şi rolul parlamentului.

În orice caz, nimeni nu-şi permite astăzi d-a afirma că cuvintele „regele numeşte şi revoacă pe miniştrii săi" constituie pentru coroană dreptul independent şi neţărmurit d-a numi ministru pe oricine şi d-a forma ministerele aşa cum va crede, în timpurile normale, ca şi în cele anormale. Şi, desigur, dacă nu stă scris în *Constituţiune*, nici un om de stat însă şi nici un comentator al *Constituţiunei* nu şi-au permis d-a afirma că regele nu este ţinut d-a vedea în partidele constituite nişte factori constituţionali din lupta şi contrabalanţarea cărora *Constituţiunea*, în întregimea ei, este pusă în aplicaţiune.

În *Constituţiune* nu găsim nici un capitol privitor la votul de blam. Cine însă şi-ar permite să susţie că parlamentul, blamînd nu poate răsturna un minis-

ter, deşi *Constituţiunea* afirmă că regele revoacă pe miniştrii săi?

A trebuit însă să se răstoarne lupta legală a partidelor, a trebuit însă ca facţiunile să triumfe timporar contra partidelor ţărei pentru a vedea pe d. Carp inventînd asemenea teorii constituţionale şi pentru a asista la tristul spectacol pe care-l dă un guvern blamat de două ori şi reîntors de două ori în parlament pentru a obţine, prin opresiune şi corupţiune, două răzvoturi în mai puţin de un an de zile.

Dar dacă teoria formulată de d. Carp în *Constituţionalul* şi paralel, în sensul junimist al paralelismului, susţinută şi dezvoltată de liberalul-democrat d. Take Ionescu în Cameră ar fi adevărata teorie constituţională, apriori afirmăm că regele s-ar despărţi şi de parlament, şi de naţiune. Regele ar alege singur un minister, ministerul său personal, pe care nici ţara, nici parlamentul nu l-ar cunoaşte. Şi dacă parlamentul n-ar consimţi la un asemenea minister, parlamentul de la începutul lui ar fi dizolvat. Şi parlamentele s-ar dizolva de rege pînă cînd s-ar smulge, prin uimirea, surprinderea şi fatiga naţiunei, un parlament fără conştiinţă de voinţa şi aspiraţiunile naţiunei, fără conştiinţă de mandatul său, fără independenţă şi fără ideal politic.

Cu un asemenea parlament regele şi-ar impune ministerul său personal, pe care l-ar revoca cînd s-ar sătura de el, pentru ca să aleagă singur, conform teoriei junimiste, alt minister, sfîrşind pe această nouă cale constituţională, prin a-şi numi pe şeful grajdurilor prim-ministru al unui minister constituţional, după teoria d-lui Carp şi a d-lui Take Ionescu.

Cu asemenea teorie regele devine un monarh cu desăvîrşire deosebit în rolul lui de voinţa naţiunei, iar partidele politice pot pieri de vechime, pot exista sau nu, căci acolo unde suveranul guvernează, partidele politice nu mai pot avea nici un rol. Cînd cezarii Romei au înţeles, ca d. Carp, *Constituţiunea* imperiului roman, Senatul a devenit un lux netrebnic, partidele politice au încetat, lupta dintre democraţi şi

aristocraţi a fost definitiv suspendată, căci cezarii guvernau imperiul prin miniştrii şi favoriţii lor.

Dar mai înainte d-a schiţa rolul partidelor într-un stat constituţional, mai înainte d-a dovedi că dacă regele îşi poate alege guvernele în afară de partide *Constituţiunea* este înlăturată, să încheiem aci prin a constata că d. Carp, în graba sa d-a acorda o putere nemărginită coroanei, îi răpeşte una din cele mai mari prerogative. Această constatare va pune în evidenţă superficialitatea şi ignoranţa junimistă.

Dacă prin ce acordă coroanei d. Carp este de o superficialitate arogantă faţă de parlament şi de naţiune, apoi, desigur, prin ce răpeşte coroanei dovedeşte că, deşi de 20 de ani stă sau în opoziţie miluită sau în guverne miluite ignorează cele mai elementare principii scrise în *Constituţiunea* noastră.

D. Carp, făcînd o enormă deosebire între naţiunea noastră, din puntul de vedere al modului d-a-şi exercita suveranitatea ei, şi poporul atenian, formulează astfel delegaţiunile poporului nostru:

„Naţiunea modernă îşi exercită puterile ei prin delegaţiuni. Ea dă o delegaţiune permanentă regelui pentru executiv şi administrativ. Ea dă o delegaţiune timporară corpurilor legiuitoare pentru control şi legiferare".

Formularea acestei teorii este clară şi categorică. Delegaţiune permanentă regelui pentru executiv şi administrativ, atît şi nimic mai mult; delegaţiune timporară corpurilor legiuitoare pentru control şi legiferare, atît şi nimic mai mult.

După d. Carp dar, deşi regele are neţărmurita putere d-a-şi alcătui ministerele cum va voi, fără să ţie seama nici de partidele politice, nici de parlament, nu are însă de la naţiune decît „delegaţiunea permanentă pentru executiv şi administrativ", iar corpurile legiuitoare, deşi nu pot să stea alăturea cu regele în alcătuirea ministerelor, numai ele însă au delegaţiunea pentru control şi legiferare.

În faţa acestei enormităţi, în faţa acestui furt de prerogative şi delegaţiuni comis de d. Carp în pasivul coroanei, să dăm cuvîntul *Constituţiunei:*

„Puterea legislativă se exercită colectiv de către *rege* și reprezentațiunea națională".

„*Inițiativa legilor* este dată fiecăruia din cele *trei ramuri ale puterei legislative*". Adică *Camerei*, *Senatului* și *regelui*".

Încape aci vro discuție, vro controversă? Desigur că nu. *Constituțiunea*, sub *titlul III*, art. 32 și 33, face din rege una din cele trei ramuri legislative.

Cum rămîne cu teoria carpiană?

Regele are numai o delegațiune permanentă pentru executiv și administrativ?

Corpurile legiuitoare singure au delegațiunea temporară pentru *legiferare?*

Cînd cineva comite asemenea copilării constituționale, noi credem că cel puțin nu are dreptul d-a-și boteza grupul cu porecla de *constituționali*, căci dovedește că *cartea de citire* pe care a citit-o mai puțin este, desigur, *Constituțiunea!*

III

Partidele *învechite*, partidele *istorice*, acelea cari au rămas *înapoi* și nu înțeleg *era nouă*, bogată în idei misterioase, apără, cu o energie demnă de ura facțiunilor politice, *regimul reprezentativ* și nu vor înceta această luptă decît în ziua cînd *Constituțiunea* va fi respectată și țara va reintra în drepturile ei.

Recunoaștem, și din aceasta ne facem o onoare, că luptăm pentru un ideal vechi, susținînd ca țara să-și aleagă în libertate reprezentațiunea sa legală și din majoritatea acestei reprezentațiuni să iasă ministerele pe care coroana să le învestească cu decretele ei. Recunoaștem, și din aceasta ne facem iarăși o onoare, că nu vom ceda niciodată ca facțiunile să ia locul partidelor, că nu vom ceda niciodată ca coroana să devie prizoniera ambițioșilor fără partid, în loc d-a sta dasupra țărei, la o egală distanță între partidele ei, lăsînd țărei dreptul și datoria d-a-i indica pe acel partid în mînele căruia înțelege a-și încredința temporar destinele ei.

B. Delavrancea în anul 1905.

Theater-, Kunst- und

LITERATUR-ZEITUNG

Herausgegeben und redigiert von ISIDOR OBSTGARTEN

Jährlich erscheinen 36 Nummern mit zum Teil illustriertem Text und kosten für das Inland mit Postversendung 12 K, für das Deutsche Reich 10 M.

Redaktion und Administration: WIEN-CZERNOWITZ.

Männer der Zeit: ST. BARBU DELAVRANCEA.

Portret din 1908 (revista *Theater-Kunst-und Literatur-Zeitung* din Viena și Cernăuți).

Această teorie este veche, dar va rămîne totdauna nouă cît timp România se va guverna de un regim reprezentativ, cît timp va avea pe tronul ei regi constituționali, iar nu monarhi absoluți. Cu această școală veche, țările s-au unit și Principatele dunărene au devenit o Românie modernă; cu această școală veche, România a izbutit să trăiască independentă, să se înalțe la rangul de regat și să-și afirme în divanul european drepturile sale inprescriptibile d-a exista ca națiune liberă alături de celelalte națiuni mari.

Recunoaștem însă, și din aceasta nu facem o onoare d-lui Carp, că d-sa vine cu o teorie constituțională nouă, absolut nouă, cînd încearcă să dovedească legitimitatea unui guvern de uzurpatori prin afirmațiunea că regele, *alegînd pe consilierii săi*, *este de ajuns pentru ca ministerul să fie constituțional.*

D. Carp, cînd citește în *Constituțiune* cuvintele: „Regele numește și revoacă pe miniștri", pune foarte mult temperament, dar foarte puțină inteligență. D-sa crede și afirmă că regele poate să-și constituie cum va vroi ministerele pe cari le trimete înaintea corpurilor legiuitoare.

D. Carp, pedepsit de natură cu un temperament arogant și autoritar, crede că regele, în *numirea* și *revocarea* miniștrilor, are o putere nețărmurită. Dacă d-nu Carp ar fi rege, teoria sa ar fi o teorie de despot, dar, fiindcă altul este rege, teoria d-sale este de lacheu, iar nu de om de stat.

Să admitem că sub ministerul X s-ar face alegeri libere, că națiunea liniștit s-ar pronunța și ar trămite în parlament o majoritate a unuia sau a celuilalt partid. Ce ar face coroana? Dupe d. Carp ar fi liberă d-a-și alege miniștri din majoritate, din minoritate, ca și din aceia cari nu îi indică nici majoritatea unui partid, nici minoritatea celuilalt.

La această concluzie imposibilă conduce noua teorie a șefului *constituționalilor*. La un absurd mai revoltător nu putea să ajungă. Școala nouă este compusă din oameni cu capete medievale sau cu suflete

servile cari renunţă oricînd la demnitatea lor pentru beneficiul unei puteri dezonorante.

„Regele numeşte pe miniştri“. Ideea de *a numi* face pe d. Carp să invente noua sa teorie. În *a numi*, d-le Carp, nu intră, constituţionaliceşte, prerogativa regală *d-a alege oricînd, oricum şi pe* oricine. A *numi*, constituţionaliceşte, coprinde cu totul altceva decît *a alege*. A *numi* coprinde partea şi prerogativa *decretală, investitura celor indicaţi şi, prin urmare, aleşi de partidele ţărei prin majorităţile reprezentaţiunelor ei legale.*

„Regele *numeşte sau confirmă* în toate funcţiunile publice“, după *Constituţiune*, şi cu toate acestea, nici în fapt, nici în principiu, nimeni nu tăgăduieşte că *alţii sunt aceia cari aleg pe funcţionari* şi în urma acestei *alegeri* maiestatea-sa regele *numeşte* pe cel *ales*.

Tot astfel trebuie să se întîmple şi cu miniştrii. Coroana *decretează numirea* celor *indicaţi* şi, prin urmare, *aleşi* de majorităţile unor corpuri legiuitoare consultate prin reprezentanţii lor.

Prerogativa *decretală* de *a numi* miniştri este partea exterioară, solemnă şi maiestoasă, care aruncă asupra ministerelor alese aureola regală; este învestitura publică şi pompoasă pe care coroana o face deciziunei luată de reprezentaţiunea legală a ţărei.

Cînd în trecutul ţărilor româneşti, divanul alegea pe domn, domnul *ales* trebuia să fie *uns* şi cu mirul sfînt al *mitropolitului* ţărei. Şi *ungerea* se făcea cu mare pompă, urmată de sărbători vesele, mai ales cînd domnul era iubit nu numai de cei cari îl alegeau, dar şi de cei în numele cărora fusese ales.

Decretul prin care m.-sa regele *numeşte* pe miniştri în timpurile normale nu este altceva decît mirul cu care *unge* pe cei *aleşi* de naţiune conform cu principiile şi uzurile regimului reprezentativ.

Iacă, d-le Carp, ce însemnează, constituţionaliceşte, regele *numeşte* pe miniştrii săi.

Şi în zadar veţi scorni teorii noi pentru a susţine un guvern neconstituţional; acest guvern este şi *ales* şi *numit* de coroană, iar miniştrii cari trec şi se duc

din acest minister sunt şi *aleşi* şi *numiţi* fără ca majoritatea parlamentară să murmure, căci în această majoritate venală există conştiinţa că nu reprezintă voinţa şi drepturile naţiunei, şi mai ales există spaima că nu se va mai întîlni cu mandatul pe care, cînd nu l-a putut vinde, l-a terfelit prin tocmeli înjositoare.

IV

Partidele istorice şi clasice, d-le Carp, nu se sfiesc d-a împărtăşi şi d-a susţine o idee clasică în care se rezumă înaltul rol pe care coroana îl are în politica generală a ţărei. Acest rol, d-le Carp, nu este d-a arunca coroana în luptele, în frămîntările şi pasiunile zilnice, acest rol nu este acela d-a face pe rege complicele unei partide şi adversarul celeilalte, acest rol nu este acela d-a distruge partidele prin cari naţiunea şi-a ales dinastia şi a creat România modernă, în sfîrşit acest rol nu îngăduie maiestăţii-sale d-a se momi de facţiunile ambiţioşilor al cărora ideal este ruina regimului parlamentar.

Regele, într-un stat constituţional, are rolul clasic, înalt şi senin, d-a sta dasupra celor trei puteri, parlament, minister şi justiţie, veghind la mersul lor regulat şi armonic. Regele constituţional, deşi prin prerogativele sale nu este străin de cele trei puteri de stat, totuşi, prin modul lui d-a fi, d-a domni, face din această creaţiune înaltă o *putere neutră*.

Fără această *putere neutră*, fără acest *suveran* care nu mai poate aspira la un grad mai înalt de mărire umană, celelalte puteri ar putea ajunge la anarhie, luptînd pentru preponderenţă, luptînd pentru cuvîntul cel din urmă, mai ales în momentele de criză.

Un exemplu istoric, desigur, este teroarea din marea revoluţie franceză.

Teroarea urmează revoluţiunei. Dacă, după răsturnarea monarhului slăbănogit şi a unei aristocraţii corupte şi jefuitoare, dasupra puterilor de stat s-ar fi aşezat *puterea neutră*, oricare ar fi fost numele ei, nu afirmăm că persecuţiunile ar fi încetat, dar desigur

că Franța ar fi fost scutită de o anarhie sălbatică, de domnia banditților de stat, a cărora teroare a întrecut cu mult teroarea din luptele religioase, ba chiar teroarea și crimele din războaiele civile ale republicei romane.

Regele constituțional este o creațiune de echilibru, el nu face, ci împiedică d-a se desface armonia care trebuie să domnească între cele trei puteri de stat; el nu luptă, ci readuce luptele în limitele *Constituțiunei*; el nu distruge, ci veghează ca să nu se distrugă; el nu micșorează puterile de stat, ci veghează ca nici una din puteri să nu iasă din angrenajele lor naturale pentru a produce confuziune și exploziune în mecanica statului.

Iacă de ce rolul neutru și de echilibru al regelui constituțional este un rol mare și glorios.

Chiar cînd pentru un moment situațiunea devine anormală, rolul regelui constituțional nu se schimbă, deși se accentuează, deși se pare că trece dincolo de limitele unui rol neutru.

Cazul cel mai grav, în care rolul coroanei ar fi trebuit să rămîie același cu toate dificultățile, cu toate frămîntările, cu toate că pasiunile politice ajunseseră la un grad excepțional de mare, a fost în 1888.

Guvernul național-liberal, cu toate că era susținut de o mare majoritate, se retrage de la putere, fără a se gîndi o clipă la cele *trei somațiuni* atît de mult celebrate de d. Carp.

Se încearcă a se produce un nou minister, care să conducă afacerile statului și care să poată fi susținut de acea majoritate parlamentară. Această încercare nu izbutește.

M.-s. regele se găsea dar în această situațiune: majoritatea parlamentară nesusținînd decît ministerul d-lui Ion Brătianu, ministerul d-lui Ion Brătianu refuzînd d-a mai sta la putere.

Cazul, într-adevăr, este excepțional.

M.-s. regele, după cum afirmă d. Carp, era îngrijit și de răzbunările la cari fatal trebuia să ajungă liberalii-conservatori dacă ar fi format din ei un minister cu misiunea de a face alegeri.

Regele constituțional ce trebuia să facă în asemenea situațiune anormală? Pentru cine înțelege rolul neutru al suveranului constituțional, problema nu are decît o singură soluțiune.

Regelui constituțional îi era cu putință să puie în evidență cît de binefăcătoare este această putere neutră și de echilibru.

Regele constituțional nu avea decît să consulte țara. Sub ce minister? Sub un minister care *să reprezinte numai pe m.-sa regele*, minister însă *neutru*, minister de *tranziție*, minister care să *gireze* afacerile și care să nu aibă alt rol decît de *a ajuta*, d-*a multiplica* și d-*a răsfrînge* asupra alegerilor *vegherea și grija coroanei ca voința națiunei să se pronunțe în deplină libertate.*

Rolul acestui minister trebuia să se încheie o dată cu alegerile, atît și nimic mai mult. *Un minister de tranziție trebuie să se identifice în politică cu neutralitatea regelui.*

Cînd însă d-voastră, d-le Carp, ați venit în parlament și ați declarat că „vă bucurați de încrederea regelui și că vă veți sili să dobîndiți și încrederea națiunei", ați încetat d-a mai juca un rol constituțional și, ceea ce e mai grav, ați prezentat coroana ca dorind să iasă din rolul de putere neutră, din rolul înalt și senin pe care *Constituțiunea* i-l consacră.

D-voastră, d-le Carp, ați voit să transformați caracterul d-voastră neutru și trazitoriu în activ și definitiv; d-voastră, fără partid, ați voit ca prin alegeri să vă creați un partid; d-voastră, prin opresiune și corupțiune, ați voit să înlăturați partidele politice, și aceste ambițiuni și sfîșieri de *Constituțiune* le-ați acoperit cu numele și persoana m.-sale regelui.

V

Teoria constituțională a d-lui Carp, nouă și unică în speculațiunile abstracte ale principiilor de drept constituțional, nu este pentru d-sa numai o fantazie, un caprițiu, o reverie alcătuită la gura sobei, numai de plăcerea d-a face ceva nou pentru satis-

facţiunea unui instinct de noutate. Teoria d-lui Carp este născocită pentru a da aparenţa de legalitate unor evenimente ilegale, pentru a momi opinia publică aşa încît să vadă în seria ministerelor de la 1888 şi pînă acum o succesiune de ministere depărtate şi înlocuite conform cu regimul nostru constituţional.

Dacă d. Carp ar fi constatat, într-un mod leal şi serios, prerogativele coroanei, seria de guverne de la 1888 ar fi fost prezentate de d-sa ca nişte formaţiuni anticonstituţionale, iar întreaga situaţie politică ca o anomalie revoltătoare şi periculoasă. Dar, dacă ar fi fost numai atît. D. Carp însă avea nevoie de o teorie care să acopere şi să legitimeze guvernul actual, un guvern de uzurpatori, guvern care stă la cîrma statului fără a se sprijini pe un partid avuabil şi fără a ţine seamă de voinţa naţiunei.

Pentru a apăra şi susţine un asemenea guvern, d. Carp nu avea decît să întinză prerogativele coroanei pînă a le face identice cu ale unui rege cu prerogativele împăratului Germaniei. „*Sic volo, sic jubeo*“, rezumă toată teoria constituţională a d-lui Carp.

Şi dacă într-adevăr m.-sa regele ar avea această putere constituţională în ceea ce priveşte ministerele, atunci ar fi absurd d-a mai avea un regim parlamentar, şi mai ales ar fi o neghiobie a mai pomeni că toate puterile emană de la naţiune. Dacă m.-sa regele ar *alege* şi ar impune de fapt, ministerele, toate puterile statului ar emana de la rege şi numai de la rege.

Dar d. Carp are nevoie d-a afirma că ar fi constituţional un discurs al d-sale de la înălţimea băncei ministeriale care s-ar termina cu formula: „*Rex voluit, rex fecit!*“.

Cu asemenea teorie politică ce minuni nu se pot face?

În martie 1888, ministerul Teodor Rosetti declară în parlamentul ţărei că are încrederea regelui şi se va sili să dobîndească şi încrederea naţiunei. Va să zică un minister fără partid, un minister extraparlamentar, un minister afară din naţiune şi din parlament declară că prin alegeri se va sili să dobîndească

o majoritate parlamentară. Cine nu înţelege cam de ce fel de alegeri este capabil acest minister şi cam ce fel de majoritate ar putea să smulgă masei de alegători cînd alegerile vor fi precedate de cumplite vărsări de sînge. Şi cine nu şi-a pus întrebarea: ce fel de minister este acesta cînd se coboară din anticamerile palatului pentru a da ochii cu alegătorii, avînd într-o mînă baioneta şi ciomagul, iar în cealaltă bugetul şi onorurile?

Nimic nu poate apăra pe un asemenea minister de acuzaţiunea gravă că a funcţionat prin sfîşierea *Constituţiunei*. Nimic, afară de teoria constituţională a d-lui Carp: regele şi-a ales pe miniştrii săi, ministerul este constituţional. „*Rex voluit, rex fecit*“.

În noiembrie 1888, ministerul Teodor Rosetti se modifică esenţial. Alt program; alte legi; altă preponderenţă şi tendinţă. Cuvîntul în minister îl au d. Lahovari-Vernescu, în loc de d. Rosetti—Carp. Parlamentul, fie chiar că ieşise din uimirea şi surprinderea naţiunei, nu hotărîse de această metamorfoză ministerială. Şi s-a văzut în urmă că nu era cu putinţă în acest bazar de conştiinţe să se pronunţe o majoritate de partid. Cum se explică această nouă surprindere ministerială? Teoria d-lui Carp răspunde: „*Rex voluit, rex fecit*“.

În martie 1889, majoritatea care susţinea ministerul Teodor Rosetti şi ministerul Rosetti-Vernescu se pomeneşte cu ministerul Catargiu; în noiembrie 1889, înainte d-a se deschide parlamentul, ministerul Manu ia locul ministerului Catargiu; în 1890 parlamentul se deschide şi, după elogiile ce coroana aduce miniştrilor în mesagiul ei, cabinetul se modifică înainte d-a se alege biroul Camerei şi al Senatului; după această *fortificare* a ministerului, ministerul imediat primeşte un vot de blam. Ministerul blamat apare a treia zi pe banca ministerială. Senatul nu se dizolvă şi guvernul rămîne la postul lui.

Ce teorie constituţională ar fi în stare să legitimeze această serie de ministere, şi mai ales ministerul concentrat? Desigur că numai invenţiunea surprinzătoare a d-lui Carp, dacă ar fi împărtăşită de opinia

publică, de oamenii de stat și de comentatorii dreptului constituțional, desigur că numai această teorie îndrăzneață se poate invoca de pe banca ministerială.

„*Rex voluit, rex fecit!*"

Dar națiunea, în curînd, va deosebi destul de limpede pe aceia cari i-au uzurpat drepturile ei, acoperindu-și odiosul atentat cu exploatarea coroanei.

VI

Dacă d. Carp ar fi meditat mai mult și mai bine asupra partidelor, desigur că ar fi înțeles cum se formează și cum se impun partidele, care este rolul lor una față de cealaltă și care este rolul lor față de națiune. Dacă d. Carp ar fi meditat o părticică măcar din timpul de cînd face politică asupra acestor probleme, d-sa s-ar fi convins că partidele nu se improvizează, nu se inventă, nici chiar de rege, că partidele nu se distrug, nici chiar de rege, că, dacă partidele se înlătură, regimul constituțional încetează și lupta fatal este scoasă pînă în cele din urmă din limitele legale; s-ar fi convins, d. Carp că, fără cele două partide ale țărei, regim reprezentativ nu este cu putință. Și, desigur, d. Carp, intrînd în luptă cu asemenea convingeri, s-ar fi sfiit d-a expune opiniei publice o ridiculă teorie constituțională.

În contact direct cu națiunea nu se pot pune nici regii, nici miniștrii, ci numai partidele. Partidele politice au ramificări întinse în țară, pătrund masele electorale prin reprezentanții lor, și din discuțiunile și schimbările de vederi cari se petrec în totalitatea sumedeniilor de mici grupulețe și adunări și din micile și marile întruniri publice se determină curentele mari și conștiente ale națiunei în favorul uneia sau a celeilalte partide. Numai partidele politice pot să determine curentele generale, numai ele pot să ridice marea voință a națiunei, voința unitară și conștientă, numai dar ele au dreptul d-a vorbi în numele țărei; ambițioșii fără partid nu pot vorbi decît în numele

lor personal, iar o facțiune politică cel mult în numele unei localități uluite pentru un moment.

Cînd m.-sa regele se adresează națiunei și îi cere avizul ei, dacă nu ar exista partidele bine definite pentru masa alegătorilor, acest consult ar rămînea fără nici un efect. Pentru a pune în evidență acest adevăr elementar n-avem decît să luăm ipoteza următoare: să admitem că partidele istorice, pentru motive grave, se hotărăsc să nu se prezinte în lupta electorală. Alegătorii nu mai aud discutîndu-se înaintea lor cele două tendințe cunoscute și naturale de liberalism și conservatism; alegătorii nu mai văd în luptă cele două drapele cunoscute; în schimb însă se pomenesc cu stegulețe personale. Din acest consult al națiunei nu pot ieși decît 183 de deputați fără coeziune politică și, prin urmare, fără grupare în jurul vreunei tendințe mari, în jurul acelor tendințe, singurile concrete pentru națiune, singurile înțelese de ea. Ce va înțelege coroana din acest consult? Nimic, absolut nimic, căci cei trimeși să reprezinte voința generală a națiunei nu pot reprezinta decît caprițiile personale, capriții cari nu se pot însuma, fiind eterogene, pentru a obține voința generală și conștientă a națiunei.

Ce va face coroana?

Cu cine și cum va conduce destinele țărei? Coroana va asista, cum astăzi asistă, la faceri și desfaceri de majorități parlamentare, la voturi și răzvoturi, la un scandal care nu onorează nici națiunea, nici coroana și va vedea petrecîndu-se fenomene de anomalie politică cari nu sunt nici în interesul țărei nici al coroanei.

Partidele politice premerg înființarea regimului constituțional, ele se formează cu încetul și cu greu și cu vreme îndelungată, ele se elaborează în sînul națiunei într-un mod organic, și, cînd ele nasc, națiunea iese din regimul personal și trece în regimul constituțional și reprezentativ. La noi, ca și aiurea, partidele politice au premers *Constituțiunea* noastră.

Între națiune, *Constituțiune* și cele două partide politice sunt legături atît de organice, încît nu poți

să te atingi de unul din acești factori politici, fără a învălmăși și distruge pe celelalte două.

Iacă de ce avem dreptul d-a afirma că d. Carp, cînd susține că bine a făcut coroana d-a conduce națiunea înlăturînd partidele istorice, singurile partide politice, nu servește nici națiunea, nici coroana. Cu asemenea teorii politice ordinea stabilită se răstoarnă și în locul regimului reprezentativ se așază regimul personal, atît de fatal legat în țările constituționale cu anarhia cea mai primejdioasă.

Să încheiem aceste notițe cu revolta sinceră pe care ne-o inspiră teoria că *regele alege pe consilierii săi*.

Nici vorbă că un minister trebuie să aibă consimțămîntul coroanei pentru a putea guverna, dar cine *indică* coroanei, cine *alege* pe miniștri este parlamentul, iar nu coroana. Așa s-a petrecut la noi pînă acum, așa se petrec lucrurile pretutindeni unde domnește regimul reprezentativ.

Și faptul este logic, este firesc, nu numai conform cu spiritul *Constituțiunei* și cu uzurile parlamentare.

Consilierii regelui sunt trimeși de la națiune la rege, iar nu de la rege la națiune. Consilierii regelui expun coroanei preocupările, nevoile, durerile și aspirațiunile națiunei, iar nu vin de la rege pentru a expune națiunei preocupările, nevoile, durerile și aspirațiunile personale ale regelui. Iacă de ce este și logic, și natural, și constituțional ca majoritățile parlamentare, cari în stare normală reprezintă națiunea, să *designe*, să *aleagă* pe miniștri, iar coroana să-i învestească cu consimțămîntul său, conform prerogativei sale decretale.

Teoria d-lui Carp este bună în Prusia, la noi este monstruoasă și condamnabilă.

VECHI ȘI BANAL

Într-o luptă de un an de zile, un mare scriitor francez a încheiat polemica, spunînd adversarilor săi: „M-ați acuzat de multe ori că multe din cele ce am afirmat și susținut pînă acum sunt și vechi și banale. Eu mă bucur că le credeți astfel, căci numai adevărurile necontroversabile sunt și vechi și banale“.

Cînd noi susținem că țara nu cunoaște decît două partide politice, ce e drept, acest adevăr e și vechi și banal; nu există un om de bună-credință și onest care să crează și să susție contrariul sau altceva.

Cînd noi susținem că nu numai la noi, dar nicăieri nu se poate pune în practică regimul constituțional decît numai prin ajutorul acestor două partide istorice și clasice, afirmăm un fapt și banal și vechi; nimănui, din cei cari au scris asupra țărilor constituționale nu i-a trecut prin minte să crează și să susție că regimul constituțional ar putea funcționa cu trei-patru și mai multe partide sau grupuri politice. E o balanță politică în țările constituționale, așa cum sunt și celelalte balanțe: cu două talere și cu un punt de sprijin. Puntul de sprijin este în națiune, și, dupe timp și împrejurări, se ridică cînd un taler, cînd celalt, cînd un partid, cînd celalt. Dar e banal și vechi. În tot trecutul primului stat constituțional, acest adevăr se verifică, și de o jumătat de secol el

se verifică în toate statele europenești înzestrate cu o constituțiune liberală și democratică.

Cînd noi susținem că partidele țărei nu se inventează de un om, că ele nu se improvizează de un guvern, că ele nu pot pieri decît o dată cu regimul constituțional, că suveranul nu are dreptul și puterea d-a le distruge, că ele se dezvoltă cu timpul fără soluțiune de continuitate și fără salturi, că liniștea și progresul unei națiuni provin din lupta acestor două puteri adversare, că consecința înlăturărei amîndorora de la putere este falsificarea regimului reprezentativ, decăderea regimului parlamentar și în cele din urmă anarhia și primejdia și pentru națiune și pentru coroană, știm foarte bine că susținem niște verități și banale și vechi.

Dar tocmai fiindcă sunt și banale și vechi scot din liniște și din răbdări pe guvernul actual.

Un guvern care nu stă la putere decît prin încrederea coroanei stă contra națiunei și sfîrșitul lui va fi trist în curînd, iar de va întîrzia mai mult timp să guverneze contra voinței generale va sfîrși sub teribilul aviz al națiunei.

Recunoaștem și noi că guvernul actual, fie în parlament, fie prin presă, opune teorii noi la vechile și banalele teorii constituționale, cunoscute și admise nu numai de partidele istorice și clasice, dar și de opiniunea publică, dar și de țara întreagă.

E o teorie nouă constituțională a susține că un guvern fără partid poate sta la cîrma statului; e o teorie nouă că un guvern poate reveni în parlament după fiece vot de blam ca să ceară un răzvot de încredere; e o teorie nouă cînd se susține că regele are prerogativa d-a numi oricînd și pe oricine la guvern; e o teorie nouă cînd se susține că regele poate schimba guvernele independent de majoritățile parlamentare; și mai ales este o idee cu desăvîrșire nouă d-a susține că este în interesul coroanei și al țărei d-a opune anticamerile palatului voinței generale a națiunei.

Sunt și banale și vechi în ordinea civilă și morală adevărurile: cine fură este hoț, cine ucide este asasin și cine minte este mincinos.

Dacă metodul întrebuințat de concentrați în politică îl vor întrebuința și în ordinea civilă și morală, desigur că vor ajunge la idei cu desăvîrșire noi: cine fură este om cinstit, cine ucide este om inocent și cine minte spune adevărul.

JUGUL VIZIRULUI

Parlamentul şi-a luat vacanţie. Guvernul se linişteşte pentru sfintele sărbători de Crăciun. Au muncit mult, ce e drept, şi parlamentul şi guvernul, au votat răspunsul la mesagiul tronului şi au primit binecuvîntarea coroanei. De la 15 noiembrie pînă la 20 decembrie nu sunt decît 35 de zile, un timp destul de scurt pentru a se vota marea operă a raportorului C.C.Arion în Cameră şi a raportorului Ath.Popovici în Senat.

Constatăm dar că şi parlamentul şi guvernul au drept la odihnă, au drept, cum se zice în românească neaoşe, să-şi mănînce porcul, să-şi închege piftiile şi să-şi umple caltaboaşele.

Şi, pentru că concentraţii au scăpat pentru cîteva zile, era natural să se dea la petreceri în publicitate. Aşa, de pildă, junimiştii renunţă la ideile noi, la noile teorii constituţionale şi se aruncă pe o cestiune veche: disciplina noastră şi jugul d-lui Ion Brătianu, jugul „vizirului".

La guvern, ca şi în opoziţie, d.Ion Brătianu porunceşte partidului, îl mişcă cum vrea, îi dă cuvîntul sau i-l ia, îl face să voteze sau să renunţe la vot, îl scoate pe stradă sau îl strînge la club sau chiar îi dă ordin de zi să nu iasă din domicilii. Pe scurt, junimiştii o spun: ceea ce Holden face din păpuşile sale, Ion Brătianu face din membrii partidului.

Un jug mai greu să fie cu putinţă? Desigur că nu. Jugul vizirului e greu. Vai de cel care intră în armia liberală, căci liberul lui arbitru încetează d-a mai funcţiona!

În parlament, d. Ion Brătianu fiind la putere, deputaţii şi senatorii cereau cuvîntul d-lui Ion Brătianu. În opoziţiune, chiar dacă d. Ion Brătianu citeşte la Florica, i se telegrafiază din întruniri publice dacă cutare sau cutare are cuvîntul, şi d.Ion Brătianu răspunde: are sau nu are cuvîntul. Pînă la sosirea acestei telegrame d. Orăscu prezidează întrunirea publică, dar nici un orator nu se suie la tribună.

Iacă ce constată *Constituţionalul* cînd îşi uită d-a debita opiniei publice idei noi, teorii noi, reforme noi.

Jugul vizirului e greu, e zdrobitor, e sufocant, un alt jug mai greu nu a existat pînă acum.

Dar întrebarea se ridică. Dacă e aşa de greu acest jug, cum se găsesc atîtea mii de oameni cari să-l poarte cu o resignaţie divină?

Dar să lăsăm această întrebare fără răspuns. Cestiunea fiind mai grea chiar decît jugul vizirului, nu se poate dezlega decît de nişte „căldări occidentale", vorba d-lui Carp, în care fierbe cultura occidentală cu zgomot mare şi clocote spumînde.

Ceea ce ne pune pe gînduri, pe noi cari suportăm încă acest jug greu, este modul şi timpul, cum şi cînd unii au scuturat acest jug al vizirului.

Şi d.Carp a suportat acest jug; şi d.Maiorescu a suportat acest jug; cît pentru d-nii Nica şi Negruzzi, jugul vizirului era foarte uşor, căci pentru d-lor erau încîntaţi că poartă numai un jug figurat.

Dacă d.Carp susţinea că finanţele ţărei sub d.Ion Brătianu erau mai mult decît prospere, cauza nu era alta decît jugul vizirului. Aşa îi poruncea, aşa vorbea. Dacă politica exterioară a d-lui Ion Brătianu, căci p-atunci nu era numai a regelui, era înălţată în slava cerului de elocinţa pregătită a d-lui Carp, cauza nu era alta decît jugul vizirului. Aşa poruncea d. Ion Brătianu, aşa vorbea d.Carp. Dacă alegerile sub d. Ion Brătianu, erau libere, pe cînd partidul naţional-

liberal alegea pe cîţiva junimişti, cauza nu era alta decît jugul vizirului, căci din acest jug fermecător ieşea d.Carp, d.Maiorescu, d.Negruzzi şi d.Nica. Dacă d.Carp a primit să reprezinte guvernul d-lui Ion Brătianu la Viena, cauza nu este alta decît jugul vizirului: d.Ion Brătianu a poruncit şi d.Carp a plecat. Dacă d.Carp acuza pe conservatori de putrejune şi era gata să intre împreună cu d.Maiorescu în ministerul d-lui Ioan Brătianu, cauza o veţi căta zadarnic în altă parte dacă nu vă veţi gîndi la jugul vizirului, care apăsa asupra d-lui Carp ca o fatalitate orientală şi antică.

Atîţia ani de zile să apese asupra d-lui Carp un jug atît de greu, desigur va rămînea în istorie o enigmă pe care secolile viitoare nu o vor putea dezlega. Acest jug să-l poarte naţionalii-liberali poate că s-ar mai înţelege pentru viitorime, dar d.Carp, care a salvat Dunărea, care a pacificat Europa, care era primit de împăratul Austriei, ori de cîte ori îmbrăca văsmintele poleite de cavaler al Camerei şi care veşnic a frondat contra tuturora, începînd de la d.Negruzzi şi trecînd peste capul şi voinţa cancelarului de fier, iacă ce va fi inexplicabil pentru istoricii viitorului cînd se vor ocupa de marea figură a d-lui Carp şi de jugul fatal al d-lui Ion Brătianu.

Un singur lucru va pune pe gînduri pe istoricii viitorului. Se vor gîndi la atîţia ani de pasivitate, de marionetă à la Holden a d-lui Carp şi vor rămînea uimiţi în faţa marelui moment cînd d. Carp a scuturat acest jug fatal. Şi desigur că vor zice: „Petre Carp, într-un moment de elevaţiune morală şi de cavalerism, a zguduit fatalitatea şi a aruncat la pămînt jugul vizirului". Şi acest moment de elevaţiune morală îl vor pune, păstrînd ordinea cronologică, în ajunul retragerei d-lui Ion Brătianu de la putere. Şi de la d.Carp, trecînd la figurile de a doua mînă a cîtorva tineri valoroşi, le vor preciza şi lor momentul care le face onoare cînd s-au scuturat, urmînd exemplul d-lui Carp, de jugul fatal al d-lui Ion Brătianu. Şi de doi din ei, rezervîndu-le locul de onoare, istoricii vor constata: „Doisprezece ani aceşti tineri de geniu au suportat jugul vizirului pe cînd vizirul era la putere; apoi trei ani au aşteptat ca vizirul să vie la putere, şi au dus cu resignaţie jugul fatal, dar, văzînd rezultatul alegerilor comunale, au crezut că vizirul nu vine la putere la 1 ianuarie 1891 şi s-au simţit ridicaţi la elevaţiunea morală şi cavalerească a d-lui Carp şi au zguduit jugul fatal al d-lui Ioan Brătianu".

Aşa va vorbi istoria, glorificînd caracterele acelora cari au sfărîmat jugul vizirului, şi dînd deplină dreptate celor de la *Constituţionalul*.

JUDECĂTORULE,

Erai la tribuna parlamentului, palid, slab, aiurit, furios, spumînd, tremurînd ca o fantomă în convulsiuni, erai la tribună și te băteai în piept, judecătorule, și doreai ca țara întreagă să te vază în mînie și să simță ura ta adîncă, pentru că tu ziceai că cercetezi, că cîntărești, că judeci și răsplătești dupe cum merită pe un om din a căruia minte și voință s-a ridicat un popor întreg în rîndul celorlalte popoare ale lumei.

Îl judecai. Nici marele instituțiuni financiare și de credit, nici gloria armelor noastre, nici independența țărei, nici coroana regală pusă pe fruntea primului rege român, nici viața nouă și intensă a poporului românesc și nici aspirațiunile lui eroice nu ți-au clintit balanța judecăței tale, a judecăței lungi, de 10 zile și mai bine. Tot ce făcuse acel om, acel geniu cutezător, mare și românesc nu însemnau nimic pe lîngă para nestinsă care te ardea adînc, judecător fără de seamăn în ura ta fără de margini.

Acel om comisese o crimă mai mare decît toate crimele și tu nu i-o puteai ierta, și cu atît mai crud te arătași, cu cît un popor întreg te privi, părînd a-ți zice: „Sfîrșește odată, căci mă insulți pe mine". Judecătorule, aveai dreptate și neamul românesc se înșela. Aveai dreptate: acel om mare și-aducea cîte o butelie de apă în sacul lui de voiaj și nu o plătea drumului de fier și nici că da, ca pentru o butie cu vin, o mare vamă primăriei. Iacă o crimă pe care trebuia s-o expieze; și tu l-ai judecat două săptămîni pentru două pahare de apă. Orce ar zice românul, orice va zice istoria și toți acei cari l-au admirat, tu ți-ai făcut datoria, o datorie pe care numai oamenii excepționali ca tine o pot înțelege. Și cît de mult ai suferit că parlamentul și legile țărei nu au îngăduit decapitarea unui geniu pentru un căuș de apă. Consoală-te însă, tu, ți-ai făcut datoria pînă la sfîrșit.

Cînd dar pentru un căuș de apă de la Dumnezeu ai acuzat și ai osîndit cu atîta înverșunare pe un om care-și ridicase neamul în rîndul lumei, ce vei zice despre un om care, nefiind cunoscut decît prin procese scandaloase, prin risipă, prin deboș, prin cinism, prin murdării și prin palme, jefuiește din masa bolnavilor, rupe din cămașa prostituatelor, dărîmă azilul nefericiților și lasă pe sărmanii nebuni să piară de frig acolo unde ei întotdauna au găsit căldură pentru îndureratele lor trupuri? Ce zici, tu judecător teribil, carele ai ridicat securea d-asupra unui sfînt prins cu un pahar de apă din izvorul său, ce zici despre un om care ia velința și cearșafurile muribunzilor, otrăvește cu aer pestilențial pe aceia cari aspiră la viață, răpește somnul inocenților copii, tortureaază pe lăuzile cari nu au altă scăpare și adăpost decît spitalul și întinde o masă plină de viermi, acelora cari nu se pot ridica din paturile lor de milă și de suferință? Și ce sentință ai da în contra acestui om care, cauzînd ruina, durerea, foamea și pesta, el să plimbă și petrece, risipind banul îndureraților lăsați în urma sa? Fii drept, o clipă măcar în viața ta excepțională, și gîndește la teribilul proces al paharului cu apă și cîntărește cu aceeași balanță pe devastatorul azilelor de bolnavi și de muribunzi. Și, dacă ai fi drept o clipă măcar, n-ai întreba de numele acestui om fatal și sinistru, ci, legînd de un stejar înalt o fringhie lungă, te-ai arunca în ochiul ei și cletenarea ta în aer ar fi cea din urmă sentință a marelui judecător, a Catonelui fără de seamăn, cea din urmă și singura dreaptă, umană și divină.

Cînd acela cu care ai lucrat și ai biruit te acuză și te condamnă și cînd acest om bătrîn este șeful unui

partid şi al unui guvern şi totuşi nu se mai poate opri de a-ţi descri toate isprăvile pe numele lor, toate jafurile şi turpitudinile, chiar cu riscul d-a se înjosi şi d-a arunca o tristă umbră peste bătrîneţile sale, înţelegi prea bine că nu ai altceva de făcut, nici altă sentinţă de dat.

Dintre toate imputările însă ce ţi s-a adus de bătrînul ministru de interne, una din ele a uimit pe toţi aceia cari te cunosc bine şi de demult. Cum, tu Catone, să fii atît de ingrat? Tu să nu fii mai uman cu secţia prostituatelor? Aveai datorii vechi de plătit, din vremi grele, din vremi de nevoie, aveai un adăpost bun şi o mîncare delicioasă de întors, aveai o mare datorie de conştiinţă de împlinit. Ori de unde va ieşi blestemul, poate să nu te-ajungă, fie chiar al nefericiţilor copii; gîndeşte-te însă că blestemul ieşit din acea secţie ar putea să te covîrşească prin scăpărarea unui trecut de o memorabilă industrie.

Şi cînd te gîndeşti că Nicolae Blaremberg a judecat două săptămîni pentru o butelie cu apă pe omul care a făcut mărirea României!

E ruşinos, e dureros, e uimitor.

1892

Sărbătorind începutul anului 1891, m.-s.regele, după ce arătă pe scurt cam ce semnificare are pentru el şi dinastia ţărei, exprimă via dorinţă d-a vedea domnind în România „pacea liniştea şi concordia". Urarea suveranului era plină de înţeles şi umplu de bucurie inimele tutulor acelora cari cred că ce vine de sus este numai lumină pură şi adevăr binefăcător. Ce e drept, urarea aceasta venea după nişte frămîntări extraordinare, cari duraseră trei ani şi se anunţau tot atît de ameninţătoare în continuitatea lor indefinită. „Pace, linişte şi concordie" acolo unde nu e nici repaus, nici senin e tot ce poţi dori mai bine din tot ce te-ai milostivi să doreşti pentru o ţară, pentru un popor.

Întrucît s-a realizat dorinţa suveranului ţara ştie şi regretă că urările suveranului ei nu s-au îndeplinit decît numai pentru zilele de 10 şi de 11 mai. Şi „pacea, liniştea şi concordia" din aceste zile sunt datorite numai acelora cari au hotărît să nu turbure nici chiar cu doliul lor, cu cel mai mare doliu ce l-au purtat vreodată, sărbătoarea monotonă şi tihnită, cu defileurile ei înţelepte şi neînsufleţite şi mai ales cu discursurile ei d-o solemnitate higienică, fără emoţiuni şi fără aspiraţiuni, aşa cum se cuvine în salonul unui mare şi scump bolnav aromit într-o aţipire binecuvîntată de Dumnezeu şi de oameni.

În anul cu „pacea, liniștea și concordia“, două dizolvări a corpurilor legiuitoare au avut loc și au fost acordate de către suveranul doritor de „pace, liniște și concordie“. Cîtă pace, liniște și concordie coprind două dizolvări într-o jumătate de an credem că e de prisos a mai spune.

Și anul 1892 începe după o frămîntare de patru ani cu alegerile generale de Cameră și de Senat din februarie. Și aceia cari sunt chemați să prezide la alegeri au trei figuri dominante: pe d. Lascăr Catargiu, al căruia nume va rechema vecinic noțiunea de „ciomag“, pe d. Al. Lahovari, a căruia trăsură caracteristică în materia de alegeri este: „*Mitraillez-moi cette canaille*“, și pe d. P.P. Carp, al căruia ideal de stat, întotdauna și în toate, este „regele și dorobanțul“. Începînd astfel anul 1892, ce ar fi putut dori regele pentru regatul și poporul românesc? În fața nedomirirei din afară și a nemulțumirei evidente dinlăuntru și în legătură cu dizolvarea acordată d-lui Catargiu printr-o răsturnare a posibilului și admisibilului, i-ar fi fost foarte greu suveranului să ureze ceva pentru națiunea română. Dacă viile sale dorințe, din anul trecut, au rămas atît de departe de realizarea lor, ce înțeles ar fi avut altele noi și înalte urări pentru anul 1892 din partea coroanei, care a crezut că rămîne în chemarea ei cînd a creat situațiunea actuală? Cînd aprinzi un foc mare ce înțeles mai poate avea dorința d-a se stinge cît mai grabnic?

Românul are un cuvînt al său pe care-l spune la zile mari și la onomasticele rudelor și bunilor prieteni: „tot ce dorești“. Adică românul în înțelepciunea lui a văzut că a ura cuiva bani, mărire[1]... dorința omului. Ce ar folosi banii unui bolnav? Ce ar folosi mărirea unui deziluzionat? Ce ar folosi norocul material în fața unei nenorociri morale? Și de aceea românul știe el ce zice cînd te felicită cu „tot ce dorești“. Este însă și aci o finețe a românului. Cînd te felicită astfel, el știe ce dorești, dar nu îndrăznește să-ți spuie chiar pe față, fiind vorba despre vro dorință intimă și delicată.

În sărbătorirea anului 1892 suveranului i-ar fi fost greu să mai repete aceeași urare de „pace, liniște și concordie“ în ajunul unor alegeri generale prezidate de trinitatea Lascăr Catargiu, Al. Lahovari și P. P. Carp. Iar cît pentru *tot ceea ce dorește poporul românesc*, îi trebuia suveranului să știe din cei 25 de ani de domnie, dacă nu tot, dar o parte din ceea ce dorește poporul românesc, și în acest caz regele ar fi putut să ia cuvîntul poporului și să-l prezinte poporului. Cînd însă suveranul s-a înconjurat de cei mai puțini cunoscători ai românilor și a ascultat de sfaturile perfide ale acestora, s-a dovedit un lucru: că suveranul a pierdut pentru un moment firul dorințelor mari ale poporului românesc. Și, așa fiind, suveranul nu ar fi putut ura nimic națiunei române care să nu-i aducă aminte că suveranitatea ei este grav atinsă și aspirațiunile ei sunt rău întîmpinate de aceia cari stau în jurul coroanei.

Anul 1892 începe prin absența și tăcerea regelui. Cine știe dacă tăcerea nu va fi mai ugurlie. Cînd regele a dorit „pace, liniște și concordie“, se știe ce a fost pe capul României. În 1892 regele tace și națiunea va trebui să dea marea lecțiune uzurpatorilor prerogativelor ei pentru ca în 1892 să realizeze urările regelui din 1891.

[1] Pagina periodicului de la Biblioteca Academiei este deteriorată (n. ed.).

NEROZIA LOR

Organul cel mai cutezător și adeseaori cel mai nerod, din cîte apără concentrarea reacționară este, desigur, *Constituționalul*. Și partea neroadă începe de la titlu, adică de la cap. Avea vrun rost sau nu acest titlu de *Constituționalul?* Este indiferent a duce discuția în trecut. Se pretindea că s-a format un grup nou, grupul constituționalilor, cu un club pe domiciliul căruia stă și acum, scris în tuburi de fier: Clubul constituționalilor. Și așa fiind se putea înșela mulți de a crede că era foarte logic un organ cu numele de *Constituționalul* care să apere marile idei—taine ale grupului nou cu domiciliul de pe bulevard.

Dar acum ce rost mai are acest nume și acest organ? Se știe că acela căruia porumbeii îi zic *șeful* a trecut cu arme și bagaje — arme tocite, dar arme, și bagaje puține, dar bagaje — în cortul d-lor Lahovari-Catargiu, ce înțeles dar mai are și numele organului și organul în sine? D.Carp a dus în tabăra conservatorilor-reacționari pe toți tinerii cari au consimțit a juca rolul unor mobile inconștiente sau a unor sclavi albi și, lipindu-le pe frunte un bilet cu eticheta *conservator pur*, i-a prezentat d-lui Catargiu și i-a îngenuncheat baș-boierului d. Al. Lahovari. Ce e drept, pe fruntea acestor oameni, ca pe niște uluci pline cu afișe, se zăreau petecile vechilor etichete de *junimiști* și *constituționali*, dar de astă dată d. Carp le-a lipit de frunți benzi mai late și le-a imprimat cu caractere mai mari noua etichetă a acestor oameni fără nici un fel de caracter. Turma întreagă, ca un stol de păcate, s-a dat îmboldită de golul pîntecelor și de pustiul capului, s-a dat reacțiunei pe girul marelui zeflemist, d. P. P. Carp. Și dacă turma a trecut dincolo și dacă clubul lor nu mai există și dacă statutele formațiunei lor sunt distruse și dacă ei nu mai pot zice „noi junimiștii" sau „noi constituționalii", pentru ce acest organ și pentru ce sub numele de *Constituționalul?* Se știe că d. Catargiu a primit turma și pe șeful ei cu condițiune ca să nu mai existe nimic din cîte au existat în staulul junimiștilor.

Iacă de ce nerozia și ridicolul încep de la începutul primei pagine a organului foștilor junimiști și foștilor constituționali. Mai la vale nerozia, cînd trufașe, cînd trivială, umple coloanele acestui organ mort, al căruia ideal astăzi este concentrarea conservatorilor puri. Foștii junimiști vor să-și plătească favoarea d-a fi primiți lîngă amicii d-lui Catargiu și Lahovari, și pentru aceasta nu se sfiesc nici de calomnie, nici de nerușinare, nici de nerozie. După zile și după momente, după cum li se făgăduiesc mai multe scaune sau mai puține, după cum li se deschid perspective mai adînci sau mai turtite, foștii junimiști și-aleg armele veninoase ale calomniei, armele murdare ale cinismului sau armele de carton argintuit ale neroziei. După făgăduială și perspectivă variază și stilul și conținutul atacurilor îndreptate în contra noastră, căci acești foști liberali, foști junimiști, foști constituționali, fac parte din clasa acelora cari trăiesc și înaintează prin vilipendarea și bîrfirea adversarilor tutulor partidelor cari vin la putere.

În numărul de astăzi, întreg articolul de fond, intitulat *Tactica lor*, este plin de nerozii. Probabil două cauze au contribuit la acest fenomen: mai întîi fierea are și ea o limită cantitativă, și mai ales cînd o storci într-un mod artificial — după o ferocitate de gîndire și de stil de 10 zile, foștii junimiști au scăzut la un fel de orașav de nerozii —, și al doilea, peste entuziasmul

lor bătrînul Catargiu, sub inspirațiunea d-lui Al. Lahovari, a turnat o găleată cu apă rece, firește, e cestiunea de scaune și d. Catargiu a început să reducă numărul scaunelor. Și entuziasmul foștilor junimiști producînd în ei calomnia și ferocitatea, încetarea entuziasmului nu poate corespunde decît cu nerozia și platitudinea. Iacă, după părerea noastră, cele două mari cauze cari explică pe deplin toate neroziile din articolul intitulat *Tactica lor*.

Să relevăm trei, numai trei, din lungul șir al neroziilor lor. Foștii junimiști cred că este destul să spuie că actualul guvern este un guvern cinstit pentru ca să-și cîștige simpatia și admirațiunea tuturora. Ce o fi înțelegînd ei prin cinstit? Dacă înțeleg ceea ce de obicei se înțelege și este admis în fața legilor, atunci ar fi trebuit să zică: guvern de oameni cinstiți. Dacă însă vor să alăture pe cinstit lîngă guvern pentru a înțelege un guvern cinstit politicește, în acest caz nerozia este patentă. Ce fel de guvern cinstit este acela care stă la putere prin înlăturarea *Constituțiunei* și care a deschis tîrgul de conștiințe prin decretul regal de prorogare? Ce fel de cinste politică are guvernul acela care se compune din oameni ce s-au tratat între dînșii pînă mai ieri de reacționari, de dezertori, de trădători și de ambițioși ordinari? Ce fel de guvern cinstit este acela cînd este compus numai din oameni vestiți în alegeri prin fraudă și teroare?

Dar *Constituționalul* voiește să apere pe acest guvern cinstit de „propaganda șireată și ocultă a naționalilor-liberali“. Ce va fi înțelegînd acești foști constituționali prin *propaganda noastră șireată și ocultă?* Nu pot înțelege nimic, și de aceea este cea de-a doua ilustră nerozie pe care foștii junimiști o aștern în coloanele lor. Propaganda noastră este fățișe și clară. Lupta noastră contra uzurpatorilor este limpede și categorică. Unde este șiretenia și unde ocultul?

A treia nerozie încheie articolul *Constituționalului*. Știți de ce guvernul actual este politicește onest și iubit de națiunea întreagă, începînd de la rege și pînă la pălmaș? Pentru că, dupe amicii d-lui Carp „poporul este la urmă și din fire conservator“.

Poporul românesc este conservator! De cînd? Neapărat de cînd turma junimistă a fost vîndută d-lor Catargiu-Lahovari.

Dar asupra acestei nerozii cu proporții extraordinare vom reveni. În ea se coprinde idealul și moralitatea foștilor junimiști.

CINSTE!

Cuvîntul cel mai des întrebuințat de către noii tovarăși ai d-lor Lascăr Catargiu și Alexandru Lahovari este cuvîntul *cinste*, în toate formele pe cari le îngăduie gramatica și limba românească. Foștii junimiști sunt reduși aproape exclusiv la această laudă: „Suntem cinstiți, am dat țărei un guvern cinstit". Ideile *noi*, era cea *nouă*, programul *nou*, s-au învechit atît de mult, încît despre așa ceva nu se mai pomenește decît din Paște în Crăciun, și atunci în treacăt și pe furiș. Și dacă despre toate aceste *minuni noi* nu se mai aude nici o gălăgie în vastul pustiu junimist, cauzele sunt două și foarte puternice: mai întîi că lumea s-a obosit de etichetele *reforme noi*, *eră nouă* etc., auzindu-le necontenit fără ca vrodată să fi bănuit ce se ascunde dedesubtul lor, și, al doilea, că junimiștilor nu le mai permit d-nii Catargiu și Lahovari să zbîrnîie niște strune cari nu au loc în tambura reacționară. Iacă de ce amicii noi ai d-lor Catargiu și Lahovari sunt reduși numai la blaga: „Noi am dat țărei un guvern cinstit".

Un domn își întîlnește un vechi prieten pe care nu-l mai văzuse de cîțiva ani. Bucurie sau obicei, se repede la el, îl îmbrățișează și-l întreabă astfel: „Ce mai faci, *onorabile?* De unde vii, *onorabile?*". Prietenul se înroșaște și îngînă: „Patimi, *mon chèr*, politică, prigonire...". *Onorabilul* venea de la pușcărie și de aceea era foarte încurcat în răspunsul său. Tot atît merită și guvernul actual ca să i se zică *cinstit* de către acei puțini cari mai pot crede că au în fața lor un guvern cinstit în politica și mersul poporului românesc. Să răfuim puțin această aureolă de chibrit trasă noaptea în jurul guvernului actual de către condeiașii junimiști. Să vedem, prin ajutorul cîtorva fapte din trecut, de ieri și de astăzi, cam cît merită actualul guvern însușirea de guvern cinstit! Să lăsăm la o parte revoltătoarele reporturi dintre un avocat în ilustră poziție critică și un fost ilustru judecător, astăzi retras într-un cașcaval cu proporții mai extraordinare, să lăsăm la o parte unele discursuri ale unor oratori cinstiți cari răpeau mila binefăcătoare de la așa-presupușii lor adversari, să nu mai intrăm în detaliile spolierei unei primării de către patronii acelora cari astăzi cîntă pe momitoarea temă a onorabilității, să uităm și pe Goëtz și pe aceia cari au tripotat în această cunoscută afacere, să uităm afacerea Musicu, să nu bănuim vînzarea argintului făcută cu pierderi de milioane de către un bancher ministru altor bancheri ovrei și amici ai ministrului, să lăsăm toate acestea la o parte și împreună cu ele tot ceea ce privește viața intimă și cinstea de om, chiar dacă ele ar fi fost ofilite de sentințe cari încep a se uita de leneșa și blînda memorie a opiniunei publice.

Să nu ne oprim decît asupra vieței publice, asupra onestităței politice a bărbaților cari, toți laolaltă, strigă de pe acoperișul Ministerului de Interne că au dat țărei un guvern cinstit. În guvernul actual sunt oameni cari sub direcțiunea lor politică un parlament conservator ajunsese în așa hal de corupție, de perversitate și de mituire, încît un mare ziar englez începuse a publica numele mituiților și sumele respective, iar acest parlament a fost numit de către un conservator „sultanmezat"; în guvernul actual sunt oameni cari a doua zi după căderea de la putere a partidului și a șefului lor și-au părăsit partid, șef și drapel, au vestejit partid, șef și drapel, s-au lingușit spre miluială pe lîngă partidul care suia treptele puterei, au tratat pe ascuns ca să fie primiți de aceia pe cari îi ataca în numele celorlalți, au primit mila cu dragoste și umilire, au bătut

cu sfială la ușile noilor puternici și au îngenucheat înainte-le pentru a fi căpătuiți pe la unele colegii electorale mai facile, au părăsit și pe noii protectori cînd aceștia erau în ajun d-a părăsi puterea și au avut momente cînd au denunțat și pe unii și pe alții, pentru ca scandalul și imoralitatea d-a se arunca din brațele unora în ale celorlalți să fie pe deplin; în guvernul actual sunt unii oameni cari au atacat cu o furie ignobilă pe acela pe care ei îl numeau *omul providențial*, pentru ca astăzi să aducă elogii nesfîrșite aceluia pe care l-au denunțat opiniunei publice ca pe un barbar a căreia menire era d-a da țara înapoi. Și cînd din asemenea oameni este alcătuit guvernul d-lor Catargiu-Lahovari, se poate el numi în serios un guvern cinstit? Cînd în actualul guvern, începînd cu șeful, se găsesc oameni al cărora trecut politic se rezumă în bătăi, schilodiri și vărsări de sînge, în corupțiune și teroare și al cărora viitor se anunță cu pregătiri demne de acest ilustru trecut; cînd în actualul guvern sunt oameni cari nu sunt străini de crime ordinare și cari îndrăznesc să se ridice, de la aceste crime, la principii politice de felul celor „trei somații", o variantă a formulei: „*Mitraillez-moi cette canaille*"; cînd în guvernul actual sunt oameni cari au ucis mii de țărani fără a încerca nici un mijloc pacinic și uman, răsplătind cu onoruri și funcțiuni pe instigatorii acestei triste răscoale; și cînd astfel de oameni compun actualul guvern, titlul cel mai nemerit ce i se cuvine să fie oare acela de *cinstit?* Și cînd nu e unul, unul singur, din miniștrii actuali care să nu fi renunțat la toate credințele lui politice în scop d-a veni și de a sta la putere, unde mai este cinstea unui asemenea guvern? Poate că d. Take Ionescu să aibă pretenția d-a reprezenta moralitatea și cinstea politică a guvernului pur conservator!

Dar să ne oprim aci, căci despre cinstea guvernului actual avem o cazieră prea mare pentru a o denunța întreagă opiniei publice într-un singur articol. Sunt subiecte bogate și cinstea actualului guvern este cel mai bogat subiect: el abundă în corupțiuni, în călcări de legi, în delicte și crime revoltătoare.

GLUME POPULARE

I

În urma comediei sîngeroase jucată de mandatarii regelui Carol, n-aș fi crezut niciodată că se va găsi un român în toată firea carele să califice o parte din sălbăticiile petrecute de *glume populare*. În 1875, cutezătorul alegător, după ce vota contra regimului reacționar, trebuia să iasă printr-un lung defileu de ciomăgași, puși sub comanda lui Take al Țicului, Popa Take, Hamalu și atîția alții deopotrivă de cruzi și de glorioși. Capii defileului se uitau în spatele cetățeanului și imediat îl luau la bătaie. Mulți au căzut înainte de a ieși din acest defileu teribil. Care era cauza acestor cruzimi? O *glumă populară*. Cei de la birou, votul fiind pe față, însemnau cu o cruce albă de tibișir pe cetățeanul care se pronunțase contra regimului. Din aceste glume populare mulți au perit și mulți au rămas beteșugiți pentru toată viața lor.

Astăzi glumele s-au schimbat. Tibișirul a fost înlocuit cu chinărozul. Este aci o afacere de progres. Și în locul *stîlparilor* de odinioară, cari trăgeau semnul crucii pe spatele alegătorilor, astăzi s-au ivit *berbecii*. Cînd în strada Parfumului, cu ocazia alegerei colegiului I de Senat, s-au apropiat de localul votărei un grup de mai mulți alegători liberali, în fața lor s-au pus zid trei-patru șiruri lungi de bătăuși puși sub comanda ilustrului Lerescu. Cetățenii vroind să străbată, unul din bandă a început să strige: „Să vie berbecii!".

Și berbecii erau mai mulți bețivi cu căciulele negre și țuguiete, cari s-au apropiat de alegători cletănînd capul ca și cum ar fi fost nișe berbeci ce se pregătesc să se repează și să împungă. Cînd berbecii au sosit chiar lîngă alegători și-au scos căciulele ș-au început să plesnească cu ele, îmbibate în chinăroz cu untdelemn, pe alegătorii cari nu vroiau să renunțe la votul lor, la voința și la dreptul de a-și exercita partea din suveranitatea națională acordată lor prin voința supremă a tuturora. Berbecii mai trăgeau și cu ardei. Berbecii puteau să scoață ochii, și cîți scăpau din mîinele berbecilor, negri, murdăriți și batjocoriți, dacă nu plecau erau luați la huiduială, la îmbrînceală și la bătaie. D.G. Dem. Teodorescu, refuzînd d-a pleca numai cu ce se alesese din grația berbecilor, a plecat în urmă cu ochiul umflat, iar d. doctor Chițu, vroind să împrăștie această ceată de berbeci, a primit atîția pumni în cap cîți se pot căra într-o jumătate de oră. Scurt, cel care era spoit cu chinoroz, trebuia să plece, căci altfel devenea ținta sălbăticiilor bandei de pușcăriași.

În 1875, sub domnitorul Carol și Lascar Catargiu, apărură stîlparii, cari indicau pe cetățeni, la ura bandiților, prin crucea de tibișir; în 1892, sub regele Carol și Lascăr Catargiu, ieși la iveală berbecii, cari, prin pîngăreala cu chinoroz, însemnară pe aceia cari trebuiau izgoniți cu huido sau cu măciuca.

Și cu toate acestea este o mare deosebire între 1875 și 1892 din puntul de vedere moral, dacă nu și material. Mai întîi că 1892 vine după 16 ani de viață constituțională, de progres, de îndulcirea și poleirea moravurilor. Opinia publică astăzi este mai întinsă, mai coprinzătoare și probabil că trebuie să fie sau ar trebui să fie mai impresionabilă decît ca pe la 1875. Și, așa fiind, mandatarii regelui Carol sunt mai vinovați de berbeci, de chinoroz și de capetele sparte în 1892 decît puteau să fie mandatarii domnului Carol în 1875 de stîlparii, de crucile cu tibișir și de sîngele vărsat de bandele de pe atunci.

Dar mai este o deosebire morală care agravează brutalitatea și atentatul din 1892. În anul 1875 nu s-a găsit nici un organ de publicitate care să susție că odioasele atentate comise în acele alegeri sunt niște glume populare. Și atunci mandatarii domnitorului Carol au tăgăduit și au dat comunicate mincinoase prin *Monitorul Oficial*, dar n-au avut curajul feroce d-a trece crimele sub porecla de „glume populare". În 1892 s-a găsit un organ guvernamental, acela care are cea mai ridiculă pretenție că reprezintă cultura occidentală, ideile noi și aspirațiunile înalte ale viitorului, și a scris negru pe alb că cele petrecute în alegeri nu au fost decît niște glume populare. Cît de jos și-au coborît sufletele acești oameni, desigur că toți cei onești și delicați în țară au înțeles deja. Și tot din 1892, încurajat de organul junimist, un organ lahovăresc, vorbind de loviturile primite de un alegător de la colegiul I, nu s-a sfiit d-a zice: „Nu e nimic, căci sunt de la popor!".

Sunt bucurii cari dau pe față bestialitatea cea mai înjositoare; sunt note sufletești cari hotărăsc de oameni, de capacitatea și de temperamentul lor. Și desigur că un om care a trecut prin cele trei grade ale învățămîntului și totuși face haz de o sălbătăcie, desigur că asupra acestui om cunoștințele și cultura nu au operat nici o transformare morală, ci sub poleială exterioară a rămas natura primitivă, o natură crudă și bestială, un incivil, barbar, sălbatec, care nu este demn de cetăți nici chiar semicivilizate.

Și așa sunt acei cari apără faptele bandelor, adică atentatele comise de mandatarii mandatarilor regelui Carol I.

Dar numai sălbătăcie este în acest mod de a se veseli la isprăvile bandelor?

Vom vedea.

II

Hazul pe cari îl fac cei cu „căldările occidentale" de sălbăticiile organizate de poliție, de bandele ei și de șefii conducători ai acestor orori dovedește nu numai un fond de barbarie, ci și o moleșire, o ramolire a facultăților umane, o degenerescență provocată

tocmai de acel pospai de cultură care enervează, turbură conştiinţa şi prepară putrejunea morală a omului născut fără aptitudini d-a absorbi cultura.

Un oriental născut şi crescut în palatele lui somptuoase, servit el, şi din străbun în bun şi în tată, de robi, răsfăţat el, şi din vechime pînă la el, în plăcerile danţurilor ameţitoare şi ale seraiurilor bogate în priveliști senzuale, un asemenea om şi stăpîn oriental, dînd de aparenţa culturei occidentale, mai adeseaori devine şi mai rău, şi mai înjosit, şi mai aberat, şi mai crud, printr-o fantazie vertiginos animată şi din afară şi dinlăuntru. Şi pentru asemenea stăpîni mizerabili încep batjocorile să li se pară spirit şi crimele glume şi veselii aristocratice. Şi încetul cu încetul ei nu mai pot trăi fără batjocoră şi crimă. Sunt exemple de cruzimi fantastice cari dezgustă pe om de forma şi esenţa lui. În Orient s-au văzut asemenea stăpînitori, oferind plăceri supreme robilor cu ce aveau mai fermecător în seraiul lor, pentru ca într-un moment dat să fie străpunsă perechea fericită. De ce? Stăpînul glumea, era vesel şi a avut fantazia d-a vedea cum moare omul în cea mai mare fericire a lui.

O cultură mai mult de cîrciumă, de cafenea şi de case de prostituţie occidentală poate avea drept efect decăderea cea mai adîncă a omului. În acest caz, cunoştinţele şi cultura nu au decît o înrîurire asupra tipului: aceea d-a-l moleşi şi a-l prepara bine şi repede pentru descompunerea lui morală. Noi nu suntem contra veseliei şi a petrecerilor tinereşti; dar toate au o cumpănă şi omul în scurta lui viaţă are timp pentru toate dacă a sosit întreg la minte, cu un simţ moral înalt şi cu o conştiinţă sănătoasă. Este însă o mare deosebire între aceia cari petrec o zi pe săptămînă şi şase le trec la facultăţile occidentale şi între aceia cari petrec prima săptămînă a anului la universităţi şi tot restul anului în lene şi plăceri căutate, adeseori forţate, siluindu-şi natura în beţii şi orgii. Pentru asemenea oameni pospaiul culturei occidentale nu a fost decît un dizolvant mai mult, şi, poate, cel mai puternic.

Asemenea tipuri prăpădite sunt crude cînd dau ordine şi poltrone la execuţie, sunt despotice din cabinetul lor şi umilite în faţa celei mai mici primejdii. Şi, vezi bine, asemenea tipuri simt plăceri reale cînd aud că alţii au fost batjocoriţi şi maltrataţi, căci în ei nu există conştiinţa umană care leagă pe om de întreaga lui speţă, ci numai ştiinţa că el există şi că-i e bine şi plăcut la răul şi periciunea semenului său.

Şi cînd în fruntea unui organ de publicitate se află oameni cari scriu sau permit a se scrie că spoirea cu chinoroz şi bătăile şi izgonirile cetăţenilor de la vot sunt nişte *glume populare*, oricine poate vedea în aceste aprecieri pe barbarii moleşiţi şi corupţi de o cultură prinsă în fugă şi prin locuri de destrăbălare, cultură neasimilată şi prin aceasta chiar dizolvantă şi înjositoare.

Dar mai departe aceşti oameni dovedesc că nici habar nu au de poporul nostru, în fruntea căruia i-a aruncat capriţiul regelui Carol. Este în această insultă pe care o aruncă poporului românesc o confuziune regretabilă: aceşti oameni apropie sentimentele poporului de sentimentele lor, judecînd pe unele după celelalte. Un popor care ar considera ca glumă *batjocora*, *pîngăreala* şi *brutalitatea* ar fi un popor crud şi fără moravuri, ar fi un popor bestial şi desigur că el ar trebui să aibă alte instituţiuni şi alt ideal decît acelea pe cari le are poporul românesc şi ar fi neapărat un popor sălbatic cu desăvîrşire.

Românul, blînd şi energic, simplu şi cuviincios, drept şi uman, deosebeşte gluma de batjocură, spiritul de măscări, mustrarea de ocară. Poporul românesc are, poate, cea mai supremă aversiune contra batjocorei. Şi adeseaori am avut ocazia să auz pe român zicînd: „Să mă bată, domnule, să mă fure, să mă înşele, dar să mă batjocorească, nu!“. Ruşinarea prin batjocoră românul nu o uită niciodată; şi dacă la ţăran există urma *vendettei corsicane*, vendettei latine, este numai în ceea ce priveşte *batjocora*, pe care niciodată nu o amestecă cu gluma.

Şi de aceea cea mai teribilă ameninţare stă în jurămîntul bărbătesc: „Să-mi tai mie mustaţa dacă etc. etc.“ Adică să mă *batjocoreşti* dacă nu m-oi ţine de cuvînt. Şi pînă acolo românul urăşte batjocora, încît

a tăia coada cînelui cuiva din sat cu care nu eşti bine, îţi atragi ura lui nestinsă, care se coprinde minunat în cuvintele: „Mai bine-mi trăgeai 20 de palme decît îmi făceai aşa rîs şi batjocură!".

Românul deosebeşte bine gluma de batjocoră şi românul face chef de glumă, dar răzbună batjocora.

În bandele mizerabile de bătăuşi şi puşcăriaşi nu era nici demnitatea, nici sentimentul, nici cinstea, nimic din ceea ce are poporul românesc. Şi bandele de beţivi *au batjocorit* şi nu *au glumit*, au izgonit şi au spart capetele, iară nu au făcut *glume populare*.

Iacă de ce aceia cari şi-au permis să afirme că batjocora şi maltratarea bandelor au fost nişte glume populare au dovedit că au un fond de barbari, că sunt nişte putregaiuri morale şi că nu cunosc de fel poporul pe care vor să-l guverneze.

Sunt cîţiva ani de cînd s-a judecat un proces criminal. Un român, în furie, ucisese. Ştiţi de ce? Fiind la o nuntă mare şi frumoasă, nuntă de chiabur, un sîrb, cu care se cam gîlcevea, a vroit să facă o *glumă populară* şi i-a tăiat coada calului „Şi eram colăcer!", a exclamat asasinul fără voie. Un colăcer cu coada calului tăiată e într-adevăr o batjocoră pe care un român nu o poate ierta!

Să fie încredinţaţi mandatarii regelui că batjocora cu chinorozul nu o vor uita niciodată cetăţenii şi nici unul din noi nu o vom uita.

M. s. regele trebuie să ştie că marele oraş în care stă, capitala ţărei, a fost batjocorită de mandatarii m.-sale.

ÎN 1892

Savantul nostru filolog, istoric şi publicist, în conferinţa sa de duminecă ce trecu, a susţinut teza următoare: *noi în 1892 suntem, ca popor, în faza copilăriei, de aci ura, invidia şi egoismul copilăresc, de aci trecerea repede de la una la alta, nestatornicia, lipsa de caractere etc. etc.* Multe din apropierile dintre „noi în 1892" şi copilărie au fost aduse cu meşteşug şi, în orice caz, cu mult haz, cu mult spirit. Noi nici vom susţine că d. Haşdeu are dreptate, nici nu ne vom încumeta să spunem savantului: ai fost numai de spirit. Ce e drept, d. Haşdeu şi în 1892, ca şi în 1862, '72 şi '82, este foarte de spirit şi unul din conferenţiarii cei mai distinşi şi, desigur, cel dintîi profesor care ştie să citească de la catedră cu atîta farmec ca şi cum ar vorbi un bun orator de la tribună.

Dar dacă d-l Haşdeu, cu cîteva zile înainte de conferinţa sa, ar fi făcut un ocol circular pe la secţiunile de votare şi nu la colegiul al II-lea de Cameră şi de Senat, şi nici la colegiul III de Cameră, ci la colegiul I de Cameră şi de Senat, ar fi putut prinde impresiuni vii, puternice, emoţionante, ar fi putut aduna note triste, dezgustătoare, crude şi hotărîtoare despre ceea ce este la noi regimul guvernant în 1892. Avem, într-adevăr, destule motive d-a crede că, dacă savantul ar fi trecut prin ororile de la Verde, Albastru şi Negru (numai la colegiul I de Senat), în multe punte conferinţa d-lui

Hașdeu ar fi fost modificată de d-sa. În orice caz, comparația între copilăria copilului și copilăria societății noastre nu ar fi fost împinsă pînă la extremele ei margini.

Și să nu se zică că d. Hașdeu n-a avut în vedere zbuciumul politic; d-sa este dator să recunoască că forțele vii și inteligente, în cea mai mare parte a lor, sunt absorbite de luptele politice. Rău sau bine, adevărul însă este așa și nu se poate tăgădui de nimeni. Cum suntem în politică în 1892, iacă o întrebare al căruia răspuns rezolvă în mare parte problema: „noi în 1892". Dar d. Hașdeu, ceea ce n-a spus pe față și pe șleau, a atins pieziș și prin aluziuni destul de transparente.

Așa fiind, eu crez că d. Hașdeu și-ar fi modificat în parte frumoasa conferință dacă ar fi văzut cum eram noi cu politica și cu libertatea alegerilor în 1892 la 1 și 5 februarie, sub îngăduiala calculată a domniei regelui Carol, în urma celei de-a treia dizolvări acordată grupării conservatoare.

D. Hașdeu, spectator indiferent al politicei, dacă d-sa poate să fie indiferent la vreo mișcare, ar fi judecat singur, prin propriile sale impresiuni, cîtă parte din plîngerile și acuzațiunile noastre țin de ură, de imaginație, și de invidie și cîtă parte se potrivește întocmai cu adevărul brutal. Și eu crez că savantul nostru profesor, martor al cruzimilor și sălbăticiilor comise de bandele mizerabile, organizate și plătite din fondurile regimului, s-ar fi oprit în loc cu comparațiunea sa, cu teza sa atît de frumos întocmită și dezvoltată, și ar fi stat pe gînduri ca să vază dacă caracteristica noastră în 1892 este răutatea și naivitatea copilărească sau cu totul altceva.

Nu afirm și nici pot bănui ce ar fi scos d. Hașdeu din teroarea împrăștiată de pușcăriași asupra cetățenilor chemați de lege să-și exercite cel mai mare drept al lor, căci un spirit atît de profund și de inventiv ca al d-sale scapă ușor de sub analiza repede a unui articol. Sunt însă încredințat că d-sa ar fi uitat, pentru un moment măcar, punctul său de privire și ar fi rămas uimit de cruzimea și sacrilegiul pe cari copiii nu sunt

în stare și nici în natura lor nu este de a le comite. Este în copil, susțin unii, o cruzime specială, cruzimea copilărească. Și cînd doi copii aleargă după o sanie pentru ca să se agațe și să se plimbe gratis, acela care a rămas în urmă și strigă în socoteala celui care și-a ajuns scopul: „Arde-l birjar!", dovedește invidie și răutate, cum zice d. Hașdeu, dar d-sa nu va putea găsi o notă în natura copilului care să denote crima și sacrilegiul.

D. Hașdeu ar fi observat multe în fața bandelor, și istoricul și criticul și filozoful și artistul, toți patru întrupați în același Hașdeu, ar fi exclamat coprins de oroare: „Acești asasini n-au nimic din copilăria unei societăți!". Și mai departe d-sa s-ar fi întrebat: „Cine a orînduit această comedie sanguinară? Ce face acela care în zilele de alegeri este supremul arbitru între partide și unicul paznic al *Constituțiunei*, pe care a jurat că o va respecta și păstra neatinsă?". Și, desigur, istoricul și-ar fi zis coprins de întristare: „Astfel s-a scăpat țara de regimul personal prin domn strein?".

Și după ce d. Hașdeu ar fi asistat la aceste crime de stat comise la toate colegiile electorale, și-ar fi dat seama de marea decădere morală a acelora cari spun celor bătuți, celor sîngerați, celor ce zac în spitale, celor bătuți în față cu căciuli cu chinaroz, celor loviți cu noroi și tutulor celor izgoniți cu măciuca că ce li s-a întîmplat sunt numai niște „glume populare".

Și d-sa ar fi simțit o duhoare de putregai moral, o nerușinare covîrșitoare, cari să-l facă pe el, omul de știință și de gîndire, să zică melancolic: „E ceva putred în România!". Firește, ceva care nu se aseamănă întru nimic cu copilăria, ceva care e putred de la cap, la cap, acolo unde se spune că e mintea și cultura.

Ce bine mi-ar părea să fiu convins că ce se petrece la noi sunt numai copilării! Și cîți n-ar fi fericiți dacă ar putea crede așa ceva, iar nu ceea ce cred, ceea ce sunt forțați de-a crede dupe semne, fapte și dovezi, pe cari savantul profesor, prin felul preocupărilor sale, nu le poate avea destul de bine în vedere.

În 1892 poporului românesc i s-a închis calea legală de luptă și revendicări. În 1892, în județele țărei, alegătorii colegiului I au fost despuiați pînă la piele pentru a li se viola conștiința și a li se răpi buletinele, iar cei de la colegiul al III-lea au fost duși de la spate de subprefecți și pomojnici. În 1892 capitala țărei a fost îngenuncheată, terorizată și batjocorită: a fost prada a cîteva sute de pușcăriași, comandați de mandatarii regelui Carol. În 1892 suntem amenințați d-a ne reîntoarce în 1792.

Noi, în acest an al mîntuirei, suntem amenințați de robia timpurilor trecute; și desigur că nu o copilărie se prepară, ci o crimă oribilă în contra unei națiuni generoase.

NOUL MESAGIU

Fiindcă trebuia un titlu acestui șir de observațiuni, de aceea am pus în fruntea lor cuvintele de *Noul mesagiu*.

Altfel, în ceea ce privește coprinsul lui, este același ca și cel de acum cîteva luni, ca și cel de acum un an, ca și toate mesagiile din acești patru ani de dezordine, de frămîntare și de decădere.

Deosebirea între acest document, în care, nici guvernul care-l alcătuiește, nici regele care-l citește nu cred, și cele de mai nainte este în primul rînd un fel de oboseală de a *mesagia* a acelorași și acelorași miniștri disprețuitori de orice formă constituțională. Și oboseala se resimte în tot coprinsul acestui mesagiu, în paliditatea și în vagul risipite de la începutul pînă la sfîrșitul lui.

Dar să lăsăm această parte a mesagiului. Miniștrii regelui, consilieri harnici, gonitori prin județe și munciți timp îndelungat în alegerile din urmă, nu puteau avea avîntul necesar și nici credința sinceră în documentul ce au preparat suveranului pentru deschiderea corpurilor legiuitoare.

Să ne oprim puțin însă asupra cîtorva detalii din această palidă piesă.

Și mai întîi era fatal să găsim în fruntea mesagiului acea bucurie fatală pe care suveranul o resimte ori de cîte ori dă ochii cu cei din Dealul Mitropoliei și cu

cei cari aromesc în palatul Universităţei. Şi această bucurie este de aceeaşi intensitate şi de aceeaşi sinceritate ca şi celelalte bucurii din anii ce trecură; de altmintrelea era şi cazul ca bucuria suveranului să fie aceeaşi; parlamentul este nou ales şi, ca şi celelalte două, au fost alese în acelaşi fel: prin opresiune, corupţiune, teroare şi în multe părţi ale ţărei prin vărsare de sînge.

Bucuria din capul mesagiului este tot aşa de neapărată ca şi cuvintele „domnilor senatori, domnilor deputaţi".

Lăsînd la o parte bucuria suveranului, regele se ridică, evitînd orice impresie ce i-ar fi putut face bandele, bîtele şi chinărozul, se ridică sus, sus de tot, amintindu-şi de o providenţă pe care odinioară suveranii o formulau în cuvintele: „dreptul divin". Şi de la această înălţime, în seninul cerului, fireşte că, uitîndu-se pe pămînt în mănoasa ţară dintre Dunăre şi Carpaţi, regele exclamă:

„Astăzi se împlineşte mai bine de un pătrar de secol de cînd, chemat prin decretele providenţei şi prin voinţa poporului român, mă aflu în capul acestei ţări, căreia i-am consacrat toate cugetările şi toate actele vieţei mele".

Providenţei fireşte că-i datorim multe şi noi şi regele. Decretele ei au fost decrete mari la cari ne-am supus cînd cu resignare, cînd cu bucurie, după cum era şi decretul ei. Dar, dacă ar fi fost numai decretele ei la mijloc, ţara românească nu s-ar fi văzut în anul 1892 terorizată de bande şi batjocorită cu chinăroz. Şi desigur că şi m.-s. regele, ca şi noi, nu poate admite o providenţă cu o mînă pe ciomag şi cu alta într-o ladă cu chinoroz. M.-sa regele, ca şi noi, nu poate admite că providenţa a decretat prorogarea din 1891, dizolvarea din acelaşi an şi alegerile din 1892.

Şi dacă providenţa ar fi lăsat mînă liberă d-lui Lascăr Catargiu în alegerile din 1892, i-am fi zis ei: „Providenţă, oricît de mare şi de eternă eşti tu, să ne dai voie a-ţi spune că nu vrei să cunoşti apucăturile aceluia pe care ţara l-a răsturnat în 1876, în urma ororilor comise în cinci ani de zile".

Fiindcă însă providenţa nu s-a amestecat în aceste evenimente, nu ne mai rămîne decît să o rugăm a decreta divinile sale hotărîri pentru rege cît mai des, căci regele să găseşte astăzi înconjurat de unii consilieri cari nu cunosc şi nu iubesc instituţiunile ţărei şi cari, tocmai din această cauză, pot sfătui pe m.-sa şi contra aspiraţiunilor ţărei, şi contra decretelor providenţei.

Trebuie să mai constatăm însă că m.-sa, pe lîngă „decretele providenţei", binevoieşte a-şi aduce aminte că a contribuit şi „voinţa poporului român" la chemarea m.-sale în capul „acestei ţări".

Aci este bine să amintim m.-sale că „voinţa poporului român", în deosebire de „decretele providenţei", ar trebui să fie continua şi unica busolă a m.-sale. Providenţa dă, ce e drept, decrete din cînd în cînd, la chemarea unor suverani în capul acestor ţări europeneşti, la naşterea moştenitorilor sau la adoptarea lor, la abdicarea unor suverani etc. etc. Dar dacă providenţa dă unele decrete, „voinţa poporului" pentru suveranii constituţionali trebuie să fie continuul izvor al decretelor privitoare la răsturnarea şi numirea regimelor de guvernămînt.

Şi să ne ierte m.-sa. regele, dar noi suntem convinşi că la cele trei parlamente şi opt ministere în mai puţin de patru ani de zile nu a prezidat nici decretul providenţei, nici „voinţa poporului român".

Ceva mai jos de acest paragraf, mesagiul coprinde următoarele rînduri:

„Corpul electoral, prin alegerea domniilor-voastre, a manifestat în modul cel mai neîndoios ideile care-l conduc. Ţara cere, înainte de toate, ordine şi stabilitate".

Asupra acestor rînduri să ne oprim puţin. Miniştrii regelui fac pe m.s. să atingă o cestiune foarte arzătoare. M.-sa vorbeşte de corpul electoral, care, prin alegerea imensei majorităţi guvernamentale, şi-a manifestat ideile care-l conduc. În alegerile din urmă au fost idei cari au condus corpul nostru electoral şi, în virtutea acestor idei, guvernul regelui a izbutit pe deplin în alegeri.

Idei! Iar ideile! Lumea se obicinuise ca ideile noi şi tolba cu idei să le vază invocate de către organele junimiste, iacă de ce nimeni nu se aştepta ca m.-sa regele să fie servit în mesagiu, cu clişeuri învechite şi ridicule. Ceea ce însă este şi mai glumeţ este afirmarea că majoritatea guvernamentală dovedeşte de ce idei este condus corpul electoral.

M.s. regele a fost în capitală în timpul alegerilor, şi, orice i s-ar fi spus, m.-sa trebuie să fie convins că bandele de beţivi şi de puşcăriaşi nu au făcut glume populare în alegeri şi, în orice caz nu stăpîneau într-un mod absolut localurile alegerilor pentru a expune şi ilustra ideile corpului electoral.

Dacă ideile se propagă cu bîtele, cu teroarea, cu frauda, cu sechestrările de persoane, cu chinărozul şi cu tot şirul de sacrilegii comise sub vederile palatului, atunci într-adevăr majoritatea guvernamentală a noului parlament reprezintă ideile cari au prezidat la ultimele alegeri.

Să ne oprim pentru astăzi aci.

Era bine ca miniştrii regelui să evite blaga şi ridicolul după ce au fraudat voinţa capitalei şi a ţărei prin corupţiune şi teroare.

COROANA ŞI PROVIDENŢA

Mărturisim că în noul mesagiu amintirea m.-sale despre „voinţa poporului românesc“ pe lîngă „decretele providenţei“, ne-a produs şi o mare bucurie şi o mare întristare.

Să ne explicăm.

În misterele providenţei este greu de pătruns; de regulă, este absurd să te încerci a-i ghici gîndurile unei puteri aşa de supraumane, ba, mai mult, nu este exagerat a afirma că, chiar dupe ce providenţa şi-a dat la lumină „decretele“ sale, totuşi este imposibil d-a pricepe cauzele decretelor sale, scopul şi întinderea lor; această grea situaţiune a omului în faţa providenţei se explică prin faptul că omul este perfectibil, iar nu perfect, pe cîtă vreme providenţa trebuie să fie mai presus de perfecţie, plutind în bolţile înalte şi misterioase ale lui Dante. Cu ce să te ridici pînă la aşa înălţime? Cu nimic, căci, vorba veche a românului, printre cele trei lucruri care nu se pot face este şi scară la Dumnezeu.

Unii au pus aripi gîndirei încă de pe timpul bătrînului Omer, acela cu „cuvîntaripatul“, cum ar fi zis răpauzatul profesor Aristia, şi cu asemenea invenţiune s-au ridicat mult mai sus decît te poate ridica un balon perfecţionat. Dar să ne ierte şi aceştia dacă ne îndoim de puterea aripelor lor. Se ridică gîndirea omului şi a omenirei şi se va ridica necontenit, dar aşa încît să poată privi peste umerii dumnezeieşti ai providenţei şi

să-i surprinză decretele, aceasta nu s-a dovedit încă nicăieri și niciodată.

Pe timpul cînd omenirea era în stare de copilărie, să zice că divina providență, ca o mumă bună, se cobora pe pămînt printre oameni și, sub felurite revelațiuni, îngrijea de soarta unora și altora. Pe atunci însă erau mai multe providențe, așa de multe încît se băteau între ele, apărînd fiecare pe cîte un popor favorit lor.

În timpurile moderne, providența, probabil una singură și nedespărțită pentru toate popoarele pămîntului, a devenit așa de imposibil de văzut și de priceput, încît omului ca toți oamenii cu mintea întreagă și cinstită nu-i mai e permis să afirme că a conversat cu providența sau că i-a înțeles planurile și decretele ei trecute, prezente și viitoare.

Firește că nu vorbim de suverani. Suveranii au moștenit raporturile și intimitatea cu providența din părinți, moși, strămoși, arhimoși. Dupe cîte se vede, nici știința istorică, nici știința pozitivă nu obligă pe suverani să puie altceva în locul providenței. În adevăr, principiul oricărui suveran este d-a fi contra detronărei; cum dar ar consimți ei să detroneze pe divina regină, pe eteriana providență? Chiar dacă providența ar fi murit, suveranii sunt datori să-i aducă flori și coroane, să o îmbălsămeze și s-o adoare vecinic, căci prea a fost darnică și blîndă cu suveranii popoarelor.

Dacă s-au plîns cineva de providență, pururea au fost popoarele, iar nu suveranii lor.

Se explică dar evocațiunea cucernică a providenței din mesagiul regelui Carol.

Ceea ce este însă cam neexplicabil e faptul următor: regele, „prin decretele providenței și prin voința poporului român", a fost chemat în capul „acestei țări", dar nu ne spune dacă, după chemare, m.-sa a căutat necontenit să combine decretele providenței cu voința poporului român. Și mai e ceva: ce se întîmplă cînd se naște un conflict între providență și voința poporului român?

Fenomenul acesta divino-politic nu este imposibil. Așa, m.-sa regele, de patru ani de zile, nu a făcut altceva decît să se supuie providenței cînd a decretat nouă ministere conservatoare și trei dizolvări și trei alegeri generale. Nu putem crede că m.-sa a lucrat contra „decretelor providenței"! Și în acești patru ani de zbucium politic poporul român și-a manifestat limpede voința sa: a răsturnat opt ministere conservatoare. Conflictul dar între decretele providenței și voința poporului român a fost și este evident. Cazul nu este prevăzut de *Constituție*. Este o omisiune a legiuitorului. Și regele a observat această omisiune și... a preferit să rămîie numai cu decretele providenței!

Problema însă nu era ușor de rezolvat. M.-sa regele știa bine că a fost chemat ca domnitor în România nu numai de „decretele providenței", ci și de „voința poporului român"; m.-sa știa că, dacă ar fi rămas numai pe decretele providenței, niciodată nu ar fi ajuns domnitor și rege al unui popor generos, darnic și eroic carele să cucerească oțel ferbinte pentru fruntea sa regească. Cum dar să guverneze m.-sa numai cu providența? Lucrul era imposibil și de aceea m.-sa de două ori a dat alegerile generale pe mîna d-lui Lascăr Catargiu, bătrîn foarte cunoscut cu providența în cestiune, căci i-a făcut dese servicii.

D. Lascăr Catargiu a întrebat numai: „Ca odinioară?". Și i s-a răspuns: „Pace, liniște și concordie!". D. Catargiu a mai întrebat: „Cu bîta și cu tibișirul?". Și i s-a răspuns: „Cu, și cu chinoroz chiar!". Și d. Catargiu a înțeles că e vorba de a rezolva o problemă mare: *să îngenuche voința poporului român la decretele providenței!*

La sfîrșitul secolului acestuia, multe s-au văzut și multe încă se vor vedea. Ceea ce însă pare a caracteriza mersul politic și social al popoarelor este, pe de o parte, lupta lor energică pentru democratizare, iar pe

de alta un fel de adiere de vînturi feudale prin imaginațiile obosite ale unor suverani. Că popoarele vor învinge, aceasta este nu probabil, ci sigur, căci pe lîngă providența mistică a suveranilor există o altă providență energică și frumoasă, cu o torță aprinsă în mînă: e progresul — providență care se revelează tuturora și învinge prin lumină oriunde se ivește în toată splendoarea ei.

Și m.-sa regele, adresîndu-se către senatori și deputați, își uită de problema pe care a rezolvat-o d. Lascăr Catargiu; însuflețit de d. Alexandru Lahovari și îndreptățit de o deplină libertate, m.-sa afirmă că „țara i-a ales". Și după această afirmațiune regală ziarele guvernului sfidează opozițiunea, spunîndu-i că regele în mesagiul său a deschis poarta cea mare în discuțiunea alegerilor parlamentului.

M.-sa, care știe cîtă muncă și osteneală și-a dat guvernul său pentru a face să triumfe „decretele providenței" în contra acelei voințe tenace care a răsturnat opt guverne conservatoare, m.-sa putea să evite această sfidare.

Țara a ales imensa majoritate a deputaților și senatorilor? Atunci țara a pus bandele de pușcăriași și de asasini ca să verse sînge și să împrăștie teroarea; atunci țara a batjocorit colegiile electorale, dăspoind pe unii pînă la pielea goală și spoind pe alții cu chinăroz; atunci țara s-a siluit ea pe ea însăși; atunci țara s-a batjocorit ea pe ea însăși.

Suntem într-adevăr triști cînd vedem pe m.-sa atît de înșelat de d. Catargiu și de providența sa. Poporul român a fost obosit patru ani într-o zbuciumare continuă, pentru ca după această trudă să fie siluit, fraudat și batjocorit prin surprindere de guvernul personal al regelui. Și crede m.-sa că acest popor trebuia și sfidat? Crede m.-sa că după atacurile bandelor trebuia batjocora chinărozului și după acestea ofensa de a crede pe români mai jos decît pe niște slugi proaste și ascultătoare?

Teroare, batjocură și ofensă, iaca ceea ce o oarbă providență a comis în alegerile din urmă.

Nu, majestate, nu țara a ales, ci guvernul majestății-tale!

Majestate, caută o providență care, ca și cea de la '66, ca și cea din războiul independenței, ca și cea de la proclamarea regatului, să se potrivească cu voința poporului român.

Providența actuală este în dușmănie evidentă cu toți românii.

PROVIDENŢA

De astă dată mă voi opri numai asupra decretelor providenţei pentru a termina cu mesagiul coroanei!

Dacă n-ar fi şi providenţa amestecată în mecanismul lumei, meritele şi responsabilităţile umane ar fi fixate şi repartizate dupe o normă înţeleasă de toţi şi justificată pentru toţi. Faptele ar fi mai clare în aspectul şi valoarea lor, în cauza şi efectele lor, istoria ar fi într-adevăr o ştiinţă pozitivă şi învăţămintele scoase din ea ar obliga şi îndrepta omenirea. E însă şi providenţa la mijloc.

Sunt atîtea mistere în viaţa popoarelor cari se reduc de obicei la mai sus pomenita providenţă; aşa, bunăoară, istoria, adică istoricii, nu-şi dau seama destul de bine de cauzele cari au împins atît de fatal pe Cezar să se ducă în Senat în ziua cînd se hotărîse uciderea sa; şi cu atît mai mult sunt încurcaţi istoricii şi istoria, cu cît ştiu că în ziua aceea, dis-dedimineaţă, soţia lui, petrecîndu-i braţele albe pe după gît, l-a rugat cu toată dragostea şi cu lacrimele în ochi: „Cezar, Cezar, nu te duce astăzi la Senat, căci am visat un vis oribil". Cezar a privit lung şi adînc în ochii ei şi, surîzînd, i-a depărtat mîngăietor braţele, gîndindu-se că, dacă ar fi ascultat de farmecul multor femei din Roma, el nu ar fi cucerit Galia şi nu ar fi deschis războiul civil şi ar fi rămas acelaşi tînăr slab, ştrengar şi plin de datorii de odinioară.

Cezar pleacă la Senat. În drum îi apare un soi de halucinant, îl opreşte, carele la rîndul său îi redeşteaptă prevestirile soţiei sale. Nu, Cezar nu ascultă pe nimeni, ci se duce, împins de o forţă necunoscută istoricilor, se duce acolo de unde nu era să fie adus decît străpuns de douăzeci şi unu de pumnale. Şi istoricii, şi oamenii de stat, şi suveranii vîră aci decretele providenţei, şi este destul această manoperă pentru ca acest moment decisiv pentru Cezar, pentru Imperiul roman şi poate pentru lume să rămîie obscur pentru toţi cîţi vor să ştie cauza care a împins pe Cezar la moarte.

De aceea ziceam că, îndată ce istoricul vîră decretele providenţei în mersul omenirei, istoria se turbură şi nu ne mai învaţă nimic, dar nimic absolut. Nu am crezut ceva mai imposibil de admis decît sistemul lui Bossuet de a înţelege viaţa popoarelor, căci de nici un om mare nu se face mai mult caz de menirile şi decretele providenţei în mersul omenirei.

Dar pe cîţi nu-i vedem făcînd apel la providenţă pentru a explica fapte ca ocolirea Romei de către Anibal, atunci cînd, coborînd învingător din înălţimea Alpilor, ar fi putut să zdrobească eterna cetate; ba chiar campania lui Napoleon în Rusia nu se explică de către aceştia decît numai prin „decretele providenţei".

Şi astfel, în momentul cînd aştepţi mai multă lumină, te pomeneşti cu întunericul misterios şi profund al providenţei.

Providenţa însă, în mînele istoricilor, este o evocaţiune care turbură numai trecutul omenirei. Nu tot aşa s-a întîmplat şi se va întîmpla cu evocaţiunea ei de către suverani. În această din urmă ipoteză, providenţa turbură viaţa prezentă şi reală a popoarelor. Cîte dureri nu are de plîns omenirea numai din cauză că suveranii au citit, cum te văz şi mă vezi, decretele providenţei? Cîte crime în numele ei, cîtă decădere şi ruşine nu a pricinuit acest amestec divin al providenţei! Maria Tereza îngenuchea şi plîngea înaintea providenţei de mila Poloniei, dar nu avea ce să facă, căci, supuindu-se decretelor providenţei,

dase ordin armatei sale ca împreună cu aliații să ucizâ, să asedieze, să arză și să despice în trei provincii sclave o mare, mîndră și liberă națiune.

Iacă de ce m-aș ruga m.-sale regelui Carol să depărteze din mesagiile sale pe această stimabilă providență, care cunoscută e de multă lume că are toane și face uneori pe suverani să devie odioși în toată eternitatea timpului.

În orice caz, dacă regele Carol nu poate divorța de providența care l-a ales domnitor și l-a creat rege peste un popor generos și de bun neam, să binevoiască a face mai dese infidelități decretelor ei cari de multe ori pot fi dureroase pentru națiune. Și nu este vorba numai de durerea poporului, dar e de temut ca nu cumva providența, întorcînd spatele românilor, să nu îndemne pe suveran a lăsa să decază instituțiunile țărei și să-și piarză astfel încrederea Europei, încredere pe care a dobîndit-o nu cu jertfele providenței, ci cu marea jertfă a sîngelui ei propriu.

Este foarte mult de dorit ca regele nostru să facă ceea ce a făcut poporul nostru; românii s-au luptat, au învins și au devenit independenți, regele Carol nu are decît să se lupte, să învingă și, scăpînd de providență, să devie un rege independent al unui popor independent. M.-sa a cunoscut pe ostașii poporului său; i-a văzut în zile grele, în zile supreme; abia aveau o cojiță de pîine pentru gură, abia aveau un petec de manta în spinare pe lapoviță și ger nespus, și s-au bătut, eroi nefericiți, și au învins pentru țară și regele lor.

Să aibă mai multă încredere m.-sa în poporul român, să declare război unei providențe care-i ascunde *Constituția* și adevărul, și va învinge cum a învins și peste Dunăre cînd Ion Brătianu i-a spus: „Măria-ta, nu sta pe gînduri; măria-ta, ai încredere în poporul care a scăpat din toate invaziile. De noi s-au spart ordiile barbarilor și valurile lor s-au retras și românii au rămas neclintiți pe pămîntul plămădit cu sîngele străbunilor lor".

Cine știe ce s-ar fi întîmplat dacă m.-sa ar fi ascultat în acest moment suprem numai de decretele providenței! Și apoi este sigur că independența și coroana regelui nu au fost dobîndite decît numai prin forța vie a poporului român. Providența, după cum o simțea majoritatea, marea majoritate a sfetnicilor din prejurul domnitorului Carol, decretase deja retragerea noastră în gîturile și văgăunele Carpaților.

Dar să gîndească mai mult m.-sa regele asupra caprițiilor providenței sale. În mesagiul din urmă, providența a presărat o mulțime de glume, ba chiar și neadevăruri cutezătoare. Ce să zici de o providență care se pune umăr la umăr cu inspectorul Crețu și afirmă că aleșii bandelor sunt aleșii țărei? Crețu este o slugă plătită pentru aceasta, dar providența? Să ne fie iertat a susține că providența s-a coborît jos, jos de tot, luînd tristul rol d-a acoperi cu decretele sale odiosul atentat comis de guvernul regelui.

Ce să zici de o providență care decretează înlăturarea *Constituțiunei*, ruina regimului reprezentativ, și dă o a treia dizolvare în mînile conservatorilor? Organele europenești chiar s-au mirat de hotărîrile inexplicabile ale regelui, căci ele nu cunoșteau decretele providenței.

Ce să zici de o providență care strecoară în mesagiul regelui următoarele rînduri: „Țara cere înainte de toate ordine și stabilitate!". Ordine în ce? Stabilitate în ce și a cui? Ordine în parlament? Stabilitate la guvern? Providența nu ne spune, dar lasă să se întrevază.

Și să fie bine înțeles că providența nu cunoaște de loc țara despre care vorbește. Dacă ar cunoaște-o, dacă ar iubi-o și dacă ar respecta-o, desigur că ar fi zis regelui: „Fiul meu, dacă în patru ani de zile și cu două dizolvări regimul conservator nu poate guverna țara și dacă opt ministere au căzut, dovadă deplină s-a făcut că țara nu voiește pe aceia pe cari-i voiești tu".

Și să fie bine înțeles că providența regelui nu cunoaște nici delicatețea și obrazul poporului român. Apoi, după ce națiunea este surprinsă, fraudată și

batjocorită și după ce comițiile electorale sunt terorizate, nu se cădea ca providența să puie pe m.s. regele să vorbească *înainte de toate de ordine și stabilitate*. Providența aci a dovedit că nu cunoaște amorul propriu al românilor și nici nu pricepe că românii sunt ceva mai deștepți decît îi fac să pară răbdarea și bunătatea lor. Era ceva, și va fi pururea cît timp vor fi români ș-o Românie, era *libertatea*, despre care nu trebuia să uite providența. Și este de regretat că, uitîndu-și ea, nu și-a adus aminte regele.

Și dacă providența nu o spune, trebuie s-o spunem noi regelui: existența noastră noi nu o datorim, în primul rînd, decît luptelor pentru libertățile publice și mărirea noastră nu o vom datori decît acestor libertăți publice. Și dacă providența nu o spune, să o spunem noi regelui: *Patria nu ne dă credință în viitor, nici pentru noi, nici pentru Occident, în afară de libertate.*

Și rugăm pe maj.-sa să nu plece prea mult urechea către providența care îi șoptește ordine, stabilitate înainte de toate, căci o asemenea providență poate să facă jocul dușmanilor României și ai dinastiei ei.

Înainte de a încheia, pentru astăzi este bine să constatăm pentru suveran că, între altele, providența sa nu este religioasă. Ciudat lucru. Toate providențele au locuit în temple, în biserici, în mînăstiri, în pagode și toate au avut relații sfinte cu profeții, magii, preoții și preotesele. Și din această cauză ea pururea a pus pe suverani să se îngrijască de locașele și servitorii ei.

M.-sa regele de patru ani de zile repetă necontenit în mesagiile sale că guvernul său va veni cu o lege pentru îmbunătățirea clerului mirean. De astă dată însă providența aruncă la ministerul bisericesc pe piosul Take Ionescu și face pe rege să uite în mesagiul său de îmbunătățirea clerului mirean.

Desigur că regele are a face cu o providență păgînească.

Maiestate,

între providență și voința poporului român, alege pe cea din urmă și lasă pe cea dintîi.

COROANA ȘI LUPUL

Românul, după datina lui, nu poate suferi nici cînele care urlă, nici celelalte dobitoace cari scot alte zbierete decît acelea ce țin de speța și firea lor normală. De aceea o găină care ar cînta cocoșește se taie și se aruncă în oală, căci un asemenea cîntec nu este semn bun, ci prevestește nenorocirea casei și a neamului. Culmea însă pentru român este cînele care urlă la lună, la stele sau din alte pricini necunoscute. Și aceste credințe se justifică în parte. În adevăr, urletul unui cîne este nesuferit și sinistru, revoltă simțul auzului și deșteaptă în mijlocul întunericului imaginațiunea sperioasă a omului. Cît pentru găină care își iese din legea ei, oricine a auzit-o s-a revoltat de dizgrația cînteculului ei: un fel de bîlbîit epileptic.

Un lup însă care ar urla în apropierea satului pe un viscol puternic înfioară pe oricine îl aude; în acest urlet prelung, pătrunzător și desperat e ceva care te înfioară.

Și de aceea românul te atinge cînd îți zice că *strigi*, te desprețuiește cînd îți zice că *zbieri* și te insultă cînd îți zice că *urli*, punîndu-te alături cu animalele cari își ies din firea lor normală și devin nesuferite și sinistre!

Și pînă în vremea aceasta nici că s-a auzit un român care să zică de propriul său glas că urlă. Zice omul la mînie că strigă, zbiară, dar niciodată că urlă.

Chiar și a zbiera nu este obicinuit într-o lume de omenie și nicicum un tînăr cu minte sau un bătrîn care-și respectă perii săi cei albi nu pot zbiera într-o adunare și nici nu-și pot califica cuvîntările lor drept zbierete.

Și pînă acum nu s-a mai auzit ca un om bătrîn care ar sta în fruntea ministerului, primul consilier al regelui, să afirme că a urlat, ba și mai mult, că a urlat ca un lup și, mai departe, că trebuia să urle căci se înconjurase de o haită de lupi pentru a lupta în treburile publice ale țărei.

Orice s-ar zice, un așa scandal, o atare sminteală de bun simț și de cuviință, un astfel de cinism fără de seamăn nu s-a dovedit pînă în anul de grație 1892, în al nouălea minister conservator, adus pe banca de zavistie de al nouălea decret al providenței și al regelui nostru Carol.

A fost destul ca să se amintească d-lui Lascăr Catargiu trecutul său pentru ca să iasă din slabul său echilibru de bun-simț, de cuviință și pricepere. A fost destul să i se amintească declarațiunile sale îndreptate contra regelui, pentru ca, fără a roși, să strige: — „Am urlat și eu, căci eram printre lupi, și cu lupii trebuie să urli".

Și d. Lascăr Catargiu este un om bătrîn, un boier cu vechi pretenții de domnie, este ministru de interne, prim consilier al regelui și șef al partidului conservator! Și acest boier bătrîn, șef de partid și prim-consilier al coroanei, a pronunțat asemenea cuvinte nu pe stradă, nici la vreo masă copioasă, nici la vreun club între intimi, nici în cafenea și nici în cîrciumă între Crețu și Brătescu, ci în maturul corp legiuitor, în Senatul României și în auzul tutulora; ziarele în unanimitate au consemnat aceste grațiozități zise sieși de către sine însuși.

Și acest bătrîn reprezintă oficial parlamentul, guvernul, țara și pe rege înlăuntru și în afară, în fața prietenilor și a dușmanilor noștri. Marile interese ale națiunei și ale dinastiei, din caprițiul providenței și

încrederea ușurelnică a regelui, stau în mîna unui astfel de bătrîn sălbatec, cinic și neghiob în tot ce face, în tot ce gîndește și în tot ce vorbește.

A urla ca un lup turbat contra tutulor actelor mari săvîrșite de naționalii liberali, a urla ca un lup flămînd în fața palatului cînd nu-i deschidea porțile, contra dinastiei cînd nu se închina ciocoismului și contra regelui cînd nu-i deschidea brațele și inima, iacă cele mai ușoare lucruri pentru cinicul bătrîn al conservatorilor, dupe propriile sale mărturisiri.

Și, într-adevăr, d. Lascăr Catargiu s-a purtat în opoziția din urmă ca o fiară cînd nu mai are nici pămînt negru din care să muște. Oamenii săi făceau apel la cuțit și la revolver și d. Catargiu urla ca un lup cu ochii roșii și scînteietori de furie și animalitate; oamenii săi, sub urletele sale fioroase, amenințau pe rege cu soarta domnitorilor detronați, oamenii săi strigau și scriau chiar că un om mai puțin ar face mărirea familiei conservatoare și fericirea țărei, oamenii săi au designat cuțitului și revolverului pe acel om genial care cu mintea și jertfa sa a creat un rege și un regat. Firește că șeful unor astfel de conservatori trebuia să urle, și urletul său sinistru și sălbatic era singurul fel de a comanda acea haită de ciocoi pentru cari nici domiciliul, nici sanctuarul familiei, nici viața celui mai mare român nu aveau nimic de nobil, de sfînt și de inviolabil.

Sub vraja urletelor sale, conservatorii au hotărît să nu se supuie *Constituțiunei*, revizuită de națiune, să reia domeniile coroanei, să sfîrșească cu un bătrîn glorios sau să sfîrșească cu un rege colectivist. Și formulele definitive pentru acel care turnase coroana și pentru acel care o purta erau: „un om mai puțin" și „să se plece sau să plece".

Și de asemenea urlete nu se rușinează bătrînul prim-consilier regesc, ba încă se onorează cu ele, căci le invoacă în Senat, de pe banca ministerială, ca niște titluri de glorie ale trecutului său.

Și cinismul acesta să nu aibă alt rost și altă explicație decît decăderea unui bătrîn incult și sălba-

tic? Un aşa de mare cinism are într-adevăr şi altă faţă şi alt înţeles, şi altă socoteală. Lascăr Catargiu, cînd „a urlat“ mai fieros, s-a auzit a un mormăit de urs. Fiara nu a fost singură, după cum nici satele nu s-au răsculat singure fără acel urlet şi acel mormăit. Omul care mărturiseşte că poate urla ca lupii, a spus cu alte cuvinte că este capabil de orice pentru a-şi satisface ambiţiunea, ura şi patimele. Şi această înlesnire de a face orice rezumă toată valoarea nefastă a bătrînului reacţionar.

D. Lascăr Catargiu zbiară, urlă, violează, tortură, ucide, comite orice, oricînd, oriunde şi asupra oricui, fără ca conştiinţa sa grosolană să-l mustre sau să-l reţie. Instincte brutale şi întuneric profund, aci se încheie socoteala sa psihologică. Nici motive de a face ceva, nici motive de a se opri din sacrilegiu, nici motive de a nu face nu există pentru unul care este gata de a urla şi gata d-a spune în Senatul României că el, la grea cumpănă, urlă ca lupii exasperaţi de sete şi de foame.

Şi totuşi aci stă toată valoarea şi toată forţa d-lui Lascăr Catargiu.

D-sa, neavînd nici ruşine de opinia publică, nici respect de faţa regelui, a vestit şi pe ţară şi pe coroană că în momente grave este gata să comită orice pentru oarba sa ambiţiune. Şi în special bătrînul prim-ministru a ţinut să spuie coroanei că nu retrage nimic din urletele de odinioară şi este gata a reîncepe şefia de haitic îndată ce ar pierde şefia de partid.

În orice caz, nu este tocmai semn bun cînd găina cîntă cocoşeşte şi cînd fiara care urlă a piericiune din drum intră în curte şi din curte pătrunde în casa omului.

TINERIMEA NOASTRĂ

Nu destulă atenţiune, credem, s-a dat protestului studenţilor români din Paris relativ la suferinţele ce îndură fraţii noştri de peste munţi.

Dacă revenim astăzi asupra acelui protest, intenţiunea noastră nu este de a pune din nou sub ochii publicului durerile celor asupriţi, ci pentru a ne exprima mulţumirea ce simţim că vedem pulsînd viaţă în tinerimea noastră, că o vedem vie, că inima ei este mişcată de idealuri şi că, oricît de sceptic ar fi mijlocul în care trăieşte, ea nu e cuprinsă de melancolia omului bolnav în care s-a stins orice speranţă şi care consideră existenţa drept o sarcină de care doreşte să scape cît mai curînd.

Marea generaţiune care a făcut să renască România modernă mai toată s-a dus şi adese îngrijirile cele mai dureroase copleşeau inimile acelor bărbaţi hîrşiţi în lupte şi oţeliţi în sacrificiu cînd vedeau că tinerimea noastră, afară de oarecari excepţiuni, se preocupa mai mult de poziţiunea sa materială decît de interesele mari şi nepieritoare ale naţiunei.

Totuşi, e drept să recunoaştem că vina nu este tocmai a acelei tinerimi.

Fenomen ciudat!

Pe cînd noţiunile asupra condiţiunilor vieţei sociale moderne ne soseau cu luminele ce ne aduceau tinerii întorşi de la şcoalele Occidentului, în acelaşi

timp, precum alături de soare se găsește umbra, începu să se formeze o școală filozofică, funestă popoarelor tinere, menită a înăbuși în om orice dorință de viață, școală care-și găsi reprezentanți pe catedrele universităților noastre, își găsi adoratorii ei în literatura, în poezia noastră.

Adăogați acum, pe lîngă materialismul secolului, și teoriele lui Schopenhauer și Leopardi și multe se vor explica.

E însă oare bine de a vorbi unui popor redeșteptat de curînd la o viață nouă pe tonul unui Hamlet, al cărui cuget era acoperit de vălul celei mai negre melancolii, sau în limbagiul unui Schopenhauer, care detesta viața ca cea mai nenorocită sarcină pe acest pămînt?

Germanii, după ce au golit cupa umilirei pînă la cea din urmă picătură, la începutul secolului nostru, cînd reînălțarea energiilor se impunea ca o datorie națională, n-au ascultat de filozofia lui Schopenhauer, ci au sorbit cu voluptate cuvintele însuflețite de cel mai curat și fierbinte dor de țară ale lui Fichte, iar tinerimea italiană, cînd dominațiunea streină devenise o rușine națională pentru patria ei, se inspira de profețiile patriotice ale unui Mazzini și de avîntul războinic al lui Garibaldi!

Norocire că în român viața e încă tînără și viu îi curge sîngele prin vine. Și totul îl îndeamnă să trăiască, să tinză fără încetare spre viață nouă, să meargă mereu înainte spre scopurile mărețe pe cari, pe un orizont îndepărtat, le zărește ursite de soartă ca să și le înscrie în cartea vecinic nepieritoare a istoriei sale.

Și tinerimea se deșteaptă.

Ea întrevede viitorul, pătrunsă de idealul ei că viitor mare trebuie să aibă neamul românesc în cursul secolilor ce se vor succede.

Și pentru acest ideal ea-și va pune munca toată, cu el și pentru el va trăi, pentru el și cu el va muri.

Astfel, cînd am văzut că tinerimea universitară de la noi și-a ridicat glasul și și-a mărturisit în fața lumei că datorii mari are de împlinit către neamul românesc, cînd am văzut pe tinerii din Paris strînși cu toții sub steagul aceleiași idei, hotăriți, într-un cuget și cu un avînt generos de un sublim patriotism, d-a-și pune ființa toată în serviciul acelei idei, cu inima plină de bucurie ne-am zis că îndeplini-se-va negreșit ceea ce neamul românesc dorință nestrămutată are d-a îndeplini.

Tinerimea din Paris s-a purtat românește; dar, dacă presa noastră, din diferite împrejurări, nu s-a oprit prea mult asupra protestului ei, fie sigură însă că cu toții avem ațintiți ochii noștri asupra ei.

Ziua bună se cunoaște de dimineață. Ceea ce astăzi colcăie în piepturile tinerilor, mîine ei vor aduce la îndeplinire, cînd vor fi ajuns la maturitate.

O, tu iubită tinerime, fii pururea deșteaptă, neîncetat hrănește-ți mintea în istoria neamului românesc și întărește-ți inima pe fiecare zi la faptele mari ale trecutului nostru, și calea ce vei parcurge-o pe viitor va fi calea aceea pe care o întrevezi în cugetul tău curat și plin de iubire de neam!

Cîmpul pe care cultura română are să-și întinză activitatea e nețărmurit. Ochii noștri nu-i pot zări marginele, dar ceea ce nu zăresc ochii noștri, cugetul nostru întrevede în spațiul nemăsurat al timpului... Pe acest întins și nemărginit cîmp îți doresc succese fără sfîrșit!

UN OM CU STEA

Sunt oameni născuţi, cum se zice, sub stea norocoasă, stea care îi protege de la începutul pînă la sfîrşitul vieţei lor. Aceşti favoriţi ai marelui mister, orice fac, oricum se poartă, ei înaintează necontenit, căci tot ce întîmpină nu ei dau la o parte şi distrug, ci steaua care îi acoperă cu razele ei binefăcătoare. Dar nu se pricep, dar n-au destule forţe morale şi materiale, dar merg cu paşi grăbiţi spre abise, nu face nimic; steaoa lor se pricepe pentru ei, steaua lor este forte pentru ei şi, ajunşi în buzele precipiţiului, punţi de argint se aştern feeric peste prăpăstii şi aleşii soartei trec înainte triumfători şi încărcaţi de avere şi glorie.

Şi, desigur, d. general Manu este un om norocos, norocos cu desăvîrşire. Iacă un fapt care denotă cam de ce calibru este steaoa d-sale. Domnul general Manu trebuia să treacă Dunărea în fruntea armatei româneşti. Momentul era mare, era excepţional, şi un om foarte rar îl poate avea de două ori în cariera sa. Momentul acesta era rînduit de marea stea în favoarea generalului Manu. Dar generalul nu şi-a înţeles steaoa, nepricepînd mărimea momentului care avea să-l glorifice pentru toată viaţa. Şi aşa stînd cu priceperea, s-a încins un fel de luptă mistică, misterioasă între generalul cu noroc şi steaoa norocului său. Steaoa, pătrunzînd cu razele sale de lumină şi căldură sufletul generalului, îi şoptea: „Treci Dunărea, treci, generalul meu, şi te vei întoarce în ovaţiunile frenetice ale tuturor românilor de pretutindenea". Iar generalul îi răspundea: „Aş trece, dar nu pot rezista la un fior care-mi îngheaţă şira spinărei; aş trece, dar mă tem că oasele mele nu se vor mai reîntoarce la sofaua molatecă şi caldă de pe podul Mogoşoaiei".

Şi în această luptă mistică fiorul a învins razele de lumină şi căldură ale stelei şi generalul a trimes ilustra telegramă domnitorului Carol, iar steaua a pălit de necaz şi de ruşine. Da, a pălit şi de ruşine, căci alte stele mai mici, de soldaţi, de caporali, de sergenţi şi de ofiţeri, mici şi mari, îi ziceau ei din creştetul seninului albastru: „Priveşte pe al tău şi priveşte pe ai noştri!". Ba au fost stele pizmaşe cari ameninţau pe marea stea a generalului Manu cu degradarea. Atunci marea stea s-a făcut luntre şi punte şi, în complot cu providenţa, a decretat crearea postului de inspector general al artileriei în timpul războiului, şi acest loc, iarăşi prin decretul complotistelor, a fost hărăzit generalului favorit al soartei.

Dar, oricît ar iubi norocul pe favoriţii lor, nu poate răsturna într-atît legile firei încît să facă dintr-un urs un curtezan şi dintr-un salonist un erou pe cîmpul de război. Şi steaoa d-lui general Manu s-a convins că nu e pentru armată alesul său, nici chiar în timp de pace, şi într-o zi, pătrunsă de mîhnire, i-a tresărit în vis şi i-a zis: „Retrage-te, Manul meu, căci tu eşti făcut mai mult pentru manutanţă, cu articolul special al grîului, iar nu pentru a comanda armatele; retrage-te, căci voi avea grijă şi de onorurile, şi de grînele tale". D. general atît aştepta şi s-a retras bucuros în boschetele de la şosea, sub protecţia delicioasă a razelor tainicei sale stele. Cîte n-a făcut sub razele ei! Unii pretind că chiar a cîntat. *Oh! bella fiorentina!* într-o admirabilă seară de mai.

Dar, orice-ar face d. general, steaoa sa îi îndreaptă paşii şi, graţie acestei stele care într-o noapte s-a oprit drept în tuiul drapelului de la palat, d. general Manu a ajuns prim-ministru.

Să lăsăm însă victoriile sale politice la o parte, cu observaţia că stelei sale i-a fost imposibil să-l facă

a pronunța un discurs fără calambururi pe negîndite.

Să revenim la lucruri de ordine mai mică pentru a vedea pînă unde îl protege steaoa sa. Steaoa d-lui general îi îngrijește pînă și de gospodăria de pe moșia sa, Scrioaștea. Nu se naște un purcel pe moșia sa fără ca steaoa să nu i-l gîdile cu o bunătate maternă; nu i se naște un miel fără ca înaintea lui să nu se aștearnă din senin covor de iarbă mătăsoasă și cîte și mai cîte. Și dacă vine vreun an rău, toți proprietarii vecini pierd, numai d. general Manu cîștigă.

Nu mai departe, în anul ce trecu, s-a întîmplat ca grîul d-lui general să iasă prost și să nu se ridice decît pînă la 57 de libre. P-alături, grînele aveau 60, 61 și 62 de libre. Aci însă se vede puterea imensă a stelei protectrice. Armatei noastre îi trebuia grîu. Oferte veniră de prin toate părțile și veni și din Teleorman. Steaoa îi șopti: „Manule, e chestie de manutanță, e rîndul tău să fii preferit". Și d. general, fiind deputat, deși oprit de lege de a contracta cu statul, totuși se lăsă în voia stelei și a trimes o mostră la București.

Știți ce a ieșit de aici?

Nici d. general nu putea să crează.

Grîul de pe moșia Peretu, avînd 60 de libre, a fost plătit cu 95 de lei chila, și grîul d-lui general Manu, avînd numai 57 de libre, a fost plătit cu 106 lei. Și să nu uităm că de la Peret pînă la București transportul costă mai puțin pe stat decît îl costă de la moșia d-lui general.

Cum se explică? Mister!

Steaoa care a îngrijit de gloria militară a generalului și de poziția sa politică îngrijește și de imaculata cinste și de interesele materiale ale d-lui general.

De hotărît, d. general este un om cu stea!

Delavrancea cu fiica sa Cella și Ștefana Velisar, la Budăile negre din satul Dumitrești, lîngă Rîmnicu-Sărat, în 1911.

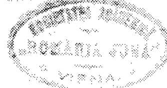
SOCIETATEA ACADEMICA SOCIAL-LITERARA

»ROMÂNIA JUNĂ«

AVÂND ÎN VEDERE MERITELE DEOSEBITE ALE D-VOASTRE PENTRU NEAMUL ROMANESC V'A NUMIT ÎN ULTIMA ADUNARE GENERALĂ

MEMBRU DE ONOARE

PENTRU COMITET

PRESEDINTE SECRETAR

Diploma de onoare a Societății „Romînia Jună" de la Viena, acordată lui Delavrancea în urma discursului său de recepție la Academia Romînă, în 1913.

ROMÂNII

A cere românilor de pretutindenea ca să rămîie indiferenți la spectacolul luptelor lor pentru existență este a cere ca numai ei pe lume să nu se supuie la legile cele mai sfinte ale firei omenești. Durerea și fericirea, momentele grele și triumfurile românilor, de oriunde ar fi ei, nu pot decît să ne întristeze sau să ne veselească sufletul nostru. Ș-apoi noi nu luptăm nicăieri pentru a cuceri și distruge pe alții, ci numai pentru a ne apăra pămîntul pe care stăm în virtutea celor mai mari drepturi istorice, căci pe acest pămînt sute de generațiuni s-au jertfit pentru a-l apăra, apărînd astfel și Occidentul civilizat și puternic de astăzi de a nu fi cotropit de invaziunile hoardelor barbare și a raselor inferioare și sălbatice. Ș-apoi noi nu vroim a face să amuțească vreo limbă, ci ne apărăm pe a noastră de azi înainte, cum ne-am apărat-o și pînă astăzi, convinși fiind că acest drept natural îl avem și noi ca oricare neam cu conștiință de misiunea sa.

Cine a vroit să renunțe la pămîntul său l-a părăsit și cine a voit să-și abandone limba a schimbat-o pe alta mai frumoasă și mai cultă. Noi românii însă, cînd pe aiurea am fost învinși, obosiți de lupte seculare, de luptele cari au apărat civilizația europenească, am căzut victimă de multe ori a trădărilor celor mai lașe, dar n-am pornit ca hordele sălbatice de pe

pămîntul de care ne lega trecutul eroic şi întemeietor de drepturi. Şi cînd a fost vorba de limbă, nu am schimbat-o pe nici una din lume. În limba noastră a stat tot geniul dreptei noastre rezistenţe. În graiul nostru am simţit fiorul de viaţă al eternei cetăţi şi, cu o mînă pe plug şi cu cealaltă pe lance, neavînd timp de a scri, am creat din memorie şi am transmis memoriilor urmaşilor, legendele, basmele, cîntecele noastre de iubire şi de vitejie. Limba nu ne-a servit numai spre a cere demîncare şi nici ne-a servit pentru a ne da lozinca de a jăfui pe alţii, ci am onorat-o ca pe un dar dumnezeiesc, creînd în ea atîtea opere populare cum poate nici un alt popor nu a putut să creeze.

S-au încercat, şi nu o dată, ci de nenumărate ori, s-au încercat streinii să ne cucerească prin limba lor, dar niciodată nu am şovăit în această luptă vicleană şi supremă. Şi dacă clasele guvernante n-au avut destulă minte pentru a nu-şi schimba vorba, poporul, puternic şi credincios rasei, a rezistat şi guvernanţilor, şi bisericei, presimţind că o dată cu limba lui ar înceta şi dreptul lui de existenţă în mijlocul lumei. Unii domnitori au scris poruncile şi rînduielile lor în slavoneşte şi multă preoţime a oficiat în limbi streine, dar românul s-a rugat lui Dumnezeu în româneşte şi tot în limba lui a gîndit şi şi-a fixat durerile şi avîntul, trecînd peste aceia cari „blodogoroseau“ şi „iţiripiţiriseau“ în limbi de cari pufneau de rîs şi le ridiculizau.

Şi cînd au venit rîndul cărturarilor au găsit, pregătit de români, un vast tezaur de creaţiuni într-o limbă vie şi cu menire de a străbate glorios de aci înainte prin concertul celorlalte limbi civilizate şi civilizătoare.

Iacă de ce de la începutul acestor notiţe spuneam că noi românii avem dreptul d-a ne bucura de victoriile fraţilor noştri de pretutindenea, căci fraţii noştri nu triumfă pe ruina altora, ci triumfă în numele unor drepturi sfinte, dreptul la moşia pe care nu a părăsit-o şi dreptul la limbă, pe care nu a schimbat-o nici în timpurile cele mai oribile, cînd de noi şi în noi se spărgeau popoarele năvălitoare.

Şi acum putem să spunem că triumful românilor bucovineni ne-a umplut sufletul de bucurie. Din 8 locuri în cercurile rurale unde au candidat românii pentru dieta Bucovinei, şeapte le-au cîştigat ei, avînd să lupte contra corupţiunei şi a ingerinţelor făţişe ale unei administraţii animate de rele şi rătăcite gînduri pentru români.

Cine nu ştie că contele de Pace din senin a pornit război contra românilor? Întreaga luptă a bucovinenilor contra ilegalităţilor comise de contele de Pace le-am desfăşurat cititorilor noştri, şi cu o adîncă satisfacţiune am anunţat în numărul de ieri primele rezultate ale alegerilor din Bucovina. Energia, patriotismul şi conştiinţa bucovinenilor de drepturile lor ne fac să-i admirăm din adîncul inimei şi să-i felicităm pentru triumful lor, triumful unei cauze româneşti şi drepte.

Românii din Imperiul Habsburgilor au tot dreptul de a trăi liberi şi dupe datinele lor, şi acest drept îl au fiindcă trăiesc pe pămîntul lor şi fiindcă niciodată nu s-au codit cînd a fost vorba d-a-şi apăra coroana şi statul ai căruia cetăţeni sunt. Viena ştie aceasta şi ni se pare că trebuie să îngrijească mai de aproape pe aceia cari în '48 au scăpat imperiul de prăpastia pe care coroana s-tului Ştefan o deschisese pentru coroana Habsburgilor. Şi, dacă Viena s-ar gîndi şi mai departe în trecutul ei glorios, ar putea să-şi aducă aminte că românii, aduşi de împrejurări grele sub zidurile ei, s-au arătat astfel de duşmani vienezilor, încît corturile lor au servit de azil blînd şi amical pentru cei asediaţi.

Destul suferă milioanele de români de persecuţiile monstruoase ale celor din Pesta şi suferinţa se apropie de marginile ei cele mai depărtate.

Credem că românilor le va veni şi lor rîndul d-a trăi ca oamenii; rolul de victime eterne nu este şi nu trebuie să fie admis de civilizaţia capitalei imperiului vecin, căci aceasta nu este nici în interesul Austriei.

Noi salutăm cu fericire victoria românilor bucovineni.

AMENDE... NEONORABILE

Mai multe ziare din capitală au vorbit despre o pretinsă „dotațiune“ ce s-ar pregăti de către guvernul m.s.regelui pentru m.-sa principele Ferdinand, moștenitorul coroanei. Bănuiala și informațiile au mers și mai departe: s-a afirmat că o discuțiune violentă s-a încins în Consiliul de Miniștri asupra acestui subiect și că două grupe s-au format în minister: un grup hotărît pentru dotațiune și celălalt hotărît contra dotațiunei. Ba șoaptele unor guvernamentali au ajuns pînă la un detaliu și mai caracteristic, afirmînd că d. Lascăr Catargiu ar amenința cu demisiunea sa din cabinet.

Noi nu putem afirma nimic pozitiv despre aceste discordii dinlăuntrul ministerului și de aceea nu vom vorbi despre această pretinsă dotațiune.

Dar, în legătură cu acest subiect, în această ordine de idei, să ne oprim puțin asupra unor amende foarte puțin onorabile pe cari conservatorii, din interes de putere, au crezut că trebuie să le facă.

★

În lumea cultă este admis ca un om care a apucat o cale rea sau care a împărtășit o idee eronată să revie, și să revie într-un mod onorabil, dacă pe calea sincerităței declară în fața opiniunei publice că a greșit.

Un om poate greși, căci așa este omul, perfectibil, iar nu perfect, corigibil, iar nu infailibil. În politică, în artă, în literatură, în critică, în filozofie și în știință, omul greșaște, și pentru aceasta nici calea adevărului nu i se închide, nici aceea a reabilitărei. Dacă, din toată convingerea și fără nici un interes personal, cel greșit revine pe față asupra greșalei sale, el nu se înjosește, căci în ceea ce lumea civilizată numește „amendă onorabilă“ nu este nimic înjositor, ci mai adeseaori e ceva care denotă o deosebită superioritate morală și intelectuală. Numai omul inferior nu se clintește din eroarea lui, chiar cînd el se convinge pe deplin că este în eroare.

Cînd însă omul nu greșaște, adică cînd conștiința lui nu participă la greșală, ci numai din calcul mizerabil ponigrește, combate, denunță, falsifică și tinde a răsturna o ordine de lucruri, un adevăr, pe un om sau pe un partid, în această ipoteză nu mai este admisibil nici eroarea scuzabilă, nici amenda onorabilă, ci șarlatania și amenda neonorabilă.

Asemenea pozițiune odioasă a ocupat și ocupă gruparea conservatoare aproape în întregimea ei ca partid politic.

Conservatorii au avut ocaziune d-a combate pe partidul național-liberal într-un mod demn și pentru ei și pentru noi. Aceasta nu o putem tăgădui. Ideile noastre, tendințele noastre, legile noastre, instituțiunile create de noi nu puteau fi admise de un partid conservator. E și drept și logic ca un partid conservator, cu tendințe reacționare, să combată cu energie pe un partid liberal și democratic. De aceea noi am înțeles pe conservatori cînd au combătut cu înverșunare revizuirea *Constituțiunei*. Partidul național-liberal făcea un pas înainte în democratizarea țărei prin această revizuire, conservatorii erau în dreptul lor d-a combate pe aceia cari mergeau înainte, căci cu cît apropiam țara de idealul nostru, cu atît ea se depărta de idealul lor. Și în această ocaziune era admisibil că combăteau din convingere. Ceea ce însă nu era permis conservatorilor era declarațiunea că nu recunosc revizuirea *Constituțiunei*. Cu această declarațiune ei au

depăşit marginile dreptului lor politic, prefăcîndu-se dintr-un partid cu pretenţii de *ordine* într-o grupare de *dezordine*, fără educaţiunea politică cuvenită pentru un partid de guvernămînt. Şi, totuşi, nu aci li se poate imputa absoluta lipsă de convingeri.

Au fost însă cestiuni în privinţa cărora conservatorii nu au dreptul d-a susţine că au luptat cu bună-credinţă, cestiuni cari nu atingeau programul şi idealul lor, şi totuşi pe asemenea cestiuni ei au ieşit afară din imperiul legilor şi s-au revărsat pe stradă, umflîndu-şi rîndurile cu slugi şi cu oameni plătiţi a 5 şi 2 lei ziua.

Să luăm cîteva exemple. *Dotaţiunea coroanei* a fost una din cestiunile contra căreia conservatorii, în frunte cu d. Lascăr Catargiu şi cu d. Al. Lahovari, s-au ridicat cu o înverşunare desfrînată. Dotaţiunea coroanei nu era o cestiune de partid, de program şi de ideal politic. Partidul naţional-liberal a crezut, după război şi după proclamarea regatului, că suveranul are nevoie de cheltuieli mai mari, de o pompă mai costisitoare şi de o conduită mai largă înlăuntru şi în afară. Ş-apoi pe lîngă suveran era vorba şi de moştenitorul coroanei. Şi, condus de asemenea consideraţiuni, a crezut de a sa datorie d-a vota dotaţiunea coroanei, oricît aceasta ar fi atins popularitatea lui şi oricît de mare ocaziune oferea patimelor nedisciplinate ale adversarilor săi.

În contra acestui act, conservatorii au asmuţit lumea pe uliţă şi, mai mult, au făcut o declaraţiune în scris şi au subscris-o de întreg comitetul partidului, declaraţiune prin care se obligau în faţa ţărei să reia domeniile coroanei.

Aci nu încape credinţe politice, nu încape nici eroare admisibilă. Aci nu e vorba decît de onestitatea cea mai brutală pe care orice om trebuie să o aibă. Ai subscris o poliţă, trebuie să o plăteşti dacă eşti om. Şi conservatorii subscriseseră din a lor proprie pornire şi pe deplin stăpîni pe voinţa şi deciziunea lor.

Ce au făcut cu iscăliturile lor? Ceea ce face orice falit fraudulos. Ba mai mult, nu şi-au plătit iscăliturile nici chiar atît cît şi le plătesc cei mai neruşinaţi faliţi frauduloşi. Nici 5 la sută, nici 1 la sută; iacă felul onestităţei d-lor conservatori în materie de iscălitură. Şi de patru ani de zile de cînd li se pomeneşte de acest angajament al lor, ei tac plecaţi sub picioarele tronului, ca şi cînd această tăcere ar putea să onoreze întru ceva pe aceia cari spuneau regelui: „să pleci sau să te pleci".

Dar, în sfîrşit, într-una din cele din urmă şedinţe ale Senatului, d. Lascăr Catargiu a fost provocat direct şi în faţa publicului asupra acestui fapt din trecutul dumisale. Şi d. Catargiu, drept orice răspuns, uitînd că e om bătrîn, că este şeful unui partid, că este în Senat pe banca ministerială şi prim-ministru, a răspuns fără a roşi: „Eram cu lupii şi cu lupii trebuie să urli". Un om care a trecut de 25 de ani, care face politică de 40 de ani, care iscăleşte un angajament solemn şi care, ajuns după patru ani prim-ministru, declară că a urlat ca un lup cînd a făgăduit că va relua domeniile coroanei, aceasta poate să fie o amendă, dar desigur că nu este decît o amendă dezonorantă şi pentru cel care o face, şi pentru aceia în numele cărora o face.

Dar sunt multe amende de felul acesteia pe cari conservatorii le-au făcut şi mîne vom reveni asupra celor mai evidente şi mai grave.

LEGEA „FECIORILOR BOIEREŞTI"

D. Petre Carp, într-un moment de dreaptă revoltă, exclamă în parlament, arătînd pe actualul său şef: „d. Catargiu la guvern este un pas înapoi!". Organul d-lui Petre Carp şi al junimiştilor scrise, într-un rar moment de sinceritate, că oameni ca d. Catargiu sunt de acum două secole. Formula d-lui Carp diferă doar ca formă de formula organului junimist; în fond însă şi una şi alta nu spun decît una şi aceeaşi idee. După expresiunile junimiste, d. Catargiu şi conservatismul catargiesc va să zică pentru ţară „înapoi un pas şi mai mulţi, un secol şi mai multe".

Această judecată este clară şi dreaptă. Ceea ce este de regretat la judecătorii junimişti ai d-lui Catargiu e că nu spun adevărul decît foarte rar şi numai cînd sunt iritaţi şi călcaţi în interesul lor material. Acest cusur nu poate proveni decît dintr-un temperament puţin recomandabil şi dintr-o cultură necompletă şi neasimilată. Un om cu fire barbară şi neajuns la civilitate spune adevărul numai cînd îl doare pe el în pungă sau în amorul său propriu. Să ne ierte d-nii junimişti, dar conduita lor faţă de d. Catargiu îi apropie foarte mult de asemenea oameni.

D. Catargiu, cu şi fără junimişti, însemnează necontenit „înapoi", timpul „delelor", „literile chirilice", timpul pe cînd „negustorii se dau prin tîrg cu nasul tăiat" şi zilele cînd cel mai puternic om în capitală era „căpitan Costache Chiorul" gonind mulţimea şi trecătorii „turmele de vite", cum le zicea pe vremuri, d-a încălarele cu biciul cu „9 sfîrcuri plumbuite".

Şi alături de un asemenea tip al timpurilor de ruşine ce vor fi căutînd aceia cari se dau drept oameni cu „căldări occidentale"? Şi, fiindcă îi vedem alături, întrebarea care se ridică într-un mod logic este: ce va fi fierbînd în aceste „căldări occidentale?" Numai neadevăr, falsitate şi zădărnicie?

Da, d-lor junimişti, d. Catargiu însemnează nu un pas înapoi, ci un secol înapoi. Şi fiindcă d-voastră staţi alăturea cu d. Catargiu numai fiindcă deţine puterea de la rege, o asemenea conduită este, cuvîntul e greu, o felonie morală şi politică.

★

Dar să venim la fapte. Să venim la o operă ilustră a d-lui Catargiu, pentru ca din analiza ei şi opinia publică, şi d-nii junimişti să se convingă o dată mai mult, că d. Catargiu şi regimul său este o ruşine pentru oricare român în parte şi pentru toţi românii laolaltă.

★

D. Catargiu, în sesiunea aceasta, s-a ilustrat printr-o lege care va rămînea în veci nemuritoare prin formă şi fond şi, desigur, dintr-acest document viitorimea se va convinge de cîtă prostie şi barbarie am fost noi guvernaţi către sfîrşitul secolului al XIX-lea din mila regelui Carol şi prin concursul unui grup de oameni, a cărora pretenţie a fost că numai ei reprezintă adevărata cultură în ţara românească.

D-nul Catargiu, foarte grăbit, a venit în şedinţa de la 13 aprilie curent cu *Legea pentru servitori* şi, adresîndu-se către adormitul corp al momîilor fără cunoştinţă din Senat, într-un limbaj demn de timpul răzmiriţilor, a obţinut triumf de cauză, votîndu-i-se legea aşa cum a fost concepută şi redactată de către d-sa şi celebrul fleiter, doctorul Garoflid.

Ca redacţie, legea este o capodoperă de barbarie şi de ciocoism sec şi ignorant. Ai crede că servitorii au fost convocaţi la un ceai în salonul primului ministru şi au redactat *Legea servitorilor*. Ş-apoi, la urma urmelor, ce deosebire culturală există între d. Catargiu şi oricare servitor care ar şti ceti şi iscăli? Desigur, nici una. Un prefect al d-lui Catargiu a fost şters de pe listele electorale comunale din Iaşi pentru că nu are nici patru clase primare. Noi am da un premiu aceluia care ar dovedi că d. Catargiu are trei clase primare şi, ca să fim mai blînzi, am da un premiu aceluia care ar dovedi că d. Catargiu citeşte curent *Lupul şi mielul* şi poate duce la un bun sfîrşit cazul al treilea de la împărţirea numerilor întregi.

Şi cînd acesta este gradul de cultură al primului consilier regal şi cînd colegii săi şi regele nu s-au îngrijit să-i tocmească un pedagog, ce redacţie putea să dea d. Catargiu legei sale pentru servitori?

Pentru ca opinia publică să se convingă de trivialitatea cu care este redactată această lege, să luăm două exemple din abundentul material de acest fel.

În articolul 1, d-nul Catargiu se încearcă să definească ce înţelege prin *servitor*. Încercarea este prea grea pentru capul boierului bătrîn şi ignorant. Primul ministru o fi auzit de definire, definiţiune, însă ce este o definiţiune, aceasta nu va şti niciodată. Dar să-l iertăm asupra acestui punct. Să fim drepţi: chiar acei cari ştiu perfect ce este o definiţiune nu izbutesc întotdauna să facă o bună definiţiune, darmite d. Catargiu. Putem observa în treacăt că aceia cari vor citi primul articol se vor convinge că pentru d. Catargiu toţi acei cari primesc diurnă sau îndemnizare sunt servitori.

La art. 2, d. Catargiu ne spune cine sunt aceia cari „îmbrăţişează *profesiunea* de servitor"; şi după ce ne enumără pe bucătar, bucătăreasă, vizitiu, surugiu, camerier, sufragiu etc., la litera *d* pune *femeia de casă* şi imediat la litera *e*, aşadar la un alineat deosebit, „femeia pentru tot serviciul...".

Un aşa mod de a redacta se poate ierta unui bătrîn mucalit care a fost odinioară un berbant recunoscut, dar desigur nu este iertat unui elefant alb ajuns prim-ministru, oricîţi fachiri admiratori şi flămînzi ar avea împrejurul său. La litera *i* însă găsim o mostră de altă natură. Aci obscenitatea este înlocuită cu nerozia cea mai ciocoiască.

D. Catargiu la acest alineat pune pe „isprăvnicel sau fecior boieresc". Într-o lege de stat trecută prin Senat, citită de raportor, auzită de aşa-zişii reprezentanţi ai naţiunei şi de miniştrii regelui, să găseşti expresiuni ca „feciori boiereşti", credem că prostia şi ruşinea e prea afară din cale.

Ca rămăşiţe ale tristului trecut a mai rămas în limba noastră, la oamenii nenorocoşi şi umiliţi de mizerie, expresii ca „să trăieşti, măria-ta!", „robul d-voastră, stăpîne", iar la ţigani adeseaori se aude, spunînd despre argaţii proprietarilor mari: „Nu v-atingeţi de ei că sunt *slugi împărăteşti!*". Şi de această categorie de triste rămăşiţe ale trecutului ţin şi expresiunile *slugă boierească*, *om boieresc*, *fecior boieresc*. Există asemenea denumiri, dar cui i-ar fi trăsnit prin minte că se vor găsi astăzi miniştri şi senatori cari să le consacre prin *legi?* Oricît de incult îl ştiam pe d. Catargiu, pînă în aşa hal mărturisim că nu l-am crezut. Dar, cine ştie, poate că d-lui Catargiu i-o fi trecut prin minte să înfiinţeze din nou *vechile boierii* pe calea organizării servitorilor.

Din aceste exemple de redacţie şi din cele pe cari le lăsăm în plata domnului, rezultă că d. Catargiu ar fi făcut cu mult mai bine dacă lăsa redacţia legei sale pe seama uşierilor de la Ministerul de Interne sau a vreunei *femei de casă* tocmită, conform al. *e* din art. 2, *pentru tot serviciul!*

*

Dar de la redacţia legei să venim la fond, la partea esenţială a fondului, pentru a vedea că d. Catargiu şi Senatul său nu cunosc nici o lege fundamentală a ţărei şi că trăiesc astăzi viaţa barbară de acum cîteva secole.

*

În capitolul III, după ce se enumeră toate îndatoririle reciproce dintre stăpîni și servitori, în art. 18 se consacră pedepsile pentru aceia cari vor contraveni la dispozițiile acestei legi. Și după acest articol contravenienții se vor pedepsi: „Stăpînii cu amendă de la 10 la 100 lei în comunele urbane și de la 5 la 50 de lei în comunele rurale". Iar aliniatul 2 al acestui articol sună: „Pentru insolvabili amenda se va transforma în închisoare, conform legilor penale". Dacă deschidem condica penală, la capitolul despre amenzi, art. 28, vedem că transformarea amendei în închisoare se face după următoarea regulă: „Se socotește pentru fiecare zece lei o zi de închisoare".

Prin urmare, aceia cari vor contraveni la bazaconiile d-lui Catargiu se vor pedepsi cu 10 pînă la 100 lei amendă sau cu 1 zi pînă la 10 zile închisoare pentru comunele urbane, iar pentru comunele rurale de la 5 pînă la 50 lei amendă sau de la 1 zi pînă la 5 zile închisoare.

Dar, pentru a înțelege care este scopul barbar și primitiv al acestei legi, să vedem cine judecă diferendele dintre stăpîni și servitori și cine și cum se aplică penalitățile prevăzute în ea.

„Art. 20. Autoritățile însărcinate cu aplicarea și executarea legii de față sunt: în comunele urbane polițiile, iar în cele rurale primăriile".

„Art. 21. Aceste autorități hotărăsc asupra conflictelor dintre stăpîni și servitori și aplică amenzile prevăzute în legea de față".

Cît pentru modul de a proceda al acestor imposibile instanțe, d. Catargiu dispune în art. 22, al. 3, că „toată această procedură nu poate dura mai mult de 48 de ore". Adică nu încape aci nici o putință de a dovedi într-un sens sau altul, căci procedura este sumară și extraordinară, iar hotărîrile „sunt sumarii, definitive și executorii", art. 21, al. 2 din lege.

Iacă dar pe d. Catargiu și pe Senatul său făcînd din orice comisar și subcomisar, din orice Ispas, din orice Crețu, din orice Topoloveanu și din orice zbir și pușcăriaş al regimului o primă și supremă și ultimă instanță judecătorească care să aplice, la orice diferend, cetățenilor amenda de 100 de lei sau 10 zile de închisoare! Și în contra acestor sentințe date de niște bețivi, potlogari și pușcăriași, n-ai nici drept de *opoziție*, nici drept de *apel*, nici chiar dreptul de *recurs* la vreo instanță judecătorească! Am revenit dar, în al 26-lea an al domniei regelui Carol, prim-ministru fiind d. Catargiu cu tovărășia junimiștilor, la căpitan Costache Chiorul, carele bătea, aresta și punguia cu de la sine putere, întocmai cum vor face Ispașii și Creții cu de la d. Catargiu și de la Senatul României putere!

Și în contra acestor sentințe nu ai tribunal, nu ai Curte de apel, nu ai Înalta curte de casație, nu ai nimic, afară de o reclamație la prefecți (art. 22, al. 4) cari vor schimba sau nu amenda sau închisoarea.

*

Să existe oare vreun cap luminat în toată România care să nu se revolte de atîta prostie și cutezanță? Afară de miniștrii regelui și de „feciorii boierești" noi nu credem ca să existe.

Să poftească cetățenii la alegeri pentru ca să-și exerciteze supremul lor drept sub imperiul unor asemenea legi sălbatice. Noi nu suntem pentru aceia cari își permit brutalități contra servitorilor, Brutalitatea față cu servitorii este un vechi obicei și o înclinare înnăscută a ciocoilor, a oamenilor regimului. Dar contra cărui om Ispașii și Creții nu pot să aplice amenda și închisoarea, așa dupe cum este alcătuită Legea-Catargiu? Zbirii poliției nu au decît să corupă un servitor de la orice casă care să se plîngă nu de bătaie, ci de o parte din cele prevăzute la art. 16. Bunioară că nu-i dă hrană bună, că locuința nu e sănătoasă, că nu-l îngrijaște, deși este bolnav. Este destul atît pe timpul alegerilor pentru ca să vedem pe cetățenii a căror opinie politică este cunoscută, duși la Văcărești, fără ca să aibă dreptul de a apela la judecătorii lor naturali, instituiți prin legile fundamentale ale țărei.

Dar nu numai legile civile și penale existente sunt călcate de această lege barbară, ci însuși ***Constituțiunea***, în partea cea mai sfîntă a ei. Ce va ajunge inviola-

bilitatea domiciliului cu această sălbăticie catargiească? Nimic nu va mai rămîne din această inviolabilitate. Comisarii și ipistații regimului vor descinde în domiciliul oricui pentru a instrui orice plîngere, și mai ales pe cele înscenate pentru a judeca, a condamna și a ridica amenda sau pe cetățean în maximum 48 de ore.

Și s-a găsit un Senat care să voteze o astfel de lege!

Și s-au găsit miniștri cari să nu roșească de primul lor ministru!

Și s-au găsit ramoliți bătrîni cari să aplaude cînd d. Catargiu le spune clar că „domiciliul vostru va fi violat de orice pungaș din poliție, iar onoarea voastră și cinstea casei și a bătrîneței voastre puse la dispoziția oricărui spion și șnapan".

Și domnii junimiști cred că fac numai un pas înapoi cu d. Catargiu?

A trebuit ca în majoritatea Senatului să nu fie decît „Feciori boierești" pentru ca să voteze această lege.

Din partea oamenilor culți, dacă există vreunul, să se știe că a urma pe d. Catargiu pe această cale este o felonie morală și politică.

DL. MAIORESCU

I.

Nu avem nimic extraordinar de spus despre d. Maiorescu de care opinia publică să nu aibă cunoștință. D. Maiorescu, profesor universitar, publicist, critic, om politic, deși cam fără partid, conferențiar foarte gustat, fost ministru în multe rînduri și avocat, are avantajul și dezavantajul d-a fi cunoscut pe deplin aproape în întreaga sa activitate publică și privată; iacă de ce începui prin a declara că nu este vorba de vro destăinuire gravă, de vreun fapt de mare senzație privitor la persoana onorabilului profesor și om politic. Nici chiar nu am aflat despre vro idee sau teorie nouă a d-lui Maiorescu. Sunt aproape 20 de ani de cînd d-sa a spus ceea ce avea de spus și de repetat în viața sa, prin urmare lumina asupra convingerilor și tendințelor maiORESCiane este o lumină veche pentru toți cîți s-au ocupat de politică, de știință și de literatură. Și aceasta n-o constatăm cu tendință răutăcioasă. Oamenii iluștri sunt cunoscuți de toți, cunoscuți bine sau rău, în bine sau în rău, aceasta e altceva.

*

D. Maiorescu dumineca trecută a ținut o conferință la Ploiești, cu plată, pentru societatea „Caritatea", firește, o societate de binefacere. Pînă aci nu avem nimic de zis. Este un fel de ciocoism ca oratorii cunoscuți să nu vorbească decît în capitală sau în Iași. Toate

orașele țărei pot onora pe oamenii de artă și de știință, pe oamenii politici ca și pe profesori. Și, în orice caz, Ploiești este un centru activ și inteligent și a triumfa în acest oraș fie pe catedră, fie la tribună este incontestabil un adevărat merit. Nu este nimeni care să aibă dreptul și scuza d-a ocoli un oraș ca Ploiești. Că d. Maiorescu a pus o mică plată de intrare, și în această privință nu avem nimic de zis. D-sa, bine preparat, poate avea pretenția d-a cere oamenilor cîte un leu pentru a avea dreptul d-a-l asculta. Că nu prea a fost lume la această conferință este iarăși un lucru de care nu d-sa este responsabil. Zile de vară, călduri mari, epoca obicinuită a conferințelor trecută, iacă ceea ce explică lipsa ploieștenilor de la conferință și prezența a cîtorva aduși de prefect și de agenții săi, afară, firește, de unele onorabile și gentile doamne, aduse acolo de renumele d-lui Maiorescu ca conferențiar.

*

Subiectul conferinței d-lui Maiorescu a fost *Condițiunile progresului*. Subiect frumos, interesant, atrăgător, și mai ales cînd vine un profesor de filozofie ca să trateze acest subiect. Mi s-a transmis de un om cult, foarte inteligent și cît se poate de imparțial modul d-lui Maiorescu d-a-și prezenta și dezvolta subiectul. Totuși, nefiind fost de față, nu-mi voi permite o analiză detaliată, ci mă voi opri numai asupra tendinței generale a oratorului, a omului politic, a filozofului, regretînd că colegii mei de la *Constituționalul* nu și-au dat osteneala d-a ne expune *in extenso* acest studiu al unuia dintre cei doi șefi autorizați ai săi.

*

De la început însă să facem o mică observație; d. Maiorescu are un metod foarte comod: schimbă titlul aceleiași conferințe și astfel repetă același coprins sub diferite etichete, de mai multe ori, la diferite ocazii, în diferite localități și la diferite epoce. Coprinsul conferinței din urmă se poate reduce, în tendința ei generală, la următorul lucru: progresul are nevoie de

timp, de timp îndelungat, la individ ca și la popoare, și firește mai ales la popoare. Condițiunea decisivă a progresului este timpul și încetinimea, căci natura nu procedă prin salturi; de aceea repedea noastră dezvoltare socială și înzestrarea poporului românesc cu instituțiuni de un liberalism și democratism occidental este un progres silit, anormal și vătămător; responsabili de acest rezultat este generațiunea de la' 48, o generațiune de ideologi. Iacă coprinsul acestei conferințe. La Ploiești însă, fiind mai mulți tineri cari împărtășesc credințe socialiste și avînd și organul lor săptămînal, *Democrația socială*, d. Maiorescu și-a revărsat critica sa, în parte, și asupra tendințelor lor. Ca argumente capitale, d-nul Maiorescu a produs două: unul de natură filozofică și altul de o natură dubioasă, un fel de comparație care ne vine pe calea descendenței de la popoarele antice și pînă astăzi, cum se spune și se repetă adeseaori cu o naivitate adorabilă.

Acest din urmă argument se reduce la următoarea comparație: dezvoltarea unui popor se aseamănă întru toate cu aceea a unui individ, nefiind nici o altă diferință decît aceea a duratei, un individ avînd o viață determinată și un popor nedeterminată. Individul are pruncie, copilărie, junețe, bărbăție, maturitate și bătrînețe. Un popor în dezvoltarea sa progresivă și pe nesimțite i se împarte viața întocmai ca la individ. Cîți nu repetă această comparație! Și cît de gol nu răsună această figură d-a gata și în capul unora cari o debitează, și în capul multora cari o ascultă! Și de aci încolo deducțiile curg *ad libitum*, dupe trebuințele cauzei, căci o asemănare așa de necondiționată este bogată în consecințe cari de cari mai absurde, mai declamatorii și mai specioase. Așa, d. Maiorescu a ridicat, cu glasul său fericit timbrat, cu dicțiunea sa ovală, cu aerul său serios și magistral, cu gestul său sobru și calculat, întrebarea: un popor care nu a avut răgaz să se dezvolte și să producă nimic cultural nu se aseamănă cu un copil în fașe? Firește că da. Între copil, cu legile sale naturale și fatale de dezvoltare, cu nevoile, trebuințele, instinctele și impresiile sale, și un astfel de popor nu este o perfectă asemănare? Firește că da, a răspuns oratorul,

căci altfel ce s-ar mai alege de vestita formulă: „Un popor ca şi un individ, un individ ca şi un popor...“? Şi d-aci încolo consecinţele vin una după alta, uşor, cu un aer natural, cu un aspect de cea mai perfectă logică din lume. Noi românii ne-am deşteptat la'48; atunci şi ceva mai în urmă ne găseam în epoca de fragedă copilărie ca popor, era dar nenatural să ne înzestrăm cu instituţiuni pe cari popoarele occidentului le-au dobîndit numai în epoca lor de maturitate. Francezii, englezii, germanii, etc. erau maturi şi trebuinţele vîrstei lor corespundeau cu o *constituţiune*, cu libertăţi publice, cu regimul reprezentativ şi parlamentar; dar noi? Noi eram abia în faşe. A ne pune pe noi în condiţiunile de viaţă socială şi politică ca pe un popor matur, ca englezii bunioară, este a amesteca condiţiunile de viaţă ale unui copil de cinci luni cu acelea ale unui om de 40 de ani. Ce s-ar întîmpla cînd copilului de 5 luni, în loc de a-i da ţîţa mumei sau a doicei sau sfîrcul biberonului, i-ai da biftec şi vin, icre negre şi alune prăjite, bere, şampanie sau bragă? Copilul ar degenera şi ar sfîrşi prin a pieri. Acelaşi lucru s-a întîmplat şi cu poporul românesc. Era un popor în faşe şi, în loc de a-l trata ca pe un copil, idiologii şi vizionarii de la'48 l-au tratat ca pe un popor matur, neţinînd seamă de natură şi de legile ei fatale, călcînd peste condiţia decisivă a progresului.

Vom vedea ce temei trebuie să punem pe asemenea teorii şi cari sunt concluziile lor finale; pînă atunci însă fie vorba în treacăt: poporul-copil de 5 luni la'48, pus în condiţiunile de viaţă ale unui popor matur, nu s-a pipernicit, nu a degenerat, nu e ameninţat de stingere lentă, ci merge înainte, se ţine bine, e voinic şi rumen, îi plin de viaţă, regretînd foarte mult că dezminte fără să vrea consacrata dogmă: „un popor ca şi un individ, un individ ca şi un popor...“.

Al doilea argument, acesta de o natură bine hotărîtă, pe care d. Maiorescu îl agită pururea este următorul: prin cercul strimt şi luminos al conştiinţei, ideile nu pot trece decît pe rînd, una cîte una, succesiv şi dupe întîietate ca timp şi ca valoare. În acest cerc

nu pot pătrunde toate o dată, nici chiar două-trei deodată. Celelalte idei, cari nu sunt împinse să treacă prin această mică licărire psihică, rămîn în negura şi haosul memoriei, dormitînd, dormind, odihnindu-se, pînă cînd nu vine un bold senzaţional care să le deştepte şi să le puie în mişcare pentru a porni spre lumina şi farmecul vieţei. Tot aşa se întîmplă şi cu marea conştiinţă a unui popor; ideile nu pot trece mai multe deodată prin punctul ei luminos, ci pe rînd una cîte una. Numai astfel, încetul cu încetul, satisfăcînd legea insuficienţei conştiinţei umane, un popor dobîndeşte posesiune clară de ceea ce a dobîndit el în mersul continuu şi lent al timpului. Şi, fireşte, concluzia d-lui Maiorescu cu aşa mod d-a filozofa se impune: prin conştiinţa poporului românesc nu au trecut toate drepturile şi datoriile lui, toate instituţiunile cu cari a fost el înzestrat atît de repede de marii vizionari de la'48. Şi asupra acestui argument deocamdată fie vorba în treacăt: de ce d. Maiorescu nu stăruie pe lîngă amicii săi politici ca să dea libertatea de fapt poporului românesc în momentele cînd *Constituţiunea* îi dă cuvîntul, şi atunci ar putea vedea dacă prin cercul strimt şi luminos al conştiinţei sale trec sau nu ideile mari, multiple şi generoase pe cari se reazămă tot edificiul nostru politic şi social.

O mică observaţie asupra acestui punt. D. Maiorescu dezvoltă atît de des şi cu atîta poftă acest subiect al cercului strimt conştiinţial, încît este partea cea mai cunoscută de către studenţi a prelegerilor sale. N-avem nimic de zis despre teorie în sine; de fapt însă e ceva de observat în această privinţă. Toţi oamenii mari cari s-au apropiat de Schopenhauer au mărturisit că se simţeau coprinşi de un dezgust de viaţă, de un fel de îndoială obositoare şi de un dezgust fără de obiect adeseori şi întotdauna inexplicabil. Un fenomen asemuitor se întîmplă şi cu d. Maiorescu. D-sa este atît de profund convins de cercul strîmt al conştiinţei încît aceia cari trăiesc în intimitatea d-sale se resimt de această teorie. Sub influenţa şi opresiunea morală a d-lui Maiorescu, cercul conştiinţei lor, strîmt din natură, se micşorează, se închide din ce în ce; raza de

revoluţiune şi de lumină i se strînge necontenit, şi cercul conştiinţei, din mic, se face mai mic şi lumina conştiinţială devine un licăriş, o scînteie, un infinit luminos, pînă cînd, la unii, cercul conştiinţei devine un punct geometric cu desăvîrşire incolor. Şi astfel, de la o teorie inofensivă în sine, d. Maiorescu, abuzînd de ea, a ajuns să producă oameni inconştienţi şi oameni făr de conştiinţă.

Astăzi am expus conferinţa d-lui Maiorescu; mîne o vom discuta mai ales în aplicările ei.

II

Conferinţa de la Ploieşti rezumă pe d. Maiorescu în toate pornirile sale sociale, morale şi politice. Şi e de observat că nu pentru Ploieşti şi din întîmplare a preparat d-sa această conferinţă. Subiectul ei este vechi pentru profesor şi omul politic şi e cîtva timp de cînd a început să se învechească şi pentru publicul cult. Dacă d. Maiorescu ar anunţa vro conferinţă despre darvinism bunioară, să te-aştepţi imediat la cercul strîmt al conştiinţei şi la aplicaţiile *luate*, cum zice d-sa, iar nu imaginate, din viaţa practică. Dacă d. Maiorescu ar anunţa o conferinţă, cu plată sau gratuit, despre *Legile lui Newton*, să te aştepţi să încheie cu o cestiune foarte depărtată de titlul şi subiectul conferinţei, cu repeziciunea progresului nostru şi nepotrivirea instituţiilor noastre cu noi înşine. Aceia cari au avut avantajul şi plăcerea d-a asculta pe d. Maiorescu ca orator politic, ca profesor şi conferenţiar, uşor îşi aduc aminte că au auzit de nenumărate ori şi „cercul strîmt al conştiinţei", şi „artificialitatea instituţiunilor noastre". Un distins profesor ne spunea: „Eu, fiind elevul d-lui Maiorescu la Iaşi în 1865, am avut ocazia d-a-i asculta conferinţa de la Ploieşti din 1892, ş-apoi de la'65 încoa am auzit-o de mai multe ori: în parlament de cinci ori şi de două ori în două conferinţe la Ateneul vechi". Oricum i-ar schimba titlul, conferinţa rămîne aceeaşi: nu se schimbă decît micile detalii şi exemple, fondul rămîne acelaşi.

Cercul strîmt al conştiinţei explică pe filozof şi pe critic; neîncrederea în progresul nostru şi formele lui de stat explică pe omul politic.

*

Să venim la o parte din această conferinţă care a decis de întreaga activitate a unui om cult şi de talent, a unui factor cunoscut în mişcarea noastră intelectuală şi politică. D. Maiorescu, plecînd de la asemănarea necondiţionată a unui popor cu aceea a unui copil, ajunge la concluzia că pentru noi, popor-copil, este nenatural să avem instituţiunile unui popor occidental şi matur. Cît au muncit englezii pentru ca să ajungă la instituţiunile de astăzi? Mai multe secole. Şi care este gradul de cultură la englezi? Extraordinar de mare în raport cu noi. Şi românii, deşteptaţi abia la 1848, să ajungă dintr-un salt la regimul constituţional, reprezentativ şi parlamentar, la libertatea presei şi a cuvîntului fără nici o margine? E tot atît de nenatural şi de vătămător aceasta ca şi cînd ai pune pe un copil din faşe în condiţiunile de viaţă ale unui om în vîrstă sau a unui voinic, tînăr de 30 de ani. Şi răspunderea stării actuale cade asupra generaţiunei de ideologi şi vizionari de la 1848. Curentul liberal şi democratic a pervertit firea unora şi a încurcat ţara într-un sistem de viaţă nenatural şi primejdios.

*

Acest mod de a vedea e vechi, e cunoscut; este modul de a vedea al oricărui conservator şi mai ales al reacţionarilor. „Un popor ca şi un individ..." este o premisă comodă din care poţi trage o nedeterminată serie de argumente contra oricărei idei noi, contra oricărei aspiraţii politice şi sociale, contra oricărei instituţiuni ce se creează sau se poate crea. Şi istoria, cum în genere s-a scris pînă acuma, stă la îndemîna tutulor acelora cari, sub cuvînt că vor progres natural, se opun la orice propăşire a unui popor.

Un lucru ne miră în sistemul d-lui Maiorescu. De ce se va fi oprind d-sa numai la instituțiunile politice cu consecințele sistemului d-sale? Ori este adevărat că un popor în evoluțiunea sa se aseamănă cu dezvoltarea unui copil, ori nu este adevărat. Dacă e adevărat (și noi suntem, dupe d. Maiorescu, un popor-copil), atunci trebuie să nu dăm unui popor fraged nimic din ceea ce a ajuns să dobîndească un popor matur. Poporului în fașe, ca unui copil în fașe, nu trebuie să-i dăm școli primare, nici mai puțin licee și, desigur mai puțin decît orice, facultăți de litere cu catedre de logică, estetică și istoria filozofiei. Este vătămător, în adevăr, să dai biftec unui copil de cinci luni în loc să-i dai laptele mumei sau biberonul, dar tot așa de vătămător este să începi a face geologie, biologie și filozofie unei astfel de gingașe ființe care nu-și respectă scuticile și poala mumei sau a doicei. Dacă dar asemănarea între copil și poporul român-copil este un adevăr adevărat, atunci filozofia, știința și literatura engleză sunt tot atît de vătămătoare poporului-copil ca și libertățile Angliei. Ar trebui să așteptăm secole pentru ca progresul să-l facem numai prin noi înșine, să nu înprumutăm nimic din ce nu am dovedit și descoperit noi. Numai astfel se poate satisface legea maioresciană a progresului. Agricultura noastră nu a ajuns la vîrsta și perfecțiunea aceleia din Anglia, deci plugul universal este vătămător agriculturei noastre. Inițiativa privată pînă la'84 nu ajunsese să simță nevoie d-a crea industrii ca în Anglia, unde forțele industriale s-au dezvoltat de secole, deci aceia cari prin protecțiunea statului și prin legi speciale au creat un început de industrie națională au comis un mare rău aruncînd pe un popor-copil pe calea popoarelor mature. Ca un popor în fașe, noi nu ne putem ridica la idei și concepțiuni generale, deci rău face d. Maiorescu cînd ține conferințe despre „cercul strîmt al conștiinței" sau despre teoria apriorității kantiane. În orice caz, dacă d. Maiorescu ne acordă ca popor cel puțin vîrsta de 6—7 ani, nu ar trebui să ne preocupăm decît de organizarea claselor primare și atîta tot. Noi însă, în loc să împărtășim sistemul natural al d-lui Maiorescu, am deschis granițele tuturor ideilor mari ale timpului, și

ceea ce este și mai revoltător e faptul că ideile Occidentului plutesc în aer ca și microbii asiatici și vin la noi chiar fără voia noastră, ca bătute de vînturi, devastînd tot în calea lor, ca și microbii holerei și ai ciumei de odinioară. Scurt, noi românii, cari n-am inventat praful de pușcă, ne armăm cu pușca Mannlicher, pușcă cu repetiție și praf fără fum. Rău și fără cale. Nu se respectă condiția maioresciană a progresului; forțăm progresul; facem salturi; și natura nu admite salturi; noi ar fi trebuit să continuăm firul istoric încet-încet să nu ne lăsăm în voia revoluțiunilor artificiale, provocate de cîteva capete de vizionari cari nu și-au dat seama de vîrsta poporului românesc. Cine pîn la oarecare punt se apropie de legea progresului solid, sigur și natural, sunt turcii. O singură dată au greșit să facă nu salt, creîndu-și parlament, și au revenit la sistemul potrivit cu vîrsta lor, cu starea lor, *la regimul ulemalelor*. La ei nu încape critică, filozofie și artă; ei nu sunt ajunși la vîrsta d-a digera și asimila vastul progres al Occidentului, și de aceea oamenii lor de stat dovedesc că înțeleg profund progresul, ca și d. Maiorescu, neviolentîndu-l și așteptînd ca poporul să se prepare, încet-încet, pentru ideile mari ale Occidentului civilizat.

Iacă unde d. Maiorescu este forțat să ajungă, dacă este convins că poporul „românesc se aseamănă cu un copil în fașe, dacă este convins că «un popor ca și un individ, un individ ca și un popor...»".

Dar vom vedea de ce d. Maiorescu se oprește numai asupra instituțiunilor noastre politice.

III

Primul nostru articol, în care rezumam conferința d-lui Maiorescu, a avut darul d-a scoate pe onor. profesor din obicinuita sa liniște. În numărul de astăzi al *Constituționalului* ne formulează un răspuns în care se observă formele urbane pînă către sfîrșit; la sfîrșit însă, vorba românului, d. Maiorescu își dă în petec. Onor. profesor face o deosebire mare între arta politicei

și arta literaturei; și, după ce expune ce preparație se cere unui om politic și unui literat după d-sa, încheie prin a afirma că adversarul d-sale din *Voința națională*, amestecînd literatura în politică și politica în literatură, face o literatură contestabilă și o politică detestabilă. În privința literaturei nu avem de observat nimic, căci d. Maiorescu are dreptul, ca orice critic, d-a contesta orice bucată literară sub orice formă ar apărea ea. E însă ceva de constatat în mijloacele de luptă ale d-lui Maiorescu. D-sa a expus de mai multe ori doctrina că un literat, un artist nu poate fi critic. Cu alte cuvinte, d. Maiorescu voiește să rămîie stăpîn pe situație pe calea contestațiunei. D-sa însă astăzi își întinde și mai departe doctrina. Un literat nu poate face, nu trebuie să facă politică. Lucrul se explică ușor. Cînd literatul genează pe critic, literatul nu are dreptul de a face critică. Cînd literatul genează pe omul politic, literatul nu are chemare de a face politică. Pe calea aceasta destul de comodă, d. Maiorescu va tăgădui literatului d-a pleda în ziua cînd îl va jena înaintea justiției. Și toate acestea onor. profesor le debitează cu cel mai serios aer din lume.

Întrucît privește politica detestabilă, nu avem alt nimic de observat decît mărturisirea că noi nu ținem la aprobarea adversarilor, ba mai mult, dacă dezaprobarea lor ne lasă liniștiți, aprobarea lor ne-ar pune pe gînduri.

Un singur lucru ne miră în răspunsul d-lui Maiorescu. În ce parte a articolului nostru a văzut d-sa o *bîrfire* a d-sale? A bîrfi pe cineva este grav și bîrfirea este și trebuie să fie odioasă pentru orice om cult și orice om de omenie. D. Maiorescu își dă seama foarte bine de valoarea cuvintelor, iacă de ce nu înțelegem pentru ce aplică un cuvînt de o așa de mare gravitate în fața unui adversar care păstrează forma cea mai corectă, din punctul de vedere al discuției și al urbanității. Înțelegem că articolul nostru să nu fi plăcut d-lui Maiorescu, dar aceasta nu-i dă drept d-a amesteca valoarea cuvintelor în scop d-a se apăra evitînd o discuție serioasă și cuviincioasă.

Acestea zise, să trecem la subiectul nostru.

*

Dacă progresul nostru, repede și prin salturi, este vătămător, ar trebui ca d. Maiorescu să se ridice nu numai împotriva instituțiunilor noastre politice, ci și împotriva tutulor celorlalte instituțiuni pe cari le-a adus, obligîndu-ne d-a le înființa. Ce e drept, odinioară d. Maiorescu era mai consecinte cînd se opunea la înmulțirea școalelor sub cuvînt că mai întîi trebuie să avem profesori și apoi școli, punînd din nou problema glumeață: ce a fost la început, oul sau găina? În conferința de la Ploiești însă, d. Maiorescu s-a oprit numai la critica liberalismului și a democratismului nostru, simțind, desigur, absurdul la care l-ar duce mai departe sistemul d-sale filozofic și social. Ș-apoi d. Maiorescu, fiind unul din cei mai dibaci artiști în ale succesului, evită întotdauna d-a-și spune acele convingeri cari ar împuțina aplauzele.

D-sa a zis: eram un popor în fașe la'48, suntem astăzi un popor-copil, cum dar ne-ar folosi nouă niște instituțiuni pe cari popoarele mature și le-au dobîndit dupe secole de luptă. *Un popor ca și un individ, un individ ca și un popor...!* Libertatea cuvîntului, libertatea condeiului, regimul parlamentar și reprezentativ sunt bune la popoarele mature, la noi însă sunt nenaturale, sunt deci vătămătoare. Ideologii de la'48 au venit cu ideile Occidentului și nu au văzut că noi eram niște copii ai Orientului. E de regretat însă că d. Maiorescu se mulțumește numai cu partea negativă a sistemului său. Ar trebui să ne spuie cari ar fi instituțiunile bune și naturale pentru poporul romănesc?

Între România veche și România modernă sunt în adevăr multe și enorme deosebiri. Occidentul dobîndise *egalitatea înaintea legilor*. Ideologii, vizionarii de la'48 au ridicat drapelul acestui mare și sfînt principiu. Ce, crede conferențiarul de la Ploiești și profesorul universitar că egalitatea înaintea legilor a fost, este și va fi vătămător pentru români? Ca consecință a acestui mare principiu a fost desființarea claselor, *a boieriilor*.

Ce, crede d. Maiorescu că desfiinţarea boieriilor a fost un rău pentru România? Înainte de revoluţiunea cea mare din Franţa erau 25 de milioane cari munceau în cea mai mare ticăloşie umană pentru a îngrăşa 100.000 de nobili, pentru a-i îmbrăca în catifea şi brodării, pentru a le pune pinteni de argint şi a le cizela mînerile spadelor în aur, pentru a le procura spectacole şi mese, plăceri şi visuri fericite. Ce, crede filozoful schopenhaurian că poporul francez a pierdut dezrobindu-şi munca, viaţa şi conştiinţa? A mai discuta astăzi, fie chiar cu d. Maiorescu, că egalitatea înaintea legilor şi desfiinţarea boieriilor au fost sau nu folositoare românilor este, fără îndoială, un lucru absurd. A fi ceea ce meriţi să fii, a avea ceea ce meriţi să ai, a ocupa locul în societate pe care munca şi talentul ţi-l fac sunt nişte drepturi pe cari omenirea le-a dobîndit pentru toţi împotriva a cîtorva şi nu o glumă filozofică debitată în serios, să poată ameţi buna pricepere a oamenilor. Şi dacă instituţiunea boieriilor nu ar fi fost desfiinţată de *ideologii* de la'48, d-l Maiorescu, cel mult, ar fi lucrat astăzi într-o cancelarie pentru ca locul d-sale în politică şi în minister să-l ocupe cine ştie ce Căciulă Mare. Şi ţara nu s-ar fi ales numai cu pierderea d-lui Maiorescu, ci cu pierderea tutulor acelora cari au făcut şi vor face mărirea şi gloria ei.

Ciuda însă cea mare a omului politic e pe libertăţile publice şi pe regimul parlamentar şi reprezentativ. Pentru acestea, dupe d-sa, nu eram preparaţi de loc şi deci nu ne pot folosi, ci e natural să ne vatăme. De mult s-a zis de spiritele reacţionarilor că instituţiunile noastre sunt ca nişte veştminte largi în cari România. se împiedică în mersul ei. D-l Maiorescu împărtăşaşte această credinţă şi, ca un om cult, o prezintă sub o formă mai gîndită, sub un aspect mai filozofic.

De fapt d. Maiorescu n-are de ce să fie jenat în tendinţele sale de aceste instituţiuni. Regimul amicilor săi politici de fapt a desfiinţat aceste instituţiuni. Cînd laşi libertatea cuvîntului, libertatea presei şi ridici libertatea alegerilor, cele dîntîi libertăţi nu mai au nici o valoare, nici un rol. Libertatea cuvîntului şi a presei nu sunt decît nişte mijloace puse în serviciul

libertăţei capitale, a libertăţei alegerilor. Cuvîntul şi presa prepară opinia publică, prepară terenul luptei, ridică curentele mari, libertatea alegerilor este singura libertate care hotărăşte de drepturile şi de voinţa unui popor. Cînd dar îi ridici această libertate, cuvîntul şi presa devin indiferente. Regimul reprezentativ este înlocuit cu bunul plac al cîtorva miniştri, dacă nu a unuia singur, şi parlamentul este de fapt înlocuit cu o majoritate numită, iar nu aleasă, numită din poruncă şi scoasă prin corupţiune şi oroare. Şi, de fapt, noi de patru ani de zile avem libertatea cuvîntului, avem libertatea presei, dar ni s-a răpit libertatea alegerilor, încît acel regim parlamentar şi reprezentativ de care se plînge d. Maiorescu nu mai există. Regele şi dorobanţul, regele şi Catargiu sau dorobanţul şi Lahovari, primul ministru şi bîta, traista cu grăunţe şi teroarea, iacă regimul actual sub diferitele sale formule şi etichete. De ce se mai plînge d. Maiorescu? Idealul său este exclus din *Constituţie*, dar este pus în practică. Vesmintele României sunt atît de strîmtate, încît i-au plesnit în spinare, o strînge la încheieturi şi o strînge de gît. Unde mai sunt acele vestminte largi în cari, Doamne fereşte, s-ar fi putut împiedica? Cînd la putere se află teoreticiani ca d. Maiorescu şi croitori ca d-nii Catargiu şi Lahovari, să fie pe pace conferenţiarul de la Ploieşti că România nu mai suferă de nişte instituţiuni prea liberale şi prea democratice.

Cu toate acestea d. Maiorescu trebuie să aibă vreun motiv care-l face să încerce a prepara spiritul public cu teorii ca cele expuse la Ploieşti. Aci începe misterul şi încetează deocamdată discuţia. Lucrul însă n-ar fi de mirare ca d. Maiorescu să se facă campionul viitoarelor legi pe cari le prepară miniştrii m.-sale regelui.

*

O singură observaţie şi voi încheia.

D. Maiorescu pune astfel problema: eram un popor în faşe, suntem un popor-copil, nu am fost şi nu suntem preparaţi pentru instituţiunile noastre liberale şi democratice. Ar fi bun d. Maiorescu să ne spuie întru ce

poporul francez de la finele secolului la XVIII-lea era mai preparat decît noi la'48 pentru instituțiunile de la începutul secolului al XIX-lea? Poporul francez nu știa mai multă carte atunci decît la noi la'48, nu citise mai mult și nici nu avusese de secole un regim parlamentar și reprezentativ care să se dezvolte treptat-treptat cu scurgerea lentă a timpului. Ar fi bun d. Maiorescu să ne spuie întru ce poporul prusian era mai preparat înainte de'48 pentru libertățile publice decît noi. Dar afară de Anglia, a căreia dezvoltare e izolată, d. Maiorescu nu va găsi un singur exemplu de popor care să fi luptat de secole *anume pentru instituțiunile moderne*.

*

D. Maiorescu, cînd se află între partide, nu știe ce culoare politică are; cînd se află la putere, e de culoarea acelora cari dețin real puterea; pe catedră însă d-sa a fost pururea un reacționar.

E de regretat că d-sa amestecă seninătatea logicei și istoria filozofiei cu tendințele sale politice. Studenții Universității sunt liberi să facă politică, profesorii universitari însă ar trebui să înțeleagă că pe catedră nu le este permis politica.

SE DUC ACEIA...

Se duc aceia cari din două provincii umilite înlăuntru și în voia celor d-afară au făcut o patrie mare, ridicînd un popor demn de viață în rîndul celorlalte popoare libere din Europa.

Obosiți de lupte seculare pentru ei și pentru civilizațiunea celorlalți, românii, fură lăsați un secol și jumătate în voia soartei și la bunul plac al invaziunilor de peste Nistru și de peste Dunăre. Energia limitată a unui popor generos fu sleită într-un moment, după atîta sînge vărsat cu o profuzie și cu un eroism demn de respectul și de admirațiunea lumei întregi. Dupe niște lupte de titani, românii de pretutindenea căzură sub greutatea gloriei lor și sub intrigile odioase pentru domnie. Oriunde există un petec de pămînt românesc, el a fost apărat și plămădit cu sîngele apărătorilor. Și pe cînd aiurea în Europa patriile se făceau și se desfăceau dupe coroane, luptele noastre s-au dat numai pentru apărarea neamului, a limbei și a legei pămîntului. La noi conștiința de patrie a fost mai veche decît la multe popoare și numai această conștiință a fost cauza care ne-a glorificat prin arme și ne-a ținut stăpîni acolo unde ne-am zămislit ca popor, acolo unde am fost puși ca brîu de apărare al Imperiului roman. Românii nici nu s-au întins, nici nu s-au micșorat prin schimbările de familii domnitoare; și oricare în luptele pentru domnie învingea, patria rămînea aceeași căci coroana se da

după ea, iară nu ea după coroană. În tot trecutul nostru nu s-a pomenit un fenomen ca vreuna din țările române să fie moștenite de un suveran strein și domnitor peste altă țară și nici ele nu au moștenit alte popoare prin drepturile divine sau umane ale voievozilor lor. Luptele noastre nu au fost decît pentru apărarea patriei, și aceste lupte crîncene și eroice au durat neostiat 17 secole. Și, apărîndu-ne pe noi, am apărat creștinătatea, am apărat Occidentul, care, de cîte ori s-a izbit cu armiile musulmane, a fost învins și coprins de teroare.

Dar dupe atîtea dureroase lăsări de sînge am căzut de oboseală și de intrigile netrebnice ale boierilor și streinilor cari se strecuraseră ca niște picături de otravă în boieriile țărilor române. Un secol și jumătate ne-am întrerupt firul istoric; un secol și jumătate am stat din mers, și Europa, pe care o salvaserăm, părea a nu mai ști nimic despre noi.

Guvernați de străini, cu un stat strein și covîrșitor dasupra noastră, cu o limbă pe care nu o înțelegeam în casta dirigentă, orfani de drepturi și copleșiți de datorii, batjocoriți și jefuiți de aceia cari trebuiau să ne respecte și să ne apere, fără carte și fără speranță, astfel găsi poporul românesc marea generațiune de la'48.

Și acestei generațiuni căzu lotul istoric cel mai greu și cel mai mare din cîte a avut vreodată o generațiune de oameni, de eroi, de martiri și de apostoli. Trebuia să redăștepte conștiința noastră amețită, trebuia să ne ridice la luptele mari din trecut, trebuia să ne cucerească drepturile pierdute, trebuia să ne întemeieze și să ne unească în mijlocul unor împărății avide de a ne coprinde, trebuia să realizeze ceea ce nici o generațiune nu izbutise a face: trebuia să ne unească cînd eram aproape de pieire, pe noi cari nu ne unise gloria armelor și mărirea de odinioară. Și această generațiune, de care o parte din beneficiatorii ei au impietatea d-a rîde, și-a împlinit pînă la isprăvit extraordinara ei misiune. Generațiunea de la'48 a trecut dincolo de speranțele ei și ale poporului românesc. A redeșteptat un popor unit, l-au înzestrat cu instituțiunile mari ale Occidentului, l-a pus în rîndul celorlalte popoare civilizate, a fundat o dinastie și, tocmai cînd părea că misiunea ei este împlinită, a

dobîndit independința și regalitatea, avînd geniala încredere în eroismul românilor, și a preschimbat fața țărei, creînd o Românie modernă.

Ceea ce a făcut această generațiune e mai mult decît ceea ce au făcut marii lor contimporani în Italia. În Italia, ideea unirei dura de secole și încă de multe secole. Idealul lui Dante trecuse din generațiune în generațiune, și marele număr de publiciști, de istorici și de poeți continuau acest ideal de o singură Italie și de o Italie a italienilor. Ș-apoi pămîntul clasic era plin de centre de cultură veche și glorioasă. Pisa, Florența, Veneția și Roma erau școlile lumei și din geniul acestor cetăți Europa renăscuse din barbaria în care născuse. Și cînd a venit epoca revoluțiunilor naționale, unirea morală a Italiei era de mult făcută.

Generațiunea noastră de la '48 însă a făcut ea tot numai prin ea, prin jertfa și geniul ei. Școala lui Cavour nu trebuia să se consume pentru a da lumină: lumina se aprinsese în Italia din secolul al XIV-lea; generațiunea de la'48 trebuia să aprinză ea torța poporului românesc. Școala lui Cavour nu avea nevoie d-a forma conștiința unei Italii mari: poeții Italici de mult creaseră această conștiință. Generațiunea noastră de la'48 trebuia să arunce pentru prima oară alarma că românii sunt și trebuie să fie un singur popor. Generațiunea lui Cavour, oriunde-și arunca privirile în Europa, vedea amici și admiratori ai Italiei. Generațiunea de la '48 nu putea vedea peste granițe decît dușmani pregătiți d-a ne distruge după ce ne îngenucheaseră.

Și, cu toate acestea, pleiada noastră în frunte cu Brătienii, cu Rosetti, cu Goleștii, cu Kogălnicenii, cu Bălceștii, cu Negrii, au repurtat aceleași victorii naționale ca și generațiunea lui Cavour, au realizat același ideal, au creat un popor cu drept de viață și forțe vii de propășire. Nici exilul, nici temnițele, nici temerea morței nu au năbușit în ei sfînta misiune de care erau agitați.

Și aceia cari au operat asemenea minuni se duc, și se duc în timpuri grele, privind pentru ultima oară o situațiune tristă, creiată de ambițiuni vinovate la unii, inconștiente la alții. Într-un singur an țara a

pierdut pe Ion Brătianu, pe Mihail Kogălniceanu, pe Dumitru Brătianu. Din doliu în doliu.

În lungul șir de dureri, țara și liberalismul nu au decît o singură mîngîiere: ei se duc, dar în urma lor rămîne o operă de titani și o școală nepieritoare, a căreia doctrină se rezumă în: patrie și libertate.

Torța pe care au aprins-o ei au trecut-o din mînă în în mînă, și astăzi o lasă în mînele acelora în cari au transmis marele lor ideal.

O LĂMURIRE

În ziarul *Lupta*, numărul de ieri, la rubrica informațiilor, se afirmă că eu aș fi hotărît să colaborez la o revistă literară ce va apare, ajutată de o subvențiune a Ministerului de Culte și Instrucție Publică.

Numele colaboratorilor, printre cari mă pun confrații de la *Lupta*, mă onorează; faptul este însă cu desăvîrșire inexact.

Nu fundez și nici nu m-am legat a colabora la vro revistă ce s-ar subvenționa de ministrul Cultelor și al Instrucției Publice.

Am scris la *Revista nouă* de sub direcțiunea ilustrului nostru savant și publicist d. B. P. Hașdeu. Și cînd timpul, ocupațiile și nevoile mă vor îngădui să fac vreo lucrare literară, la *Revista nouă* aș da-o spre publicare, însă nu într-altă parte.

Întrucît privește avantajele despre cari vorbește *Lupta*, n-am de răspuns decît: cu literatura nu am alergat dupe avantaje sunătoare și nici avantajele după mine. Amărăciuni, da, foloase nu. Oarecare sinceră simpatie din partea tinerimei și multe și calculate atacuri din partea zeilor, semizeilor și eroilor direcțiunilor noi și îmbătrînite.

Dacă e vorba însă de amicii mei Vlahuță și Caragiale... ce „batjocoră“ ar fi ca asemenea oameni să fie răsplătiți pentru talentul și jertfa pe care o fac ei spre onoarea țărei și ridicarea literaturei noastre ! E de mirare

că *Lupta* s-a oprit numai aci. Acești valoroși artiști ar trebui osîndiți la muncă silnică sau, cel puțin, exilați!

Lupta ar mai înțelege ca ministrul de culte și instrucțiune publică să încurajeze articole privitoare la diferendul cu s-tul Sinod, dar drame, comedii și novele de Caragiale, dar poezii de Vlahuță... iaca ceea ce ar fi o risipă și o „batjocoră".

Și să nu se uite că confrații de la *Lupta* sunt radicali și *înaintați!*

DON RODRIGO

„Pruebe la lanza quién probó la espada".

O afacere de onoare! *Cidul* timpurilor moderne a ridicat-o în România. Vineri dupe-amiază, doi cavaleri intrară în redacție. Prima cerere a lor fu d-a rectifica cele scrise de noi acum 10 zile despre marea figură a onorabilului senator Ștefan Boranesco.

Veneau pentru tatăl în numele fiului.

Răspunsul meu a fost: faptele glorioase ale nobilului senator sunt constatate judecătorește și rectificare nu e posibil.

Atunci cavalerii au tras spada.

Am constituit martori pe amicii mei d.d. Șt. Sihleanu și N. Albu. Martorii mei, punîndu-se în raport cu cavalerii fiului tatălui, au declarat și consemnat într-un proces-verbal că eu nu trebuie să ies pe teren, deoarece pot dovedi tot ce am afirmat despre onorabilul tory Ștefan Boranesco.

Dumineca și lunea sunt absolut ocupat cu lecția mea de la Universitate. Nu citisem nici un ziar. Ieri pe la unu eram ocupat cu rînduirea cîtorva notițe literare, cînd un amic intră rîzînd cu *Timpul* în mînă. „Citește!", îmi zise el. Am citit și i-am răspuns: „Mîne, azi sunt ocupat cu o afacere de onoare!".

Azi-noapte m-am visat în evul mediu și m-am trezit strigînd: „Zeaua, scutul, lancea și cursierul!"

Văzusem cercul luptei, înconjurat de nobili castelani. Sîngele trebuia să curgă pentru o batistă parfumată

de o senioră brună cu ochi scînteietori. Dar dupe ce m-am frecat la ochi, evul mediu dispăruse în umbrele adînci ale trecutului.

Aveam o afacere, dar nici cavalerească, nici de onoare. Afacerea tatălui și a fiului. A fiului pentru tatăl, a tatălui pentru fiul. Nu lipsea din această afacere decît sfîntul duh.

În adevăr, ce vroiește fiul carele purcede în numele tatălui? Să rectific cele ce am afirmat despre imaculatul său părinte? Și ce să rectific? Că, fiind fost director al Casei de lichidare a bonurilor rurale, sub direcția sa s-au inventat moșii fictive, s-au emis bonuri și s-au încasat? Dar acest fapt este absolut adevărat, deci rectificarea nu este posibilă, nu este permisă. Ce să rectific? Că onor tory Ștefan Boranesco a fost închis din cauza acestei afaceri glorioase? Dar acest fapt este absolut adevărat, deci rectificarea nu este posibilă, nici permisă. Și ce să mai rectific? Că onor tory a fost condamnat la despăgubiri pentru fraudele și furturile comise la Casa de lichidare? Dar și acest fapt este absolut adevărat, deci nici aci nu încape vro rectificare.

Dacă în afacerea *tatălui* și a *fiului* s-ar fi amestecat și *sfîntul duh*, fiul și-ar fi adus aminte de un proverb românesc: „Să nu-ți răscolești...". Lipsind însă sfîntul duh, fiul a răscolit ceea ce nu trebuia răscolit. E o chestie de gust și asupra acestui punt ar trebui să fie cineva bolnav pentru ca să se apuce la încercare cu *fiul*.

Dar fiul intră în amănunte pentru a salva pe tatăl. Se vede că trăim într-un timp cînd se refac virginitățile pierdute!

Un Aslan oarecare a fost condamnat și pentru el a plătit onor tory Ștefan Boranesco. Ciudat! Fiul nu cunoaște patimele tatălui.

Dar imaculatul părinte a fost condamnat, după ce făcuse închisoarea, de către Tribunal și la amenda de 1.000 de lei pe lîngă despăgubirile civile. A fost dar condamnat corecționalicește, ca personal vinovat, nu numai ca răspunzător de gestiunea subalternilor săi. Și cum a scăpat la curte de condica penală! A invocat prescripția!

Iacă faptele.

Dar insulta și calomnia unde sunt? În articolul meu? Dacă, spuind *adevărul*, poți calomnia și insulta, în acest caz nu ar fi *falit fraudulos* care să nu **strige**: „M-ai calomniat prin presă"cînd ai pomeni de onorabilul său faliment, nu ar fi pungaș, escroc și asasin care să nu-ți ceară reparațiune prin arme în caz cînd i-ai imputa pungășia, escrocheria și asasinatul constatate judecătorește. Și cea mai logică consecință a acestei nobile teorii ar fi: o sală de arme la Văcărești, pentru ca deținuții să iasă din acest pension preparați față de judecătorii cari i-au condamnat.

Eu sunt destul de *laș* pentru a nu împărtăși noua teorie a „elitei sociale". Și declar că niciodată nu voi rectifica sentințele judecătorești și nici nu voi încăleca cursierul pentru a mă bate pe cîmpul de *onoare* cu aceia cari vor să-și spele păcatele comise cu lancea sau cu spada. Pînă la această abnegațiune eroică nu pot să mă ridic.

Dar este un alt domn care-mi strigă că am pierdut onoarea fiindcă nu m-am bătut pentru a dovedi și prin arme ceea ce judecătorește este absolut dovedit.

Cînd cineva mi-ar striga: „Domnule, ai pierdut batista!", m-aș uita îndărăt, fără a mă întreba cine mi-a strigat. În chestie de onoare e altceva! Onoarea nu se pierde ca o batistă. Și de aceea, cunoscînd glasul celui care-mi strigă: „Ai pierdut onoarea", nici nu-mi întorc capul. Cel mult pot să răspunz în treacăt: onoarea se pierde bunioară furînd, delapidînd, abuzînd de încrederea cuiva și fiind distituit din vro funcțiune de stat pentru asemenea păcate.

Ce copilărie!

Văz și scena din familia medievală a nobilului senior. Don Diego Lainez, după opt zile de chibzuire, își cheamă pe fiul său Don Rodrigo și, citindu-i *Voința națională*, exclamă: „Și nu este prima palmă!". Rodrigo strigă: „Cum?" Numai atît și fidelușul Rodrigo ia proporții gigantești. Iar bătrînul îl anima: „Pruebe la lanza quién probó la espada!". „Încearcă lancea după triumful spadei!" Și mai departe senatorul Don

Diego: „Să ridici nobila casă care a fost sprijinul a atîtor regi de Castilia !". Şi dupe ce Rodrigo s-a prezentat înaintea lui Don Diego cu articolul din *Timpul*, scena a atins culmea emoţiunei; tatăl şi fiul, plîngînd de bucurie, n-au exclamat decît: „Hijo !". — „Padre !". — „Fiul meu !" — „Tată !"

Onoarea e salvată ! Dosarele justiţiei nu mai există. Don Diego nu a stat în puşcărie. Tribunalul nu l-a condamnat corecţionaliceşte. La curte nu s-a invocat prescripţia. Don Diego e omul cel mai potrivit ca să supravegheze averea statului. Don Diego e cel mai fain administrator al banilor publici. Nobleţea casei este salvată. Cocoşelul lui Don Diego este un adevărat Cid !

E ridicul din cale-afară.

Don Rodrigo a înghiţit multe fără să spuie nimărui. Şi de astădată Don Rodrigo să tacă şi să înghită.

O! bată-i sănătatea de copii !...

D. HAŞDEU

Zilele acestea *Lupta* a publicat un articol de senzaţie pentru acei cari se ocupă şi se preocupă de literatura noastră. În acest articol, *Lupta* anunţa că ilustrul nostru istoric, filolog şi literat d. Haşdeu a dat mîna cu d. Maiorescu în scop de a crea o societate a oamenilor de litere. Fireşte că, pentru cine n-a uitat lupta mare şi aproape fără armistiţiu ce d. Haşdeu a dus-o contra aşa-zisei „direcţia nouă", o asemenea ştire n-a putut fi primită fără o serioasă îndoială.

Asaltul cel din urmă pe care d. Haşdeu l-a dat confrăţiei de la *Convorbiri literare* n-a fost nici mai puţin triumfător nici de altă natură ca cele de mai nainte. Aşa fiind, o pace literară a d-lui Haşdeu cu d. Maiorescu ar însemna depunerea armelor din partea învingătorului pentru a se ridica trofeul învinsului.

Dar nu generozitatea d-lui Haşdeu s-ar opune la o astfel de pace, ci deosebirea profundă între modul lor de a fi fost şi de a fi în literatură. D. Maiorescu s-a folosit mult de literatură şi d.Haşdeu a adus foloase mari literaturei. De aci deosebirea enormă între unul şi cellalt, deosebire pe care timpul a adîncit-o necontenit. Între unul şi cellalt prăpastia s-a căscat atît, încît mîna unuia nu se mai poate atinge d-a celuilalt, chiar dacă într-un moment de iluzie ei ar vroi să fundeze pe o prăpastie o societate menită d-a se scunfunda din prima zi.

Dar, în sfîrşit, indiferent de orice consideraţie, noi suntem în poziţie d-a afirma că *Lupta* a fost indusă în eroare.

Pacea pe tărîmul literar între d. Haşdeu şi d. Maiorescu nu s-a făcut şi nu se va face.

SIRE,

Vîrfurile celor mai înalţi munţi sunt acoperite cu ceaţă şi cu nori; şi soarele, de multe ori, cu razele lui strălucitoare şi fierbinţi, nu izbuteşte să străbată şi să risipească misterele înălţimilor. Farmec, frumuseţe şi maiestate în zadar dorite de călători; ele nu se arată, ci cer jertfa îndrăzneţilor turişti, pentru ca apoi să-şi desfacă un ceas, două, gigantica grupare de culmi troienite şi purpurate de o lumină feerică. Şi sus sunt abise misterioase cari atrag şi sorb, ca şi jos în adîncimile fără fund.

Pentru capetele obicinuite abisele sunt jos; pentru capetele sucite, abisele sunt sus.

Sire, pentru noi, muritorii de gloată, înălţimea tronului este vertiginoasă şi d-apururi înecată într-un mister nepătruns.

Dar din culmile giganţilor de granit se pornesc la vale puhoaiele cari răstoarnă copaci bătrîni şi atunci mirmidonii de pe şosea încep a bănui cam ce luptă de elemente s-a petrecut acolo unde ochiul lor n-a putut pătrunde.

Arareori ne este dat să bănuim cam ce s-a petrecut la înălţimea tronului, dupe curentele cari cad la vale şi se duc de străbat toate păturile sociale cari se emoţionează de fenomenele frămîntărilor politice.

Dar şi în acest caz, sire, cîtă deosebire de impresiuni, de gînduri şi judecată în acei cari se resimt de

fiorul fenomenelor de sus! Cîţi nu se emoţionează, cîţi nu dau din cap, cîţi nu se bucură, cîţi nu se întristează, cîţi nu strigă crezînd că au înţeles şi cîţi, înţelegînd, nu tac, prinşi de o tăcere plină de înţeles şi de devotament pentru binele de sus şi de jos! Şi ceea ce uneori se prea poate e ca nimeni să nu-şi dea seama de sus pînă jos, căci, sire, istoria e plină de probleme şi tot aşa va rămîne şi de aci înainte.

Sunt însă porniri de la înălţimea tronului în faţa cărora lumea s-a obişnuit a nu mai ezita. Fenomene uşoare, aşa părînd cel puţin, în faţa cărora omului îi e ruşine d-a nu le pricepe.

Astfel, sire, clemenţa m.-voastre niciodată n-a părut o problemă pentru marea mulţime a oamenilor pasionaţi de politică. Obicinuiţi să priceapă iertarea celor deopotrivă lor, cred bucuros că pricep întotdauna clemenţa regală. Pe cîţi n-am auzit: „Regele a rîs, regele era vesel!". Raţionament vulgar, banal, care se întinde şi asupra aspectului regal. Şi cu toate acestea următoarea paradoxă poate uneori să coprinză un adevăr: „Regele a rîs, regele era trist".

„Regele a graţiat, regele a fost clement". Iacă un nou raţionament vulgar, ca şi cel de mai sus, şi cu toate acestea, sire, sunt convins că m.-voastră nu veţi crede pe prea supusul şi prea plecatul servitor care vă cere iertare de a vă scri, nu-l veţi crede cel mai naiv dintre supuşii m.-voastre dacă ar raţiona uneori astfel: „Regele a graţiat, regele n-a fost clement".

Sire, eu nu pui la îndoială clemenţa m.-voastre. Ar fi să cutez a atinge cele mai sfinte emoţiuni pe cari un suveran le poate avea. Mila supuşilor voştri poate puţin şi de aceea valoarea ei nici poate fi considerată ca începutul clemenţei unui suveran. Mila noastră poate ajuta, clemeţa m.-voastre poate da viaţă şi reda uneori o mulţime de cetăţeni liberi cetăţei zguduite.

Noi ştim că clemenţa m.-voastre s-a întins ca o binefacere supremă peste nenumăraţi vinovaţi şi nimeni nu a îndrăznit să cîrtească împotriva milei regeşti.

Aţi graţiat, maiestate, pe furi şi pe asasini cari au dus cu zmerenie şi cu pocăinţă o parte din osînda lor. Acum, de curînd, clemenţa voastră s-a întins asupra

tutulor celor vinovaţi politiceşte şi erau cam multe de iertat, căci multe alegeri generale au făcut miniştrii m.-voastre. Aţi graţiat pe cei cari au avut necuviinţa d-a vă fluiera. Aţi graţiat pe cei cari s-au înşelat de geamuri şi au spart geamurile palatului. Clemenţa m.-voastre a fost covîrşitoare cînd aţi binevoit a decora pe unii şi înălţa pe alţii, crezînd că se vor pocăi sub îndurarea voastră supraumană de păcatele lor omeneşti. Şi cînd asasinatul devenise arma de luptă a unei facţiuni politice, m.-voastră aţi dat dovadă de o supremă clemenţă. Aţi considerat că este nebun pe acela care trăsese cu puşca pe fereastra bibliotecei în care m.-voastră se dă la lungi şi profunde meditaţiuni. N-aţi zis că facţiunile se servesc de nebuni; n-aţi vroit a lega acest odios atentat de şirul celor de mai nainte; nu v-aţi întrebat al cui ecou era nebunia. V-aţi gîndit, poate, că, atunci cînd facţiunile pun mîna pe putere, partidele trec în opoziţiune şi că demonstraţiunile partidelor nu produc ecouri în nebuni. Şi aţi fost clement cu cel care luase în serios, neştiind ce face, cele din urmă clamori ale unor oameni cari ştiau ce vor. Aţi fost bun, blînd, clement. Aţi iertat. Regele Italiei dăduse de curînd un exemplu şi fratele său de pe tronul României a dat un al doilea.

Sire, clemenţa regilor cu cei mici are ceva de divin în ea însăşi. Nu ştiu bine în care dramaturg antic un personaj imploră astfel pe Jupiter: „Tu prea eşti mare şi eu prea mic ca să nu mă ierţi". Şi Jupiter îi ascultă rugăciunea.

Dar cu cei mari, sire, clemenţa regală se schimbă; are alt aspect; e mai greu de înţeles; pare că-şi schimbă natura; mila devine inexplicabilă; efectele ei se încarcă de mister în imaginaţia multora; partea umană dispare; înaltele prerogative nu au dedesubtul lor resortul emoţiunei care le pune în mişcare, clemenţa e rece, nemotivată pentru unii, prea motivată pentru alţii; şi, în loc de acea îndurare caldă de care se resimte oricine cînd cei mici sunt graţiaţi, clemenţa regală are aerul unui calcul.

Cînd de clemenţa m.-voastre s-a grăbit a se bucura un minister izbit de votul de blam al Senatului, a fost destul ca primul ministru să declare: „Regele nu vede

un vot de neîncredere în votul d-voastră", pentru ca în toată țara să se auză: „Regele i-a iertat, regele i-a grațiat!". Și aceste cuvinte erau provocate de un fior rece. Nimeni nu se resimțea de căldura clemenței regale; nimeni n-a zis în serios: „Regele a fost *clement*..." și cu toate acestea era o *grațiere*.

Să fie oare numai un sentiment de egoism în noi cei mici cînd nu înțelegem clemența regală decît pentru cei mici? Sau s-ar putea ca să avem și oarecare dreptate alăturea de egoismul nostru?

Adevărul e că a grația pe un om neînsemnat, în cazul cel mai rău, este a readuce în sînul societăței pe un om capabil de un *rău mic*; dar a grația pe un făcător de rele mare prin poziția lui socială este a lăsa în fruntea societăței pe un om capabil de un mare și general rău.

Mai există și o altă deosebire. Conduita unui om mic nu este sugestivă pentru nimeni; dar exemplul urîcios dat de oamenii de sus este devastator pentru moralitatea publică și covîrșitor pentru generațiunea cea crudă încă.

Și probabil că de aci rezultă și deosebirea de impresii ce produce clemența suveranilor.

Sire, binevoiți a îngădui ca supusul m.-voastre să exprime, încheind, o impresie generală ce a produs un fapt pe care unii îl cred că este un efect al clemenței m.-voastre. Tronul e așa de sus, înălțimele sunt așa de des acoperite de mister și pînă jos e cale așa de lungă și sub înălțimele mărețe sunt așa de mulți nepricepuți..., că pînă jos și pînă în cei de jos ceea ce vine de sus se poate așa de trist înțelege, încît se poate întîmpla ca o cauză imaginară să producă rele reale. În lumea morală, aceasta nu este o absurditate.

Sire, lumea a rămas înmărmurită cînd a aflat că un răufăcător a fost grațiat fără voia și fără știința m.-voastre. Și în uimirea opiniei publice se dovedea că toți înțeleg ca de prerogativele regale să nu se slujască decît regele Carol. Și în uimirea opiniei publice era un înalt omagiu ce se aducea m.-voastre și o veștejire de veci a cutezătorului care a abuzat de încrederea m.-voastre. Nu satisfacerea pasiunilor politice se urmărea. Un ministru înlocuit cu altul... era ceva mai ușor decît mai

multe ministere înlocuite cu altele. Dar atît de mare a fost spaima morală d-a nu se vedea un răufăcător ordinar împrejurul tronului, încît pînă și faptului d-a nu fi aruncat imediat de pe banca ministerială în afacerile sale veroase i se dete o explicațiune. Va fi congediat, își zise lumea, dar se încearcă a se acoperi o rușine care ar compromite mai mult decît un ministru, un ministru și un partid. Onoarea țărei este în joc.

Pînă aci, sire, ajunse imaginația lumei în dorința d-a explica în bine faptul de a se mai tolera încă un escroc pe banca ministerială.

Dar se grație și Brudiu. Un om mic, un decăzut neînsemnat, un delapidator ordinar, complicele lui Schwalb. Opinia publică nu și-a zis: „Dar regele n-a spus că niciodată n-a grațiat pe un jefuitor al averei publice, ce înseamnează această grațiere?". Nu, sire. Opinia publică crede și astăzi în cuvintele m.-voastre, căci ele sunt absolut adevărate. Opinia publică și-a zis: „Regele pînă acum n-a grațiat pe nici un delapidator; Brudiu este primul". Clemența regală, într-un mod excepțional, s-a întins și asupra lui Brudiu.

Dar, sire, sunt organe cari, voind să acopere pe un ministru escroc, afirmă că grațierea lui Brudiu are cu totul o altă semnificație...

Și opinia publică se întreabă: „E posibil ca un escroc de pe banca ministerială să fie grațiat de rege?" Tolerat încă mulți admiteau; ba chiar făcut scăpat admiteau unii; dar grațiat pentru a sta acolo unde a comis cel mai teribil delict pe care legiuitorii nu l-au putut prevedea în condicele penale? Iacă ceea ce este aproape imposibil să se crează...

Primii legiuitori ai grecilor nu prevăzuseră pedeapsă pentru paricid. Nici unul nu-și închipuise că ar fi cu putință un fiu care să-și ucidă pe părintele său. Mai tîrziu grecii au fost nevoiți să recunoască că da, că natura poate avea asemenea monștri.

Legiuitorii din toate țările constituționale nu s-au gîndit încă că un ministru poate comite delictul de escrocarea semnăturei regelui și de aceea un așa delict nu există propriu-zis în nici o legiuire.

Schwalb graţiat... Brudiu graţiat..., dar Take Ionescu graţiat?

Sire, cu tot respectul ce un supus al m.-voastre datoreşte tronului, îngăduiţi-i a spune că de nimeni şi niciodată o astfel de clemenţă nu va fi înţeleasă. Va rămînea un mister la o înălţime ameţitoare la care toţi vor privi înfioraţi, necutezînd a crede aceea ce ar vedea cu ochii, ezitînd a crede ceea ce ar înţelege, înţelegînd ceea ce n-ar voi să crează, aşteptînd, plini de anxietate, o minune care să le şteargă din imaginaţie un vis atît de urît şi pentru demnitatea ţărei, şi pentru clemenţa regală.

Moliile cari rod goblenurile cele mai scumpe şi microbii cari distrug tablourile cele mai geniale nu au conştiinţă de ceea ce rod şi distrug.

Sire, sunt oameni născuţi să păteze, să roază, să distrugă. Şi acestui soi de oameni nu le pasă dacă dezavuează pe autorul zilelor lor sau dacă ofensează pe autorul mărirei lor.

Sire, aceşti oameni pot mişca mila noastră ordinară, dar nu, în nici un caz, clemenţa regilor. Mila noastră s-ar mai putea explica dar nu şi niciodată clemenţa regilor.

Sire, odinioară organul consilierilor m.-voastre, cînd nu ajunsese încă la formula „să plece sau să se plece“, repeta adeseaori cuvintele de „Carol Îngăduitorul“.

Oare aceşti oameni storc mila m.-voastre pentru a putea zice într-o zi că ofensa de odinioară a fost totdauna un adevăr?

Sire, cerîndu-vă iertare de aceste cîteva rînduri, rămîi al m.-voastre prea supus şi prea plecat servitor.

BOIERULE,

În ziarul d-voastră, *Timpul*, te-ai pus la vorbă cu un biet ţăran şi, fireşte, îl tînjeşti de curajul pe care l-a avut d-a scrie o scrisoare m.-sale regelui.

Cu voia d-tale, boierule, să iau şi eu la foarfecă scrisul d-tale în şir şi pe îndelete, dar să-mi fie cu iertăciune d-a spune măcar o părticică din ce am pe suflet eu, ţăran, de d-ta, boier.

D-ta te miri că „*locuitorii cei mai proşti*, cum sunt cei din părţile de la munte, *de la Vrancea* sau alte comune“, au început „*să scrie chiar*, lucru *de necrezut*...“.

De mirarea d-tale eu nu mă mir de loc. Că d-ta şi mulţi ca d-ta să nu cunoască pe sătenii noştri, fie ei de la Dunăre, de la Olt, de la Prut sau de sub trîmba Carpaţilor, aceasta n-are de ce să mă mire. Ce-aţi învăţat, boierule, şi unde aţi învăţat pentru a ne cunoaşte pe noi în firea, în graiul şi în nevoile noastre? Cu o doică unguroaică, cu o madamă nemţoaică sau franţuzoaică, cu un pedagog strein şi ciripind limbi, altele decît cea românească, şi de la 18 ani trimes la Paris, la Berlin sau mai ştie Dumnezeu pe unde, cum o să ne cunoşti, boierule, ba nu zău, spune şi d-ta?

Te-ai întors de ieri, d-alaltăieri din petrecerile capitalelor mari în capitala ţărei şi, ajuns aici, ce mi-ai făcut? Plimbări, băutură, mîncare, teatru, cluburi, cafenele, cum ziceţi d-voastră, „intrigi amoroase“, trai, nu glumă, pe bani gata de la părinţi, de la neamuri

sau de la noi, din haznaua visteriei, din toate acestea nu ai și nu aveți de unde a ne cunoaște, a ne înțelege și a vă da seama de datoriile voastre față de noi și de drepturile noastre față de voi.

Noi, boierule, *proști* om fi, dar tot ne-am pricepe să împărțim două paie la trei redactori de la *Timpul* sau *două paie* la trei miniștri, însă tare mi-e teamă că d-voastră nu v-ați pricepe.

Noi, boierule, *proști* om fi, dar suntem mai de omenie, după cîte văz, decît d-voastră. Aceia din noi cari ar ajunge să cîrmuiască statul s-ar rușina să spuie „locuitorii cei mai proști“, vorbind de regiunile țărei. Să-ți ocărăști țara care te plătește și-ți îngăduie onoruri mari și multe șade rău, și șade așa de rău, încît eu mă întreb: ce sunteți d-voastră, boieri sau...? S-or fi făcut cîndva cine știe ce amestecuri, dar pricopsita de carte pe care ziceți c-ați învățat-o nici atîta duh nu v-a înfundat în cap că nu se cade să *prostești* o țară pe care regele v-a dat-o s-o guvernați?

Să nu vă fie cu supărare, boierule, dar, după cîte se vede, sunteți mai mult ciocoi decît boieri.

Eu am văzut cărturari mulți și mari cercetîndu-ne și adunînd ce-a ieșit din capul nostru. Și s-au adunat zecimi de tomuri, dar nu din capul vostru. Și pe la *Vrancea* au venit și Alecsandri, și regele, și mulți miniștri și scriitori și au rămas mulțumiți și au scris multe din cîte au auzit și au văzut. Și să mă crezi, boierule, ne-au cîntărit ei, dar i-am cîntărit și noi pe ei. Ei, dacă d-ta ai cunoaște istoria Vrancei și a tutulor marilor ochiuri comunale cari au durat secole întregi, cu viața lor neatîrnată, ai înțelege cam ce fel de români au fost și sunt sub poalele Carpaților și ți-ai scoate geamul din ochi ca să ne vezi mai bine și ți-ai lua jobenul din cap înaintea pălăriei cît roata plugului a plăieșului român.

Dar ce te miri că un țăran a început să scrie? Ar fi fost de mirat dacă numai d-voastră ați fi stăpînit țara și de la'48 încoa cum ați stăpînit-o și prădat-o și pînă la'48. Au venit însă alte vremuri și vor veni și altele.

Dar ce te miri că un țăran a scris suveranului țărei? Eu știu de ce te miri, dar d-ta știi? Că d-voastră faceți de multe ori ca lighioile: faceți fără să știți de ce faceți. Cînd minte multă nu este, sunt, cum se zice la cartea pe care n-o pricepeți: instincte multe. Ați moștenit instinctul vechi, din moși-strămoși, d-a vă năpusti contra unui țăran care s-ar plînge cu jalbă și cu dreptate.

În voi e o lume moartă care a fost vie odinioară. Morții din voi se deșteaptă; și pare că-i vedeți cu ciubucile, cu vergelele, cu bicile, trăgînd la spete țăranului care a îndrăznit să scrie lui bimbașa Iordache Halvițaru ot Samotrachi, spiță din bragagiii Țarigradului.

Apoi regele Carol este suveranul țărei și căpitanul oștirei. El ne-a cunoscut peste Dunăre. Nici pe el, nici țara, noi, proștii din munte și din cîmpie, nu i-am făcut de rîsul lumei. Ci l-am făcut mai mare, că de nu ar fi știut să moară cu fața spre vrăjmaș acei proști, nici țara n-ar fi căpătat neatîrnarea, nici domnul Carol nu s-ar fi întors rege cu cîți mai rămăseseră în fruntea cărora stătuse domn și căpitan.

Deschide cartea, coconașule, și învață din ea că suveranii niciodată nu s-au simțit umiliți d-a vorbi cu cei de jos, cu țărănimea, cu acea prostime care pururea a apărat patrii și dinastii. Mai lasă cafenelile și dăschide cartea și vei afla că pînă și țari autocrați d-ai Rusiei au fost de multe ori în prietenie cu unii mujici bravi și devotați. Napoleon cel Mare a avut mai mulți sergenți cărora le zicea *amice*. Dar să zic că Napoleon era și el din viță nu așa de aristocratică ca suveranii Europei. Dar știi d-ta, boierule, la cîți soldați a dat mîna împăratul Wilhelm I de Hohenzollern după bătăliile eroice din 1870? Știi d-ta că Frederic cel Mare avea prietenii cu mulți țărani din Prusia? Nu știi, căci toate aceste amărunțimi nu se găsesc în cărțile de școală, pe cari de altmintrelea nici pe acestea nu le-ai învățat cum se cade. Nu știi, căci, dacă ai fi știut, ai fi scris altfel. Dar cel puțin atît trebuia să știi că regele nostru Carol a primit la palat țărani din multe unghiuri ale țărei, și le-a dat mîna și a vorbit cu ei blînd și prietenos; dar cel puțin atîta trebuia să știi că regele nostru Carol a răspuns la multe scrisori ce i-au fost scrise de unii țărani și nu s-a mirat că țăra-

nii îi scriu și nu s-a simțit atins că de la coarnele plugului au venit cărți la înălțimea tronului.

Desprețul de țărănime nu intră decît într-un suflet ciocoiesc, dar nu în sufletul unui suveran. Trist este însă faptul că adeseaori ciocoii au răsfrînt imaginea suveranilor în ochii mulțimei, încărcată de un gros strat de ciocoism al lor, numai al lor, ci nu al suveranilor.

Să nu vă fie cu supărare, dar, după cîte se vede, d-voastră, scriind astfel, sunteți mai mult ciocoi decît boieri.

Dar d-ta, coconașule, te mai miri că în capul unui țăran a putut pătrunde gramatica. O, vai de gramatica d-voastră! Ai fi știind d-ta ce va să zică gramatica unei limbi? Mie tare-mi vine să crez că limbi ăi fi învățat petrecînd prin țări streine, dar gramatici nu, dar de gramatica limbei noastre habar nu ai.

Boierule, gramatica noastră este una și gramaticele scrise sunt mai multe și întru mult altceva. Să mă crezi, dragul meu, că țăranii cei mai proști au în capul lor o gramatică mai bună decît aceea a celor mai pricopsiți dintre d-voastră. Într-o altă scrisoare vă voi dovedi că cel mai cărturar dintre d-voastră, d. Alexandru Lahovari, a rămas în bună parte la gramatica răposatului d-sale părinte. Și, dacă vrei, îți voi dovedi că încurcă pe Bălcescu cu d. Odobescu și pe Alecsandri cu Crețeanu.

Despre partea gramaticei, dacă vei avea cap și tragere de inimă, d-ta o vei învăța de la vrînceni, iar nu vrîncenii de la d-ta. Noi, să ne ferească Dumnezeu, ceea ce am putea învăța, chiar de la miniștrii m.-sale, este să escrocăm, dar gramatică?... Nu se poate! Limba și gramatica ei noi am păstrat-o d-a lungul secolelor, iar d-voastră tot ce ați putut face e să scălciați și pe una, și pe cealaltă.

Să nu vă fie cu supărare, dar, dupe cîte se vede, d-voastră sunteți mai mult ciocoi decît boieri.

Boieru Dinicu Golescul, vroind să scrie o gramatică, a venit la noi, a trăit printre noi și din mintea noastră a scos un început de gramatică, iar nu din mintea a unora ca d-voastră.

Dar d-ta, coconașule, te mai miri că un țăran se amestecă în politică și că directorul *Voinței naționale* a pus în fruntea ei politica țăranului.

În această deosebită mirare a d-tale stă tot programul d-voastră. Voiți o țară umilită și netrebnică, cîrmuită și jefuită de o clică închisă, fără vreo știrbitură în cercul ei pe unde să se strecoare elementele proaspete, pline de viață și de entuziasm. Numai din această pricină vă supără amestecul unui țăran în politică. D-voastră cu trupul trăiți astăzi și cu sufletul în vremea de acum 50 de ani. Țăranul la plug să rămîie, din spiță în spiță, în toată curgerea timpului. Iacă strigătul d-voastră de astăzi, uitînd că în '86, '87 și '88 ați năvălit la noi și ne-ați spus să ne răzvrătim că fericiți ne veți face. Cum ne-ați fericit, noi n-am uitat și nu vom uita niciodată. Vom uita un singur lucru: să nu vă răsplătim cu ceea ce ne-ați plătit.

Să nu vă fie cu supărare, dar, după cîte se vede, sunteți mai mult ciocoi decît boieri. Căci de n-ați fi ciocoi ați binecuvînta faptul că orașele conducătoare să se altoiască cu țărănime pricopsită la minte. Numai astfel s-ar ivi o viață proaspătă și nouă în toate cele ale țărei românești.

Noi, boierule, nu avem strămoșii d-voastră, dar avem ceva ce, desigur, nu aveți d-voastră. Noi putem să zicem: moșii și strămoșii noștri nu au făcut nici un rău țărei. Dar d-voastră puteți să ziceți același lucru? Noi putem să zicem: din moși-strămoși pe acest pămînt am trăit și acest pămînt am apărat. Dar d-voastră puteți să ziceți același lucru? Nu, căci s-ar ridica în contra-vă umbrele glorioase ale simigiilor, ale bragagiilor, ale cămătarilor, ale samsarilor, ale tutulor ipochimenilor din Stambul, din Asia Mică și din insulele Arhipelagului pentru a vă spune că mințiți istoriei neamurilor d-voastre!

Iar cît pentru numărul celor din care vă coborîți, să nu credeți că este mai mare decît al celor din care ne coborîm noi. Pricepeți de ce? Căci, dacă n-ar fi așa, noi țăranii și d-voastră ciocoii n-am trăi în același

timp: sau voi n-aţi avea parte de noi, sau noi n-am avea parte de voi.

Tatăl unuia dintre d-voastră, răposatul profesor învăţat şi bun român, A. Treboniu-Laurian, a zis o vorbă care ar trebui să vă dea de gîndit. „Ce vorbiţi de boieri? — zicea el. Pe pămîntul românesc sunt atîţia boieri cîţi ţărani sunt". Această vorbă nu a înţeles-o fiul său; dar noi ţăranii, cu sau fără voia d-voastră, în curînd o vom înţelege cu toţii şi atunci ţara nu va mai vedea ciocoi la cîrma ei.

ÎN NAŢIUNE ŞI AFARĂ DE NAŢIUNE

În Senat, banca ministerială s-a sfărîmat ca de o stîncă de cuvîntul şefului nostru. În procesul naţional deschis de d. Dimitrie Sturdza regimului actual, un mare verdict s-a dat de către consensul şi palpitaţiunile a 12 milioane de români. Urmările acestui verdict în curînd vor deveni sensibile pentru toţi cîţi se ocupă de afacerile publice din România.

Ce forţă covîrşitoare era în cuvintele şefului nostru? Ce colosală slăbiciune era în răspunsul guvernului actual? Şi care este cauza acestei forţe şi care cauza acestei slăbiciuni?

Iacă nişte întrebări de o importanţă capitală, la care voi cerca să răspunz cît voi putea mai liniştit şi mai clar. Acolo unde s-a ridicat d. Sturdza, este numai senin şi lumină, şi lumina sa voi avea înaintea ochilor pentru a mă sfii de atmosfera stricată la care m-ar coborî zvîrcolirile neputincioase ale adversarilor săi.

Fireşte că una din cauzele care face din şeful nostru o forţă capitală într-un duel parlamentar este viaţa sa de muncă neostiată, puterea sa extraordinară de a munci şi de a produce, ordinea limpede şi disciplina severă în muncă şi în producere. Cine intră în biblioteca sa imediat resimte că acolo e templul unui savant naţionalist care, zi şi noapte adună, coordonează, cercetează şi desface titlurile existenţei noastre naţionale, fortifică şi luminează drepturile existenţei noas-

tre, dedică şi jertfeşte viaţa sa vieţei noastre a tuturora. Din cîţi mai avem astăzi cari duc grije de neamul românesc nimeni n-a stăruit 40 de ani ca să cunoască patria în trecutul, în prezentul şi speranţele ei viitoare ca şeful nostru. Nimeni nu ţine în mîna sa toate firele vieţei noastre istorice, etnice, culturale, sociale şi politice ca acela al căruia cuvînt a zdrobit, ca un buzdugan legendar, pe şcolarii speriaţi de pe banca ministerială.

Şeful nostru, în faţa guvernului şi a majorităţei guvernamentale, a fost ceea ce era fatal să fie: un masiv de granit de care s-a spart furia unor valuri oarbe, turburi şi neputincioase. Cînd cineva se prepară de 40 de ani cu mintea şi cu statornicia şefului nostru, nu are nevoie de jonglerie, de emoţiuni momentane, de calcule meschine, de retorica obicinuită. Calea sa e largă şi dreaptă, luminată şi profund adîncită în trecut şi în viitor. Nu poate fi decît franc, leal şi mare. Sub paşii săi grei şi siguri, trosnesc adversarii; piedicile cad; întunericul se risipeşte; şi lumina lui străbate, proiectîndu-se asupra viitorului, ca luminile unui far pe cari tempestele nu le turbură şi nu le stinge, oricît de mari ar fi valurile furioase de jur împrejur.

Şi în faţa unei minţi uriaşe cine putea lupta cu speranţă de a birui? Un asemenea apărător al neamului nostru nici vorbă că trebuia să învingă pe nişte homunculi care şi-au petrecut viaţa în serate, în baluri, în joc de cărţi, în idile mai mult sau mai puţin uricioase, în sfera de nimicuri a vieţei celor uşurei şi zburdalnici.

Istoria ţărei nu se învaţă din cronicile mondene ale lui Claymoor; drepturile ţărei nu se învaţă din comploturi cu streinii; aspiraţiunile unui popor nu se prind din sărbătorile de sportmani; crezul unui popor nu se aude în locuri de desfrîu. Iacă de ce practicanţii plăcerilor şi ai culiselor trebuia să fie zdrobiţi de acela care apare ca o sinteză a neamului românesc. Şi dacă, în sinistrul regimului din Senat, n-ar fi fost vorba de problema existenţei noastre naţionale, d. Dimitrie Sturdza ar fi putut trece drept o forţă crudă, revoltător de crudă, în loc de, ceea ce a fost, o forţă mîntuitoare pornită în numele a 12 milioane de români.

Viaţa însăşi a d-lui Sturdza a fost una din cauzele dezastrului ministerial; dar cauza decisivă în această victorie şi învingere este alta după părerea mea. Cuvîntul său, mare în sine, deveni zdrobitor prin faptul că era expresiunea emoţiunilor unui popor întreg. Nu un savant, nu un om politic, nu un orator stăpîn pe subiectul său pînă în cele mai mici detalii, ci un interpret cald şi viguros al românismului dădu lovitura de graţie acelora cari nu reprezintau pe banca de supliciu decît micele lor ambiţiuni şi o putere de fapt fără direcţie şi fără ideal.

În faţa lor, înconjuraţi de o majoritate parlamentară inconştientă, d. Sturdza purcese în fruntea naţiunei. Aceasta a fost şi va fi marea forţă a şefului nostru: omul unui popor, iar nu numai al unui partid, oricît de mare şi de organizat ar fi el.

Sunt cestiuni faţă de cari partidele politice nu mai însemnează nimic dacă nu se confundă cu naţiunea. Şi soluţiunea unor astfel de cestiuni nu poate porni decît din naţiune. Şi numai acela care simte rezultanta generală a tutulor voinţelor rezolvă, învinge şi dictează, mai curînd sau mai tîrziu, formula unei epoci naţionale.

D. Sturdza a dovedit cu desăvîrşire în această luptă că d-sa nu este numai şeful unui partid, ci omul de stat al unui popor, căci între el şi acest popor e drum larg de comunicaţie pe care se revarsă fluxul emoţiunilor şi al aspiraţiunilor de la popor la el şi de la el la popor.

Sunt oameni politici cari trăiesc în naţiune şi sunt, din nenorocire, alţii cari trăiesc afară din naţiune.

A trăi în naţiune nu va să zică a petrece în cadrul hotarelor ei, ocupîndu-te de plăcerile tale, de interesele tale, de ambiţiunile şi de gloriolile tale, ci cu totul altceva. A-ţi da seamă de mersul ei istoric, adică de evoluţiunile trecute şi de cauzele lor, a-ţi da seamă de geniul ei, produs al rasei şi al împrejurărilor naturale în care se află, a cunoaşte bine manifestările culturale ale epocilor ei mai mari, a-i studia limba în gen şi expresivitate, a măsura bine forţele manifeste şi energia ei potenţială, a înţelege aspiraţiunile ei, a te mişca profund de durerile ei, a cunoaşte, a respecta şi a spori

drepturile ei, a cugeta necontenit la digurile de apărare şi la răsturnarea obstacolelor productivităţei ei morale şi materiale, iacă ce va să zică a trăi în naţiune, parte integrantă şi determinantă a conştiinţei naţionale.

Numai astfel inspiraţiunile omului de stat ies dintr-o adîncime profundă, dintr-un vast mediu al dorinţelor tuturora. Simţirile şi aspiraţiunile unui popor nu sunt decît unitare în fondul lor; ceea ce le lipseşte este actul de contopire şi formula definitivă care să le absoarbă şi să le dea o întrupare clară şi evidentă. Acest rol de a sintetiza aspiraţiunile unui popor şi de a le găsi întruparea unitară şi formula concretă îl au oamenii de stat, dar *numai aceia cari trăiesc în naţiune*, căci numai între ei şi marea mulţime sunt în fiinţă toate firile de comunicaţiune prin cari se transmit emoţiunile, durerile şi aspiraţiunile generale. Şi odată emoţiunile, durerile şi aspiraţiunile formulate, capătă forţa vie de circulaţiune, energia necesară pentru a se impune şi a triumfa. Odată formulate, devin legi cari cer aplicabilitate, avînd drept sancţiune voinţa energică a unui popor, care adeseaori în cursul istoriei este răzbunătoare contra acelora cari se opun marilor curente determinante.

În trecutul nostru, acest adevăr s-a verificat, ca şi aiurea.

În fond, întreaga noastră luptă de redeşteptare contra unui trecut mizerabil, nefast şi ilegitim a fost în conştiinţa tutulor românilor, iar oamenii mari, de la'48 încoa, n-au avut decît genialitatea d-a o fixa în cele *patru punte*, d-apururi gloria poporului nostru şi a conducătorilor săi. O întreagă literatură populară exprima, simplu şi naiv, ceea ce Alecsandri şi alţii exprimau ca poeţi culţi şi naţionali, ceea ce Brătienii, Panu, Rosetti, Bălcescu, Cîmpineanu, Goleştii şi Kogălniceanu au formulat ca oameni de stat. Între rapsodiile, doinile populare şi strofele lui Alecsandri şi crezul revoluţiunei de la'48 şi articolile divanurilor ad-hoc din Muntenia şi din Moldova este o intimă şi perfectă legătură. Nimeni nu va înţelege deplin cauza triumfului nostru dacă nu va simţi bine această unitate perfectă dintre vastul strigăt al doinelor şi strofele scînteietoare ale poeţilor noştri şi puntele formulate definitiv de genialii oameni de stat, al cărora zbucium politic şi social era expresiunea perfectă a unui popor care se pregătise să-şi cucerească dreptul de a trăi, unit, liber şi stăpîn pe el însuşi, în patria lui.

Dacă oamenii noştri n-ar fi trăit în naţiune, nici n-ar fi înţeles aspiraţiunile ei, nici n-ar fi dobîndit încrederea nemărginită în marea ei energie. Eu nu-i micşorez prezentîndu-i astfel, căci deopotrivă este de adevărat că poporul român fără ei n-ar fi ajuns unde este astăzi, ca şi faptul că ei, fără un popor preparat pentru luptă şi liberare, n-ar fi repurtat victoriile cari etern vor fi gloria lor senină şi neturburată. Fără acea credinţă nestrămutată în vitalitatea românilor, ei ar fi rămas nişte genii fără aripi, nişte forţe colosale ţintuite la pămînt, iar curentul lor, străin de acela al naţiunei, ar fi fost doborît de aceia contra cărora porniseră atacul.

Nu se inventă cestiuni naţionale, nu se reînviază un popor mort, ce mult se galvanizează, dar mişcările diforme ale cadavrului încetează îndată ce experimentatorul vizionar este răpit din glumele lui misterioase.

Şi oamenii noştri mari ar fi rămas nişte vizionari, aşa cum au şi fost trataţi la început, dacă poporul român nu ar fi fost plin de viaţă şi de energie.

Adevărata lor glorie stă în faptul că au înţeles naţiunea română, că au fost străbătuţi de vitalitatea ei, că au crezut în energia ei, că au formulat imediat păsurile şi aspiraţiunile ei; şi, trăind în ea, au reprezentat în cel mai nalt grad geniul ei şi, geniul ei fiind, aceşti vrednici conducători de popoare, iar nu numai de partide şi grupuri politice, au triumfat, făcînd o *realitate pipăită* din ceea ce pentru duşmanii noştri, dinlăuntru şi din afară, era numai un *vis irealizabil*.

Din această şcoală de oameni de stat cari *trăiesc în naţiune* face parte şeful nostru, înţeleptul, curagiosul şi neobositul nostru conducător Dimitrie Sturdza. Cu aceia cari au lucrat la liberarea şi mărirea neamului nostru a lucrat el; şi de 40 de ani studiază acest popor, proiectîndu-şi mintea în trecut dincolo de momentul redeşteptărei noastre, analizînd perfect acest

moment în toate cauzele lui eficiente, străbătînd viitorul cu grija, cu înțelepciunea și cu preciziunea oamenilor cari sunt pătrunși de rolul de servitori și de conducători ai popoarelor.

În aviditatea sa de a-și înțelege neamul, nu a scăpat nici o cestiune care stă în legătură strînsă cu vitalitatea poporului român. Despre dînsul se poate zice cu siguranță că înțelege pe d-a întregul rostul României și în ea însăși, și în raport cu celelalte state europenești. În mintea șefului nostru problemele neamului nostru nu trăiesc izolate, ci se îmbină într-un tot întreg și armonios. Și dacă prin școala de care ține, prin mediul oamenilor în care s-a dezvoltat și prin vasta sa cultură *trăiește în națiune*, apoi, *de fapt*, duce aceeași viață cufundată în viața poporului român. El se simte în mulțime ca și în biblioteca sa, el citește în mulțime ca și în documentele moșilor și strămoșilor ei; el continuă în mulțime experiența pe care o verifică în volumele sale; el leagă viața trecutului consemnată în tomuri cu viața actuală, multiplicînd forța trecutului cu energia prezentului, sporindu-și puterea de a înțelege națiunea prin depozitul durerilor și gloriei sale de mai nainte și prin nevoile, aspirațiunile și energia actuală a românilor.

Iacă de ce cînd șeful nostru discută o cestiune națională se ridică la o înălțime de care nu se pot apropia adversarii săi și ai poporului român, devine o forță uimitoare, căci reprezintă forța generală a tuturora, iar nu numai a sa personală, apare ca un masiv de care se sparg și se risipesc micile zvîrcoliri ale unor ambițioși egoiști și neputincioși.

Sunt oameni de stat cari trăiesc în națiune și politiciani cari trăiesc afară din națiune.

Era fatal ca d. Dimitrie Sturdza să zdrobească pe niște miniștri cari întotdauna au trăit afară din națiunea pe care nu o cunosc și în care nu au încredere.

D-LUI GENERAL MANU

I

Domnule general,

D-ta ești om citit, așa zic puținii amici ai d-tale; d-ta ești om cult, așa zic unii cari nu-ți citesc discursurile; d-ta ești un înțelept, așa susțin unii cari amestecă norocul cu înțelepciunea; crez dar că o fi ajuns la cunoștința d-tale observația celebră a unui umilit pe care o făcea unui personaj ilustru: „D-ta, zicea el, ești dator să fii mai onest și mai devotat patriei decît fiecare din cei mici, căci d-ta datorești patriei onorurile și mărirea în care trăiești". — „Cum așa?" — „Foarte bine. Or meriți onorurile și mărirea, și ai găsit o patrie care ți le-a recunoscut; ori nu le meriți și ai găsit o patrie care ți le tolerează".

Sunt cari susțin, d-le general, că d-ta ești un om fin. Dacă este așa, crez că de la început ne înțelegem. D-ta ești omul zilei, încărcat de onoruri și măriri, iar eu sunt un muncitor străduitor care n-am obținut de la patrie nici chiar *benemerente*. Să stăm puțin de vorbă, delicat și cît s-o putea mai potrivit din cuvînt și cu realitatea. Cititorii vor judeca între d-ta care taci și stai sus și între mine care scriu și... mă mulțumesc cu atît. D-ta mînuiești spada în timp de război și eu condeiul în timp de pace. Un duel între d-ta și mine nu poate avea alt rezultat decît victoria de fapt pentru d-ta, fără ca după pieptul d-tale să se desprinză vro cruciuliță, fără ca pe al meu să se prinză vreo stea.

Şi dacă moralmente poziţiile noastre ar suferi ceva, aceasta nu v-ar deranja întru nimic, nu v-ar atinge, căci regimul al căruia luceafăr sunteţi nu se inchietează de fleacuri ca victoriile morale şi morala socială.

Domnule general, vă cunosc, dacă nu d-aproape, dar vă cunosc bine. D-ta ai mersul liniştit, încet, tihnit, cu acea leneşe cletănare a capului pe umeri a oamenilor pe deplin mulţumiţi de ei înşişi. Cuvîntul favorit al d-tale, pe care l-ai întrebuinţat şi faţă de m.-sa regele, în acte publice imprimate în *Monitorul Oficial*, este cuvîntul de *îngîmfare*. Eu nu vreau să zic că mersul d-tale este al unui *om îngîmfat*, fiindcă aş dori ca cuvintele, fie chiar ale d-tale, să nu-mi încarce scrisoarea de elementul pasional al războiului.

Suntem în timp de pace.

M.-sa regele o constată prin mesaj; d-ta eşti fericit şi mulţumit. Ţara este în *pace*.

Ş-apoi eu vreau în timp de pace să vă atac, de teamă d-a nu vă vedea că desprindeţi din cui glorioasa „Jiouse“ cea cu două tăişuri şi cu „XXX clartez“!

Da, domnule general, orice s-ar zice, d-ta eşti un *înţelept*; mersul şi progresul d-tale o dovedesc cu prisosinţă. Şi Socrate a fost un înţelept, dar el prea amesteca multă virtute în înţelepciunea lui, prea abuza de eroism. D-ta eşti *înţelept* în accepţiunea cu totul modernă a cuvîntului. Iacă de ce eu crez că aceia cari v-au acuzat în timpul războiului şi după război nu v-au înţeles destul de bine.

D-ta voiai să învingi fără primejdie pentru armată, fără vărsare de sînge. Un mai mare ideal pentru un general înţelept crez că nu ar fi posibil. Ş-apoi iarna ne surprindea, fără mantale groase şi fără cojoace. D-ta, ridicînd în primul rînd asemenea observaţiuni, erai un înţelept. Ş-apoi oastea noastră putea să-şi lase oasele în cîmpiile Bulgariei. D-ta, ridicînd regelui asemenea obiecţiuni, ai dovedit că eşti un profet. D-ta eşti unicul general care ai avut curajul d-a spune marele adevăr: „nu toţi din cei cari se duc la bătălie se mai întorc pe la casele lor“. D-ta ai rămas înţelept şi ţara a avut un singur noroc: soldaţii ei nu s-au întrebat dacă s-or mai întoarce cu toţii în satele în care bătrînele lor mume se rugau în genuchi la icoana Maicei Domnului.

D-ta te-ai întors *cel dintîi* de peste Dunăre şi te-ai întors sănătos şi cuminte. Şi profeţia d-tale s-a împlinit: *mii de ţărani au murit pentru ca ţara să devie independentă şi domnitorul ei, regele Carol*. Şi cînd vi s-a dat o comandă, departe de boschetele întunecoase şi poetice ale şoselei, aţi rămas acelaşi înţelept: *aţi demisionat din armată*.

Născut pentru a fi inspector în timp de război şi filozof peripatetic în timp de pace, nu puteaţi primi o comandă departe de acele colţuri ale naturei cari vă rechemau atîtea suveniri delicioase şi vă aţîţau atîtea speranţe şi mai delicioase.

Aţi intrat în rîndurile opoziţiunei partidului conservator, al căruia membru ilustru aţi fost şi sunteţi. Şi opoziţia de pînă la 1884 vă convenea, se potrivea cu temperamentul unui înţelept. Un Eminescu stors pînă la măduvă în luptă, un Păucescu cu întreaga grijă a publicităţei, cîteva întruniri de comitet şi speciale vizite la palat... iacă în adevăr o opoziţie de filozof. Restul zilelor şi al activităţei în mulţumiri cumpătate, pentru a nu vă împuţina scumpa d-voastră sănătate.

Cînd conservatorii, speriaţi că ţara nu-i înţelegea în cupeurile şi balurile lor, s-au hotărît la un atac contra suveranului, d-ta... d-ta ai rămas înţeleptul de mai nainte. Aţi jucat rolul amicului devotat şi v-aţi dat aerul unui om care se desparte cu *durere* de partidul său. Trebuia ca unul din dv. să joace acest rol pînă la cele mai teatrale şi mai *dureroase* consecinţe. D-ta erai indicat în urma războiului.

De pe atunci, d-le general, un naiv amic al d-tale a dat o admirabilă sentinţă: „General Manu este omul cu o singură preocupaţiune şi cu o singură precauţiune“. Sentinţă dată cu oarecare amărăciune, pentru că amicul d-tale nu înţelege cîtă înţelepciune practică este în omul cu „o singură preocupaţiune şi cu o singură precauţiune“. Anticii, despreţuitori de pedanţi, nu se temeau decît de „oamenii cu o singură carte“.

Jocul d-tale e sigur: ai o singură carte: *regele de atu*.

Domnule general, d-ta ești un om greu de învins în starea în care a ajuns țara de la venirea amicilor d-tale la putere. D. Carp s-a încercat să vă răpuie; și să nu uităm că și d-sa este cu „o singură preocupațiune și cu o singură precauțiune". Și atît de tari sunt armele d-voastră de atac și de paradă, încît d. Carp a rămas tot cu domeniile și d-ta cu președenția Camerei. Ați fost atacat în ziarele junimiste din țară, ați fost atacat în unele ziare germane de o importanță hotărîtoare în politică; ba în întruniri de chibzuială și de protestare ați fost denunțat pe față ca inamic pericolos al înfloritoarei stări în care regimul se răsfață.

Și toate au fost degeaba.

D-ta, înțelept și liniștit, te-ai preocupat de un singur lucru și ai luat o singură precauțiune.

Metod admirabil și sigur.

Închipuiți-vă pentru un moment că ați fi nevoit să alergați pentru a vă învinge concurenții... cîtă luptă, cîte sforțări extenuante, cîte insomnii, cîtă jertfă, cîte pericole, cît devotament de fapt, iar nu în principiu și cîtă inimă nu vi s-ar cere! Și țara are multe... ea nu poate fi mulțămită cu o singură preocupare din partea d-voastră... ea v-ar cere să-i ocrotiți suveranitatea ei, drepturile ei, școala ei, armata ei, industria ei, moralitatea ei, aspirațiunile ei... Nu e așa, d-le general, că înțeleptul practic, cu o singură preocupare, n-ar fi omul țărei? Ș-apoi țara se pronunță la cîte doi trei ani o dată... ce-ați face dvs. pînă atunci? Și, mai ales, ce-ați face d-voastră atunci dacă alegerile ar fi prezidate de așa-zișii amici ai d-tale, d-ta cu sfatul și cu cuvîntul și ei cu bandele și cu poliția? Firește, d-le general, că ați fi un învins eroic... d-voastră care v-ați deprins cu victoriile fără de primejdie.

Iacă de ce cu plăcere constat că în partidul conservator sunteți unul din cei mai înțelepți și v-ați ales o regulă de conduită și de triumf care cu atît mai mult vă onorează cu cît ați ilustrat-o cu cel mai mare exemplu de logică și de consecință.

Unii v-au acuzat, și chiar în coloanele acestui ziar ați fost acuzat, cu ocazia memoriabilei concentrări conservatoare.

Dacă nu mă înșel, chiar eu am comis această greșală.

Dar, vorbind drept, oare d-ta erai de vină? Unica preocupațiune care se suprapune peste unica precauțiune a fost mai mare decît voința și putința d-tale. Te-a decretat prim-ministru. Puteați refuza? O, Doamne, dar se refuză providenței asemenea onoruri? Puteați face altfel? Și puteau fi doi primi-miniștri în același minister? Nu. Atunci unde e trădarea? Eu văz consecința regulei de conduită, a înțelepciunei, dar trădarea... nu o văz.

Și mai mult.

Să fiu și mai sincer în apărarea d-tale.

Ce, pe d. Catargiu îl voia țara ca să-i fie prim-ministru? Nu. Pe d-ta te impunea țara? Nu. Atunci unde sunt titlurile mai mari de o parte sau de alta? Să mă ierte opinia publică și toți scriitorii *Voinței naționale*, dar eu nu văz bine-bine, de ce d. Catargiu trebuia să fie atunci, și trebuie să fie azi, prim-ministru și nu d-ta, d-le general.

Concentrarea și președenția d-tale nu au fost decît o consecință logică „a omului cu o singură preocupațiune și cu o singură precauțiune". Și, să fim drepți, d-ta ai fost exemplul ilustru al regulei d-tale de conduită, căci ce-ați făcut cînd Senatul, într-un moment de pueril entuziasm, v-a dat un vot de *blam?* V-ați turburat? Nu. V-a durut? Nu. V-ați întrebat ce reprezenta acel Senat? Nu. Și prea bine ați făcut. V-ați grăbit de a depune în mînele regelui demisiunea d-voastră? Nu. Și prea bine ați făcut.

Ați refuzat de a lua o hotărîre care v-ar fi prezentat istoriei ca neconsecinte cu dvs. și cu starea morală a sferelor înalte în care vă aflați.

Ați avut o singură preocupațiune și ați luat o singură precauțiune ș-apoi v-ați întors la Senat.

Și Senatul, d-le general, v-a înțeles, a cîntărit înțeleptește precauțiunea dvs. și v-a deschis brațele, dîndu-vă un răzvot de încredere.

Sunt convins că această pagină, după aceea a războiului, este una din cele mai glorioase din viaţa dvs. Ea e un titlu real la respectul posterităţei şi o dovadă puternică că sunteţi un om înţelept şi consecinte cu minunata regulă de conduită practică ce aţi adoptat în viaţa dv. publică: o singură preocupaţiune şi o singură precauţiune...

Daţi-mi voie, vă rog, să continuu pe mîne cu acest panegiric cuvenit unei figuri luminoase.

II

Domnule general,

D-ta trebuie să ştii mai bine ziua, luna şi anul.

Era pe la 10 ore. În palat. Consiliu de Miniştri, prezidat de m.-sa regele. D-ta erai scumpul preşedinte al marelui minister concentrat.

Regele era sumbru, cu privirea sa imperială de Hohenzollern şi de Sfinx. D-ta te frămîntai în tăcere să bănuieşti cauza, să te apropii de ideea intimă şi ascunsă care posomora acea privire rece şi adîncă. Într-un moment tresărişi de pe scaun. O bucurie repede izbucni în figura d-tale îngrijată.

Erai sigur că ai dăscoperit.

Cu o zi înainte, bătrînul Lascăr Catargiu aruncase cuvintele de ***minister personal***, iar d. Alexandru Lahovari făcuse jocul de cuvinte porto-franc, portofoliu.

Şi, întorcîndu-te galeş şi mulţumit către amicul din dreapta ai pronunţat cuvintele, destul de tare ca să fii auzit: „Quelle bêtise! Nu înţeleg acuzaţiunile ce ne aduce d. Catargiu. Nu înţeleg, căci el singur a recomandat m.-sale ca eu să formez ministerul...". Amicul d-tale vă înţelegea: şi pe d-ta, şi pe d. Catargiu. Dar, om sincer legat cu teoriile sale codificate într-o broşură de o incontestabilă valoare şi literară şi politică, crezînd poate că într-adevăr lui erau adresate cuvintele d-tale, v-a răspuns destul de tare, nebăgînd de seamă că ceea ce la d-ta era o dibăcie la d-sa era o greşală de ton: „Nu mi se pare tocmai o prostie ce susţine d. Catargiu. D-sa susţine teoria următoare: ministerele trebuiesc scoase din partide. Suveranul să se adreseze la şeful unui partid; acesta să formeze ministerul din elementele partidului, fără împărecheri cu elemente eterogene. Dacă ministerul acela nu mai merge, nu poate merge. Suveranul să se adreseze la şeful celuilalt partid. Închipuieşte-ţi ce ar fi în Anglia dacă regina nu s-ar adresa la unul sau la cellalt şef ai celor două partide, ci la un al treilea...".

Dupe această replică, urmă o tăcere adîncă. Cineva vorbea; şi d-ta, d-le general, sorbeai acele cuvinte. „Aşa e, dar în Anglia partidele sunt tari şi bine organizate".

Ghiciseşi, d-le general; amicul d-tale însă, cu o emoţiune adîncă, a dovedit că nu ghicise, căci a răspuns: „Ce acţiune binefăcătoare ar fi aceea care s-ar exercita pentru consolidarea şi organizarea partidelor noastre politice..."

D-ta ai tăcut; te-ai sculat dupe jeţ; ai răsuflat greu, iar amicul d-tale, d. Alexandru Lahovari, cu figura congestionată de un sînge stătut, a pus pe tapet o nouă cestiune, cu o mînie care nu se potrivea cu acel subiect banal.

Vedeţi, d-le general, cîtă dreptate am eu cînd afirm că vă cunosc bine, că sunteţi un înţelept, că în jocul d-tale este un teribil antic sub cerul modern, om cu o singură carte, cu *regele de atu*.

Vă veţi fi mirînd, poate, cum am putut reconstitui scena misterioasă. Dacă nu mă înşel, căci de obicei citez din memorie, şi Racine a zis în una din tragediile sale: „zidurile au urechi". Dar, spre satisfacerea dvs., întrebaţi, vă rog, pe d. Alexandru Lahovari; crez că-şi va aduce aminte de un bal... era aprins, inutil aprins, dar în sfîrşit aprins. Descria într-un colţ al salonului scena din Consiliul de Miniştri, critica aspru... înţelegeţi bine că nu pe dvs., încheindu-şi critica cu: „Cet homme est d'une franchise bête". Înţelegeţi bine că nu pe dvs. vă privea această sentinţă lahovărească. Dar diplomatul uitase versurile lui Eminescu: „... de te razimi de o umbră sau de crezi ce-a zis femeia...".

Ș-apoi nu se putea stăpîni: între d-sa și acel român „d'une franchise bête“ este o deosebire de rasă; despre ei s-ar putea zice că aversiunea etnică i-au făcut totdauna să fie niște inimici intimi.

N-aș voi însă să trec de răutăcios. Cineva îmi spunea că în prima scrisoare ce am avut distinsa onoare d-a v-o adresa am debutat printr-o răutate. O greșală, d-le general, pe care o regret și doresc chiar azi s-o repar. Ca dovadă vă voi aminti cu plăcere un moment luminos și profund din viața dv. Un publicist zicea, răspunzînd unui critic răutăcios cu Mirabeau: „Voiți să înțelegeți pe leul revoluțiunei? Rămîneți la exclamațiunile lui. În ele, răgetul naturei lui; în ele, sufletul acela aprins de căldura care a vivificat o națiune; în ele, acea lumină, singura mîntuitoare — într-un haos întunecos și sîngerat“. D-ta, d-le general, ai avut două exclamațiuni într-o viață plină de noroc și de cuminție. Una peste Dunăre, cînd ați spus la doi ofițeri: „Îndărăt! Iacă încotro este salvarea României“. România însă, din nenorocire pentru d-ta, striga: „Înainte!“. Și alta la un sfat intim; cînd cîțiva amici îți spuneau „înainte!“, d-ta, după ce ai făcut o socoteală rece, cu înțelepciunea care vă caracteriză, ai împrumutat francezilor două versuri și ai exclamat:

> Hé! que puis-je au milieu de ce peuple abattu?
> *Benjamin* est sans force, et *Judas* sans vertu!

A susține că în acest moment nu ați dovedit finețe, inteligență și chiar oarecare profunditate politică este a tăgădui evidența. Dar, ciudat, d-ta ai potrivit din citație acele versuri așa încît pot avea aerul unui răspuns de pe trepiedul oracolului. Cine e Benjamin? Cine e *sans force?* Căci despre popor o întrebare ar fi o naivitate. Dar să zicem că Benjamin tot s-ar mai bănui.

Rămîne însă o a doua întrebare, ceva mai gravă. Cine e Juda? Cine e *sans vertu?* Să fie d. Lascăr Catargiu? Nu. D-sa a dovedit în toate alegerile virtute și vîrtute. Să fie d. Carp? Nu, d-sa în afacerea Bedmar a dovedit și celor mai sceptici că sunt virtuți în România. Să fie d. Maiorescu? D-sa a prubuluit contrariul încă de pe cînd era tînăr și profesor la un pensionat de domnișoare. Să fie d. Lahovari? D-sa scrie unor asasini din Vîlcea: „Nu vă expuneți pentru un lucru de nimic“. D-sa înțelege. Să fie frumosul Menelas? Nu se poate. D-sa își plimbă în fiece dimineață de la Dumnezeu, își plimbă virtutea între Banca Națională și Curtea cu jurați. Să fie d. Take Ionescu? M.-sa regele știe, mai bine decît noi mojicii, cu cîtă pietate îi obține înaltele semnături. Atunci cine să fie, d-le general? Adică la cine v-ați gîndit cînd ați emis, aprins la față, și al doilea emistih din al doilea vers... „*Et Judas sans vertu*“.

Mister. Da, mister, dar nimeni nu poate susține că oamenii de stat, vorbesc de cei mari, n-au uzat și n-au abuzat de formule cari muritorilor comuni au părut totdauna și prea *strîmte*, și prea *largi*.

Acum dați-mi voie, d-le general, să mă apropii de un alt moment, ceva mai de actualitate, din viața d-voastră *publică*. Mă iartă, d-le general, nu despre ce credeați dvs.

Cine, astă-toamnă, trecea într-o seară spre capul Podului Mogoșoaii și în alta, pe la începutul stradei Clemența, a putut vedea la d-ta și la d. Păucescu, alternativ, o sumedenie de cupeuri și de trăsuri. Mărturisiți că trăsurile erau într-adins reținute. O fineță politică ușor de înțeles. Cînd d-ta erai în capul revoltei, nu putea lipsi pompa cuvenită, pompa de impresiune și de depresiune.

Erai hotărît, d-le general.

Un tînăr, conservator cu iluzii și energie, n-avea pe buze decît cuvintele de aramă: *general Manu va merge înainte!* Opinia publică și adepții d-tale erau convinși că de *astă dată* vei merge *înainte*.

Într-o zi la Capșa, față de acel tînăr conservator ale căruia calități le prețuiesc îndăstul, mi-a scăpat vorbele: „Dar generalul tău va merge înainte... va înainta însă îndărăt!“.

Scena era gata: — „Mă rog, să mă explic. Generalul d-tale este omul cu o singură preocupațiune și cu o singură precauțiune. Aceasta-l va face să înainteze în direcția în care crez eu“. — „Nu pricep“. — „Mă

rog, tu nu știi răspunsul pe care l-a dat un mojic cînd un nihilist îi vorbea de revoluțiune?“ — „Nu“. — „Revoluțiune? Să facem! Dar țarul vrea?“.

El a surîs, d-le general, dar ceva cam trist, și eu am scăpat de mînia lui de entuziast.

Veniră zilele de hărțuială. Pe cînd elocința mișcării era d. Gr. Păucescu, amicul d-tale, d-ta păreai moderatorul mișcării. Și adepții dvs. ieșeau din sălile de luptă cu consolația: „Nu face nimic, generalul e diplomat“. Pe cînd d. Gr. Păucescu se ridica cu o doctrină de constituționalism în fața junimiștilor, d-ta — mă iartă, d-le general, cuvîntul nu este al meu —, d-ta jucai rolul de „praftoriță care stropește cu apă pentru a prelungi focul“. Consolațiuni admirabile pentru amicii d-tale și minunat formulate, cu toată trivialitatea lor.

Dar veni ziua de atac. Erați cu toții în sala Senatului. Ce emoțiune pe cei 35 de adepți! D. Păucescu puse cestiunea decisivă: dacă partidul conservator are puterea, ori s-o deție pe d-a întregul, ori s-o abandoneze. Junimiștii, pentru prima oară, la asemenea atacuri păreau indiferenți. D-ta te plimbai cu mînele la spate și cu barbișonul rezemat în piept. Se ridică d. Catargiu și c-o formulă monumentală (mă iartă că e greu de transcris) repudie și anatemiză pe acela care a lucrat 20 de ani pentru ideea conservatoare. Repudierea era categorică.

Atunci d-ta, d-le general, ai pronunțat următoarele cuvinte în mijlocul unui cerc de amici și de așa-ziși inamici: „Mă iertați, dar eu n-am înțeles așa!“. Cîtă înțelepciune, cît caracter și cîtă consecință! S-a zis de mult că d-ta ești un caracter. Și d. Păucescu, părăsind sala, cu o lumină în față pe care o are orice învins convins că și-a făcut datoria, v-a aruncat o privire blîndă... și dvs. ați plecat capul în jos, preocupat de un singur lucru sub impulsia unei singure precauțiuni.

Zilele acestea m-am întîlnit cu acel tînăr conservator. — „Ei, cine a avut dreptate?“, îl întrebai eu. Și drept orice răspuns mi-a zis cu amărăciune, vorbind

despre un militar de caracter: — „Acel general e osîndit ca vecinic să dea dosul cînd lupta se începe“.

D-le general, vă cer scuze pentru lungimea acestor scrisori; dar, oricît, e mai ușor pentru d-ta ca să le citești decît pentru mine ca să le scriu.

Pe mîne, d-le general, vă voi vorbi despre Helvidius.

III

Domnule general,

Cu toată înțelepciunea și norocul d-tale, permite-ți-mi să vă fac o observație: peste întreaga d-tale viață apasă greșeala de a vă fi amestecat în acțiuni decisive. Pentru asemenea acțiuni se cer cîteva însușiri de temperament, de educație și de conștiință. Curaj, entuziasm, convingeri adînci și cavalerism. Dacă binevoiți a vă aduce aminte de maxima, de gnoma unui general, mai puțin brav și mai puțin puritan ca d-ta, crez că ne-am lămuri la cuvinte. Cromwell a zis, vorbind de cavaleri, că aceia merg mai departe cari nu vor să știe de ce-i așteaptă înainte.

Cine, d-le general, nu simte în el ceva din sentința cromwelliană, este bine să nu prepare focul, ci să lase altora dreptul și datoria d-a învinge sau d-a cădea. A cădea om de bine și de caracter este un exemplu mare a căreia putere de moralizare și de vivificare nu încetează cu cel care s-a jertfit.

Ei, d-le general, ce bine ar fi fost, și pentru d-ta, și pentru moralitatea publică, dacă dimisionați ceva mai dinainte din armată... Ce bine dacă, ca prim-ministru, nu vă supuneați unei providențe în criză și nu vă reîntorceați în Senat pentru a boscări un răzvot de încredere... Ce bine dacă nu porneați la o acțiune decisivă de a vă reforma partidul pe niște principii prea înalte pentru oameni cu o singură preocupațiune și cu o singură precauțiune!

Ce de exemple detestabile mai puțin în viața publică!

Cum de nu a-ţi înţeles pe amicul dvs., d. Gr. Păucescu? El e un om care nu se sperie de ultima consecinţă; el e un conservator care voieşte să purceadă de la naţiune; el e un vizionar printre dvs. care voieşte să întărească suveranitatea poporului; el e un cetăţean care scrie şi vorbeşte neaoş româneşte; el... el subscrie rînduri prin cari cere ca guvernele să emane de la partidele politice şi partidele politice de la naţiune... ba nu se sfieşte de a vorbi cu căldură chiar despre democratism... Cum aţi putut dv., d-le general, să nu-l abandonaţi în momentul suprem? Sunteţi dibaci; unii nu se sfiesc d-a spune că aţi jucat rolul, onorabil şi cavaleresc, de aţîţător în scop d-a jertfi definitiv pe un amic pericolos prin sentimentele, onestitatea şi temperamentul său. Aţi izbutit, şi junimiştii au aplaudat o acţiune atît de demnă şi de cinstită.

Dar ştiţi, d-le general, că d. Păucescu ar avea dreptul d-a vă privi drept în faţă şi d-a vă întoarce versul: „*Benjamin* est sans force, mais *Judas sans vertu!*" Teribil vers! Sunt replici pentru cari omului nu i-ar fi de ajuns nici zece piei pe obraz. Dar, vorba ceia, d-le general, decît zece mai bine una şi... bună. Adică trainică, care să ducă la tăvăleală.

Ce curios! Un om mai consecinte ca dvs. este greu de imaginat.

V-am făgăduit că vă voi scri despre Helvidius. N-am uitat. Însă pentru ca şi d-ta, şi eu, şi cititorii să înţelegem bine această figură romană imaculată şi nemuritoare, să viu la un alt război pe care d-ta l-ai declarat în numele ţărei şi al parlamentarismului.

Guvernul, cu cîteva zile înainte de a veni în parlament cu revizuirea tarifului autonom şi cu convenţia cu Germania, şi-a convocat majoritatea la un sfat intim. D-nii Lahovari şi Carp au pus ambele cestiuni. Unii din majoritate au început să murmure, deşi respectuos şi timid. Chiar lor li se părea că procedează cu o repeziciune surprinzătoare în nişte afaceri grave cari aveau să decidă de forţele de producţiune şi de independenţa noastră economică. Miniştrii s-au iritat. Şi d-ta, d-le general, ai luat cuvîntul de pe fotoliul prezidenţial şi ai spus: „Cine e de vină, d-lor miniştri, dacă auziţi oarecari murmure? Eu crez că dvs. şi numai dvs. Parlamentul, noi toţi, suntem surprinşi nepreparaţi în faţa unor probleme cari pot ruina ţara. De ce nu ne-aţi prevenit la timp? Daţi-ne timp...".

Cuvintele dvs. au fost primite... vai! cu aplauze. Ziarele le-au consemnat.

Şi pe cînd dvs. adormeaţi cu o singură preocupare pentru a lua o singură precauţiune privind la atuul din mînă, cei cari nu pot trăi decît cu iluziuni imediat au făcut legătura, logică şi onestă, între declaraţia dvs. şi cuvintele pe care le-aţi pronunţat cu ocazia alegerei ca preşedinte al Camerei.

Monitorul Oficial, şedinţa de la 16 noiembrie 1893. D-ta vorbeşti. „Cînd văd că onor. minoritate nu a găsit de cuviinţă să-mi opună un contra candidat la preşedenţie, îi mulţumesc; căci prin aceasta a voit să-mi exprime că nu este nemulţumită de modul cum dirijez dezbaterile, de imparţialitatea care se cuvine să se ţină de la biuroul Camerei şi de libertatea absolută ce s-a lăsat discuţiunilor".

Minoritatea şi ţara, d-le general, erau în drept să vă vază în momentul decisiv pe fotoliul prezidenţial pentru ca să dirijaţi dezbaterile cu imparţialitate, pentru ca să asiguraţi libertatea absolută a cuvîntului... cînd, d-le general? Cînd se hotăra, prin revizuirea tarifului autonom şi prin Convenţia cu Germania, despre bogăţia sau ruina economică a României!

Eraţi, d-le general, de două ori obligaţi la aceasta: şi prin declaraţiunea dvs. din întrunirea intimă a majorităţei, consemnată în organele de publicitate, şi prin declaraţiunea făcută în Cameră şi imprimată în *Monitorul Oficial.*

General, fost preşedinte al Consiliului de Miniştri, preşedinte al Camerei, de atîtea ori ministru, om mare prin poziţiunile ce aţi ocupat şi ocupaţi, cu pieptul plin de medalii şi de stele... cu două declaraţiuni categorice... d-le general, eraţi dator să veniţi la Cameră, să nu daţi dosul, cel puţin acum, cînd, fără de gloanţe, trebuia să se apere *independenţa* economică a României.

Vai! d-le general... şi d. Păucescu spera!

Un fior de decepţie se resimţi cu o zi înainte de momentul decisiv. Decemvrie în 16... d. general Manu... bolnav! Prezidează d-l Pogor.

Bolnav! E posibil? De ce nu? Ş-apoi a doua zi era să înceapă focul... Va veni, va trebui să vie.

Dar după această impresie veni alta, asupra oamenilor cari urmăresc afacerile publice. *Monitorul Oficial* afirma că „d. general Manu este bolnav"... şi d-ta, în aceeaşi zi, joi, 16 decemvrie, erai la palat, vesel, încîntat, cu o singură preocupaţiune în faţa regelui, citind cu glas tărăgănat răspunsul Camerei la mesajul regal!

Un *Monitor Oficial* care minţea, minţea asupra unor fapte materiale, pe care regele le controla imediat, pe care ţara le-a controlat mai în urmă! Mă iartă, dar este aci o neruşinare oficială din partea *Monitorului Oficial*, care revoltă şi scîrbeşte.

Şi de ce minţea aşa de cutezător *Monitorul Oficial?* A!... e uşor de înţeles, d-le general... pentru a ticlui cu o zi înainte de a veni Convenţia cu Germania, omului cinstit şi de caracter, scuza că este bolnav şi că... nu s-a bolnăvit chiar în momentul decisiv.

Vineri, 17 decemvrie, discuţia revizuirei tarifului autonom. *Monitorul Oficial:* „d. general Manu... bolnav! Prezidează d. C.D. Sturdza".

Sîmbătă, 18 decemvrie. Convenţia cu Germania! *Monitorul Oficial:* „d. general Manu... bolnav! Prezidează d. Gr. Triandafil".

Tariful autonom s-a revizuit. Convenţia cu Germania s-a votat sîmbătă la 8 1/2 ore.

A trecut primejdia. Au trecut zilele cînd drepturile ţărei, cînd independenţa ei economică a fost strivită, cînd libertatea cuvîntului a fost violată, cînd minoritatea a fost zdrobită cu forţa unei majorităţi brutale şi inconştiente. Guvernul a învins. Bravul general, onestul om, caracterul regimului nu mai are sarcina d-a apăra ţara de primejdie şi minoritatea de opresiunea guvernului.

Luni, 20 decemvrie. *Indigenate. Monitorul Oficial:* „d. general Manu... sănătos... *prezidează!*"

Domnule general, în faţa unei asemenea comedii, mie mi-e silă să mai caut vrun epitet. E şi greu. Pe cel potrivit, minciuna socială mă opreşte d-a-l spune, pe cel nepotrivit refuz d-a vi-l adresa. Mă mulţumesc cu sentinţa unui fost admirator al d-tale: „Acel general este osîndit ca vecinic să dea dosul cînd lupta se începe".

Trist, d-le general, şi dezgustat de ce moravuri publice plămădiţi dvs., omul de caracter, să mă încerc a mă consola cu decadenţa romană, căci pînă şi ea este mai consolătoare ca virtuţile dvs.

Într-o zi Vespasian (d-ta ştii ce putere avea un împărat roman pe acele vremuri) zise senatorului Helvidius să nu vie a doua zi le Senat. Vespasian se temea de caracterul onest şi hotărît al senatorului. Helvidius răspunse: „Depinde de tine ca să-mi ridici înalta demnitate, dar pe cîtă vreme voi fi senator voi merge la Senat!". „Ei bine, dacă vii, cel puţin să taci". „Să nu-mi ceri opinia şi voi tăcea". „Dar dacă eşti prezinte, răspunse împăratul impacientat, nu pot să nu-ţi cer avizul". „Şi eu nu pot să nu-ţi spui ce mi s-o părea drept". „Dar dacă te vei pronunţa, te voi condamna la moarte".

Nu e aşa, d-le general, că Helvidius ar fi avut mai multe şi mai grave motive d-a se afişa în Senat ca bolnav decît ai avut d-ta?

Şi ştiţi ce-a răspuns Helvidius, care nu era nici preşedintele unui corp legiuitor ca d-ta, nici angajat ca d-ta ca să vie neapărat la Senat, nici sigur de viaţa lui cum erai d-ta?

Ascultaţi, d-le general:

„Dar cînd ţi-am spus eu că aş fi nemuritor? Vom face amîndoi ceea ce va depinde de noi: tu mă vei condamna la moarte şi eu voi suferi moartea fără a mă plînge".

Şi cînd mă gîndesc că d-tale-ţi zicea, înainte de război: caracter antic!

Credeţi-mă, d-le general, că dvs. cei de sus, lăsaţi să cază asupra tinerimei, asupra ţărei, asupra generaţiunei de mîne o atmosferă grea şi năbuşitoare, care ofileşte şi strică, care păleşte şi dizolvă orice energie

demnă, orice sentiment nobil, orice fărîmiță de caracter. Risipa se poate îndrepta, instituțiunile doborîte se pot ridica, ruina chiar se poate acoperi printr-o sforțare supremă... dar o generațiune ofilită și stricată nu, nu se mai poate îndrepta.

Domnule general, dacă în adevăr ții la cine vă ține în rezervă, cum am auzit că umblă zvonul, să nu uiți că de mișelirea caracterelor și de decăderea moravurilor publice vei răspunde și veți răspunde, dar în primul rînd răspunderea va trece peste capetele dvs. Și veți apărea ingrați după ce veți trece de corupători.

Înțeleg să vă întrebuințați atuul, dar nu vi-l compromiteți... afară numai dacă nu credeți că îl aveți amanet.

Primiți, vă rog, d-le general, toată stima ce vi se cuvine.

CE VOIEȘTE M.-SA?

Guvernul m.-sale știm ce vrea. Știm ce au vroit părinții consilierilor m.-sale și străbunii lor: țară umilită și domnie dăsfrînată. Stăpîni pe o ruină, pe un cimitir. Stăpîni să fie. Pe banca ministerială să fie. Întîmple-se orice s-ar întîmpla, aceasta vor oamenii regelui.

Dar m.-sa ce voiește? Nu crede că sîngele țăranilor se varsă astăzi ca și în 1888? Sunt fapte materiale. Spitalele au răniți. Armata a primit ordin să tragă. Și s-a supus la o tristă și revoltătoare datorie. Toate aceste fapte nu le știe m.-sa! Și cînd noi le spunem, nu le crede? Și cînd țăranii răniți le spun, nu le crede?

Ce voiește m.-sa? Voiește ca sîngele să crească peste treptele palatului pentru a se convinge de adevăr? Dar atunci să ni se spuie ce tron s-a întărit și ce dinastie s-a întemeiat pe sîngele închegat al victimelor, al supușilor, al națiunilor? Pata sîngelui nu se mai spală. Valurilor de sînge nu rezistă nici o coroană, oricît de glorioasă ar fi ea.

M.-sa nu aude; și, dacă aude, nu mai înțelege durerile țărei? Nu simte revolta generală a spiritelor? Nu înțelege unde-l duc aceia cari-i escrochează iscălitura și-i leagă numele de atentatele cele mai odioase, cele mai sacrilegii?

M.-sa nu mai înțelege nici armata țărei, al căruia șef suprem este?

Ofiţerii, revoltaţi de călcările de legi ale unui om mizerabil în timp de război şi mizerabil în timp de pace, îşi depun sabia, pierzînd orice speranţă în timpul unui regim nefast; şi m.-sa acoperă nişte măsuri cari vor dezgusta şi despera întreaga armată? Regimul primeşte demisiile atîtor bravi ofiţeri şi m.-sa consimte? Regimul pune în disponibilitate pe unii şi pe alţii în carcere, sperînd că astfel va forţa pe ofiţerii de cavalerie să devie sperjuri... şi m.-sa consimte?

Că regimul ar fi fericit ca ofiţerii să se acopere singuri de nedemnitate, să trădeze pe camarazii lor şi să apară Europei ca nişte oameni fără conştiinţă, înţelegem. E un regim de cinici, de corupţi, de trădători şi de sperjuri. Dar şi m.-sa voieşte acelaşi lucru?

Voieşte m.-sa ca să fie şeful unor ofiţeri sperjuri? Voieşte m.-sa ca să veştejească sufletul armatei care i-a pus pe frunte coroana de oţel, care l-a acoperit de glorie? Voieşte m.-sa ca steagul cavaleriei române să fîlfîie peste nişte oameni fără mîndrie şi fără onoare?

Această speranţă nu va fi satisfăcută, oriunde ar licări ea. Ofiţerii ţărei sunt români, au în trecutul lor o glorie nepătată, au în sufletul lor bravura care respinge orice ruşine. Ei nu vor grade pătate. Pe fruntea lor nu vor îngădui să se puie ferul roşu al infamiei. Ei au o armă de apărat, ei au o ţară de apărat, ei au un nume de apărat şi sabia nu o vor mai încinge decît numai cînd domnia legilor se va reîntoarce şi jurămîntul lor demn, conştiincios şi solemn va fi în întregimea lui respectat.

Dar ce voieşte m.-sa să devie ofiţerii români? Şefi de bande, puşi la dispoziţia unui regim criminal?

Pe cînd ofiţerii de cavalerie sunt astfel trataţi, ofiţerilor de infanterie li s-a dat din nou ordinul d-a sta la pînda întrunirilor publice. Ieri, în cazarma de jeandarmi călări, în spatele palatului şi aiurea, erau concentrate mai multe companii de infanterişti. Concentrate în vederea întrunirei noastre de la „Dacia". Acesta e rolul armatei? Acesta e rolul ofiţerilor?

Ce voieşte regimul criminal ştim, înţelegem. Dar m.-sa ce voieşte? Regim militar? Dar ofiţerii şi armata sunt ai ţărei. Ei au jurat să o apere; şi contra ei şi a drepturilor ei li se comandă să tragă sabia?

Crede m.-sa că în ofiţerii noştri s-a stins orice pic de conştiinţă de adevăratul lor rol în lumea românească? Îi crede capabili de a asasina pe concetăţenii lor şi de a trage sabia contra acelora cari sunt hotărîţi să lupte în numele şi pentru suveranitatea poporului român?

Să se gîndească mai grabnic cei de sus ca nu cumva să precipite momentul cînd toţi ofiţerii, revoltaţi de rolul ce li se impune, vor desprinde de la brîu săbiile, săbiile cărora nu li se poate comanda asasinatul şi sacrilegiul.

Descindă regele în ţară şi va înţelege ţara.

Ţara nu consimte să o dea de stîncă aceia pe cari m.-sa i-a pus la cîrmă.

Ea va trebui să ordoane, căci suntem în furtună şi colţurile stîncilor se văd deja... sunt înaintea ei şi a m.-sale.

PAVANA!

Veselia este în aer. Starea spiritelor din România, ca o primăvară caldă, bogată, tînără, exuberantă şi parfumată. Verdeaţă, flori, fructe, cîntece de pasări; o expansiune nouă şi fericită, un elan general de o poezie vertiginoasă; o universală invitaţiune la vals!

Era natural ca regele să se amuze, principele moştenitor să danţeze, palatul să se decoreze sărbătoreşte, curtea să fie fericită, regimul să tresară de mulţumire, putînd să uite un moment grijea de un popor pe care l-a condus din noroc în noroc, din victorie în victorie.

România renaşte! Suntem la 1700, la 1600, la 1400. Poezie, muzică, tablouri, galanterie, trubadurism, suspine delicioase de fericiri cadenţate, ritm în pas, armonie în surîsuri şi în culori, profuzie, graţie, eleganţă, mîndrie... nimic nu a lipsit din acea *pavană* care a lăsat mai prejos sărbătorile regelui-soare!

Bucură-te, popor român, şi voi săteni, cari aţi ieşit cu buchete de flori pentru a saluta legile cele noi şi aţi fost întîmpinaţi cu o ploaie de flori de către regimul regal, bucuraţi-vă!... Tronul s-a făcut ecoul entuziasmului vostru, pentru a-i transmite imaginea istoriei şi secolilor viitoare.

Pe coroana de oţel a licărit lumina voioşiei poporului român, şi de sus lumina aceasta s-a răsfrînt în adîncimea timpurilor viitoare ce abia mijesc confuze şi tremurătoare în sînul eternităţei.

Bucură-te, ţară fericită! Ca un ecou al aspiraţiunilor tale, la palat s-au danţat chaconna, gavotta, giga, pavana şi menuetul.

Danţurile Basarabilor, Muşatinilor, Drăculeştilor, Calomfireştilor, danţurile strămoşilor noştri, despre cari vorbesc cronicele, legendele şi poeziile populare au reînviat la palat, într-un timp cînd fericirea, pacea, liniştea şi concordia domnesc de la Mehedinţi la Dorohoi, de la Dunăre pînă dincolo de Carpaţi, dintr-un hotar pînă în cellalt al neamului românesc.

Am avut şi noi ducii, conţii, viconţii, marchezii, baronii, burgravii şi marii noştri electori. Urmaşii lor sunt azi împrejurul regelui şi s-aruncă în danţul strămoşilor lor!

La palat s-a pavanat, s-a menuetat la sunetul armonic al harfelor, sub ochii celor mai geniali artişti ai secolului, pentru a fixa pe pînze şi în versuri endecasilabe tabloul social al României din 1894, sub blagorodnica oblăduire a burtgravului de la Golăşei şi a cavalerului de cabinet de la Ţibăneşti.

Vestminte de catifea, cu bufante şi cu chenare de aur; gulere albe şi încreţite cu fierul; pantaloni largi şi strînşi la genuchi cu panglicuţe şi cu funde; pulpe în tricouri de mătase albă şi neagră; pantofi cu catarămi late de argint; pene de struţ şi de casuar; bărbi şi capeluri pudrate, frizate şi parfumate... întregul tablou, prin lux, prin colori, prin forme, a rechemat timpurile trecute ale neamului românesc cînd pe tronurile lui stăteau voievozi glorioşi, înconjuraţi de sfetnici înţelepţi şi eroici.

Cine ar fi voit să-şi facă o idee grandioasă de geniul trecut, prezent şi viitor al românilor n-ar fi avut decît să meargă la palat în noaptea pavanărei. Şi, desigur, ar fi zis: Aceşti duci, conţi şi marchezi se întorc de la Rovine... binecuvîntat fie Dumnezeul părinţilor noştri în cer şi pre pămînt!

Dar cînd graţioasele doamne şi gentilomii domni au pornit, uşori şi pitoreşti, în voliele nimfale ale menuetului... ochii tuturora s-au deschis, mari şi frumoşi ca pîlniile zorelilor matinale şi sufletele au rămas suspendate pe buzile înmărmurite.

Ca şi strămoşii noştri din gloria trecută... alunecau în piruete fine, în mlădieri fantastice, în spirale mistice. Condurii abia atingeau parchetul lustruit. Ca pe o gheaţă lucie, perechile de Cosînzene şi de Feţi-Frumoşi se depărtau surîzînd, se rechemau cu gesturi de silfi, descriind celebrul Z al menuetului nostru strămoşesc.

Ni se spune că unii au auzit şoapte misterioase prin unghiurile palatului. Probabil umbrele mari din secolile stinse îşi admirau prăsila.

Un singur lucru părea că lipseşte: nici un şoim pe umerii nobililor cavaleri...

În schimb, cîţi miniştri, atîtea colivii pe umeri şi toate pline cu sticleţi.

Era timp ca palatul ţărei să se pavaneze? În palat există formula: „*L'Etat c'est moi?*" Se glumeşte d-a Ludovic al XIV-lea? Palatul se împăunează ca pe acele vremuri, şi în ce vremuri, Dumnezeule!

Ţara e vîndută pe 10 ani prin convenţiuni comerciale; ţăranii, revoltaţi de nişte legi mizerabile şi anticonstituţionale, sunt împuşcaţi; cei ce scapă se retrag la păduri, iar cei răniţi gem în spitale; armata este în prada unui regim criminal; ofiţerii cavaleriei îşi părăsesc cariera, dezgustaţi de călcarea legilor şi a demnităţei lor; pretutindeni dezordine, revoltă, îngrijire şi spaimă; echilibrul statului nostru rupt... Şi în palat se pavanează? Nu există nici o reţinere în cei de sus cînd ţara cade, cînd ţara e compromisă de ambiţiuni oarbe şi de inepţii evidente?

Sus se întinde haosul moral, babilonia inconştientă... dar nici durerea ţărei să nu suspende asemenea glume triviale?

Ţara piere de tătari... şi... în palat se joacă menuetul şi pavana?

Să nu ajungă ţara la chef şi la dant, că nu va fi bine. Ea joacă altfel menuetul...

ZIUA DUMINECEI

...iar în ziua a şeaptea să vă odihniţi...

Nu, iubiţi cetăţeni, nu este zi de odihnă, căci ziua aceasta este a drepturilor voastre înlăturate de o mînă de oameni fără demnitate şi fără conştiinţă; este ziua în care reprezentanţii ţărei vor oficia în numele sfînt al suveranităţei poporului român, atacată de o falsă providenţă, căreia nu i-aţi greşit întru nimic pentru a vă răsturna ordinea stabilită de votul vostru, de conştiinţa voastră, de voinţa liberă a României, manifestată în zilele de redeşteptare.

Ziua Domnului trebuie să o jertfiţi patriei, căci Domnul, cel ce stă dasupra domnilor, niciodată n-a osîndit pe popoare să rabde ticăloşia şi să îndure viţiul şi nelegiuirea, nici închinarea la idolul de aur, nici periciunea prin trîndăvie şi nesimţire.

Generaţiunei celei mari care v-a precedat i-a fost dat să dea vieaţă acolo unde era uimire şi lîngezire de secole, să organizeze viaţa cea nouă prin instituţiuni măreţe şi legitime, să puie în mişcare perpetuă aceste instituţiuni, să asigure din funcţionarea lor regulată o suveranitate naţională, singura mîntuitoare şi capabilă d-a spori propăşirea noastră morală şi materială.

Şi pentru a vă face pe voi, urmaşii ei, liberi, suverani, stăpîni pe soarta voastră, aduceţi-vă aminte

că n-au cruțat nimic, nici avere, nici viață. A jertfit tot ce putea să jertfească în numele patriei. Nu s-a speriat de nimic, nici de sărăcire, nici de temniță, nici de exil, nici de baionetele străine ce se năpustiră în țară de la nord și de la miazăzi.

Au învins pentru urmașii lor, vroind să le lase o patrie liberă și demnă în locul acelor țări umilite, devastate și biciuite de străini și de o clasă mizerabilă, fără virtuți, fără merite, fără milă și fără acea rămășiță de conștiință care adeseaori se mai găsește în cei mai detestabili răufăcători.

Opera supraumană a acestei generațiuni de eroi nu se îndeplini decît tocmai după războiul glorios al independenței. După această dată, România fu liberă înlăuntru și liberă în afară. Suveranitatea poporului nostru, proclamată de mult înlăuntrul său, se întregi, deveni o realitate măreață cînd Europa ne recunoscu dreptul d-a fi liberi și independenți, înscriindu-ne, dupe ce ne admirase, în rîndul popoarelor cu menire în alcătuirea armonică a națiunilor mari și stabilite.

Iacă unde a ajuns poporul român sub conducerea acelora cari i-au înțeles durerile și aspirațiunile și i-au vindecat rănile seculare și i-au redat stăpînirea de sine, aprinzîndu-i înaintea ochilor și în fundul timpurilor viitoare un ideal de prosperitate, de lumină și de glorie.

Dar un vînt, menit să vestejească, să sece și să usuce inflorescența vieței poporului român a bătut peste noi; o schimbare de regim a avut loc; și n-a fost doar o schimbare de regim, de partid politic, căci aceasta n-ar fi fost nici un rău sau ar fi fost un rău prea mic, de nebăgat în seamă, ci cu schimbarea regimului ce sta la cîrmă prin încrederea națiunei s-a ridicat sus un regim și un sistem străin de voința și aspirațiunile poporului român, un regim ce continuă lăcomia și necinstea vechei clase privilegiate, un sistem ce izbește adînc și în inima rostului stabilit al României moderne.

În locul suveranităței poporului român s-a ridicat voința unică a suveranului; în locul regimului reprezentativ, urnit din voința liberă a unei națiuni suverane, regimul personal, regimul unei singure voințe, regimul bunului plac, regimul regal.

Iubiți cetățeni, ziua Domnului să fie ziua patriei d-aci înainte pînă cînd veți învinge și vă veți întrona iarăși în drepturile și suveranitatea voastră.

Zi de odihnă, zi de mulțumire nu mai poate fi. Opera de regenerare, de mărire și de stăpînire a noastră pe noi înșine este de ani de zile atacată, bătută și dăzgrădinată în scop de a fi doborîtă ca jertfă unui despotism deghizat și detestabil.

Cetățeni, voi v-ați deșteptat la timp din surprindere și se încheie anul de cînd ați băgat teroarea în uzurpatorii din prejurul regelui.

Cetățeni, voi vă dați bine seama de efectele acestei dezordine morale, politice, constituționale. Păcatele și crimele regimului personal au spuzit în buboaie mari, în racili adînci peste țară.

Satele s-au răsculat contra legilor grele, nedrepte și neconstituționale ale regimului personal. Orașele cu industriile lor sunt date pradă în mîna străinilor. Legile pe cari țara le-a respins, trecînd peste baionetele ce de sus s-au îndreptat contra ei, azi au fost impuse ei prin presiunea a două mari imperii, presiune cerută de guvernul regelui. Munca și producerea orașelor sunt dar trădate străinilor. Economicește ne-au robit mai rău decît la '75. Independența noastră economică nu mai există, cel puțin pentru 10 ani. Administrația țărei, a comunelor, a județelor este o devastațiune în mîna unor oameni de codru. Siguranța publică știți în ce hal a ajuns: bande de tîlhari, desfăcute în bandele de la alegeri, bîntuie capitala sub ochii poliției, pe cînd la palat se dăschide balul cu acela care a devastat o redacție. Armata... dar nicăieri ca în această instituțiune nu se vede mai bine că regimul personal este un regim de trădare de patrie.

Iubiți cetățeni, zilele Domnului sunt zilele patriei care vă strigă să o salvați, să vă salvați drepturile voastre, onoarea voastră, suveranitatea voastră și a ei.

În ziua acestei dumineci, țara își trimete soliile de pretutindeni pentru a se aduna la o mare și hotărîtoare întrunire cu voi, cetățeni ai capitalei.

E ziua în care veți hotărî de salvarea voastră și a patriei.

Veniți în mii și veniți hotărîți de a fi ceea ce au fost părinții voștri, căci numai astfel veți lăsa și voi urmașilor voștri ceea ce părinții voștri v-au lăsat vouă: o patrie liberă și glorioasă.

Ziua Domnului va fi ziua patriei... ș-apoi vor urma zilele Domnului.

8 APRILIE

Sire,

S-a împlinit anul de cînd capitala s-a văzut, pentru întîiași dată, ocupată militărește și de fapt în stare de asediu, pentru întîiași dată, sub domnia m.-voastre.

Sire, 10.000 de oameni, un corp de armată contra coroanelor nemuritorului C.A.Rosetti!

Infamia guvernului m.-tale a fost atît de mare și de odioasă, încît... încît e mai bine să nu mai reamintesc ceea ce va rămînea pururea o rușine și pentru capitală, și pentru țară, și pentru armată, și pentru maiestatea-ta.

Mi-aduc aminte că un bătrîn comerciant, un admirator al lui C.A.Rosetti — și, slavă Domnului, sunt mii și mii cari se închină la această figură sfîntă și luminoasă — mă întrebă: „Oare regele o fi citind descrierea ticăloșiilor făptuite de miniștrii săi?“

Acum, că s-a împlinit anul și am văzut iarăși infamia de anul trecut repetîndu-se, sire, îngăduiți-mi a vă spune: „Nu ceti, sire, nimic din cîte se scrie despre regimul m.-tale!“.

Ieri, lîngă palatul m.-tale, nu s-a petrecut nimic. Cîteva victime, cîțiva oameni maltratați de către asasinii îmbrăcați în uniformă polițienească, o victimă scăldată în sînge și schilodită în onoarea serbărei m.-tale.

Nu s-a petrecut mai nimic. Coroanele lui Rosetti călcate în picioare. Nu ceti, sire. Cine știe, poate că s-ar turbura scumpa și delicata ta sănătate, poate că s-ar turbura seninătatea ce trebuie s-o aveți în noua cale a binelui și a cinstei pe care ați apucat, poate că v-ar încremeni surîsul ce apare așa de rar pe nobila față a unui suveran preocupat de aplicarea legilor, de ridicarea moralităței publice, de respectarea *Constituțiunei* și a drepturilor poporului care a dat tot ce putea să dea unei coroane.

La urma urmelor, cine a fost Rosetti pentru ca m.-ta să tolereze o adorațiune nemărginită în memoria lui?

M.-ta ieri erai în sărbătoare și coroanele lui Rosetti nu puteau trece pe sub ferestrele palatului. Asemenea coroane se vîră pe sub pulpane și se duc pe departe și pe uliți strîmte și cotite acolo unde doarme de veci acela care a dat viață unei națiuni.

Cine a fost Rosetti? Un sfînt care a pus mai presus de sublimele sale visuri binele și fericirea poporului român, care și-a călcat peste idealul său personal și a întemeiat dinastia m.-tale, crezînd că își salvează mai degrab' neamul de rușinea de odinioară.

Cine a fost Rosetti? O virtute. „Virtute, tu ești un nume!".

Virtute, adoratorii tăi nu au ce căuta pe lîngă palat. Asemenea adoratori ating maiestatea tronului și coroanele lor nu se pot apropia de coroana regală. De coroana regală să se apropie soitarii în catifea pentru a dănțui pavana și menuetul, dar nu pietatea, dar nu cinstirea virtuței, dar nu adoratorii oamenilor mari ai poporului român.

Sire, nu ceti nimic... a mai rămas oarecari iluziuni în această capitală cucerită și iluziunile acestea nu se potrivesc cu gîndul m.-tale. A mai rămas oarecare virtute și virtutea aceasta nu convine regimului m.-tale. A mai rămas oarecare religie de morții mari ai neamului și o asemenea religie turbură pe cei vii din palat și pe cel de pe d-asupra lor.

Cine sub cezari și-ar fi permis o adorațiune prea evidentă pentru virtuțile trecutului mare și imaculat? Sub cezari nu era iertat decît un cult: cultul cezarilor.

Ș-apoi, sire, presa, firește pasionată, exagerează afară din cale. S-a călcat în picioare coroanele lui Rosetti. Dacă presa s-ar mulțumi pe atît... și dacă ar mai adăuga: rugăm pe guvern ca să dea ordin poliției de a sări peste coroane cînd trage tesacul și șarjează pe cetățeni... așa da, nici n-ar exagera, nici n-ar fi necuviincioasă.

Dar nu, sire, presa e exagerată; ea va susține că guvernul care calcă în picioare coroanele lui Rosetti aruncă asupra țărei și asupra m.-tale o rușine nemeritată de țară.

Exagerări, sire.

Oamenii aceștia s-au nărăvit rău și sunt și naivi. Ei vor cu orice preț să venereze memoria celor mari și celor virtuoși, fără a se gîndi că printr-aceasta insultă pe criminalii de lîngă m.-ta, ba chiar pe m.-ta. Și asemenea năravuri și naivități trebuiesc pedepsite.

Fii sănătos și tihnit, sire! Petrecere bună!

Coroanele lui Rosetti au fost călcate în picioare, și erau ale unui nemuritor. Crez însă, și cer iertare, că nu este tocmai bine a ne obicinui să vedem coroanele în picioare.

Dar de ce va fi lucrat C.A.Rosetti pentru întemeierea dinastiei m.-tale? Desigur, în speranță d-a nu vedea țara în halul în care a ajuns sub guvernarea m.-tale.

Exagerări, sire. Un popor de nebuni care stăruie în venerațiunea celor mari, celor nemuritori.

Crez că încă nițel și nimic nu se va mai venera în această țară. Atunci dinastia va atinge culmea gloriei.

O YES!...

În sfîrșit... era și vremea... D. Lascăr Catargiu s-a apucat de carte, începînd cu limbile vii și sperînd că va ajunge și la vro limbă moartă.

Ni se spune că bătrînul monument dă pe brînci de silitor ce este. A cerut să i se aducă cîteva cărți din copilărie (litere cu caturi), pe cari le-a citit din scoarță pînă în scoarță. Literatură pură: *Minunile s-tului Sisoe*; dogme ortodoxe: *Epistolia;* istorie: *Alexandria* și alte opt volume de mărimea și de valoarea acestor capodopere din copilăria monumentului.

Și dupe o lună de citire d. Lascăr Catargiu s-a crezut în curent cu știința, literatura și arțile și a cerut să afle cam ce au scris colegii săi de pe banca ministerială pentru ca *ei* să treacă de oameni culți și *el* de ignorant.

Cea dintîi operă ce i s-a prezentat a fost o celebră traducere a d-lui P.P.Carp: *Macbeth!* — Aiasta din englezeștă? — Da. — Hîra, bre omule, dară nu înțeleg nimica. — Da. — D-apoi șeilalți or întălege? — Nu. — Cum aiasta? — Aci e tăria lui Conu Petrache. Vezi, coane Lăscărache, discursurile lui, cele mari, sunt ca traducerea aceasta: nimeni nu înțelege nimic.

Monumentul a clătinat din cap și n-a mai zis nimic.

Sunt 5 luni d-atunci. Și d-atunci s-a apucat de englezește.

Cel care de tînăr a avut mare chemare la limbi, ministrul cultelor, i-a făcut un program și i-a recomandat un profesor. D-l Catargiu însă, invocînd necontenit faptul că o nemenie a lui a învățat ungurește într-o lună și 5 ani de la un vizeteu, a combătut programul colegului său și a cerut sportmenului de la justiție să-i dea pe cel mai priceput dintre jocheii săi. Fără scris, fără citit, fără gramatică... așa, ca la ungurește... într-o lună și cinci ani... gata. Mai degrabă de o lună... și cine ar putea învăța englezește? Metoada *lascariană* va deveni mai celebră decît cea *lancasteriană*.

Primele efecte ale metoadei: după patru luni de intimitate cu cel mai bun jocheu marghilomănesc, d. Lascăr Catargiu pronunță admirabil, ca un englez, pe *yes*.

Și a rămas cu ticul *o yes*. De dimineață pînă seara repetă necontenit *o yes! o yes!* Și cu drept cuvînt s-a zis că primul ministru al m.-sale este ca o gaiță în aptitudinile sale limbistice.

Pînă acum *o yes* a produs adevărate minuni de guvernămînt. În ceea ce privește răscoalele țărănești a fost de-o eficacitate glorioasă pentru țară și coroană.

Noi am prins una din telegramele englezești a bătrînului consilier, dar cele mai decisive nu cuprindeau decît: „București, d-lui Radu Rosetti. *O yes!* Lascăr Catargiu". Atît și nimic mai mult. Și a fost de ajuns.

E ușor de înțeles. Prefectul de Bacău îl telegrafia: „În Dărmănești răscoală. *Să trag?*" D. Catargiu îi răspundea: „*O yes!*". „În Leontinești răscoală. *Să trag?*". „*O yes!*". „În Ardeoani răscoală. *Să trag?*". „*O yes!* Lascăr Catargiu". Și *o yes* a produs minuni. Sîngele a curs. Sute de răniți. O mulțime de morți.

Și primul ministru cu *o yes* se fălește că aplică *Constituția* englezească, cea mai renumită *constituție* din Europa! Și cînd m.-sa regele l-a întrebat ce măsuri a luat față de răscoalele țărănești, primul ministru i-a răspuns: „Maiestate, aiestea merg ca la Inglitera". — „Da"? „*O yes!*". — „Sunt vesel."

Și monumentul continuă cu limba Albioniei, făcînd progrese uimitoare.

Acum cîteva săptămîni jocheul d-lui Marghiloman veni la elevul său cu un *cîrlan.* Conu Lascăr, arătînd cîrlanul, zise mîndru: — „*Beautifull!*". — „*O yes!* răspunse jocheul, *an admirable colt!*". — „*Marghiloman... colt?*". Jocheul zîmbind: — „*Hi is not colt!*".

Conu Lascarache îl făcu prost în gîndul său, crezînd, dupe englezeasca lui, că *colt* însemnează numai *cîrlan*, *mînz*, nebănuind că jocheu se gîndise la *ştrengar*.

A doua zi jocheul întîlni la primul ministru un copilaş, un nepot. — „Con' Lascăr, crescut la el toţi *colt* la gingie?" Primul ministru se întoarse bufnind de rîs şi mormăi:

— „Dar aista e idiot. Cum să crească *mînji în gura copilului?*". De unde să ştie conu Lăscărache că *colt* însemnează şi dinţii de lapte?

Dar va da pe brînci cu limbile primul ministru şi va ajunge pe ilustrul Tocilescu, care tot din englezeşte a tradus rotunzimile umane de la spate cu *obrajii* şi aşa mai departe, făcînd vraişte în toate organele omeneşti.

E însă cineva tare supărat de englezeasca d-lui Catargiu: sportmenul de la justiţie. La una din duminicele trecute n-a cîştigat nici o cursă. Furios îşi chemă jocheul şi-l înjură.

— *O yes* — numărul unu.

— De ce n-ai *antrenat* caii?

— Antrenat, antrenat, răspunse jocheul, nu pot, n-avut timp... *antrenat conu Lascar... şi conu Lascar bătrin...*".

„*O yes!*"

IUBIŢI STUDENŢI,

Nu acum pentru prima oară spunem noi din toată inima: *voi sunteţi speranţa naţiunei*, *voi sunteţi România de mîine*. N-a fost ocazie solemnă, n-a fost manifestaţie măreaţă a voastră fără ca noi să nu vă salutăm cu dragoste şi cu entuziasm. N-a fost situaţie grea a neamului fără ca noi să nu ne îndreptăm privirile asupra voastră, generaţiune cultă, curată şi caldă.

Dar niciodată nu ne-am adresat la voi în luptele dintre partide, în pasiunile politicei militante, în afaceri de ordine pur politică. N-am vroit să vă cerem jertfe în interes de partide. V-am lăsat sufletul vostru liber de orice influenţă, căci am pus mai presus de interesele noastre formarea liberă a marei voastre conştiinţe. Am vroit ca voi de la voi să înţelegeţi ce cale să luaţi în interesul dezvoltărei poporului nostru şi a drepturilor lui, de atîtea ori despreţuite şi atinse de aceia cari au uzurpat puterea.

Nu ne-am gîndit la voi, nu am făcut apel la voi decît numai cînd şi noi uitam drapelul sub care luptăm pentru a ridica ca *români* un alt drapel mai mare, drapelul etern al *neamului românesc*.

În asemenea ocaziuni, inima noastră a bătut puternic, văzîndu-vă uniţi, convinşi, energici şi hotărîţi. În asemenea ocaziuni v-am binecuvîntat, împreună

cu naţiunea, acţiunea voastră sublimă. În asemenea ocaziuni am spus-o: *studenţimei aparţine în primul rînd marea cestiune naţională*. Şi am constatat cu mîndrie avîntul vostru generos şi măreţ şi ne-am întemeiat speranţele şi iluziile noastre cele mai mari pe grandioasele voastre manifestaţiuni naţionale.

Aţi ridicat *cestiunea naţională* la înălţimea unei *probleme europeneşti*, smulgînd admiraţiunea ţărei şi dînd de partea neamului românesc opiniunea publică a Occidentului.

Noi nu cunoaştem o tinerime mai ilustră pe băncile Universităţei.

Iacă titlul vostru şi toată românimea vă este recunoscătoare.

Iubiţi studenţi, să nu uitaţi însă că, dacă acţiunea voastră se complică cu cestiuni de o ordine imediat practică, *avîntul şi entuziasmul pot duce la greşeli şi uneori la greşeli ireparabile.*

Noi, cari vă iubim absolut dezinteresaţi, vă putem spune unde aţi greşit, la ce greşeli puteţi ajunge şi cum se pot repara unele greşeli la cari n-au contribuit decît iluziile cele mai sfinte şi avîntul cel mai generos.

Voi, iubiţi studenţi, v-aţi simţit ofensaţi printr-o dare de seamă din *Adevărul* privitoare la manifestaţiile voastre contra unei societăţi ungureşti care n-a avut delicateţea d-a-şi modera veselia şi d-a-şi amîna petrecerea, uitînd durerea în care se afla întreg neamul românesc; voi, iubiţi studenţi, v-aţi revoltat cînd, în loc d-a vi se asculta plîngerile, aţi fost respinşi cu forţa şi maltrataţi. Greşit mod, recunoaştem, nepermis mod de a trata cu voi, recunoaştem; şi, regretînd atitudinea redacţiunei *Adevărului*, înţelegem că aveaţi o cauză de revoltă; revolta voastră a fost explicabilă, a fost naturală.

Dar ceea ce regretăm mai mult e că nu v-aţi stăpînit revolta, şi aceasta în interesul cauzei mari în numele căreia v-aţi ridicat.

Pe noi ne doare ca să vă vedem acuzaţi de *vandalism*. Ne doare, căci vor profita duşmanii *cestiunei naţionale* pentru a batjocori sufletul pur al tinerimei noastre. Ne doare pentru că fără voia voastră puteţi servi pasiuni uricioase, pasiuni nedemne pe cari nu le împărtăşiţi. Ne doare pentru că, sub *mirajul frumos* pe care-l vedeţi în revolta voastră naturală, se poate ascunde *imaginea hidoasă a unor pofte degradatoare ce aparţin altora, iar nu vouă*. Ne doare pentru că deja încep unii de a vă acuza de amestecul poliţiei, amestec care se poate întîmpla fără voia voastră.

Tinerime curată şi sfîntă, eşti datoare să te cutremuri de ideea că poţi servi fără să vrei pasiuni mizerabile pe cînd voieşti a servi o cauză sublimă.

Iacă de ce, în primul rînd, trebuie să vă opriţi, să puneţi capăt demonstraţiilor de natura aceasta şi să potoliţi resentimentele voastre, chiar dacă le-aţi crede absolut legitime.

Noi nu vroim ca pe floarea neamului nostru să se arunce acuzaţiuni ce pot veteji!

În al doilea rînd, iubiţi studenţi, sunteţi datori a înceta asemenea demonstraţiuni şi pentru un alt motiv.

Libertatea presei este un principiu democratic peste care voi nu puteţi să treceţi. Nu puteţi voi, tocmai voi, să izbiţi în acest principiu, să-l restrîngeţi şi să-l distrugeţi. Aceasta este imposibil, este monstruos. Voi cei întîi aţi plînge cînd în trecutul vostru s-ar înscrie păcatul: *tinerimea universitară română a distrus libertatea presei.*

Ş-apoi ce devine principiul sfînt al *dreptului de proprietate?* O iluzie. Ce devine principiul *inviolabilităţei domiciliului?* O minciună.

Nu, iubiţi studenţi, nu puteţi voi să vă încărcaţi tinereţea şi epoca celor mai pure iluziuni cu greşeli şi cu păcate, cu păcate cari nu s-ar mai spăla niciodată.

Nici un ziar nu trebuie să dispară cu d-a sila. *Forţa nu trebuie să răpuie un drept.*

Fiţi măreţi în demonstraţiunile voastre naţionale, dar stăpîniţi-vă orice pornire care poate lovi mai mult

în voi și în cauza voastră decît în dușmanii cauzei voastre.

Multe lucruri poate scuza vîrsta iluziilor sfinte, dar ceea ce n-ar putea scuza ar fi îngenuchearea *drepturilor noastre constituționale.*

Nu vă lăsați dar a fi influențați de porniri străine de sufletele voastre, ci mergeți înainte pe calea dreaptă și mare ce voi ați inaugurat pentru triumful cauzei neamului românesc.

ULTIME INFORMAȚIUNI

HAȘDEU

Să nu întrebați *care*, căci unul e, și unic e, de o singură ființă și manifestat sub multiplele fețe ale unui spirit fără margini.

Sunt cîteva zile de cînd se răspîndise zvonul că e bolnav, ba greu bolnav, ba mai știi... ce se poate întîmpla. Pentru cine știe a ceti și a cetit vreodată în viața lui acest grup de cinci litere $h + a + ș + d + e + u$ și mai ales pe ce volume s-a pus pecetea acestui grup de cinci litere va înțelege ușor de ce imediat am căutat să ne informăm despre starea acestui principe, al căruia imperiu se pierde în noaptea vremurilor și în lumina viitorului.

Am alergat în palatul lui. E vechi, prins pe creștetul unui deal; în față, o biserică cu un portic de piatră fumurie. Un miros de documente. Tomuri groase în cari stau închise tainele trecutului nostru. Evanghelii pe cari le adoră cel cu barba de voievod și cu privirea de vultur plutind pe dasupra lumei.

L-am văzut. Am tresărit. Scrie. Ridică capul... e bine. Atît mai bine. O emoțiune mai puțin.

— Magistre, am venit...

— Văz că ai venit...

— Magistre, ai fost bolnav...

— Am fost...

— Bolnav greu...

— Greu....

— Magistre, unii te credeau în pericol de *moarte...*

Surîzînd:

— Ce, nu știau aceștia că sunt *nemuritor...* din Academia Română?

Eu, timid:

— Și, cu toate acestea, și cîțiva *nemu... academiciani* se temeau...

Surîzînd:

— Ai dreptate.... Academia noastră are două secții, una mare și alta mică: a *mortăciunilor* și a *nemuritorilor*.

Eu, și mai timid:

— Va să zică...?...?

El, surîzînd:

— Cum vrei să mor cînd sunt *de două ori nemuritor*: *academician...*

— ... din secția a mică...

— ... și *spiritist...*

Eu, punînd ochii în pămînt:

— De trei ori nemuritor: academician, spiritist și de spirit... *n'en déplaise à monsieur Maioresco.*

Două coloane de fum izbucniră pe nările pasionate ale voievodului. Își aprinsese țigarea.

E sănătos, e voinic, e vesel, e bine, bine de tot... atît mai bine.

Azi din nou am auzit pe bulevard:

— Știi că Hașdeu e bolnav.

— Da... e bolnav greu.

Iacă de ce m-am hotărît să spui, eu care l-am văzut, că nemuritorul este sănătos.

Delavrancea, pe strada Rotari, în anul 1913.

Delavrancea cu Al. Vlahuță la Dumitrești, în apropiere de Dragosloveni, în 1914.

PASIUNILE POLITICE ȘI PUBLICISTUL

Sunt cestiuni peste cari nu trebuie să treci. Și nu importă dacă un amic sau un adversar te oprește asupra unei probleme serioase de morală politică și socială. Și cu atît mai mult te simți dator să o discuți cînd ții un condei în mînă, cu cît observi că confuzia crește între bine și rău, între moral și imoral, între ceea ce este permis și ceea ce nu este permis. La noi confuzia aceasta este mare în politică, așa de mare încît oamenii cari stau la distanță de frămîntările politicei zilnice ar putea ușor să rămîie nedomiriți asupra a o mulțime de acuzațiuni ce se ridică în presa noastră, în contra presei noastre, de către presa noastră.

Pe această confuziune, pe această nedomirire își întemeiază atacurile crîncene aceia cari susțin că evoluțiunea socială trebuie atît de grăbită, încît să devie o adevărată revoluție socială, care într-o clipă să ajungă la o țară nouă în locul celei de astăzi. Un argument capital îl scot acești misionari, cari uneori nu se sfiesc de tonul vizionarilor, din acuzațiunile ce se aruncă între actualele partide politice. Și, firește, bazați pe aceste acuzațiuni ei bucuros conchide: *tinerime și muncitori, vedeți, după propriile lor mărturisiri, vechile alcătuiri politice și sociale sunt absolut corupte. Capitalism, burghezie, lume veche, partide istorice, tot este infam, corupt și murdar.*

Cu această confuziune între bine și rău, între ceea ce este permis și ceea ce nu este permis, tinerimea, nehotărîtă încă în înclinările ei politice, poate fi atinsă de neîncredere, de adîncă îndoială și de începutul unui scepticism politic, greu de oprit mai tîrziu în mersul lui năbușitor. Și cu o tinerime sceptică în politică ruina morală a țărei este asigurată.

Cu această confuziune mai mult decît regretabilă, dureroasă, oamenii neîncadrați într-un partid, grupa imensă a acelora fără pasiuni profunde, devin încetul cu încetul nepăsători la apelurile cele mai drepte, pînă cînd într-o zi pot deveni surzi la cele mai desperate strigăte ale țărei.

Iacă, foarte pe scurt, de ce credem că este timp a ne opri asupra unei probleme dificile ce aproape zilnic, direct sau indirect, se pune în presa noastră, în cluburi, în societăți și pe stradă.

Și problema aceasta se formulează astfel: ***pînă unde se întinde dreptul unui publicist, ce dovezi trebuie să aibă cînd acuză și care îi este responsabilitatea lui în fața opiniunei publice și a justiției.***

E timp să ne oprim asupra acestei cestiuni, mai ales că în anul acesta, începînd de la grațierea lui Schwalb și încheind cu girurile generalului Poenaru, s-a produs o enormă cantitate de descărcări nervoase în presa noastră, fără ca acuzatorii și acuzații să ostenească, dar iarăși fără ca, în fond, acuzatorii sau acuzații să fi obținut vreo satisfacțiune reală.

Este un an remarcabil prin scandaluri și prin violența la care a tîrît pe publiciști în înregistrarea, în constatarea și în discutarea acestor scandaluri publice.

Să luăm în cercetare, pe rînd, cele trei părți ale serioasei cestiuni de mai sus cu toată liniștea, cu toată cumpătarea, pentru a stabili marginile, datoriile și răspunderile publiciștilor, firește cu aplicațiune la evenimentele-scandal cari se produc și se reproduc necontenit în viața noastră politică mai ales de cîtva timp încoa.

Pînă unde se întinde dreptul unui ziarist? Iacă prima parte a cestiunei.

Pentru cei cari habar n-au de enormile dificultăți ale luptei zilnice cu condeiul, nu e nimic mai ușor decît răspunsul la această primă întrebare. Și nu numai diletanților în politică, dar chiar și unor oameni politici serioși cari n-au avut ocaziunea d-a lua asupră-le misiunea de publicist răspunsul pare o bagatelă.

Cine nu cunoaște formula: *viața publică a unui om politic cade de drept în discuția publică a tuturora, viața lui privată însă este sacrosantă și nimărui nu-i este permis a se atinge de ea.*

Iacă o deosebire mare, făcută de demult, între viața publică și viața privată. Și în deosebirea aceasta stă și răspunsul obicinuit la întrebarea de mai sus. În principiu, recunoaștem că avem o soluțiune limpede și satisfăcătoare. De fapt însă, această soluțiune este adeseaori nu numai insuficientă, dar și pericoloasă pentru morala politică și socială.

În primul rînd, dificultatea provine din faptul că la oamenii politici sfera vieței publice crește și sfera vieței private descrește cu cît ei devin mai însemnați în luptele de partid, cu cît ei se ridică mai sus prin încrederea amicilor și prin creditul sau numai toleranța ce le acordă opinia publică.

Este, desigur, o deosebire, peste care adeseaori se trece din ignoranță sau din interes, între oamenii politici și cetățenii a cărora manifestare politică se reduce la votul din zilele de alegeri. La aceștia din urmă în deosebire de cei dintîi, sfera vieței publice este cît se poate de redusă, pe cînd sfera vieței private atinge maximul ei.

De aci rezultă că o mulțime de acte nu se pot clasa în aceeași sferă la omul politic ca și la cetățeanul care n-are din omul politic decît exercițiul dreptului de alegător. De aci rezultă că cele mai multe acte din viața omului politic intră de fapt în sfera vieței lui publice, pe cînd aceleași acte la simplul cetățean cad drept în sfera vieței lui private.

Și tot de aci rezultă că este o greșeală neiertată a judeca același act după aceeași normă la omul politic și la cetățeanul nepolitic. Și această greșeală, comi-

să de cele mai multe ori cu intențiune, provoacă discuțiuni grave prin violența și nedreptatea lor patentă.

Să luăm un exemplu care va limpezi modul nostru de a vedea. Să ne închipuim, lucru ușor de făcut, că un negustor se duce să petreacă la Herăstrău. Petrece, într-adevăr, dar la întoarcere omul este cu chef, ba cu chef bine, încît fie că se întoarce pe jos, fie că se întoarce în trăsură, pentru toți trecătorii *starea lui este evidentă.*

Iacă un fapt. Nimeni nu stă la îndoială la întrebarea: avem aci un act din *viața privată* sau un act din *viața publică?* Și nu va fi un ziarist care să nu înțeleagă că un *asemenea chef* nu se poate critica prin presă, ci cel mult va face obiectul unui zîmbet de trecător și nimic mai mult.

Dar *același act* să ni-l închipuim la un *preot.* Preotul nu este om politic, dar are o misiune publică. Misiunea aceasta îi lărgește sfera vieței publice. Și același act începe să se clatine între o sferă și cealaltă. Deja același act începe a se accentua de o împrejurare specială, începe a deveni criticabil. Și pentru ziarist începe dreptul de: *preotul M... de la biserica N...*

De la preot la un *profesor.* Același act devine și mai regretabil cînd omul cult, cu misiunea de a educa tinerimea, se expune a fi obiectul rîsului elevilor săi.

De la profesor la un *judecător*; de la judecător la un *prefect*; de la un prefect la un *ministru.*

Am sărit multe trepte.

Cine însă nu simte că același act se accentuează din ce în ce, pe măsură ce-l trecem la oameni cu sarcini și onoruri publice mai mari? Cine nu simte că *același act* iese treptat din sfera *vieței private* și se întinde în cealaltă sferă, pînă cînd la un ministru *scapă complet din sfera vieței private și trece complet în sfera vieței publice?*

Și dacă a scri despre capul rubicund și gesturile dezordonate ale negustorului ar fi o răutate nepermisă, aceeași stare la ministru devine revoltătoare și dă *drept* ziaristului d-a denunța opiniei publice și de a

critica aspru grava necuviință a omului chemat să guverneze un popor.

Astfel de chef nu poate scăpa de sub critica publicistului decît numai cînd ministrul și-ar ascunde libertinajul în zidurile domiciliului său. Această procedare, acest nerespect de sine, dar respect de opiniunea publică, deplasează același act din sfera *vieței publice* în sfera *vieței private.*

Astăzi jocul de cărți este foarte întins. Sunt oameni onorabili cari au această pasiune știind să rămîie corecți oricît de mare le-ar fi pasiunea lor. Firește că un astfel de om poate să-și piarză nopțile și averea fără ca publicistul să aibă dreptul de a-l critica. Este o dezordine privată și, pe cîtă vreme nu aduce nici o atingere a onestităței, ea scapă de sub critica publică.

Dar același om *ajunge ministru* și continuă cu pasiunea lui. Conduita lui de mai nainte devine o *inconduită.* De ce? Mai întîi, pentru că ministrului nu-i mai este permis să-și *consume inteligența în pasiuni străine de interesele generale.* Nopțile întru atît sunt ale ministrului întru cît îi servesc pentru a avea zile limpezi și liniștite. Și un ministru care joacă la cărți nopți întregi, nu importă în ce club, a doua zi nu poate fi decît amețit, dezgustat, incapabil de o intensiune intelectuală mai însemnată și, desigur, impacient și nervos în afaceri complicate, în cari i se cere tact și seninătate. Al doilea: ministrul mînuiește bani publici și pasiunea jocului de cărți adeseaori a făcut victime în inteligențele cele mai echilibrate și a pus la teribile încercări conștiințele cele mai pure.

De aci legitima grije a acelora cari înțeleg ziaristica ca o misiune sfîntă, iar nu ca o profesiune productivă. De aci legitima grije a opiniunei publice. Și de aci consecința: *sunt unele acte de un caracter cu totul privat cari, prin natura lor specială și periculoasă, se răsfrîng asupra vieței publice a omului politic.* Odată admisă această consecință, dreptul publicistului de a critica *asemenea acte* este absolut evident.

Ne-aducem aminte cîte strigăte s-au ridicat în contra noastră cînd am izbit în inconduita d-lui general

Jak Lahovari, p-atunci ministru de război, de a se uita fără nici o măsură la jocul de cărți. „Sunteți niște... căci izbiți în viața privată a d-lui Jak Lahovari!". Și noi eram în dreptul nostru, pe cînd fostul ministru de război nu era în dreptul său d-a întinde bacaraua, d-a-și alege cartea de stos și d-a deschide șuete de ecarté, ba chiar și de table.

Și din cauza acestor cuvinte: „viață privată", organele guvernamentale se credeau în drept d-a se da la excese de limbaj contra noastră, excese cari, unite cu conștiința că noi n-am depășit dreptul de control, provocau și din parte-ne excese îndoit de legitime.

Și astăzi va fi petrecînd la cărți d. general Lahovari și, cu toate că este șeful marelui stat-major, noi îl lăsăm în pace, considerînd că sfera vieței sale private s-a întins de cînd nu mai este ministru peste o mulțime de acte cari înainte ori făceau parte din viața sa publică, ori, deși cu un caracter privat, determinau în mod uricios viața sa publică.

Este foarte ușor să distingi în principiu *viața privată de viața publică*, dar, cînd e să aplici această deosebire în politică pentru a ști pînă unde se întinde dreptul de cenzură al publiciștilor, cestiunea se complică.

Nimeni nu are dreptul de a urmări pe un ministru în partea *sentimentalismului său de ordine privată*. Iacă o altă regulă de conduită pentru un publicist. Și iarăși principiul acesta începe să se restrîngă din generalitatea lui cînd este să-l aplici. Dacă ministrul își uită unele datorii casnice, nu e dreptul publicistului să-l critice. Așa se zice și totuși nu întotdauna este bine și drept așa.

E de regretat că în opinia publică să se șoptească scandaluri în socoteala unui ministru. Dar e numai de regretat pînă cînd scandalurile nu se manifestă într-un mod material în public. Peste șoapte ziaristul trebuie să treacă; dreptul lui însă începe cînd șoaptele încetează și încep faptele brutale. Să ducem și mai departe scrupulul și respectul de viața privată: *chiar cînd un publicist posedă o scrisoare, el nu are dreptul de a uza de dînsa.*

Dar se ridică întrebarea: ce e de făcut cînd din acea scrisoare nu rezultă numai dovada relațiunilor ilicite ale omului politic, ci și dovada că *ministrul este afectat în conduita sa publică de afecțiunile sale private?* În acest caz este evident că ministrul nu mai are dreptul la beneficiile *vieței private*. Cînd ilegalități și dezordine se produc în viața publică din cauza unei stricate vieți private, dreptul de critică devine indiscutabil pentru publicist.

Cît pentru cazul cînd ministrul provoacă scandaluri publice din cauza relațiunilor sale intime, ar fi pueril să te mai întrebi dacă ai a face cu *viața publică* sau cu *viața privată* a omului politic.

Cînd perdeaua se ridică, cînd trecătorii văd și rîd, cînd surprinderi zgomotoase transformă rîsul în jovialitate întinsă, cînd mulțimea se strînge la scenele scandaloase cari au ieșit din casă în curte și din curte în stradă, în asemenea caz *a tăcea* este nu numai o neîndeplinire a datoriei de publicist, ci mai mult: *devii complice la depravarea moravurilor, la degradarea politică și socială.*

Și acum în urmă ni s-a zis că am făcut *aluziuni* la viața privată a unui ministru. Și am fost violent atacați din cauza acestor *aluziuni*. Este o nedreptate care s-a făcut *delicateței* noastre. Cînd o mahala întreagă se alarmează și se adună, *aluziunile numai* asupra acestei *vieți private*, devenită *scandal public*, este un exces de delicatețǎ, de care și omul politic, și adversarii noștri ar fi trebuit să ne fie recunoscători.

Să nu uităm că în societățile culte dreptul de a critica asemenea acte este indiscutabil.

Să nu uităm că în Anglia Charles Dilke a pierdut toată influența lui politică și că Parnell, regele neîncoronat al Irlandei, a trebuit să dispară sub atacurile teribile ale presei și a sfîrșit prin a muri sufocat de mîhnire și de căință.

S-a invocat în Anglia *viața intimă?* Au putut fi salvați doi oameni iluștri cu această formulă: *să deosebim viața privată de cea publică?* Nu. Și acești doi

oameni mari nu erau *miniștri*. A fost însă de ajuns că erau *oameni politici* pentru ca opinia publică din Anglia să treacă *relațiunile lor intime* în sfera *vieței publice* și să-i zdrobească sub acuzațiuni de o violență zdrobitoare.

Supunem aceste observațiuni la meditațiunea adversarilor noștri, convinși fiind că opinia publică va înțelege că nu noi am depășit *dreptul nostru de critică*, ci că cei interesați fac o confuziune intenționată între marea sferă de viață privată a simplului particular și mica sferă de viață privată a omului politic, și în special a miniștrilor.

II

Pentru o înaltă deferință am întrerupt ieri cestiunea de morală politică și socială ce ne-am propus a cerceta. În articolul nostru de alaltăieri am arătat ce deosebire există între viața publică și privată a unui om politic și între viața publică și privată a unui simplu particular. Și am dovedit că numai din reacredință și din ignoranță se identifică sub toate raporturile sfera vieței private a unui om politic cu aceea a unui simplu particular, restrîngîndu-se dreptul de critică al publicistului în detrimentul moravurilor noastre. Și am dovedit că adeseori se invoacă *viața privată* ca o pavăză de apărare a unei *detestabile vieți publice*.

Să trecem la a doua parte a cestiunei.

Ce dovezi trebuie să aibă un publicist cînd acuză?

Pe lîngă *viața privată*, oamenii politici cari simt nevoia de a-și apăra incorectitudinele adeseaori evidente, aleargă la un alt mijloc comod: *ce dovezi aveți cînd acuzați?*

În adevăr, s-ar părea că nu e nimic mai drept și mai moral decît acest principiu larg: *să ai dovezi și apoi să acuzi*. Și, cu toate acestea, dificultățile încep cînd iți pui întrebarea: *ce însemnează dovadă în politică?* Din această întrebare naște alta: *dovada în*

politică trebuie să aibă ființă materială pentru a da drept ziaristului să discute, să critice și să atace?

În legătură imediată cu această întrebare stă cestiunea: *dovada în politică se confundă sau nu cu dovada de care are nevoie cel ce se plînge înaintea instanțelor judecătorești?* Cînd cineva cere justiției să i se consacre *un drept* pe cale civilă, îndoială nu există: el trebuie să producă o dovadă materială scrisă, (fie ea scrisă în codice, fie ea scrisă într-un contract, poliță sau chitanță) sau prin depoziții de martori în cazurile anume prevăzute de lege. Dacă dar *dovada în politică* s-ar confunda cu *dovada în civil*, atacul publicistului ar trebui formulat și susținut exact ca sentințele judecătorești. Și cu o asemenea normă obligatorie *presa* ar fi inutilă și ar trebui, spre o mai bună rînduire, să fie înlocuită cu instanțe speciale de *justiție politică*.

Credem că este de ajuns o asemenea concluzie pentru a se convinge oricine că *dovada în politică* trebuie să fie de altă natură, că dovada în politică există chiar cînd nu are o *formă materială*.

Cîte hoții nu s-ar continua cu un desfrîu revoltător dacă publicistul nu ar avea dreptul să dea alarma decît numai cînd ar pune mîna pe dosarul furturilor sau pe copii legalizate de pe acest dosar! Cine nu înțelege că dosarele, de regulă, sunt în mîna acelora cari comit furturile? Și cine nu înțelege că adeseaori escrocii politici sunt în pozițiune d-a nu lăsa urme materiale de jafurile lor? Ce s-ar fi întîmplat în Franța dacă publiciștii n-ar fi început teribilul atac în contra *panamiștilor* decît cînd ar fi posedat toți *toate probele materiale* ale celui mai mare eveniment de corupțiune financiară? Franța s-ar fi panamizat în viața ei politică și de fapt statul ar fi căzut pe mîna escrocilor și a delapidatorilor pentru a conduce pe oamenii cinstiți și conștiințioși. În Franța, ca și aiurea, s-a înțeles cum trebuia să se înțeleagă *dovada în politică*, și, dacă din cauza aceasta s-au produs *victime ale presei*, efectul însă colosal a fost: *purificarea statului și a sferelor politice în Francia*. Greșalele

presei au fost întrecute de binefacerile ei morale și materiale în societatea franceză.

Dar chiar în fața justiției, civilă sau represivă, *prezumpțiunile grave*, cari nu sunt *dovezi materiale*, nu joacă adeseaori un rol decisiv în pronunțarea sentinței? Dar oare *prezumpțiunile*, și uneori numai *prezumpțiunile*, nu dau drept judecătorului de instrucțiune să aresteze pe un bănuit, nu dau drept camerei de punere sub acuzare să-l trimeață înaintea juraților, nu dau drept ministerului public să-și susție acuzația și nu dau absolută libertate juraților de a-l osîndi?

Și presa sub raportul dovezilor se aseamănă mult cu instituția juraților în fond ca și în procedură, deosebindu-se cu desăvîrșire de cealaltă *justiție judecătorească*. Presa este *zilnica justiție a parilor*, *în* materie politică este *permanentul ministru public al parilor* și în ordine morală nu are dasupra ei decît ființa morală care se numește *opinia publică*.

Și este evident că, dacă nu se poate osîndi la muncă silnică pe *prezumpțiuni grave*, afortiori se poate acuza în presă pe *prezumpțiuni grave*, fără ca unui publicist să i se ceară *dovezi materiale*.

Ș-apoi adeseaori *prezumpțiunile grave* apasă pe acuzatul ordinar fără ca voința lui să joace un rol, pe cînd în politică lucrul se petrece cu totul altfel.

În politică, d-ta, ministrul, ai dat o casă publică pe mîna unui favorit care nu se bucură de o frumoasă reputațiune; d-ta, ministrul, ai încredințat o parte din siguranța publică pe mîna unui om ce a fost osîndit pentru fapte grave; dvs., miniștrii, dați libertate deplină în alegeri unor oameni cari au vărsat sînge oridecîteori au avut ocazie și interes; și d-ta, ministrul, și dvs., miniștrii, puteați face altfel, *depindea de voința dvs. pentru a înlătura niște prezumpțiuni grave de complici, protectori sau înlesnitori ai delapidărilor și asasinatelor*.

Dar să luăm cîteva exemple practice din funesta practică a vieței noastre politice.

Acum un an, ministrul instrucțiunei publice adinterim la justiție a fost acuzat că prin înșelăciune a

obținut *iscălitura m.-sale*. Acuzațiunea a fost în urmă formulată astfel: *ai escrocat iscălitura regelui*. Fără îndoială că pînă azi nu s-a ridicat la noi, în presă și în întruniri publice, acuzațiune mai teribilă contra unui om politic, contra unui ministru.

Ce dovezi aveau acuzatorii în contra ministrului? Este adevărat că nu aveau *declarațiunea în scris* a m.-sale regelui. O asemenea dovadă materială nu aveau și nu o puteau avea. Dar aveau *surprinderea regelui manifestată în public*, cuvintele regelui: „Eu nu grațiez pentru asemenea delicte" și „eu n-am grațiat pe Schwalb". Și mai aveau *cercetarea regelui pe care a făcut-o la parchetul curței*. Sunt aci ceva mai mult decît prezumpțiuni grave că ministrul a abuzat de încrederea m.-sale.

Dar mai mult. Ministrul este acuzat de ceva înfiorător, de ceva care răsfrînge o groasă rușine asupra întregului guvern. Ce putea face ministrul dacă într-adevăr ar fi inocent? Ce putea face guvernul? Admitem că *proces de presă* nu puteau face, deoarece persoana m.-sale era în joc. Dar ceea ce putea face guvernul în cazul cînd ministrul ar fi fost inocent, fără ca să atingă întru ceva pe m.-sa, era să dea un *comunicat contra acuzatorilor*. În interesul moral și politic al guvernului și în interesul înaltului prestigiu al m.-sale era ca să se dezmintă o *asemenea calomnie* dacă *calomnie* era. De ce n-a vorbit ministrul, de ce n-a vorbit guvernul prin *Monitorul Oficial?* De ce? Fiindcă m.-sa, din motive pe cari nu le înțelege nimeni, *a consimțit să grațieze pe ministrul său, dar n-a consimțit să se spuie un neadevăr în numele său, cînd adevărul era cunoscut de întreaga Curte de apel din Galați*.

Apoi, cînd depinde de voința omului politic să înlăture *prezumpțiunile grave* cari plutesc asupra sa și nu o face sau este *vinovat în fond*, sau este un *disprețuitor al opiniei publice*, și dreptul publicistului, și într-un caz, și în altul, este evident, este absolut evident.

Din senin nimeni nu poate fi acuzat. Din *prezumpțiuni grave* oricine poate fi acuzat, oricît de sus ar fi

el. Şi cînd *prezumpţiunile grave* rezultă din conduita nelimpede a omului politic şi cînd *prezumpţiunile grave pot fi risipite şi totuşi nu se risipesc*, atunci rezultă pentru publicist mai mult decît un drept de a ataca, rezultă dreptul de a califica conduita omului politic şi de a formula *sentinţa cuvenită*.

Omul politic, şi în special un ministru, este dator să fie absolut limpede şi curat, să aibă acea limpezime şi curăţenie cari să bată la ochi şi să impuie adversarilor şi opiniei publice că *cinstea* lui nu poate fi bănuită. Şi dacă din împrejurări necunoscute presei şi opiniei publice se produc în contra unui ministru inocent prezumpţiuni cari să-i atingă cinstea şi demnitatea, *el* este dator ca să facă *tot* pentru a risipi aceste prezumpţiuni.

Nimeni nu poate cere adversarului său ca să îngrijească de onoarea sa şi mai ales în politică.

Dar vom vedea dacă, de fapt, în atîtea ocaziuni grave noi am acuzat fără temei sau dacă răspunderea trebuie să cază numai asupra acuzaţilor noştri.

III

Prezumpţiunile grave legitimează dreptul de critică şi de atac în presă şi în acelaşi timp deschid un orizont larg imaginaţiei opiniei publice, fapt natural şi uşor de înţeles. Şi dacă oamenii politici sunt ţinuţi în interesul lor propriu de a face să înceteze dreptul de critică printr-o conduită limpede, sunt poate şi mai mult datori, în interesul moralităţei publice, să oprească în loc imaginaţia tuturora, risipind prezumpţiunile grave prin toate mijloacele posibile.

A acredita în public că de pe banca ministerială se fură, se escrochează sau se trafică este a da cea mai teribilă lovitură aspiraţiunilor mari şi curate fără de cari o generaţiune nu poate să-şi îndeplinească misiunea ei politică şi istorică. Şi oricare ar fi răul şi dezordinea din finanţele statului provocate de nişte miniştri prevaricatori sau incapabili, mai mare şi mai vătămător rău este dezordinea morală şi neîncrederea în bine ce provoacă o conduită vinovată sau aparent vinovată de pe banca ministerială.

Şi din acest punct de vedere este o legitimare mai mult a dreptului de critică şi de atac prin presă, întemeiat pe prezumpţiuni grave.

În *afacerea Bedmar*, afacere care a creat în limba românească un verb mai mult: „a bedmări, bedmărire", ni s-a strigat de presa guvernamentală: „Este o infamie a acuza pe d. Carp că a furat". Mai întîi noi n-am acuzat pe d. Carp personal că *a furat*. Şi dacă acuzaţiunilor noastre s-a dat forma de mai sus, cauza este uşor de înţeles: s-a invocat cinstea d-lui Carp pentru a se apăra gravele sale incorectitudini comise în favoarea favoriţilor săi. Al doilea, d. Carp n-a furat, dar numai atît nu este de ajuns pentru drepturile statului, pentru avutul public, pentru imaginaţia publică şi pentru moralitatea politică. Opinia publică, care prinde evenimentele în linii mari, ştia şi ştie două lucruri în afacerea Bedmar: 1) *că statul a cîştigat de la justiţia ţărei punerea în posesiunea a trei mari domenii*, 2) *că hotărîrile justiţiei au fost suspendate de către d. Carp, iar statul scos din posesiune tot de voinţa şi capriţiul d-lui Carp.*

Prea bine, d. Carp n-a furat, dar ce a făcut d. Carp? Şi ce poate să crează opiniunea publică? Să se apropie de dezordinea şi de abuzul de putere al d-lui Carp faptul că un favorit al d-sale, d. Buicli, a fost acela care lupta contra statului român, şi orice om de bună-credinţă va recunoaşte că lumea are dreptul de a se alarma şi de a striga că jaf s-a comis în averea statului, că justiţia ţărei a fost suspendată pe calea administrativă, în favoarea favoriţilor unui regim corupt.

Cine e de vină? Noi? Opinia publică? Dar, credea d. Carp că moştenitorii Lemotheux ar fi cîştigat în fond peste un an, peste doi sau mai mulţi, foarte bine; înţelegem şi această credinţă. Dar d. Carp şi guvernul nu aveau decît să aştepte ca justiţia ţărei să se pronunţe în fond. Nu, voinţa unui ministru, nici votul Consiliului de Miniştri nu pot dezlega şi consacra *dreptul la o succesiune deschisă*.

Şi apoi îşi dau seama, d. Carp şi guvernul că, pînă să se pronunţe justiţia în fond, *statul român ar fi perceput fructele a trei domenii pe cari moştenitorii n-ar fi avut dreptul de a le cere? Statul ar fi avut acest drept, fiindcă le-ar fi perceput de bună-credinţă în virtutea unor hotărîri judecătoreşti*.

Conduita dar a d-lui Carp este o răsturnare a legilor şi ascunde un jaf în averea statului. Nici discursurile d-lui Carp, oricît de meşteşugite ar fi ele, nici lacrimele vărsate în parlament, oricît de mari şi de calde au fost ele, nici articolele *Constituţionalului*, oricît de violente au fost şi vor fi, nu vor atinge dreptul nostru şi al opiniei publice de a spune: *sub d. Carp, cel puţin în favoarea favoriţilor săi, s-a comis un mare jaf în averea statului*.

Vom fi fost noi violenţi cu d. Carp, dar d-sa cum a fost cu legile ţărei, cum a fost cu justiţia, cum a fost cu averea statului? Cei cari calcă legile nu au dreptul de a ne striga: *sunteţi violenţi*. Cei cari desfiinţează hotărîri definitive pe cale administrativă n-au dreptul d-a ne spune: *sunteţi violenţi*. Cînd miniştrii devin *autocraţi departamentali*, punînd voinţa lor mai presus de *Constituţie*, de legi şi de justiţie, legitimează violenţa publiciştilor, legitimează ura şi dispreţul adversarilor şi întemeiază în opinia publică credinţa că hoţiile încep de pe banca ministerială.

Dar să luăm un alt exemplu.

Scandalul cu girurile d-lui general Poenaru. Să facem o sinceră declaraţie: nu este în favoarea bunelor moravuri publice a se adînci în conştiinţa maselor şi a tinerimei că pe banca ministerială a României stau escroci şi falsificatori ordinari. O asemenea credinţă este o forţă colosală de deprimare a spiritului public şi de descompunere a bunelor moravuri. O asemenea credinţă descurajează conştiinţele cele slabe şi neformate de a stărui în calea binelui şi revoltă pe cele curate şi rezistente şi, la urma urmelor, depravează pe cele mai multe şi decepţionează pe cele mai distinse. Şi cu astfel de trist rezultat: lupta politică se degradează, energiile se pierd într-o mocirlă de moravuri infectate. *Ţara pierde* mai mult decît partidele ei politice. Această idee trebuie să înfioreze pe orice publicist onest şi convins de misiunea lui grea şi nobilă.

Şi conduita d-lui general Poenaru a contribuit foarte mult a întări credinţa funestă, despre care vorbim, în opinia publică.

Dar cine e de vină: noi sau d. ministru de război, noi sau guvernul m.s. regelui?

După organele guvernamentale cari foarte tîrziu au luat apărarea ministrului de război, *violenţa noastră este de vină*.

Să admitem o parte a noastră de vină. Să zicem că dacă noi am fi luat alt ton, un ton de catedră, un ton de filozofi de cabinet faţă de scandalul girurilor Poenaru, n-am fi grăbit şi de astă dată credinţa în opinia publică că pe *banca ministerială a României pot sta falsificatori ordinari*. Fireşte, a grăbi o asemenea *funestă credinţă* este o vină, dacă nu un păcat.

Prea bine. Să ne luăm partea noastră de răspundere. Dar să vedem care este partea de răspundere a d-lui general Poenaru în special şi a guvernului în genere?

Cari sunt faptele reduse la cea mai rece expresie a lor?

Maiorul Poenaru este rudă cu d. general Poenaru; maiorul Poenaru este un favorit al d-lui general Poenaru; maiorul Poenaru este scăpat de d-l general Poenaru dintr-o afacere scandaloasă de pe timpul cînd actualul ministru de război era numai secretar general la acel minister; generalul Poenaru ştia dar că maiorul Poenaru este capabil de incorectitudini grave; d-l general Poenaru izbuteşte a ţine în cadrele armatei pe un ofiţer de cavalerie care umblă în cîrji; d-l general Poenaru dă o casă publică pe mînele maiorului Poenaru, casă jefuită de favoritul său; maiorul Poenaru are intrarea liberă la d-l general Poenaru la orice oră voia; maiorul Poenaru comite o serie de escrocherii în dauna mai multor bancheri; escrocheriile sunt comise cu ajutorul favoarei ce i se acorda de către d. general Poenaru; creditul maiorului se întemeiază pe piaţă pe girurile d-lui general Poenaru; reprezentanţii mai multor bancheri vin cu maiorul Poenaru în casă la d-l general Poenaru;

escrocul intră în cabinetul generalului și reprezentanții bancherilor rămîn în antreu; cînd escrocul fuge și faptele sunt aduse la cunoștința publicului, d. general Poenaru declară că n-a dat nici un gir maiorului Poenaru și dar că toate girurile sunt false; recunoaște în urmă d. general Poenaru că a girat unele polițe cari au fost achitate; aceste giruri adevărate au contribuit la înlesnirea escrocheriilor; dar sunt și polițe cu astfel de giruri, încît asemănarea între ele și iscăliturile d-lui general Poenaru de pe scrisori este absolută. Instrucția începe într-o afacere misterioasă. Atît. Să nu spunem nimic mai mult.

Se găsește d. general Poenaru într-un complex de împrejurări alarmante pentru onoarea sa și a guvernului? *Da.*

Cine poate, dacă va putea, salva onoarea d-lui general Poenaru și a guvernului, cel puțin de această nouă acuzațiune de escrocherie? *Justiția.*

Poate *Justiția* și în special baza ei, *instrucția*, să-și desfășure cursul liber pe cîtă vreme d. general Poenaru stă pe banca ministerială? *Nu.*

Atunci care ar fi fost datoria d-lui general Poenaru și a guvernului? D. general Poenaru *să demisioneze* sau guvernul să-i ceară *demisiunea.*

Nu s-a procedat așa; atunci opinia publică are dreptul de a crede că *atît d. general Poenaru, cît și guvernul au interesul d-a acoperi o afacere din care un ministru ar ieși dezonorat și guvernul pătat de vina d-a fi colaborat cu un escroc.*

Această concluzie este fatală.

Iacă de ce nu violența noastră a contribuit la credința funestă că pe banca ministerială *pot sta escroci*, nu violența noastră, ci *conduita d-lui general Poenaru față de justiție și de opinia publică* și *conduita guvernului față de d. general Poenaru.*

IV

A treia parte a cestiunei este *răspunderea* acelor cari, de fapt, duc lupta zilnică în politică în zilele bune ca și în zilele rele, în opoziție ca și atunci cînd gruparea în numele căreia luptă se află la putere.

Pentru a lămuri relativ această parte a cestiunei trebuie să facem o declarațiune. Nu vom vorbi decît despre acei ziariști cari au un ideal în care cred, către care toate forțele și năzuințele lor tind, oricare ar fi acest ideal, fie el conservator, fie el național-liberal, fie el radical, fie el socialist. Noi suntem convinși că publiciști cu credință sinceră în misiunea și idealul lor se pot afla în toate partidele, în toate grupările, indiferent de proporțiunile mai mari sau mai răstrînse ale acestor alcătuiri politice.

Nu vom vorbi însă despre aceia cari, fără convingere și fără pasiuni, își pun sufletul rece și egoist în serviciul oricărei cauze și mai adeseaori în serviciul acelei cauze care se confundă cu puterea sau, mai clar, care se confundă cu bunul lor trai, cu situațiunea materială a celor fără cultură și fără profesiune. Nu vom vorbi de aceia cari în publicitate joacă rolul celei mai uricioase spețe de polițai, de spion, de unealtă brută a fondurilor murdare. Aceștia nu au redacție, nu au drapel, nu au credință, ci trec c-o înlesnire dezgustătoare dintr-o poliție într-alta, de la rolul de publicist la acela de mușard; de la un articol cu patos la o delațiune mizerabilă, de la un fals apostolat la reala degradare d-a ajuta și apăra nelegiuirile cele mai înfiorătoare. Ba nu se sfiesc nici chiar de a se prezenta oamenilor puternici și desfrînați de prin provincii ca ghizi ai lor în cele mai murdare petreceri și orgii.

Despre această speță de publiciști nu poate fi vorba de vro *răspundere*, căci cea mai capitală răspundere a lor, față de propria lor conștiință, le lipsește cu desăvîrșire. Ei mint și scornesc, ei defaimă și vor să asasineze cu răceală, preocupați numai de ideea de a-și ridica prețul mărfei ce debitează prin completa uitare de sine și de ceea ce poate fi curat, frumos și nobil. La aceasta se reduce ocupațiunea lor de zi, pentru ca noaptea, dacă nu cad în localuri de deboș, să doarmă liniștit și fără vise, ca orice natură degradată din care a încetat sentimentul onoarei și al demnităței umane.

În acești asasini morali nu există nici un fel de pasiune politică, și de aceea n-au nici o scuză în lupta

lor degradată. În aceşti asasini morali nu a mai rămas nici un pic de conştiinţă şi de aceea nu pot să se resimţă de nici un fel de răspundere morală.

Publicistul convins pe care natura şi împrejurările îl aruncă în luptele politice şi sociale poartă în spinare o cruce grea, sub care de multe ori cade, victimă a eroismului său. În el tot este pasiune şi credinţă, căci fără aceste forţe morale de expansiune şi statornicie n-ar mai rămînea unul în teribila luptă zilnică plină de primejdie, de dureri, de ură şi nedreptăţi. Vor fi greşind, desigur, aceşti soldaţi ai condeiului, dar greşalele lor sunt cauzate de pasiuni profunde şi de aspiraţiuni nobile către un ideal pe care în fiece zi doresc să-l apropie şi în fiece zi îl văd depărtîndu-se.

Încordarea zilnică... puţini oameni politici înţeleg ce misiune sfîntă, enervantă şi zdrobitoare stă sub aceste cuvinte subliniate. Şi adeseaori oamenii cei mai mari nu-şi dau seama de ceea ce cer publiciştilor convinşi cînd le cer să ţie necontenit cumpăna justă, să găsească şi să execute mişcarea indefinitelor momente de defensivă şi ofensivă, să nu depăşască tonul în aprindere şi să nu greşască în calcule, să rănească cît mai mulţi şi mai de sus şi să stea pavăză pentru a primi ei toate loviturile zilnice ale adversarilor destinate masei sau statului-major.

Şi să nu uităm că la noi în ţară, din nenorocire, luptele politice s-au încărcat de atîta înverşunare şi de atîta sacrilegiu, încît a cere publicistului, zilnic în luptă, impecabila măsură în toate atacurile este a-i cere imposibilul. Ce ironie tristă este să ceri celui injuriat, bătut şi scuipat în alegeri ca să rămîie pururea cald şi senin, elocinte şi cumpătat.

În alte ţări... o fi în alte ţări mai bine şi mai frumos. Dar acolo publiciştii nu asistă la măceluri şi la sacrilegii, nu văd bandele operînd în numele guvernului, nu văd poliţia întărind rîndurile asasinilor, nu văd pe cetăţeni spăimîntaţi, şi mai mult decît de asasini, de mizerabilii cărora li se încredinţează siguranţa publică şi apărarea cetăţenilor contra răufăcătorilor.

Ş-apoi la noi să constatăm un fapt excepţional în lupta zilnică a organelor de partid şi a celor aşa-zise independente. La noi, adevărata ură se descarcă asupra *ziariştilor*. Şi la această nedreptate de fapt consimt şi ei şi în acest consimţămînt este dovada cea mai puternică a *jertfei lor de ei înşişi*. În ani lungi de luptă, furia şi spasmul luptelor mai mult asupra lor se revarsă. Persoana lor, onoarea lor, demnitatea lor, caracterul lor, cusururile şi calităţile lor, meritele şi greşelele lor, credinţele şi pasiunile lor, virtuţile şi slăbiciunile lor, nimic nu scapă, toate sunt aduse pe tapet. Nici chiar modul lor de a se îmbrăca şi de a se tunde nu scapă de sub analiza adversarilor, cari nu au nici o scuză şi nici o îndurare pentru aceşti devotaţi ai partidelor şi ai ideilor. Ca şi cum ei ar conduce opoziţia şi ar menţine puterea, ca şi cum ar comite toate relele guvernămintelor şi tot ei ar înpiedica realizarea binelui public posibil, asupra lor se concentrează aproape toată ura acumulată în atîtea mii de adversari dintr-o parte şi din alta.

Vai de cei convinşi, soarta lor le este asigurată: *continua amărăciune şi jertfă pentru a sfîrşi, cum au sfîrşit toţi în ţară la noi, prigoniţi, detestaţi şi acuzaţi şi dincolo de mormînt.*

În contra acestor martiri ai condeiului se ridică cestiunea *răspunderei faţă de opinia publică şi faţă de justiţie.* Şi, la urma urmelor, de ce se mai ridică cestiunea *responsabilităţei?* Fireşte, pentru a se pune şi aceea a *pedepsei.* Nimic mai natural pentru cei cari nu înţeleg ce va să zică *teribila luptă zilnică* decît ideea de a reprima aspru crima de a fi aruncat un cuvînt grosolan contra unui amic politic.

Dar a cugetat cineva la următoarea întrebare: *cine sunt pedepsiţii zilnici ai luptelor noastre politice?*

Credem că orice *răspundere* n-ar tîrî după ea decît o bagatelă pe lîngă *jertfa de sine* pe care o face un publicist convins într-o luptă continuă, primind zilnic răni pentru ca la urmă să se aleagă cu ura adversarilor şi cu nemulţumirea amicilor că n-a grăbit schimbarea situaţiilor politice defavorabile.

La noi în ţară *un om de condei, convins de ceea ce scrie, este un om pierdut, un iluzionist inexplicabil, o întrupare a durerei perpetue, un osîndit la sărăcie, pe*

care o suportă fără a se plînge, un osîndit la nedreptăţile tuturora, contra cărora nu are apel.

Şi nu a fost şi nu va fi publicist convins care să nu aibă tristul drept d-a răspunde la sfîrşitul vieţei: *am avut o teribilă răspundere... şi am răspuns cu jertfa mea de mine însumi.*

DIN NĂZDRĂVĂNIILE D-LUI P.P. CARP

Că d. P.P. Carp este drăcos — (să mi se ierte un cuvînt prea familiar pentru un om aşa de mare) — nimeni nu se poate îndoi. D-sa are giumbuşuri de toate felurile, şi tragice, şi glumeţe. Şi de multe ori izbuteşte, îndeosebi făcînd împrumuturi pe furiş, pe cari nu le plăteşte nici cînd este prins cu mîţa în sac. I se întîmplă însă — şi nu rareori — să ia gardu în coarne, mulţumindu-se pe o inspiraţiune de moment ale căreia efecte le regretă ceva cam tîrziu. Se ştie, în adevăr, ce efecte a produs formula d-sale: „Recunosc ţară legală, dar nu recunosc ţară reală“. N-au trecut două zile de la pronunţarea acestei sentinţe şi „ţara reală“, uzînd de semnele de dezaprobare, a dus pe d. Carp într-o triumfală huiduială din strada Vămei pînă în faţa palatului.

Era cam palidă excelenţa care nu recunoştea „ţara reală“ şi p-aci p-aci să tăgăduiască „ţara legală“ şi să recunoască „ţara reală“.

Zilele acestea, d. P.P. Carp s-a întreţinut, în treacăt, cu un indiscret despre „ţara reală“.

— Crezi, excelenţă, că vei izbuti la Vaslui?

— Nu.

— Crezi, excelenţă, că vei izbuti la Tîrgu-Jiu?

— Nu.

— Crezi, excelenţă, că vei izbuti la Botoşani?

— Nu.

— Atunci pentru ce vă expuneți să faceți un trist plebiscit în numele dvs.?
— Vrau să constat cîți gogomani votează cu mine...
— Mă rog... d-ta te vei vota...?
— ...?
Aviz d-lor alegători din „țara reală" cari ar vroi să trimeată pe d. Carp în... „țara legală".

PATRIA UNORA ŞI PATRIA TUTURORA

Într-o întrunire intimă la d. C. Olănescu, fost ministru de interne, am vorbit despre „patriotism" ca concepțiune de partid, cercînd să dovedesc că o anumită eroare politică a devenit o primejdie națională, moștenindu-se neturburat din generație în generație. Cei cari m-au ascultat au stăruit cu tot dinadinsul să împărtășesc și publicului această încercare și, deși ea face parte dintr-un studiu cu mult mai larg, satisfac dorința amicilor mei, încredințat că patima și ura nu vor împiedica încolțirea adevărului în capul celor de bună credință, chiar dacă unii din ei s-ar crede moștenitorii direcți și legitimi ai credințelor inconștient diformate și de vremuri și de oameni.

I
Pia memoria

O declarațiune e necesară înainte d-a intra d-a dreptul în subiectul meu; o măsură preventivă față de întinsa rea-credință din dezbaterile pasionale ale politicei noastre.

Admirațiunea mea a crescut, limpezită tocmai de niște deziluzii nemeritate, pentru marea generațiune care ne-a ridicat la viața cea nouă. Entuziasmul ei curat, aspirațiunile ei nobile, patriotismul ei înflăcărat

sporește în toți urmașii sentimentul de pietate și de recunoștință.

Unirea țărilor, egalitatea în fața legilor, libertatea gîndirei, a cuvîntului și a scrisului, regimul reprezentativ, dinastia... ce ideal! Și cît de uriașe ne apar luptele de pe atuncea în cari naturile cele mai generoase s-au jertfit pentru triumful neamului nostru.

Cuceririle eroilor de odinioară se rezumau — era firesc — în cuvîntul: „Libertate". Libertatea însemna putința d-a ne uni, dreptul d-a dispune de soarta noastră, scăparea de îngenucherea din afară și de năbușirea dinlăuntru, risipirea celor mai de pe urmă rămășițe ale unei feudalități orientale, revenirea la mîndria unor timpuri ca și legendare, întremarea unei conștiințe naționale amorțită de o fatalitate istorică care ar fi muiat cerbicia celui mai viguros popor.

Un așa vast cuprins al „Libertăței" pe vremea cînd toate aspirațiunile noastre izvorau firesc din izbîndirea ei, explică și scuzează în bună parte cariera acestei noțiuni, carieră care după 1866 se dăsdoi în două speculațiuni alăturate, una principială, diformînd inconștient ideea de patrie, și alta practică, moleșind caracterul vieței noastre publice.

Asupra celei dintîi speculațiuni, și de la 1866 încoace, mă voi opri, dorind să fixez unele din efectele ei, nu în scopul d-a clătina o situație, nici n-aș putea d-altmintrelea, ci d-a opri atenția tinerimei îndeosebi asupra relelor ce nu se schimbă cu schimbarea regimurilor.

Puterea despotică a unui cuvînt repetat necontenit. Superstiții. O monomanie politică.

Revoluțiunea care zguduise capetele celor mai înflăcărați, ura legitimă contra unei odioase stări sociale și spaima de înjosirea îndurată mai-mai pînă la unire, contribuiră ca liberalismul să rămîie bănuitor, neastîmpărat, inflamabil. În zadar în fruntea mișcărei stătuseră boieri mari alăturea cu elementele poporane, liberalismul romantic tresărea de temerea că privilegiații de odinioară, căindu-se de jertfele lor, se vor reîntoarce la vechile așezăminte.

Și aceasta înăspri firea unora, îi deprinse cu o ferocitate de limbaj, cu un paroxism de învingători, nălucindu-li-se că vor pierde victoria dobîndită.

D-aci zbuciumul în numele libertăței cu mult mai înverșunat tocmai după triumful noei stări de lucruri.

În frenezia lor de visători, campionii libertăței nu se gîndiră să organizeze în fapt libertățile constituționale, să le deprinză serios în masele chemate ca să le exercite, ci, inconștient, le confuzionară în noțiunea integrală de „Libertate" care, p-atunci mai ales, se răsfrînse în închipuirea multora ca un drept fără nici o obligațiune, ca ceva nemărginit, adică tocmai ca negațiunea libertăței. Această expansiune maladivă de noțiune covîrși mințile, nepregătite ca să deosibească dreptul de caprițiu, visul de realitate, posibilul de imposibil.

Libertatea în loc ca să fie exercițiul neîmpiedicat al dreptului pînă la limitele dreptului fiecăruia, deveni „sfînta Libertate", cu altarul ei, cu cîmpul ei, cu pădurile și crîngurile consacrate zeităților păgîne. Libertatea ajunse o nouă religie, cu forme rituale, cu dogme, cu calendarul ei presărat cu nume de apostoli, de martiri, de patriarhi. Așa se explică acel furnicar de poeți și prozatori cari rimară și psalmodiară vro douăzeci de ani și mai bine pe tema „Libertăței". Și în zadar vom căuta să găsim cevașilea românesc în imnurile lor. Limba, desfăcută în cuvinte, sau ca închegare de cuvinte în gîndiri, inspirațiunea ca izvor sufletesc, totul este străin de firea noastră la cei mai buni sacerdoți liberali de pe vremuri.

La ideologii deprinși să învîrtească cîteva surate din noul *Coran*, noțiunea de libertate înghesui toate sentimentele, șterse din creierul lor orice alt concept, iar sufletul negustorimei în curînd ajunse sclavul libertăței.

Liberalismul se prefăcu într-o superstiție cu teroarea și sectarismul oricărei superstiții. Cu drept cuvînt

zice Carlyle că superstițiile cele mai de temut din zilele noastre nu sunt cele religioase, ci cele politice.

Chiar ideea „Patrie“ fu subordonată libertății. Nu libertatea mijloc de propășire al patriei, ci patria o posibilitate a libertății. Cele două noțiuni își schimbaseră razele sferei; d-aci dezordinea mintală: Patria în libertate iar nu libertatea în patrie. Un asemenea mod d-a simți, d-a cugeta era rodul unor apostoli, mari ca temperament, străluciți ca expresivitate, chemați însă de evenimente prea degrab' la viața publică și neputînd, de la început, să aibă acea cuminţenie larg coprinzătoare pe care omul nu o poate dobîndi decît numai după ce și-a dat bine seama de greutățile guvernării și de marea problemă a educațiunei unui popor.

De la'66 încoa, cine a complotat contra libertăților publice? Și totuși în altarul libertății cîtă înfricoșare! De la'66 și pînă la război, neostiat, zvîcniri, tumulturi și urzeli, pînă ce logica fatală a monomaniei ajunse la ultimele ei consecințe. Din spaimă în spaimă, se impuse credința că sfînta Libertate nu poate trăi decît în Republică. O reîntoarcere la punctul de plecare al unor inspirați de odinioară. Domnul constituțional? Păru în cele din urmă o contrazicere a libertății.

Comedia republicei din Ploiești este primul semn că o clasă — bineînțeles că poporul român era străin de asemenea nebunii — poate deveni maniacă, ca și un om, cînd se autosugestionează cu o singură idee, repetîndu-i cuvîntul corespunzător în șir de ani de zile. Al doilea semn al maniei primejdioase se manifestă după cîțiva ani într-un complot care nu izbucni, ce e drept, dar fu cunoscut tuturora, cu o literatură de o trivialitate dezonorantă și cu niște titluri ridicul-pompoase ce se deteră unui grandoman inconștient, chiar de unii din bărbații ce mai acum în urmă au fost chemați la situațiuni publice pe cari nicăieri aiurea nu le-ar fi dobîndit, și nici la noi, dacă împrejurări nenorocoase pentru români nu le-ar fi deschis o largă cale de parvenire.

România republică... strînsă între Rusia, Turcia și Austro-Ungaria! România, republică, tocmai în partea Europei în care zguduirile și preschimbările se

țînuseră lanț de peste un secol și jumătate. E la mintea oricărui om sănătos că ar fi fost pieirea noastră. Cum se explică asemenea atentate? Prin lipsa totală de patriotism? Asta nu ar fi o explicație serioasă, așternută, așa, absolut. Ci confuziunea dintre liberalism și patriotism, ci dependința umilă a patriotismului de simțimîntul de liberalism bolnăvicios, ci un patriotism falsificat de o manie, ne poate explica, cu oarecare îndurare, o explozie care avu, din fericire, prin repeziciunea cu care fuse stinsă, aerul unei revolte dintr-o casă de sănătate. Firește că patria și Coroana se aplecaseră pe buzele prăpastiei, dar oamenii, cu adevărată iubire de patrie văzură pieirea cu ochii și călcară hotărît peste popularitatea aprinsă în contra existenței poporului însuși.

Firește că cu o asemenea educațiune, masele, amețite de amăgirea unui cuvînt buciumat la toate răspîntiile, au crezut sincer că cine nu era liberal nu putea să fie patriot. D-aci, ca o urmare imediată, acuzațiunea că „boierii, ciocoii, conservatorii, reacționarii, albii“ sunt gata să vînză patria, ba într-un moment — ca o lovitură melodramatică — România apăru... o văzură cu ochii... „înjunghiată și azvîrlită sîngerîndă la picioarele Austriei“.

Să ne amintim credințele din liceu, măsurînd enorma putere de determinism a ideilor dobîndite la vîrsta de 17 ani și vom înțelege prin ce dezordine eram osîndiți să trecem. Nu poți străbate o negură de minciuni sociale și de superstițiuni politice fără să te robească anomalia generală. Ce cale lungă ne-a trebuit și cu cîte deziluzii, și cu ce risipă de energie curată ca să ajungem la conștiința că trebuia să ne revizuim toate visele, toate aspirațiunile.

Intuițiunea genială a lui Ion Brătianu. Pustiul liberal. Goana după oameni. Ion Brătianu și d. Carp.

Marele Ion Brătianu însuși, pînă la război, se continuă, sub diferite înfățișări, pe el, cel de la'48. Pasionat,

nerăbdător, dorind precipitarea evenimentelor, crezînd încă în puterea înălțătoare a cuvintelor mari, zvîcnind dintr-o realitate aspră către un ideal depărtat, ca și cum timpul trebuia înlăturat din desăvîrșirea aspirațiunilor, chiar el... măreață imagine a silințelor noastre moderne... este efectul instinctiv al subordonării simțimîntului de patrie, la ideea abstractă de libertate.

Abia cîțiva ani după război s-a putut face următoarea comparațiune: Patria e amanta lui Brătianu, Libertatea a lui Rosetti. În unele momente și le schimbă între ei, dar numai pentru o clipă.

Ion Brătianu e primul om de stat liberal care scoboară libertatea sub patrie, renunțînd definitiv la modul lui de a fi fost pînă atunci și idiologii partidului prind de veste și-i zic, cu o temere reverențioasă: „vizirul".

În psalmodierea tradițională, corifeii n-aveau nevoie nici de cap, nici de inimă. Cu o minte anemizată de formulele umflate își continuau cîntecul, exaltați de dreapta mîndrie de altmintrelea că România își proclamase independența și domnul se încoronase ca rege, primul rege al românilor. O așa glorie, dobîndită pe cîmpul de război prin vitejia armatei și a suveranului îi ameți pe d-a întregul și se crezură stăpînii legitimi ai țărei. „Vizirul" înțelese realitatea. Își strînse aripele și se coborî din vagul amețitor de odinioară.

Țăranii erau împroprietăriți. Și sărăcia crescuse uimitor în satele noastre. Libertatea nu aducea în poală mălaiul flămînzilor. Pămînt bogat și întins, dar făina grîului nostru și postavul țesut din lîna turmelor noastre ni se întorcea cu preț înzecit de cum trecuseră granițele României.

Și sfînta libertate, în nepăsarea ei senină, nu învăța pe nimeni să macine cum trebuie, nici nu-și băga mînele de zeiță într-un război prea complicat, deprinsă numai cu argeaua, de pe vremurile mintosului Ulyse.

Ion Brătianu zări organizarea forțelor și a produselor noastre primitive. Politică de forme exterioare în viața publică? Sărăcie constituțională. O politică economică, o politică culturală, o serioasă politică exterioară se impuneau. Dar cu cine? Se uită pe

d-asupra statului major liberal... — „Toate puterile emană de la națiune." — „Martiri ai libertăței, (martirii erau sănătoși tun, cu tot sîngele vărsat la 1821), Plevna internă!" Atît. Își boteză partidul „național-liberal", apăsînd mai mult pe „național" decît pe „liberal". În zadar.

Misterul botezului nu dădea partizanilor ceea ce nu moșteniseră: nici priceperea, nici chiar preocuparea de realele interese naționale.

Ion Brătianu fu nevoit să bată la ușile bărbaților cu cultură serioasă și cu minte limpede, nebuimăcită de vîrtejul cîtorva cuvinte. Și atrase, cu farmecul lui genial, oameni de stat hîrșiți cu problemele anevoioase și o pleiadă de tineri cu o cultură proaspătă și cu un extraordinar talent. Asupra unuia își pironi toată puterea lui de atracțiune. De tînăr se deosebise prin niște norme de politică neobicinuită în țară la noi. D. Carp e bărbatul de stat care a putut să fie rău înțeles, bănuit, acuzat, și a rămas nepăsător și neschimbat în modul d-sale d-a înțelege interesele vitale ale țărei. Între aplauze, fără a servi coroana și țara, și injurii, slujind înțeleptește și pe una și pe cealaltă, n-a stat la îndoială. Între adaptarea, personal profitabilă, la moravurile politice și ridicarea acestor moravuri chiar cu căderea sa, ș-a ales pe cea din urmă, prețuind educațiunea poporului ca datoria de căpetenie. Iubește-ți patria îngrijind-o, iar nu măgulind-o. Acesta este categoricul imperativ al bărbatului care a rănit toate prejudecățile și a suflat în toate superstițiile. Ion Brătianu l-a înțeles și sincer, crez eu, a vroit să revie asupra metoadei liberale, nu luînd arma mîntuitoare din mîna unui adversar, ci, om înțelept, voind și arma și atletul. Ș-apoi cu d. Carp erau d-nii Maiorescu, Teodor Rosetti și cîțiva tineri de o valoare incontestabilă. În jurul d-lui Carp, lumină.

A vroit Ion Brătianu, dar din toate corturile lagărului liberal s-au ridicat protestări dîrji, amenințătoare. Sfaturi, comploturi. Așa-zișii „activiști" se organizară în ligă de rezistență și de răsturnare. Simț de conservațiune pe o cale bătută, spaima ignoranței de o cultură serioasă, năravurile înfricoșate de bunele moravuri. Și

conștient și inconștient, cu acuitatea primitivilor amenințați de pieire, credincioșii liberalismului uscat se împotriviră la ciocnirea fatală dintre vasul de lut și vasul de aramă.

Ion Brătianu fu învins. După o impetuoasă scrîșnire, se potoli.

Leul cedă grătiilor.

De d. Carp nu-și mai aduse aminte decît la '88, nu pentru a-și salva gloria sa, atinsă de lăcomia neînfrînată a unor prieteni, ci pentru a scuti pe unii de a reîncepe cu melancolie ceea ce făcuseră altădată cu înverșunare: studiul legei responsabilităței ministeriale.

Contribuise și el la această înfrîngere cu iluziile tinereţelor. Acum era prea tîrziu ca singur să domine prăpastia căscată, în prejurul lui, de formulele cari odinioară avuseseră darul d-a distruge un rău, dar cari nu erau în stare d-a zămisli un bine.

Cine nu vede în această goană a lui Ioan Brătianu după bărbați serioși o dovadă de pustiul intelectual și de seceta de simțiminte din liberalismul formal? De n-ar fi așa, ar trebui să-i presupunem acestui om ilustru o natură vulgară, copotoroșită de viţiul puterei, care nu s-ar fi sfiit d-a strica toate energiile din partidul advers, cu scop d-a stăpîni o țară naivă și fragedă încă la redeșteptarea ei.

A vroit o eră nouă pentru țară, după ce-și aruncase, rînd pe rînd, mantia neagră a carbonarului, boneta frigiană a republicanului, legătura fîlfăitoare a demagogului și cădelnița libertăților publice. Ce miraculoasă evoluțiune în acest om genial! Într-o zi, un actual liberal, tînăr de omenie, îi zise timid: „Vă recomand pe frate-meu, d-le Brătianu... dar... e socialist". Ion Brătianu, luminos și pripit, îi răspunse: „Las'să fie. Să aibă de unde lăsa".

Se rezuma pe el însuși, un an înainte d-a muri.

Organizarea economică și culturală o întreprinse pe dibuite, bănuind un mecanism pe care nu-l cunoștea, văzînd scopul dar nedispunînd de mijloace, iubindu-și țara, dar nedispunînd de oamenii în cari intențiunea lui genială să provoace întrecerea dezinteresată și jertfa trebuitoare pentru desăvîrșirea operilor mari.

Făcu ce putu și cum putu, neavînd mai pe niciunul din cîți jinduise. D-aci două urmări: în politica economică o disproporție, din cale afară, între producțiune și jertfele statului, în politica culturală reforme străine de firescul nostru, titluri în loc de oameni, afară de prea puține excepțiuni, și institute costisitoare în care s-a desfășurat, cu un succes de netăgăduit, știința d-a chinui iepurii, broaștele, porumbeii și porcii de India.

Ioan Brătianu se duse lăsînd în urma sa școala liberală pe care n-o putuse schimba: o elevteromanie solemnă și amăgitoare. (Se anunța capitolul IV cu sumarul lui pentru a doua zi).

IV

D. Sturdza. Forme și reforme. Același liberalism. Cestiunea națională. O patrie închipuită. „Elevterocrația."

Cu toate zgîlțuirile suferite, liberalii rămaseră aceiași și după 1888. În două mișcări se vede identitatea liberalismului naiv de pe la jumătatea secolului cu liberalismul pretențios dinspre sfîrșitul secolului. Credința sărăcăcioasă de odinioară strîmtorată de meșteșugurile productive din urmă. Atîta deosebire, încolo, fondul politic neclintit.

Legea minelor și cestiunea națională. D-l Carp, făcînd parte din ministerul prezidat de înțeleptul Lascăr Catargiu, vroi să înzestreze țara cu legi organice cari să dezgroape avuții uitate, să creeze valori, să sporească slăbuțul nostru capital și să atragă și de pe aiurea capitaluri în scop de a da un nou avînt producțiunei naționale. D-aci, între altele, legea minelor.

În contra ei, un război crîncen. Șeful liberalilor puse foc pasiunilor; sperie imaginația celor mai de aproape cu invazia străinilor; anunță dezgrădinarea articolului 7; ameți pe proprietari cu dreptul absolut pe care l-ar fi avut ei din slava cerului pînă-n inima pămîntului. Și nu numai unii din noi, covîrșiți de o luptă îndelungată, dar chiar și unii conservatori de baștină fură coprinși de temeri serioase, nedîndu-și

seamă că, în fond, scăpase iarăși stafia libertăței, despletită și isterică, nesocotind, ca de atîtea ori, patria sărăcită de o superstiție pentru care și în contra căreia se sleise atîtea energii naționale. E drept că d. Vasile Lascăr și d. Costinescu se deosebiră radical de asemenea pornire, și, în realitate, d-atunci se despărțiră de direcțiunea partidului. S-au reîntors acești serioși bărbați iarăși la matca liberalismului tradițional, iarăși la direcțiunea cunoscută. Determina-vor ei un curent nou și folositor țărei? Mă îndoiesc. De mult, onoarea, capacitatea și viața intimă a acestor doi oameni n-au fost ferite nici de invidie, nici de calomnie.

Nevoiașii se vor supune; naivii vor crede și se vor jertfi; inițiații în tainele capiștei vor triumfa, eliminînd sau cel puțin reducînd valorile îndrăznețe care vor încerca să trezească marele partid din ipnotizarea tradițională.

Ș-apoi, sunt cetăți inespugnabile pe care fîlfîie drapelul despoticului liberalism. Banca Națională e teroarea comerțului mare; Creditul rural e jugul proprietarilor. Aci se înfundă și se topesc caracterele cele mai vii, dacă vor credit. Se ipotecează conștiințele nu numai moșiile, și nu va sconta nimeni portofoliul său fără a-și sconta măcar o parte din credințe și întreaga independență.

În cestiunea națională, marea majoritate a statului major rămase rece. Nu din prevedere, ci din indiferență. Naționalismul? Simțimînt inferior liberalismului. Conduita d-lui Sturdza se explică și prin acest „état d'âme".

N-a presimțit efectul dezastruos ce-l va produce în țară, nici deziluzia veștejind cele mai generoase avînturi. Nimic din liberalism nu era în joc; și cu o liniște de somnambul, s-a dus la Iași și a comis fapta de care nu-și putea da bine seama. Principele de Bismarck îi zisese: „la d-voastre simțimîntul de patrie nu este destul de dezvoltat, țineți la libertățile publice". Vorbea cu d. Sturdza. D. Sturdza l-a înțeles cum putea să-l înțeleagă d. Sturdza. S-a făcut liberal; a ajuns șef; a răsculat țara cu cestiunea națională; s-a dus la Iași; a terfelit cestiunea națională; a distrus „Liga pentru unitatea culturală a românilor"; s-a reîntors în capitală. Menținea partidul la putere și libertățile publice neștirbite.

Este însă și o altă verificare, mai mult psihică decît politică, a clasicului liberalism. Cum se explică faptul că nici un scriitor ilustru, poet sau prozator, n-a putut trăi în partidul liberal? Nici Bălcescu, nici Heliade, nici Alexandrescu, nici Costake Negruzzi, nici Alecsandri, nici Hașdeu, nici Maiorescu, nici Odobescu, nici Eminescu, nici Caragiale, nici Creangă, nici Panu, nici Laurian, nici Angel Demetriescu, nici Iacob Negruzzi, fără a mai pomeni numele altora, îndeosebi al d-lor Vlahuță și Coșbuc, cărora politica le-a fost cu desăvîrșire indiferentă.

Cum se explică acest fenomen ciudat ca aparență? Unii din ei au trecut prin partidul liberal, dar mai curînd sau mai tîrziu au plecat, căutînd o altă atmosferă pe care s-o respire fără a pieri. De ce?

Nu pot fi scriitori într-adevăr originali al cărora suflet să nu izvorască din adîncul sufletului unui popor. Înfipți puternic în cugetarea, în simțirea și în aspirațiunea tuturora, însușirile esențiale ale tuturora se sporesc, se hipertrofiază în ei, așa de viu, că și partea ascunsă a unui popor se limpezește oarecum.

Ca într-un clar-obscur sufletesc, contrastul dintre lumina și umbra firei lor determină, cu mai multă intensitate, caracterul neamului, integrîndu-l față de el însuși și diferențiindu-l față de celelalte neamuri. Cu așa constituțiuni, deziluzionați sau fericiți, revoltați sau departe de lume, ei sunt mișcați de un patriotism excepțional, conservațiunea și mărirea tutulor celorlalți fiindu-le condițiunea esențială a existenței lor rezumative. Dupe cum suma e legată, ideal și real, de unitățile care o compun, așa și creatorii originali, sinteze psihice, sunt condiționați fatal de elementele cari hotărăsc fizionomia și geniul unui popor sau a unei rase. În ei se resfrîng mai puternic durerile, fericirile și aspirațiunile tuturora și, robiți de o solidaritate înnăscută, fiece clipă a lor este jertfită celorlalți, conștient sau inconștient. Chiar în revoltă și dezgust iubirea lor de patrie e mai puternică ca a politicianilor obicinuiți. Leopardi își adoră Italia cînd îi aruncă

ofensa: „che fosti donna, or sei ancella". În cruzimile lui Eminescu, din satira a treia, e un patriotism incandescent, și Caragiale, zugrăvind enormul ridicul al patrioților, și scrîntiți și șarlatani, a făcut un real bine României, izbind într-un curent mai primejdios ca indiferentismul.

Așa fiind, un mediu politic care perpetuă superstiția despotică a libertăților publice, de cari nimeni nu se atinge, și alunecă cu ușurință peste realitatea-patrie, nu poate fi un mediu prielnic pentru dezvoltarea scriitorilor cînd se aruncă în luptele politice. Fiecare cuvînt al lor e mai sensibil, mai cald, vibrațiunile lor scăpărînd din ființa cea cu milioane de suflete. D-aci un patriotism care, oricît de disciplinat și de cuminte ar fi, e cu mult mai intens decît al celor mai apelpisiți apostoli ai libertăților publice. Și divorțul între ei și liberalismul nostru a fost fatal.

Nu vorbesc de liberali individual, sunt mulți, mulți cari au îmbătrînit resignați, nădăjduind că o nouă sevă va da arborului care se usucă o proaspătă energie națională, că-i va da iarăși asemănare cu codrul pe care voiește a-l reprezenta. Niciodată nu voi uita privirea îndurerată a unui bărbat a căruia viață a fost o nesfîrșită jertfă pentru românii de pretutindeni, cînd îmi povesti următoarea scenă: „Vin de la d-l Sturdza — era îndată dupe precedenta sa venire la putere — i-am cerut un mic ajutor pentru o școală din Bucovina și mi-a răspuns, cașicum l-ar fi mușcat un șarpe: «banii noștri pentru noi!». Credeam că și acolo suntem tot noi".

Și a plecat fără un cuvînt de mîngîiere. În viața mea n-am văzut o deziluzie mai tîrzie, dar nici mai profundă.

Vorbesc de școala liberală, de fondul doctrinei. Au fost și sunt printre liberali oameni devotați binelui public, dar aceștia nu au dat direcțiunea, nu au determinat ființa politică a partidului, absorbiți de stoicismul liberal a căruia esență politică și etică se poate formula exact: „Patria post libertatem et virtus post nummos".

În partidul liberal, a avea talent nu va să zică a simți vioi, a gîndi bine și a formula corect, ci ceva cam

cum te-ai naște cu nasul mic sau cu picioarele prea lungi, o întîmplare indiferentă în sine. O sluțenie de care au nevoie pentru că lumea vrea să citească. În partidul liberal rareori ministru să fi contribuit la dezvoltarea limbei românești sau să crează că o asemenea dezvoltare este de vrun folos poporului pe care l-au guvernat. Azi, pe banca ministerială, sunt miniștri pe cari blîndul Manliu n-ar putea să-i treacă în cursul superior al unui liceu, și desigur le-ar da nota 10 dacă ar fi profesor de limba română la Sofia. Chiar șeful, academician, a îmbogățit literatura cu mostre de limbă la cari ai bănui că s-au ostenit un logofețel de pe vremea lui Neagoe Basarab, un calemgiu de cînd cu ciuma lui Caragea, un german care a învățat românește în Hamburg, din gramatica răposatului Stilescu, și un paracliser de la Biserica dintr-un lemn. Și nu chinuiește limba într-adins. Se silește din toată inima, dar nu poate, nici în momentele cele mai solemne, bunioară cînd glorifică pe m.s. regele sau cînd îi curg sincere lacrimi pe mormîntul lui Ion Brătianu. Cineva, ascultîndu-i litania obicinuită pe mormîntul marelui om, șopti mîhnit: „parc-ar fi cîntat, cu o orgă de Barbaria, carnavalul de Venezia pe mormîntul lui Beethoven".

Nu tăgăduiesc că vor fi o sumă de talente tinere cari încep viața publică în partidul liberal. Dar... să se ridice dasupra mediocrației dominante... să treacă bradul de bălării... s-arunce umbra și miresmele lui peste păducelul uns ca să domnească, și vîrful lui va fi retezat. Sau se va dezvolta în lături, sau va pieri. Gospodărie pe jos, da, înălțime și lumină, nu.

Cunosc un talent excepțional — de altfel, fost ministru — și, în mijlocul liberalilor se scutură în tăcere, ca o plantă exotică. Inflorescența lui ar fi fost un termen de comparație vătămător pentru pălămida legitimă.

Nu originea, ci dogma seacă, despotismul unui cuvînt care le-a stors inima, fără să-și dea seama, tocmai de simțimintele de ordine superioară, și forța de coeziune care face numai din mediocri un monolit, imposibil de spart, dar și imposibil de alipit cu lumea

cealaltă, le impun, în fond, o viață străină de geniul poporului pe care-l guvernează.

Şi totuşi au nevoie d-o patrie.

E una reală pe care n-o înţeleg nici ca oameni politici, nici ca artişti, nici ca filozofi, nici ca economişti, nici ca oratori, nici ca scriitori. E alta închipuită, îngustă, fără aspirațiuni nobile, fără frumuseţe şi fără destin. „Patria liberală". „Ţara e liberală". Da? Cele patru milioane de ţărani sunt liberali? Şi *liberale* sunt oraşele cînd la fiece schimbare de regim se aleg unanimităţi parlamentare, fie conservatoare, fie liberale? Dar „ţara e liberală" pentru că un partid, oricît de împietrit ar fi într-un cuvînt, simte şi el nevoia d-a trăi într-o fiinţă mai mare, într-o patrie, fie şi închipuită.

Şi unei asemenea patrii i se cuvine o istorie ad-hoc... Unirea au făcut-o numai liberalii; Brîncoveanu a fost decapitat fiindcă susţinuse „cele patru puncte"; Mihai Viteazul... se ştie, este programul partidului liberal; Neagoe Basarab a isprăvit biserica din Curtea de Argeş topind sculele scumpe ale stră-străbunicei d-lui Costică Stoicescu; iar la Rovine, Mircea cel Bătrîn ar fi pierdut bătălia dacă nemeniile liberale ale d-lui Carada n-ar fi sărit cu arcuri, topoare şi praştii în ajutorul măreţului voievod.

Miezul acestei comuniuni politice, care nu aderă nici cu masa partizanilor, pe unii robindu-i cu nevoile, pe alţii ameţindu-i cu formulele, s-a organizat, pe nesimţite, într-o aristocraţie apăsătoare.

Levterii de odinioară sunt „elevterocraţii" de astăzi.

Partidul liberal are Leviţii săi.

Această „elevterocraţie", în opoziţie, zguduind ţara prin tumultul războinic contra străinilor, e străinismul psihic din lăuntru care cîrpăceşte cum dă Dumnezeu „rosturile materiale" ale statului, dar falsifică şi năbuşeşte facultăţile superioare ale patriei.

Aş dori din toată inima ca vulgarismul din capul statului să fie numai o întîmplare trecătoare şi alţi liberali mai distinşi să rupă cu o evoluţiune determinată numai de o singură noţiune.

(Se anunţă cap. V, cu sumarul lui, în nr. viitor).

V

Cele două concepţiuni politice despre patrie. Deosebiri. Lupte şi consecinţe.

Istoria noastră, de la '48 şi pînă astăzi, s-ar putea intitula, cu drept cuvînt: „Istoria unor mari fapte şi a unor mari minciuni". Unirea, constituţia, dinastia, războiul, independenţa, regalitatea, sunt evenimente glorioase, învălmăşite însă într-o puzderie de scorneli pătimaşe, că lumina lor n-a putut încă deştepta o deplină conştiinţă socială şi naţională.

Ai înconjura pămîntul cu rîndurile cari s-au scris pentru a dovedi că „boierii" au fost contra unirei; l-ai încinge de mai multe ori cu cele în care se afirma că „ciocoii" sunt duşmanii libertăţilor publice; şi apărarea în contra unor asemenea acuzaţiuni ţi-ar ajunge ca să alcătuieşti o bibliotecă de mii de volume. Ce de frămîntări zadarnice! Cîtă energie naţională risipită pe degeaba!

Dar o bună parte din „duelgii", „bonjurişti", „unionişti" nu erau boieri? Dar ce erau Cantacuzineştii, Cîmpinenii, Filipeştii, Rosettii, Goleştii, Mălineştii, Grădiştenii, Ghicii, Negrii, Olăneştii? Şi Brătienii, şi Bălceştii, şi Kogălnicenii, nu erau şi ei boieri, boieri mai mici, dar boieri? Or fi fost unii din vechii privilegiaţi cari au privit cu spaimă la noul avînt, dar s-au plecat, învinşi de idealul tovarăşilor lor, ba chiar de măreţul entuziasm al odraslelor lor.

În orice caz, sosi un ceas cînd trebuia să se topească întunericul bănuielilor şi să înceapă o eră de linişte şi de întrecere la hărnicie. Alegerea domnului şi *Constituţiunea* din '66. Roşii şi albi, liberali şi conservatori, boieri şi poporani, au zămislit *Constituţiunea*, au consacrat libertăţile publice, au şters de veci privilegiile şi-au întemeiat dinastia.

Cele două partide se deosebesc la nume şi porecle, dar nu amîndouă se lămuresc în misiunea lor.

Şi totuşi amîndouă se cădea să aibă acelaşi ideal: îndreptarea relelor din trecut, curăţirea moravurilor, redeşteptarea conştiinţei naţionale, sporirea bogăţiilor, propăşirea patriei, pentru ca într-adevăr să ajungă

stăpînă pe destinele ei, şi, atît cît poate un popor viguros, cînd trece din amurg la lumină, să-şi croiască calea evoluţiunei sale.

Trebuia vreme, muncă şi bună credinţă pentru ca clădirea abstract-constituţională să ajungă o realitate, un organism viu prin care să circule puternic şi fără turburări viaţa naţională.

Şi lupta se începu, nu pe deosebiri de principii politice, pe deosebiri de clase politice cari nu mai existau. Conservatorii? Boieri, privilegiaţi, urmaşi ai vechilor privilegiaţi. Furia acestor atacuri provoacă acuzaţiunea de „iacobini, iacobinism".

Ce voiau liberalii? Boieriile şi privilegiile dispăruseră.

Vroiau oare ca cei cari renunţaseră la privilegii să renunţe şi la drepturile publice?

Vroiau ca unii din conservatori să-şi renege familiile, să-şi arză documentele şi să se lepede de numele lor? Fireşte că toţi cîţi trăiesc în aceeaşi epocă au cam acelaşi număr de strămoşi, dar numele unora recheamă timpurile trecute în linii mai puternice. Ele amintesc războaie, victorii şi înfrîngeri, eroism, binefaceri, credinţe, legi, cultură, moravuri, un mod de a fi fost, continuat psihiceşte în modul de a fi. Imaginea României scapără şi din urmaşii celor cari nu sunt în cronice şi din urmaşii celor cari au presărat cu numele lor firul istoriei noastre. Şi dacă urmaşii boierilor ar fi trebuit să dispară din cauza numelui lor, ar fi urmat să dăm foc bisericilor, să dărîmăm culele, să risipim mînăstirile, să răzuim de pe ziduri pe ctitorii locaşelor sfinte cari ţin în mînele lor ca de ceară bisericuţele la cari se închină voievozi, doamne şi coconi. Ar fi trebuit să ardem arhiva statului şi cronicile Moldovei şi Munteniei. Toate acestea aminteau, mai luminos, ca numele boierilor, şi privilegiile, şi domniile pămîntene, şi timpul de îngenuchiare, şi vremile noastre de mărire.

O asemenea luptă ne înstrăină de noi înşine, renunţînd la un trecut pe care-l continuam fără voia noastră, şi ne închipui numai prin noile instituţiuni, uluind în noi conştiinţa de noi înşine. Nimic în trecut. Şi oricine începe pe lumea asta o ia de la instincte. Şi toate instinctele rele au fost azmuţite, oricît de curate ar fi fost intenţiunile acelora cari înverşunară o lume ce abia intrase în noua lumină.

O asemenea luptă aţîţă lăcomia, înflăcără pasiunile, stîrni simţul carbonarismului, deşteptă invidiile nivelatorilor feroci. Naivii crezură pînă la fanatism şi spori peste măsură numărul partizanilor. Înfrăţirea dintre clase, propovăduită la '48 — „fraţilor boieri şi fraţilor ţărani" — după 18 ani luă aspectul unui război civil. Libertatea, „copila bălăioară" din ***Cîntarea României***, apăru ca o furie, cu paloş, dar fără cîntar.

Constituţionaliceşte, cele două partide nu se deosibeau. Ar fi fost absurd. Amîndouă alcătuiseră şi votaseră ***Constituţiunea***. Ca libertăţi publice, nici o deosebire. Curat politiceşte, şi atunci, ca şi mai în urmă, cele două partide nu difereau nici barim ca partidele Liliputienilor, împărţite şi ele în două: una mîncînd oul pe la vîrf, şi cealaltă pe la partea opusă vîrfului.

Deosebire a fost, şi s-a continuat, chiar dacă niciodată nu s-ar fi formulat, ea rezultă din deosebitele concepţiuni ale partidelor despre patrie.

Patria liberalilor, subordonată liberalismului, se mărginea la un partid care rupse legăturile psihice cu trecutul, proiectîndu-se în suflarea diriguitoare ca o entitate spontanee, străină de firea ei de mai nainte şi condiţionată în existenţa ei, nu de perpetuarea şi dezvoltarea energiei naţionale, ci de imperiul nemărginit al unei noţiuni abstracte.

Partidul conservator avu şi continuă un alt concept despre patrie. Patria, o realitate, iar nu o abstracţiune. Tihna şi propăşirea ei, scop, iar libertatea un instrument. Şi pe cînd liberalii ridicau în slava cerului o patrie închipuită, eroică, liberală, generoasă, genială, bogată, plină de daruri şi fără de asemănare, conservatorii se trudeau să clasifice nevoile unei patrii reale, ostenită de o suzeranitate barbară, de un protectorat apăsător şi de un secol şi jumătate de primitivă şi jecmănitoare administraţiune.

Conservatorii nu-şi închipuiră o „Patrie conservatoare"; ei puseră spiritul de ordine şi reflexul just în noi despre noi înşine — „conservatorismul" — în servi-

ciul patriei, subordonînd intereselor ei vitale toate speculaţiunile formal politice. Patria conservatorilor e mai mare — şi în timp şi în spaţiu — căci nu se determină de noţiunea „conservator", nici de noţiunea „libertate", şi nici nu şi-o închipuiră ca o entitate fulgerată din senin.

Din aceste deosebite concepte, un lung şir de deosebiri.

Înţelepciunea fu taxată de neîncredere în naţiune; spiritul de ordine, complot contra libertăţilor publice; preţuirea capacităţei, ca o reîntoarcere la vechile privilegii; cuvîntul aşezat, ca o lipsă de mîndrie naţională; credinţa că progresul temeinic e condiţionat de timp, ca ultragierea „drepturilor omului".

Şi în adevăr, limba, cugetarea, firea liberalilor, diformate de cîteva credinţe fetişiste, îi depărtară de caracterele esenţiale ale românilor.

(Se anunţă cap. VI şi VII cu sumarele lor, în numărul viitor.)

VI

Curente şi figuri. Kostake Rosetti şi Lascăr Catargiu. Domolirea forţelor. Alexandru Lahovari.

O comparaţie între cele două figuri ilustre ale celor două curente politice e cea mai nemerită dovadă a constatărilor de mai sus. Kostake Rosetti şi Lascăr Catargiu.

Cine ar putea vorbi fără admiraţiune de apostolul statornic care pontefică o jumătate de secol în masele liberalismului?

Rosetti e bun şi înflăcărat, visător şi energic, dezinteresat şi pasionat, orbul realităţilor concrete şi iluminatul realităţilor virtuale. Utopiile ce scăpărară necontenit în mintea sa sunt din armonia universală, din speranţele umanităţei liberate, din frenezia strălucitelor făgăduinţe ale marei revoluţiuni. Înfăţişarea lui de carbonar, lacrămile cari îi curgeau în cascade pe obrajii scobiţi şi stilul lui apocaliptic prin care îşi

revărsa nebunoasele aspiraţiuni... totul părea că vine de peste nouă mări şi nouă ţări în mijlocul poporului român.

El n-a înşelat, ci s-a înşelat.

Lascăr Catargiu? Blînd, aşezat, aţintit asupra realităţei, adversar al dăscîntecelor poleite cu o mîzgă de cultură pripită şi neasimilată. Potolind zvîcnirile politice, surîzînd îndurător la orice dorinţă irealizabilă, alegînd şi ţesînd oamenii ca din felurimi să scoaţă cea mai puternică rezultantă, cumpănind valoarea problemelor cu o intuiţiune înnăscută şi dîndu-le pas la strunga timpului, ca un baci care ştie să mulgă la rînd şi cît trebuie, Lascăr Catargiu, în seninătatea lui hotărîtă, fu, desigur, cel mai înţelept om de stat din timpurile noastre moderne. Şi la toate izbucnirile ideologice cari se încercau să smulgă pe acest bătrîn şi falnic ştejar, înrădăcinat în pămîntul nostru, el răspunse ca şi voievodul lui Eminescu:

„Eu? Îmi apăr sărăcia şi nevoile şi neamul".

Aşa om nu visă, ci văzu.

Aşa om nu se repezi pe perspective misterios-atrăgătoare, dăschise la răscrucea redeşteptărei noastre, ci călcă, fără enervare, încet şi apăsat, pe calea determinată de două punte cardinale, unul pierdut în umbrele trecutului şi cellalt în licăririle viitorului.

Deosebirea dintre Rosetti şi Catargiu ilustrează cele două curente politice, izvorîte din două concepte cu totul deosebite.

Şi atîta de dreaptă este această pipăire a sufletelor celor două partide încît cînd Ion Brătianu se reîntoarse la starea reală a societăţei, renunţînd cu dibăcie la o „patrie închipuită", el fu acuzat de toţi partizanii săi de „conservatorism". Aveau dreptate; i se supuseră însă, unii din admiraţie, alţii de frică, alţii din interes, fără a-şi schimba ecuaţia vieţei lor politice.

Partidul conservator, cu o iubire de patrie neuluită de abstracţiuni vagi şi revoluţionare, preferi numărul restrîns de bărbaţi înzestraţi şi culţi, în bună parte, adevărata mîndrie a timpurilor noastre moderne. Lascăr Catargiu, Manolake Costake, Costaforu, Carp, Cantacuzino, General Manu, Mavrogheni, Maiorescu,

Vasile Boerescu, Alexandru Lahovari, Eminescu, Teodor Rosetti — Kogălniceanu n-a fost al niciunui partid —, mai în urmă, Nicu Filipescu, Take Ionescu, Marghiloman, Jak Lahovari, G. Panu, Arion, I. Grădișteanu, consolă acest partid de lipsa maselor exaltate de superstiția liberală. Și ce n-ar fi putut face cu asemenea oameni dacă s-ar fi hotărît să negustorească zgomotul, să amețească tinerimea universitară, să dăsfunde liceele în viața publică și să mistifice aspirațiunile naționale, azmuțindu-și talentele cu furia care a caracterizat toate năvălirile liberale?

Care mulțime ar fi rezistat la fulgerile lui Alexandru Lahovari? În măreția cuvîntului spulbera tot. Uragan care răstoarnă și amestecă coprinsul dintre aer și pămînt, ca în urma lui aerul ozonat să fie mai curat, seninul mai înalt, lumina mai frumoasă. Alexandru Lahovari ar fi fost revoluțiunea în permanență, dacă iubirea de patria reală n-ar fi pus uriașul lui talent în sprijinul ordinei și adevăratele interese ale poporului nu l-ar fi scîrbit de o popularitate care, vorba lui Kanning, adeseaori se cîștigă fără merit și se pierde fără cauză.

VII

Ce s-ar fi întîmplat cu două patrii închipuite? Criza. Imaginea unui partid.

Ce s-ar fi întîmplat dacă și partidul conservator ar fi pornit de la o patrie închipuită, făcînd din „conservatorism“ un scop? Noțiunea „conservator“ ar fi stăpînit, la rîndul ei, inimile partizanilor, încît simțul de patrie ar fi fost subordonat, și în acest partid, de o teologie funestă în logica și consecințele ei. S-ar fi glorificat două patrii abstracte. Sentimentalitatea noastră, destul de anemizată de un zgomot dășert, s-ar fi înstrăinat desăvîrșit de firea poporului român. Conștiința falșificată a partidelor ne-ar fi convins, rînd pe rînd, că suntem acu cuceriți, acu cuceritori, după cum cele două patrii-năluci s-ar fi învins, vremelnic și reciproc, ca în niște războaie de exterminare.

A fost prea destul conceptul unei „patrii liberale“. Cîtă energie națională nu s-a pierdut într-o jumătate de secol, unii căutînd triumful și fericirea unei națiuni închipuite, iar alții trudindu-se să reducă simțul public la o realitate căreia i se cuvenea toată mintea și toată inima noastră!

Chiar criza prin care trecem este efectul „patriei închipuite“. Am crezut într-o industrie întemeiată mai mult pe jertfele statului, am visat o bogăție agricolă nesleită, ne-am bizuit pe o energie națională nedisciplinată, pe un comerț cu vaste aparențe, pe un credit ca și cum ar fi fost nemărginit. Și după feeria financiară, drama reală, fiindcă „patria închipuită“ a învins cu zgomotul ei asurzitor tocmai pe acei bărbați de stat cari n-au consimțit să amăgească „patria reală“.

O eroare fundamentală la baza vieței publice e o primejdie mai mare decît cei mai răi oameni politici. Oamenii se duc, greșalele lor se îndreaptă, dar așa erori cresc în funcție de timp, uluind, din ce în ce mai mult, generațiunile cari își transmit înclinările ca și superstițiile.

Partidul conservator, oricum s-ar înfățișa astăzi, în truda lui de mai bine, a fost un noroc, prin concepțiunea lui despre firea, nevoile și idealul nostru, pentru educațiunea poporului român.

Din această concepție, largă și firească, a rezultat și fizionomia lui corelativă cu imaginea neamului pe care-l reprezintă. În el s-au absorbit elemente din toate stratele sociale, ca într-o ființă unitară, cu acele porniri puternice cari supraviețuiesc prefacerilor continui și păstrează identitatea psihică a unui popor cu el însuși. Ca flora unei regiuni în care felurimea formelor, a colorilor și a parfumului se armonizează în aceeași viață, supuindu-se la aceleași legi de perpetuare. Frămîntările vor trece și partidul conservator se va ridica mai de nădejde și mai înțelept ca oricînd pentru a desăvîrși opera sa de propășire și de creștere națională.

Închei aci cu prima parte din lucrarea mea, fără să-mi fac iluzii că buna mea intențiune va fi înțeleasă, convins fiind că în politică, mai mult decît în științele experimentale, se aplică cugetarea profundă a unui mare fizician francez: „il est plus facile de trouver une vérité que de reconnaître une vieille erreur“.

E CEVA DE REVIZUIT...

E, desigur, un vechi mod de a fi al politicei tradiționale, nu numai să se confunde concepția de „patrie" în acea de „partid", dar chiar să se subordoneze, cînd conștient, cînd inconștient, interesele patriei intereselor de partid. Și dacă la acest truism banal adăogăm și tactica moștenită că niciodată opoziția nu trebuie să slăbească învierșunarea contra unui guvern, chiar cînd generozitatea ei ar fi o armă de apărare a țărei, ne explicăm pe deplin seria de articole publicate în *La Roumanie* privitoare la „Nota americană".

Îndeosebi eu, am făcut deliciul afectat al guvernamentalilor și al conservatorilor din gruparea d-lui Cantacuzino cu declarațiunea că a sosit momentul „revizuirei conștiinței naționale". Și cu toate acestea, conduita zilnică a oamenilor politici dovedește că un serios și grav deziderat a fost exprimat de un om foarte puțin însemnat în politica noastră.

Articolele din *La Roumanie* sunt o minunată și dureroasă probă că trebuie să înviorăm ceva adînc și esențial din conștiința națională, tocmai acea parte a ei care condiționează existența noastră viitoare.

Nu e vorba d-a polemiza cu autorul articolelor, nici d-a încolți, rînd pe rînd, frazele din aceste articole. Sunt cu meșteșug ticluite; cu o ponderațiune aparentă; n-au nimic din violența comună; recunosc. Dar sensul lor, dar momentul aparițiunei, dar intențiunea

lor, le dau o importanță care trece peste măsura polemicei obicinuite, provocînd o durere reală și profundă.

Sensul lor? Cu toată dibăcia autorului, străinii vor găsi, cel puțin în articolul II, motive pentru a justifica „Nota americană". Momentul aparițiunei lor? Guvernul n-a răspuns încă, și aceia cari ne pîndesc peste graniță au deja afirmarea unei grupări politice că toate partidele din România au prigonit pe evrei cu legea învățămîntului și au abuzat de legea expulzărei. Intențiunea lor? E totdauna greu de făcut un proces de intențiune. Dar ce însemnează greșalele pe cari le-arunci asupra tuturora celor din țară dacă nu o făgăduială peste hotare că vei repara tu greșala tuturora?

Patima de putere cu orice preț, vițiul puterei e de revizuit în conștiința oamenilor politici.

Da, în capul guvernului e un om mic și îngust la minte, e despotul întestat al unui partid și fatala pacoste al oricărui curent de înălțare și de mîndrie națională.

Dar articolele din *La Roumanie* în el izbesc sau numai pe el îl izbesc?

Acest om, prin încrederea regelui și forma constituțională, reprezintă țara. Și cînd „Nota americană" apasă asupra suveranității noastre, Dimitrie Sturdza nu mai există nici ca tristă amintire a trecutului, nici ca spaimă justificată a viitorului, ci ca un general slab și incapabil al căruia post, tocmai fiindcă e slab și incapabil, trebuie întărit prin patriotismul nostru dezinteresat, prin pacea noastră de o clipă pe o cestiune de o gravitate națională, prin consensul tuturora ca orice primejdie din afară să determine în lăuntru un lung și hotărît front din toți oamenii noștri politici.

Și suntem în așa moment solemn. E să nu ai nici picătură de minte politică ca să consideri „Nota americană" ca o amenințare glumeață sau să petreci ușurel cu ideea că flota Statelor-Unite nu va pluti niciodată pe apele Dunărei.

Această notă cominatorie este a unuia dintre cele mai puternice și mai ambițioase state ale lumei. Ea se încearcă să redeștepte o cestiune cumplit de grea; ea tinde să ne puie în conflict cu puterile semnatare ale

tratatului de la Berlin; ea este un amestec subtil în interiorul României; ea este o atingere a suveranităţei noastre; ea este un precedent primejdios din care ar putea rezulta o deprindere internaţională micşorătoare pentru rege şi patrie; şi o asemenea notă care corespunde, evident, cu dorinţa intimă a unora dintre creditorii noştri, e aruncată peste ocean, tocmai în ajun, cînd ţara va trebui să-şi reguleze datoria de 175 milioane.

Aşa fiind, orice atac pe această cestiune în contra acelora care deţin puterea este un atac în contra ţărei.

Şi dacă pînă acum „Nota americană" n-a produs încă nici un efect în Europa, e trist să constatăm că a produs un efect la noi în ţară: articolele din *La Roumanie*, prin cari o întreagă grupare politică îşi recunoaşte greşalele, îşi mărturiseşte nedreptăţile, şi întăreşte acuzaţiunile ce pe nedrept ni s-au adus de atîtea ori că guvernele noastre au fost crude cu evreii din ţară.

E ceva de revizuit în conştiinţa multor oameni politici...

ABILITĂŢI STERILE...

La Roumanie şi-a întrerupt lunga serie de articole privitoare la „Nota americană" şi pretinsele ei cauze, în scop de a răspunde articolului din *Epoca*: *E ceva de revizuit...?*, printr-o nouă serie de articole.

Am cetit cu atenţiune şi lepădat de orice îngrijiri personale, cele două articole din *La Roumanie* şi mărturisesc că, fără voia mea, mi-a revenit în minte „homo duplex" al lui Zenone, nu în înţelesul restrîns modern, ci în largul şi profundul înţeles antic. Omul complex, omul muncit în el şi cu el însuşi, în cumpănă cu ceea ce ar fi măreţ şi indefinit pentru toţi şi cu ceea ce i se pare, deşi trecător şi mic, actual şi folositor numai lui însuşi. „Homo duplex", mai ales la noi şi îndeosebi în politica noastră, îşi are cauze străvechi şi cauze ceva mai noi; e un subiect vast de studiat, căci rezumă în el viaţa noastră publică de aproape o jumătate de secol încoace.

Ceea ce unii bătrîni, bărbaţi iluştri ai ţărei, au fost nevoiţi să facă şi să tolereze, sub înrîurirea unui bizantinism tradiţional în stat, pe nesimţite a devenit o şcoală a partidelor, a personalităţilor însemnate, iar ca măsură a valorei s-a impus abilitatea cu desăvîrşire despărţită de forţă şi de caracter. Şi de aceea nu mă mir că oameni serioşi, culţi, talentaţi, energici, îşi pierd vremea, îşi micşorează proporţiile pe cari şi le-ar fi putut spori, îşi săcătuiesc avîntul natural,

reducîndu-şi puterea de concepţiune adîncă la invenţiunea uşoară şi abundentă, atraşi de succesele repezi pe cari dibăcia tradiţională le garantează cu siguranţă celor serios înzestraţi. Pierdem cu toţii. Pierde publicul care ceteşte sau ascultă; pierde ţara care nu are prea mulţi bărbaţi de prima mînă ca să vază indiferent pe unii din ei storşi, în lupte zilnice, de ambiţiuni, de uri personale, de aspiraţiuni meschine, de satisfacţiuni comune, cari toate la un loc, şi într-un lung şir de ani, nu fac cît triumful unei singure idei.

În adevăr, e sugestiv răspunsul din *La Roumanie.*

Autorul celor două articole începe ca un om hotărît să răspunză, direct şi sincer, într-o discuţiune publică. Fenomen foarte rar. Dar începe numai şi imediat îl ia curentul abilităţei, fenomen foarte comun. Recunosc că mă rezumă cinstit, ca şi cum ar fi voit să renunţe la îndemînările obicinuite, dar după ce determină precis obiectul discuţiunei, ca prin minune, minuni în care trăim de mai multe decenii, uită despre ce e vorba şi ia la refec nu părerea lui Delavrancea, ci pe Delavrancea personal, şi nu aşa de mult pe Delavrancea personal, ci mai mult pe d. Petre Carp personal.

Ce am susţinut eu în articolul intitulat *E ceva de revizuit...*? Că, fie şi d. Dimitrie Sturdza la putere, opoziţia are datoria morală d-a nu justifica, direct sau indirect, atacurile din afară, cînd acele atacuri trec evident peste guvern şi ating d-a dreptul suveranitatea României.

Iacă o teză simplă, un postulat politic uşor de înţeles, lesne de îndeplinit, neavînd nevoie de nici o dovadă, dovezile trebuind să fie în sufletul nostru, de nici o strălucire de stil, evocaţiunea unui astfel de sentiment trebuind să plutească în lumina a conştiinţei noastre.

Ei, ce are a face cuvintele d-lui Carp, pronunţate în '86 sau în '93, cu datoria noastră d-a nu legitima nota ameninţătoare a Statelor-Unite, cu amestecul, fie şi indirect, a unei puteri străine în interiorul ţărei? Ce are a face faptul că eu odinioară am atacat pe d. Carp în parlament şi afară din parlament, pe faţă sau anonim, în discursuri, articole sau broşuri, cu

datoria ce se impune, mi se pare mie, oricărui om politic d-a nu răni interesele mari ale ţărei numai de pofta d-a zgîria pe un odios adversar, adus la putere de către chiar conservatorii de sub direcţiunea d-lui Cantacuzino? Ce raport au, şi pentru public şi pentru autorul răspunsului din *La Roumanie*, persoana mea, stilul meu, contrazicerile mele, cu teza pe care am susţinut-o în *Epoca?*

D. Carp vede mîntuirea noastră în dezvoltarea energiei naţionale şi a alcătuit un complex de legi cari să dezvolte această energie şi să o facă capabilă d-a susţine lupta noastră de existenţă etnică şi economică, în contra tutulor elementelor care ar slăbi pe cea dintiia şi ar nimici pe cea d-a doua.

Dar despre cestiunea evreiască era vorba în articolul din *Epoca?*

Stilul meu? Contrazicerile mele? Dacă aş ţine la acel pretins stil, aş avea mai multe mîngîieri uşoare. Pentru conştiinţa mea aş avea adevărul următor: inimicii politici mi-au atacat încercările literare şi inimicii literari mi-au atacat încercările politice. Pentru conştiinţa celorlalţi — chiar pentru conştiinţa publicistului din *La Roumanie* — m-aş mulţumi cu o constatare de fapt: nu e unul care să mă atace fără să mă fi lăudat, nu e unul care să mă laude fără să mă fi atacat.

Despre contraziceri, mă dau învins şi constat cu regret că sunt singurul om care s-a contrazis în viaţa noastră publică.

Dar despre stilul şi contrazicerile mele fusese vorba în articolul din *Epoca?*

Întrucît priveşte concluzia celor două articole, din a doua serie, publicate în *La Roumanie*, declar sincer că admir, fără rezervă, formele ingenioase la care poate ajunge năravul abilităţei. Concluzia mimează perfect naivitatea, căci autorul articolelor se cutremură de ideea d-a-şi „năbuşi toate sentimentele în favoarea d-lui Sturdza !".

Dar despre aceasta sta vorba în *E ceva de revizuit...?* În favoarea d-lui Sturdza? D-l Sturdza nu merită nici una. Ţara însă are dreptul de a ne cere să-i închinăm

ei toate sentimentele noastre, toată mîndria noastră, toate patimele noastre şi toate aspiraţiunile noastre.

Să fie sentimentul de dreptate care să explice articolele din *La Roumanie?* Să fie o convingere aşa de adîncă încît să fi izbucnit ca o idee-forţă peste care omul încetează d-a mai fi stăpîn? Regret, dar nu crez.

Asemenea convingeri nu se improvizează, ci abia licăresc la început, cresc încet şi continuu şi cînd ajung la maturitate izbucnesc, fără să fie provocate de vreun prilej din afară.

De ce oare articolele din *La Roumanie* n-au precedat „Nota americană"? Şi de ce, dacă au putut fi stăpînite pînă la „Nota americană", n-au fost amînate pînă ce ţara şi Europa să nu mai fie sub impresia imediată a „Notei americane"?

Iacă întrebări fireşti cari mă întăresc în credinţa că e mult de revizuit în conştiinţa multor oameni politici şi că această revizuire se va impune cînd sfîntul duh se va coborî în conştiinţa lor, ca să le dovedească că nimic într-adevăr mare nu poate încolţi în abilităţile sterile şi pentru ei şi pentru ţară.

ION RAŢIU

Tristă veste ne sosi astăzi de peste Carpaţi. Românii sunt în doliu. Marele bătrîn a trecut în istorie. Ion Raţiu şi-a dat obştescul sfîrşit.

Să ne plecăm în faţa destinului, cu resignarea unui popor conştient că imaginea lui va trăi glorificată în cei de acum şi transmisă urmaşilor, din generaţie în generaţie, ca o lumină adevărată, ca un izvor de speranţe, ca o mărturisire a drepturilor unui neam care a străbătut viforul istoriei ca să trăiască în istoria lumei.

Marii eroi ai cugetărei, ai artei, ai acţiunei, sunt sintezele etnice ale popoarelor. În ei se concentrează însuşirile de energie, de voinţă, de aspiraţiuni ale tuturora; ei desfundă căile, dezleagă mersul, unifică dorinţele, fixează idealul şi adaugă actualităţei o parte din forţele viitorului. Ei sunt cel mai puternic rezumat a ceea ce a fost în depărtările trecutului şi o anticipaţie a ceea ce va trebui să fie.

Asemenea oameni menţin caracterul naţional, caracterizează epocile şi le leagă între ele, întregind istoria şi preparînd desfăşurarea ei.

Raţiu e un mare erou. În el, speranţa şi energia predecesorilor săi, frînţi pe roată. Neclipind în faţa primejdiei, ca cei chemaţi să reprezinte viaţa tuturora, o viaţă care nu piere. Uitîndu-se pe sine, ca un om care reprezintă interesul şi istoria tuturora. Uitînd

pe ai săi, ca un predestinat pentru marea familie a tuturora.

Hotărît, senin, neînduplecat. Cuvînt apăsat şi demn. Despreţuitor al abilităţilor, ca toate forţele excepţionale cari merg drept, pe faţă şi izbesc fără prefacere.

Iacă de ce, fără străluciri trecătoare, ci plămădit în proporţii mărețe, devenise idolul ţăranilor români de peste Carpaţi, al acestui popor drept şi energic care pururea va slăvi sufletele curate şi uriaşe mai mult ca pe actorii de sărbători şi diplomaţii încîlciţi în micile lor combinaţiuni.

Simplitatea lui era profundă. Se scuturase cu voinţă de toate nimicurile subtile ale unei culturi pretenţioase. Simplificase problemele mari ale existenţei noastre naţionale. Voise ca mintea lui să fie liberă de orice controversă, ca să fie omul întreg al unei singure idei. Şi această idee era smulsă din istoria a 17 veacuri şi din inima a 10 milioane de români.

Şi atît de mult se identificase cu ideea lui dominantă, încît niciodată n-a admis în mintea lui două partide în regatul României. „Nu există decît un singur partid: al românilor". Astea sunt vorbele pe cari mi le-a repetat în toate discuţiunile.

Peste Carpaţi n-a fost un psiholog politic mai mare ca Raţiu, nici un apostol mai sfînt al cauzei naţionale. El înţelesese sufletul ţărănimei, şi se învinsese pe el însuşi, preparîndu-se la orice jertfă. În cele din urmă, era convins că numai jertfa conducătorilor va fi victoria românilor. Ca un creştin primitiv.

În 1894, înainte d-a intra în temniţa de la Seghedin, era chemat, implorat în scris, să vie în România. La toate demonstraţiunile, la toate perspectivele de onoruri, el răspunse: „Dumnezeu e sus, el să mă judece. Puţin mai am de trăit. Fericirea mea din urmă şi cea mai mare, va fi aceea ca oasele mele să putrezească în temniţele Ungariei. Din cenuşa lor se va ridica triumfătoare cauza naţională. Gîndiţi-vă, gîndiţi-vă bine, ce va zice ţărănimea neştiutoare de combinaţiunile diplomaţiei cînd conducătorii vor dosi şi se vor răsfăţa în onoruri în România, iar cei mici, sărmanii, vor intra în temniţă? Ţara ar fi coprinsă de o amorţire din care mai multe generaţiuni n-ar putea s-o trezească".

Şi cu picioarele umflate, sprijinit pe o cîrje, şi pe tovarăşa lui de luptă, nobila d-nă Raţiu, s-a dus în temniţa de la Seghedin.

Astfel trăiesc, vorbesc şi lucrează eroii.

Aşa a fost Raţiu, şi doliul de peste Carpaţi este doliul tutulor românilor.

Înaintea sfintelor lui rămăşiţe să ne plecăm capul cu o singură mîngîiere: a fost o glorie naţională şi viaţa lui va fecunda forţa de rezistenţă a românilor.

„AGRICOLA“

De curînd a apărut o broşură de 46 de pagini intitulată *Asociaţiuni săteneşti*, datorită, mi se spune, unui personaj însemnat din partidul naţional-liberal, ascuns sub pseudonimul de „Agricola“. Sub titlul studiului stă istoricul şi atrăgătorul moto: *„In hic signo vinces“*. Fireşte, e o armonie între „Agricola“ şi *Asociaţiuni săteneşti*, rezolvîndu-se cu un acord major şi plin de speranţe: *„in hoc signo vinces“*.

Studiul este bine scris şi inspirat dintr-un sentiment lăudabil. Sobru, precis, cu evidenta dorinţă d-a spune cuvîntul salutar într-o problemă grea şi decisivă. „Agricola“ îşi desfăşură propunerile sale cu o sinceră dragoste de populaţiunea rurală. Aşa mi se pare şi nu înţeleg de ce i-aş face un proces de conştiinţă, cel puţin întrucît priveşte partea sentimentală a d-sale. Goethe zicea că nimic nu merită să se spuie dacă nu porneşte dintr-o largă simpatie. Pînă şi în critica cea mai violentă trebuie să se întrevază o puternică iubire pentru convingerea contrarie. Şi eu nu m-am revoltat contra nimănui care s-a preocupat de ţăranii noştri, exceptînd pe speculatorii cari năvăliseră în sate cu broşuri incendiare.

E de regretat însă că „Agricola“ n-a izbutit să se scuture pe d-a întregul de spiritul de partid, lucru greu, recunosc, dar absolut necesar cînd e vorba de cestiuni naţionale. Cîte conştiinţe a alterat şi cîte energii a

distrus sectarismul politic ar fi subiectul interesant al unui studiu de făcut.

Cînd un scriitor constată că guvernele adeseaori au pierdut vremea ţării în războiul Penelopei, că regimul parlamentar, aşa cum se practică la noi, este o pagubă naţională, că legile privitoare la propăşirea ţăranilor sau nu au fost bune, sau nu au fost aplicate, sau au fost rău înţelese de nişte funcţionari nepregătiţi şi indiferenţi, că sătenii, chiar în timp de sărăcie, s-au stors şi şi-au plătit datoriile pămîntului, păstrînd în genere vechea cinste strămoşească, e drept să constatăm — şi o fac cu plăcere — că acel scriitor are în sufletul lui iubirea subiectului de care se ocupă, fără de care nu e cu putinţă să se apropie cineva de nici un serios adevăr social.

Dar cînd acelaşi scriitor, indiferent de problemă în sine, nu uită d-a glorifica o lege numai pentru că a fost alcătuită de partidul din care face parte şi nu se poate stăpîni d-a apăsa pe modificarea acelei legi numai pentru că a fost modificată de un adversar al partidului său, dovedeşte că încă nu s-a ridicat îndeajuns dasupra sectarismului tradiţional. E uşor să afirmi că „legea vînzării bunurilor statului“ din 1881 este superioară, din punctul de vedere ţărănesc, legei modificatoare din 1889, dacă din prima lege iei numai partea ei cea bună, iară din cea d-a doua pierzi din vedere tocmai imediatul ei scop.

„Agricola“, probabil urmaş şi d-sa al împroprietăriţilor de la 1864, ştie, desigur, că legea de la 1881 admitea vînzarea moşiilor statului şi la cei cari nu aparţineau populaţiunei rurale. Din această cauză, concurenţa între orăşeni şi săteni a fost dezastruoasă. Marea problemă rurală din capul locului a fost turburată de profesiunile liberale, şi mai ales — fie zis în treacăt — de profesioniştii liberali. Avocaţi, medici, ingineri, funcţionari, comercianţi, mai toţi convinşi — îndeosebi după 1881 — de binefacerile liberalismului, au năvălit asupra domeniilor statului şi şi-au împărţit uşor ceea ce se cuvenea să rămîie ca o rezervă asigurătoare, la zilele grele, pentru nenorocita noastră populaţiune rurală. „Agricola“ ar putea să mediteze asupra numărului colosal de hectare din domeniile statului cari

au trecut cu o iuţeală fantastică în proprietatea politicianilor orăşeni. Chiar dacă am admite că moşii, corpuri întregi, în întindere de 15.000 de hectare au fost cumpărate de cete săteneşti de la 1881 şi pînă la 1890, rezultatul faimoasei legi din 1881 este prea puţin însemnat în raport cu numărul moşiilor vîndute orăşenilor. Din 68.000 de hectare, în acest interval liberal, au fost cumpărate de albăstrimea, mai mult roşie, a norocoşilor străini de brazda satelor.

Legiuitorul din 1889 a văzut în acest trist efect al legei din 1881 o primejdie socială, o dezechilibrare şi mai mare între mijloacele de dezvoltare şi de existenţă ale populaţiei rurale şi ale unei părţi, favorizate de soartă şi de politică, din populaţiunea orăşenească. Şi fondul legei din 1889 stă tocmai în impedimentul formal d-a se mai vinde moşiile statului altora afară de săteni, afară de sătenii aceia cărora „Agricola" le aduce calde şi meritate elogii. Rezultatul a fost: de la 1890 şi pînă la 1896 ţăranii au dobîndit, în loturi de 5, 10 şi 25 hectare, 361.000 de hectare, în valoare de peste 130 de milioane.

Şi atît este de evidentă superioritatea acestei din urmă legi, încît de două ori a revenit la putere partidul d-lui „Agricola", după legea din 1889, şi pînza Penelopei a crescut cu un cot de in bine bătut, căci nici un liberal n-a îndrăznit să atace principiul ei fundamental, oricît de doritori ar fi fost profesioniştii de astăzi d-a gusta şi ei din lunga pomană naţională care a durat de la 1881 şi pînă la 1889.

Crez dar că studiul d-lui „Agricola" ar fi cîştigat în seninătate şi înălţime dacă n-ar fi fost atins, fie şi în parte, de muşiţa moştenită care strică cele mai sănătoase idei şi moaie vigoarea celor mai curate avînturi.

Dar afară de păcate ca de felul celui de mai sus, e un fond serios în acest studiu, chiar cînd unele prevederi ar fi discutabile şi unele date statistice părtinitor alcătuite. Autorul s-a dăzbărat de mania liberalismului vid şi vede în problema rurală o cestiune naţională, mai grea şi mai complexă decît au crezut-o coreligionarii săi de mai nainte. Măsurile fundamentale pe care îşi întemeiază speranţele d-sale sunt: cultivarea moşiilor de către proprietarii lor, îndepărtarea treptată a arendaşilor, mai ales a celor străini, înmulţirea şi dezvoltarea băncilor săteşti, tovărăşiile cooperative, desfacerea produselor prin asociaţiuni, şi îndeosebi asociaţiunile săteşti recunoscute ca persoane civile, în scop de a arenda şi de a cumpăra moşiile statului şi cele particulare. Şi pentru ca această din urmă reformă să-şi producă efectele ei, presupune înfiinţarea unei mari instituţiuni de credit (presupui şi eu că nu e vorba de o nouă pricopseală a partizanilor), special destinată asociaţiunilor săteşti, îndoindu-se că ar fi îndestulătoare actualele instituţiuni financiare. Numai astfel pămîntul ţării nu va fi săcătuit, ţăranii vor fi mai omenos trataţi, creditul lor va spori, instrumentele lor de cultură vor fi mai perfecţionate, produsele lor se vor vinde mai avantajos şi, în sfîrşit, le va fi posibil, şi ca forme legale, şi ca sume necesare, să devie cu timpul proprietari în virtutea legilor economice, fără să mai aştepte absolut tot numai de la stat, ale căruia domenii s-au redus şi se vor reduce numai la păduri, bălţi, mine şi cîteva ferme model.

Fără a discuta astăzi reformele propuse, constat că naţionalul-liberal „Agricola" a renunţat la iluzia liberală d-a crede că legile omeneşti pot ceva fără factorul vremii şi independent de legile naturale şi de marele învăţător al omenirei: sfînta nevoie. Dar pare-mi-se că „Agricola" comite o impietate cu fondul doctrinei liberale cînd se amestecă în succesiunea ţăranilor. Parcă nu-mi vine să crez şi totuşi e adevărat. Am citit de mai multe ori. D-sa admite că un lot de pămînt ce nu ar depăşi o limită stabilită de legiuitor să fie transmis numai unuia dintre moştenitori. Da? Foarte bine. Ajungem, cu o naivitate adorabilă, la *majorat*.

Ce-a mai rămas din vasta clamoare de odinioară, ridicată de la un capăt pînă la celălalt al ţărei, contra d-lui Carp, contra acestui feudal fără inimă, care, tot din ură contra ţăranilor a poruncit prin legea de la 1889 ca domeniile statului să fie numai pentru ţărani?

Cu asemenea candoare politică, partidele devin inutile.

În contra legii minelor, partidul național-liberal a provocat o mișcare formidabilă și legea minelor a fost revotată de partidul național-liberal. În contra drumurilor de fier din inițiativă privată s-a dus o luptă constituțională și legea a fost admisă de partidul național-liberal. În contra legei breslelor, liberalii și-au rupt băierile inimii și la putere au votat feudala lege a breslelor. În contra legei Teodor Rosetti privitoare la mărirea comunei rurale și la reducerea atribuțiunilor primarului rural s-au făcut jurăminte sacre și solemne și amicul meu d. Vasile Lascăr, ministru de interne al partidului național — liberal, și-a anunțat prin mesaj o lege similară. În sfîrșit, d. „Agricola" ajunge la „majorat".

Și dacă la acest jaf pe care d-nii liberali îl fac în domeniul reformelor conservatoare adăogăm și metoda grațioasă și plină de amenitate cu care d. Sturdza își conduce partidul, o întrebare se impune: mai există sau nu un partid liberal?

Pe calea aceasta e greu de prevăzut dacă și după d. Sturdza liberalii sinceri vor fi îndreptățiți să-și întinză mîna cu formula *„nunc tandem redit animus"*, ne-a venit inima la loc.

Astăzi naivii pot să crează că sunt în partidul liberal, oportuniștii își repetă cuvintele lui Pliniu, și acela un șiret de prima ordine: „Să trăim sub republica de astăzi în așa fel, încît să ni se pară că este o republică".

NĂRAVURI ȘI TENDINȚE

Despre studiul *Asociațiuni sătenești*, scris — acum sunt încredințat — de d-l Take Protopopescu, am făcut o recenziune mai mult din punctul de vedere politic decît literar. Am constatat că studiul e bine scris, bine gîndit și că nu-i lipsește nici sincera simpatie pentru populațiunea rurală.

Astăzi cînd știu că „Agricola" e subdirectorul de la Creditul financiar rural, oricît de nedrept a putut să fie d-sa cu mine într-un moment grav din viața mea, nu regret niciunul din elogiile meritate pe care i le-am adus în public, sub propria mea iscălitură. Mă voi ocupa de proiectul d-sale de lege cu aceeași imparțialitate.

Voința națională îmi răspunde, printr-un prim articol intitulat *Politică, logică și literatură*. Răspunsul, cu tot pedantismul, are „un înțeles social dinamic", ca să mă servesc de formula de preferință a autorului, dar un înțeles îngust, punînd în evidență o școală fără ideal, practică, foarte practică pentru o „cazarmă" politică, după fericita expresiune a d-lui Toma Stelian, folositoare, foarte folositoare pentru partizanii fără temperament, fără credințe și fără iluzii, dar funestă pentru un partid politic.

În primul rînd, autorul articolului dovedește că morala n-are nici un rol în viața publică, șiritlicul ordinar excluzînd-o din sufletul oamenilor politici

cari înţeleg „complexitatea vieţei". D-sa, cu regret, nu crede „că se va stinge rasa personalităţilor, cari nu se pot acomoda nici cu complexitatea vieţei, *nici cu imoralitatea poftelor*". Fireşte, om politic ar fi acela care „s-ar acomoda cu imoralitatea poftelor" şi în România asemenea oameni de stat au fost stînjeniţi de utopiştii cari nu s-au acomodat cu poftele imorale, fondul vieţei, profundul înţeles al problemelor „dinamic-sociale". Desigur, detestabilă rasă a fost rasa personalităţilor incapabile de a înţelege „complexitatea vieţei", aşa cum a înţeles-o *Voinţa naţională*. Şi cine ştie, imposibil n-ar fi, şcoala organului liberal, tot cernînd şi eliminînd, ar putea într-o zi să-şi ajungă idealul: un partid întreg de oameni de stat, toţi înţelepţi, toţi turnaţi în acelaşi calapod, toţi „dinamici-sociali" respectuoşi cu „imoralitatea poftelor", blînda religie a foalelor naţionale.

De la teorie la practică. Eu, după autorul răspunsului din *Voinţa naţională*, sunt un naiv fiindcă n-am înţeles că liberalii erau în drept a jecmăni proiectele de legi conservatoare de la 1888 şi pînă astăzi. Recunosc că am fost un naiv, că niciodată nu m-am gîndit la o explicaţie pe care sunt fericit a o ceti în *Voinţa naţională*. Ce au luat — *a lua* este aci un eufemism — liberalii de la conservatori? Dacă vreţi, nimic, dacă vreţi, tot, după cum veţi fi dinamici-sociali, acomodaţi cu „imoralitatea poftelor", sau nişte idealişti turbulenţi cu „complexitatea vieţei".

Au luat d-nii liberali de la conservatori legea minelor, legea drumurilor de fier din iniţiativă privată, legea instrucţiunei publice, legea breslelor etc. şi e pe cale să ia şi legea comunală rurală. Dar mai întîi le-a combătut cu înverşunare. Nu face nimic. O bagatelă. Iacă cum se explică acest onorabil împrumut forţat.

„La noi, clasele sociale domnitoare n-au fost pînă acum aşa de categoric deosebite, încît partidele politice să aibă vederi diametral opuse". Recunosc că nu mi-a trecut prin minte. Ca oul lui Columb. Toată lupta de o jumătate de secol, redeşteptată chiar astăzi în parlament, cu o nobilă vervă, de d. Vintilă

Brătianu, toată pasiunea, tot focul, cu toate revoltele şi cu comploturi cari treceau peste partidul conservator, au fost nişte basme naţional-liberale. Partidele nu se deosebeau de loc, — cel mult, o mică deosebire între conştiinţele fără scrupul „dinamic-social" şi nişte conştiinţe de utopici cari credeau în crezul lor politic. Încolo? Vechile privilegii înlocuite cu privilegiul nou d-a vesteji fără remuşcare, d-a injuria fără credinţă, d-a exalta aspiraţiunile unui popor ş-apoi, la Iaşi, cu cîteva forţe migălite, c-un glas monoton de strană şi c-un obraz nepăsător... „merge vorba că ar fi existînd o cestiune naţională". O mică scorneală a ciocoilor. Cine s-o crează? Partidele nu se deosebesc în fond şi legile unuia pot fi furate de celalt!

Am înţeles!

Al doilea. Conservatorii, unii răi şi alţii naivi, au alcătuit un program de legi, e adevărat, dar aceste legi, cari nu trecuseră prin capul liberalilor, trebuia să fie „curăţite de naivitatea" unora, de „răutatea celorlalţi", şi dăruite cu „o inimă românească." (Rog pe cititori să nu mă crează pînă n-or citi nr. 5.601, anul XX, ediţia 4-a din *Voinţa naţională*.) Şi dacă un partid politic se îndeletniceşte cu aceste operaţiuni dinamo-sociale, are dreptul de a lua întregul program de legi de la celălalt partid politic.

Recunosc că „am ignorat aceste realităţi politico-sociale". Dar şi după răspunsul *Voinţei naţionale* declar că sunt încă un ignorant în privinţa unei cestiuni de fond. N-am înţeles, din toată pompa de expresiuni, „complexitatea vieţei", „realitatea politico-socială", „formule aristotelice", „relaţiile reale dintre straturile ţărei noastre", „înţeles dinamic-social", „silogisme *in barbara*", n-am înţeles cam ce au pus d-nii liberali în legile mai sus pomenite, ca să le dea „o inimă românească".

Vina e a mea, desigur, căci am făcut pe d-nul de la *Voinţa* să se ocupe mai mult de valoarea mea literară, de dragostea mea de o „formă impecabilă", de „admiraţia mea de formele plastice" şi de „abstracţiunile logice". Regret, căci aş fi aflat cum au transformat d-nii liberali legea minelor şi legea căilor ferate din

inițiativă privată, din legi neconstituționale și primejdioase, în legi și constituționale, și folositoare. Aș fi aflat cum au turnat „o inimă românească" în legea feudală a breslelor, și alte minuni „social-dinamice" de felul acestora.

Întrucît privește persoana mea, n-aș avea nimic de răspuns (mulțumirile mele pentru partea literară), dacă d-nii de la *V.n.*, din cauza puținului preț ce mi-acordă ca om politic, n-ar ajunge la o dușmănie puțin galantă cu abstracțiunea, cu logica, cu formula plastică, cu frumosul din luptele noastre politice. E cel puțin ciudat să vezi tinerimea liberală izgonind idealitatea din viața politică.

Parcă n-ar fi citit nimic din trecutul omenirei. În Anglia, despre care adeseaori se vorbește, cam pe dinafară, nu e un moment mare, nu e un (mo-)bil fundamental, liberal sau conservator, nu e hotărîre națională de pace sau război care să nu fi provocat scrieri și discursuri de o frumusețe uimitoare, de o elocință demnă de cele mai mărețe timpuri ale Greciei vechi. Pot să afirm, fără temere de a fi dezmințit, că Anglia n-a avut un om de stat într-adevăr mare, — nu e vorba de un biet fost deputat și un modest partizan — care să nu fi strălucit prin cultura lui literară și prin admirația frumosului, în toate direcțiunile lui. Acolo, ca pretutindeni în lumea civilizată, realul și idealul s-au precumpănit și nu s-au despărțit unul de altul, nici în viața publică, nici în parlament, nici în guvern, nici chiar în științele pozitive.

Asta e marele stimulator al acțiunei, urîtul te face să te gîndești la descompunere, la primejdie, la neputință, la confuziunea materială și intelectuală, la dezordine și la urmarea fatală a acestora: la slăbiciune. Așa gîndesc sociologi ca d-l de Roberty, cari înțeleg ceva mai bine cestiunile „dinamo-sociale".

Ion Brătianu — despre care Barbu Catargiu zicea partizanilor: „feriți-vă de această privighetoare" — îmi spunea la o întrunire publică: — „De cîte ori auz vorbind pe... mi-e frică să nu poticnească. Are oase moarte în limbă." La Turnu-Măgurele îmi repeta o gîndire scumpă lui, și avea o figură și tristă și luminoasă: „Să nu părăsiți niciodată idealul, numai așa veți izbuti să suportați și să guvernați realitatea". Exemplul de realitatea care ucide orice speranță, citat de el, îl las consemnat unde trebuie. Ar fi prea dureros, mai ales pentru școala paracliserilor cu „oase moarte în limbă".

Contra mea, cît vreți, d-lor, dar, vă rog, fie-vă milă de frumos, de logică, de abstracțiune, de formulele plastice și de toată partea nobilă a realităților umane. Aș preferi să ne împrumutați și din idealitate, decît să vă mărginiți operațiunea dinamică — prea dinamică — numai la legile conservatoare.

SPRE VIITOR

Cu ce ovațiuni a fost salutată de camera februaristă marea operațiune financiară a d-lui Take Ionescu, prezentată sub numele de conversiune! Nici la proclamarea regatului n-am văzut atîta entuziasm, n-am auzit atîtea răpăieli de palme! A fost un adevărat triumf pentru ministrul de finanțe.

Să mai poftiți a contesta capacitatea financiară a lui Take! — ne sfidau cu mîndrie naivă cîțiva conservatori pe care îi furase curentul, pregătit cu abilitate de regizor.

Și gazetele lor băteau tot cu atîta neconștiință toba mare. Și găgăuții făceau cor împrejurul dantistului: — Ce geniu!

Nu vreau să controlez ancheta unui prieten din Cameră care îmi garanta că 50 la sută din mîndrețele actualului parlament nu știu lămurit ce este un titlu de rentă amortizabilă; că 75 la sută din acești onorabili habar n-au de ce este un amortizment; că mai mulți încă nu pricep nici vorba *conversiune;* că nu sunt 10 deputați cari să cunoască formula anuității, nici tabelele de paritate, pe care, de altfel, nu le cunoaște nici ministrul de finanțe.

Lucrurile astea nu par a avea vro importanță în cestiunea de față. Cine ține punga țării — Camera deputaților — n-are nevoie să știe prea multe. E destul să crează — credința nu cere știință —, să admire și să voteze. Și majoritatea pe brațele căreia se reazimă acuma guvernul m.-sale, crede în geniul ministrului de finanțe, admiră talentul bărbatului cu gîtlej de aur și votează orice, votează totul, fără a discuta. În nici un parlament n-am auzit mai puțină discuțiune ca în cel al României de astăzi.

Cum să nu dăm noi d-lui Take Ionescu autorizarea de a converti sute de milioane, cu prelungire de termen și cu o emisiune de 87,50 în chipul și condițiunile ce le va crede mai avantagioase, cînd însuși suveranul i-a dat regeasca sa autorizare de a face o astfel de operațiune?

Și tot aceleași sentimente și convingeri că operațiunea e strălucită le-am întîlnit și în maturul corp, cu toată opozițiunea amicului nostru C.C. Arion. Ceva însă și mai caracteristic aci, pentru încrederea în guvern. Într-un după prînz s-a adus proiectul votat de Cameră, s-a cerut urgența, l-a plimbat repede prin secții pentru alegerea delegaților, s-a primit și de acest comitet, s-a făcut un raport arhi-nul, s-a depus pe biroul Senatului, s-a discutat în ședință publică și s-a votat... o operație de o jumătate miliard... într-o jumătate de ședință?!

Era, se vede, mare primejdie în zăbavă. Cîtă energie și ce patriotism!

Ș-apoi, cîtă confiență din partea puterii legiuitoare!... În Senat n-a luat nimeni cuvîntul ca să sprijinească opera guvernului. În Cameră a vîjîit nițel un pic de crivăț, care n-a putut mătura nimic din gunoaiele conversiunii, rău scuturată de d-nii Marghiloman și Brătianu. Iar dintre miniștri n-a mai vorbit nimeni, nici d. Cantacuzino care posedă cîteva milioane de rentă (un beneficiu de 12,50 la sută e bine venit chiar pentru un Nabab); nici generalul Manu care combătea altă dată astfel de operații cu prelungire de termen; nici d. I. Lahovari care știe cît costă pe guvern tariful conștiințelor. Cu toții, și senatori și deputați și miniștri, au lăsat neștirbită gloria marelui financiar, care avea nevoie de o reabilitare. Iar ministrul conversiunii trebuia să iasă triumfător.

Ce feerie politică?!

Dar care or fi condiţiunile în care se efectuează această conversiune bastardă?

Nu ştiu dacă aceste condiţiuni mai sunt cunoscute altcuiva decît peregrinului care se odihneşte la Dolmibaccè şi samsarului său. Ba încă poate samsarul le cunoaşte mai bine decît însuşi ministrul.

De auzit, auzit-am cu toţii multe, aşa de multe că nu mai ştiu ce să credem.

Concesii de petrol; favoruri la tramvaie; loterie de stat; credit viticol; munte de pietate; anulări de creanţe private; deschideri de credite cu fond pierdut; comisioane discrete; dar toate astea pot să fie minciuni puse în circulaţie de unii pismătăreţi pentru a întuneca aureola unui ministru atît de scrupulos şi a păta moralitatea unui regim atît de cinstit.

E mai bine să aşteptăm ce are să vie, pînă cînd o veni; iar deocamdată să judecăm conversiunea, fără a întina cu nici o bănuială splendoarea unei frunţi ce se plimbă falnică prin azilul februarist.

Această operaţie, redusă la cea mai simplă expresie, uşurează bugetul ţărei pentru 26 de ani. Iată partea ei cea bună, care îndrituieşte pe mameluci să ridice în slava cerului pe marele lor bărbat de stat.

Dar tot această operaţie împovărează bugetul prin alţi 14 ani. Iată partea ei cea rea care legitimează criticile adresate isteţului ministru de finanţe. Şi dacă comparăm socoteala părţei celei bune cu socoteala părţei celei rele, rezultatul este că ţara rămîne împovărată, graţie geniului d-lui Take Ionescu, cu o plată de mai multe zecimi de milioane.

Povara însă este a viitorului. Noi o s-o ducem mai uşor pînă la 1931. Copiii noştri au s-o ducă mai greu. Ce le pasă însă unor părinţi cu minte de soarta copiilor!? Ministrul finanţelor n-are copii. Preocupările lui politice sunt închise în cercul vieţei sale, nu trec dincolo de cimitir. După dînsul, potopul. Şi în valvîrtejul actualităţei, fermecaţi de gîdiliturile unei glorioli trecătoare, sunt luaţi şi fruntaşii şi cetaşii acestei constelaţiuni de lăcuste, fără să vază nici unul ce zile grele pregătesc pentru ţară.

Şi cînd nici bătrînii regimului nu-şi dau seama de atîta neghiobie, la ce să ne mai mirăm de entuziasmul Cancivocilor?!

Numai copiii noştri o să cam cîrtească cînd or fi mari şi or începe să priceapă cît trăgeau la cîntar geniurile din jurul d-lui Cantacuzino şi mult au să se mire de nivelul intelectual şi moral al ţării legale, care sărbătorea cu ovaţiuni astfel de guverne. Şi mirarea lor are să se schimbe în uimire, cînd s-or uita la letopiseţ şi or citi că toate astea şi multe altele ca astea — partid cu tarif, guvern catilinar, strînsură de chiverniseală — s-au petrecut în al 39-lea an de domnie a lui Carol I.

Noroc numai că mai toţi făptuitorii acestor falnice isprăvi, cum şi îngăduitorii lor, au să doarmă atunci somnul de veci şi n-au să mai poată auzi cu ce pietate va vorbi generaţia viitoare de inteligenţa şi de moralitatea eroilor de astăzi.

PARTIDELE ISTORICE ŞI PARTIDUL CONSERVATOR-DEMOCRAT

(Studiu istorico-politic scris de „Un fiu de ţăran")

Un poet al neamului românesc a zis că viaţa omului se leagă de idei ca şi iedera de arbori. Iedera, care de altfel s-ar tîrî pe pămînt, se agaţă şi se leagă de arbori, pentru ca să se susţină şi să se înalţe, căci fără de idei înălţătoare, viaţa ar deveni un nonsens şi s-ar tîrî totdeauna pe locurile cele mai joase.

Dar iedera usucă arborele pe care se înalţă; omul, din contră, trebuie să facă ideea de care se leagă, cît se poate de roditoare, s-o înverzească şi s-o nutrească pentru ca aceasta, la rîndul ei, să-l înalţe cît mai sus, trecîndu-l în hotarele domeniului unde domneşte pomenirea de veci şi adevărata nemurire.

★

În viaţa politică, ţinînd seamă că politica este rînduiala, după vremuri, în făptuirea binelui obştesc, de către toate generaţiunile, începînd cu întemeietorii rostului unui neam pe lume, aşa ca ziua de azi să lege ziua de ieri cu cea de mîine, înşirîndu-se ca şi inelele aceluiaşi lanţ, rezultă că în ideile politice să domnească statornicia, în mersul lor — continuitate, în trăinicia lor să existe siguranţă, în reuşita lor — credinţă, iar ajungerea la izbîndirea lor să întrupeze idealul unui popor.

Omul cinstit, croindu-şi drumul în viaţă, îşi alege o ţintă potrivită cu puterile lui; cine cheamă un popor la viaţa politică cată să-i descurce mintea de păienjenişul demagogiei, ca să poată vedea el lămurit care din aspiraţiunile lui sunt drepte şi către care trebuie să pornească întîi.

Un om de acest fel trebuie să aibă puterea de a cugeta pentru mulţi, inimă care să simtă pentru fiecare, şi tărie de voinţă ca, pornind la lucru, să înlăture toate greutăţile care trebuiesc învinse.

Lucrînd la lumina zilei cu minte şi inimă, el trage brazdă largă în ogorul politicii, unde seamănă idei sănătoase, cu care încolţeşte nădejdea în viitorul şi fericirea neamului. Poporul, culegînd roadele semănăturii, răsplăteşte pe semănător cu cinste şi-l urmează în viitor cu credinţă.

Cu trecerea de vreme, oamenii învaţă unul de la altul şi moştenesc din tată în fiu deprinderea spre făptuirea binelui — aceasta este tradiţiunea virtuţii: drumul lung în timp şi încet la mers, dar la capătul lui stă izbînda sigură pe care poporul oţelit o păstrează cu drag, pentru că a văzut-o cu mintea, a urmărit-o cu toată inima, şi a dobîndit-o cu munca; nu i-a prezis-o vrăjitorii, nu a găsit-o la răspîntii, n-a cîştigat-o la noroc.

Un asemenea om şi un asemenea popor se ridică înţelepţeşte şi fără tapaj.

Amăgitorul însă îşi prooroceşte singur venirea şi înălţarea; spune că e căzut din stele, cules din flori, adăogînd că prin graiul lui vorbeşte providenţa, că „pe fruntea lui e numai lumină, sub tălpile lui sunt numai flori". *Înţelepciunea*-i se răsfrînge şi asupra prietenilor, *dăruieşte* fericire şi făgăduieşte belşug.

În taină îşi numără prietenii — măsura cinstii n-o cunoaşte. Armata lui?... nor de lăcuste; cîmpul lui de luptă?... politica democratică; armele lui?... clevetirea şi minciuna; tactica lui?... înşelăciunea; prada lui?... averea publică; glasul lui?... cobea pustiirei — „a fost şi n-ar mai fi" ! L-or plînge neîmpămînteniţii, l-or dori brevetaţii după codul penal, l-or pomeni toţi ca pe o piază rea.

*

Iată cele două terenuri de luptă pentru oamenii politici cari sunt capabili de concepțiuni, fie într-un fel, fie într-altul.

La mijloc stau cei mulți, adică acei ce nu pot sau nu voiesc să conceapă politicește, dar cari adoptă idealul unora sau al altora.

Pentru toate felurile de oameni avem explicațiuni și exemple istorice. De mai bine de două mii de ani s-a citit și se citește în autorii antichității: „omul cu adevărat mare știe ce să facă în împrejurări grele; după el vine cel care știe să asculte de sfaturile omului cu adevărat mare, și mai departe, că deși cea dintîi putere n-a fost dată tuturor, a doua însă stă în puterea tuturor de a o voi și făptui."

Logic și frumos e dar să urmăm pe oamenii cu adevărat mari; dar greul cel mare stă tocmai în a cunoaște pe cei cari merită să-i urmăm. Cum vom face deci?

Meritul în politică este punerea valorii personale în serviciul țărei, cu toate sacrificiile. Către aceștia prin urmare trebuie să ne îndreptăm privirile, pașii, munca și dragostea noastră desăvîrșită. Poporul românesc a numărat mulți de aceștia, iar generațiunea noastră a cunoscut și cunoaște, a prețuit și prețuiește pe mulți de felul lor.

II

Transformările făptuite în viața publică pînă în ziua de azi au afirmat și au dat pe mulți la iveală. Avem încă printre noi pe cîțiva din cititorii României moderne și cunoaștem de aproape pe ucenicii și urmașii lor. Dar aceștia sunt despărțiți în două tabere cari să războiesc aprig în unele împrejurări, ca să-și aducă la îndeplinire ideile. Aceste două tabere sunt: partidul liberal și partidul conservator.

Ținta tuturor e fericirea țării, iar punctul de unde pornesc e răspîntia de unde se despart, nu unde se întîlnesc cele două căi politice.

Istoria politică a înscris fapte mari în cartea fiecărui partid, iar cînd împrejurările au pus țara în cumpănă, le vedem pe amîndouă unite.

*

Am spus însă că cele două căi de luptă sunt felurite și iată cum:

S-a întîmplat ca partidul liberal să pornească de la principii de pură concepțiune, neținînd seamă de firea neamului și de adevăratele lui nevoi, și să croiască poporului o soartă artificială, care n-a mulțumit decît pe conducători, punîndu-le la dispozițiune funcțiunile publice, pentru a face școală partizanilor și molipsind țara de boala oficialității, care înăbușe viața publică, stînjinind pînă și rapoartele ei cu viața privată.

Partidul conservator, dîndu-și seama că simpla oficialitate este prestigiul numai al celor fără de valoare, a limitat la început numărul funcțiunilor la acela al persoanelor pregătite, ca să nu creeze preposteri, după cum spune Mariu în Salustiu, adică oameni cari să învețe meseria în timpul exercițiului, căci cel ce e chemat la o meserie trebuie mai întîi s-o cunoască și apoi s-o primească, nu întîi s-o primească și apoi s-o cunoască.

Din această cauză, partidul conservator a purtat ponosul că a hărăzit funcțiunile numai boierilor de neam, cu toate că se știe că cultura la noi a pornit de sus în jos. Știm însă din bătrîni că fiul nevrednic al boierului rămînea simplu fecior de boier, nu ocupa funcțiuni, și copiii lui cădeau [în] rîndul birnicilor, lăsînd loc oamenilor ridicați din popor, de unde și boierii de diferite vechimi.

III

Ideea conservatoare, precum arată chiar numele, plecînd de la principiul conservării neamului, și al datinilor, pentru că și în ierarhia principiilor, întîie-

tatea o are principiul existenței, a fost cea mai veche în politica neamului românesc și s-a făptuit spre apărarea legei și a moșiei.

★

Pentru lege și moșie se ridica tot cel ce le avea: țăranul și boierul, moșneanul și voievodul, frați de cruce pe cîmpul bătăliei și prieteni la capătul ogorului. Pămîntul României e frămîntat cu sîngele lor amestecat și de aceea rădăcinile vieții lor sunt sub aceeași brazdă; iar traiul lor, strîns legat de nevoile și aspirațiunile neamului, a dat naștere politicii naționale.

Legați de aceeași soartă, la bine și la rău, țăranul și boierul și-au jertfit veacuri de-a rîndul, odată cu odihna, averea și viața. Mulți luptători fără de nume zac în negrul pămînt, urmați de mulți boieri pe lumea cea de veci. Statuia spătarului Mihai Cantacuzino și cele 12 lespezi de piatră din fața bisericii Stelea din Tîrgoviște mărturisesc aceasta îndeajuns, după cum spune Eliade în epitaful lui Mihail Cornescu (înmormîntat în fața Mînăstirii Dealului):

„Cînd tac faptele bune, vorbesc pietrile mute.
Cu boierimea țării s-a stins a ei virtute".

Cînd seca izvorul sîngelui, curgea izvorul lacrămilor, răsuna glasul pribegiei, ca să nu mai pomenim de foamete și molime, pînă ce se îmbărbătau de pilda altor jertfe.

Mai potolindu-se furtunile din afară și statornicindu-se hotarele, oamenii cu dor de inimă curată, cu mintea înțeleptită de suferință, și cu rost la lucru, își întoarseră firul gîndirei la punerea temeliei unei clădiri în viața publică pe care să se întemeieze speranțele, de unde să pornească avînturile și unde să se adăpostească siguranța viitorului și de unde să izvorască mijloace de propășire. Între acestea erau: Unirea, regimul constituțional, dinastia, secularizarea, neatîrnarea soartei decît de voia noastră și mărirea în viitor.

La desăvîrșirea acestor fapte chibzuite, partidul conservator, care la origină numără eroi, martiri și pe donatorii așezămintelor de caritate, a ajuns — chemînd la viața politică pe cei aleși, împărțind sarcinele după putere, încredințînd, după cum am mai spus, puterea celor pregătiți și capabili de răspundere, ținînd sfat la lumina zilei și supunînd actele sale la controlul tuturor celor cinstiți.

Dar precum stejarul falnic răsare din bobul de ghindă, iarbă fragedă, apoi nuia mlădioasă și trebuie păzit de viermi, ca să nu-l roadă, ferit de vînturi, ca să nu-l doboare, pînă ce să poată ajunge trunchi vînjos, care să înfrunte vijelia și să dea adăpost, tot astfel și poporul trebuie ferit de vițiile care i se furișează în suflet prin îndemnul la anarhie; trebuie cruțat de amestecul apucăturilor nepotrivite cu firea lui, pentru ca să poată ajunge teafăr la maturitate, să înțeleagă ce trebuie să voiască, să cugete ce trebuie să facă și să găsească în sufletul lui icoana înțelepciunii neamului; din inima lui să izvorască virtuțile străbune, casa lui să fie adăpost pentru cinste și faptă cumpănită, să ia parte dreaptă și întreagă la datorii și la drepturi.

Pentru a face educațiunea poporului, partidul conservator a dat pildă cu fapta: el a păstrat cu sfințenie religia, a cinstit biserica și pe slujitorii ei, a creat armata[1], au înzestrat cu din averea lor școala și instituțiile de binefacere, au întemeiat așezămintele publice, pe trăinicia cărora s-a rezemat creditul țărei.

Legile conservatoare au fost organe perfectibile ale unui corp viu, și s-au modificat fără a se desființa, pentru că se întemeiau pe principii naturale și raționale totdeodată și s-au dezvoltat în înțelesul nevoilor adevărate, fără salturi, ci urmînd treptat calea progresului sădit în firea românului, nu altoit de la străini.

Măsurile adoptate de partidul conservator au fost atît de potrivite nevoilor încît cei cari le combăteau

[1] Sub Alexandru-Vodă Ghica — 1834—1842 —, cînd boierii au intrat ca soldați, înaintînd treptat-treptat.

în opoziție le-au primit pe de-a-ntregul ajungînd la putere. Astfel, partidul conservator, cu drept cuvînt, ar putea spune ca acel bătrîn roman în privința acestui punct: „Mult mai devreme de cum credeam soarta a lovit pe cei nesocotiți și sper că mai tîrziu le va veni și mustrarea“.

Iată ce se poate zice de trecut și ce s-ar fi putut zice pînă la oarecare punct, pînă mai deunăzi, și de prezent.

IV

Dar deodată și pe neașteptate firul natural al celor două partide pare a fi amenințat de un uragan, de o invazie cum numai vremurile bătrîne ne pot povesti în tristețea lor. Și iată că din nou cele două partide istorice sunt chemate să-și dea mîna, pentru a mîntui țara și de data asta de o mare nenorocire, de pesta democrației-conservatoare care roade și pustiește, usucă și prăpădește.

Iată ce ar scri desigur cronicarul despre acest nou partid politic:

„Privind evenimentele ce se desfășoară, plutesc cu gîndul în depărtările trecutului și reflectez la dreapta observațiune a acelui înțelept scriitor antic care ne spune:

«Cîte democrații n-au fost răsturnate de către acei ce-și dau numele de democrați».

Văd că lîngă cele două puternice năvi politice ce s-au luptat și au plutit pînă acum pe valurile politice ale țării noastre, se silește a lua loc o a treia, al cărei cîrmaci are gîndul, pe de o parte, de a naufragia pe cele două, iar pe de alta, de a se folosi, în interesul său și alor săi de toate bucuriile și avuturile țării.

Vîslașii năvei democratice-conservatoare amăgesc pe cei din port și făgăduiesc să-i ducă peste mări la țărmul fericirei. Căpitanul așteaptă să se îmbarce *toți cu tot avutul*, să se înscrie în cartea lui.

El le spune că e vraciul mărilor, că toate primejdiile fug dinaintea lui, că stîncile se dau în lături; că

pînă și țărmul se apropie la ordinul lui. El descîntă vremea; de el ascultă vînturile; chiar soarele i se oprește în cale. Se aude glasul căpitanului strigînd mereu: «Să alerge toți pînă mai e vreme, să-și părăsească credința și neamul, să-și rupă legăturile prieteniei, să-și îngroape amintirile».

Pe vas se dă banchetul vieței celei nouă, se cîntă laudele zeului conducător, se întemeiază o nouă religiune și credincioșilor li se pregătește mai întîi bogăție, apoi mărire și însfîrșit nemurire ca lui Herostrat.

V

Dar abia pornește vasul pe valuri, împodobit cu steaguri de toate colorile, și strigăte de groază umple văzduhul: se vede că vasul e o paragină și conducătorii pirați.

Piloți și lopătari, aleși din adunătura izgoanelor, s-au adunat la un loc, pentru că se asemănau întru toate și călătoresc să găsească patrie unde nu există datorie, unde drepturile sunt într-ales. Virtutea lor este jaful, minciuna le împodobește sufletul, amăgirea e farmecul vieții lor. Legile lor sunt trufia și sațiul; religia lor sfințește păcatul. În numele acestei religii credincioșii primesc botezul.

Călătorii le-au fost pradă, acesta e începutul izbîndei lor. Cu avutul lor s-au scoborît pe uscat și s-au adunat în Sodoma. Afla-se-vor printre dînșii cinci oameni drepți, de mila cărora Dumnezeu să-i ierte pe toți? Ne îndoim!“

Studiind puțin partidul conservator-democrat vom părăsi din cînd în cînd tonul rezervat pe care l-am păstrat în partea întîia, făcînd pe ici, pe colea, comparațiuni și figuri ce se potrivesc însă unor adepți a noei revărsări politice.

Fiindcă închipuirea e mai prejos de realitate, judecînd oamenii după fire studiată în fapte și în vorbe, vedem că în sufletele nobile sunt răsădite din naștere și răsar la vreme dragostea de binele obștesc, bucuria de prosperitatea aproapelui, dorul de muncă, rîvna

de cinste şi admiraţiunea pentru ce covîrşeşte măsura puterei noastre, pentru măreţ şi pentru sublim.

Acestea sunt mijloacele cu care se agoniseşte numele bun şi nepieritor care se moşteneşte de către urmaşi şi se adaogă la zestrea neamului.

Am mai spus că recunoştinţa oamenilor de bine este răsplata ostenelelor şi admiraţiunea jertfelor, iar prin jertfe se dobîndeşte nemurirea. Acestea sunt hrana virtuţii.

Alăturea e dispreţul pentru netrebnici şi ura pentru făcătorii de rele. Lumea priveşte de veacuri cum se adună taberele celor asemenea şi cum se dă luptă de moarte de ambele părţi.

Tabăra celor buni se adună pe cîmpul dreptăţei, sub scutul legilor, şi luptă la lumina soarelui pentru biruinţa cinstei la care au fost deprinşi de către părinţi, jertfind fiecare din al său.

Protivnicii se ascund de lumină, sunt fraţi de nelegiuire, se închină pîntecelui, ţin sfat la opaiţ, se imprietinesc la răspîntii şi, cu gîndul de a se înşela unul pe altul, îşi jură credinţă unul altuia.

Cine nu vede că acestea se petrec zilnic în *partidul* conservator-democrat?

Dar cîte nu sunt armele josnice de care se servesc *căpeteniile* acestui partid pentru a spori numărul şi a ponegri pe adversari!

Pisma e floarea răutăţii şi creşte în sufletele bolnave de mărire nemeritată şi lacome de averi nemuncite. Unealta ei este zavistia, pe urzeala de intrigi ţese minciuna pînza vrajbelor din care face veştmînt neruşinării. Ei bine, această armă n-o găsiţi destul de perfecţionată în mîna conservatorilor-democraţi?

Dar dacă astfel sunt şi dacă oameni de bine au existat întotdeauna, se pune întrebarea foarte logică: cum s-a întîmplat ca să li se permită a se aduna într-un aşa număr, şi de ce nu i-au înlăturat de la început cei chemaţi cu răspunderea?

Se ştie că una din calităţile oamenilor mari şi oamenilor de bine este şi blîndeţea; ei bine, aceasta le-a sporit numărul, iar cînd s-au înmulţit, dorul de izbîndă i-a scos la iveală.

Întotdauna oaspeţii ruinelor au părăsit singurătatea şi s-au apropiat de lume numai cînd au putut să se pripăşească pe la uşile celor miloşi, a căror generozitate i-a adăpostit, le-a dat pîine şi nume şi le-a acoperit goliciunea. Dar îndată ce aceşti oameni sunt strînşi în preajma dărniciei, se şi recunosc după apucături. Risipiţi în diferite tabere, ei erau supuşi pînă la umilinţă, ba chiar cerşetori; adunaţi însă la un loc, se simt tari şi ameninţă, se tot sporesc cu fugarii din toate părţile şi cu cei ce stau prin ascunzători, şi astfel îşi întocmesc armata în numele căreia se proclamă partid.

Pilda neruşinării în viaţa publică a indivizilor este foarte veche, dar, spre fericirea statelor, s-a întîlnit rar. Ea s-a arătat în timpuri de moliciune îndelungată din partea celor cari erau datori şi în drept să o curme. Iată greşala cea mare a celor două partide istorice.

Se vorbeşte, pe toate cărările că şeful partidului conservator-democrat este un geniu, este om mare. Am căutat să studiez pe oamenii cu adevărat mari ai antichităţii şi ai timpurilor mai puţin depărtate, pe acei oameni asupra cărora istoria şi critica au avut şi timpul şi mijloacele de a-şi spune ultimul cuvînt, decît care nu mai poate fi altul mai adevărat. În acest studiu am găsit calităţile cari au împodobit pe oamenii cari cu drept s-au numit mari, pentru că au fost, şi am găsit şi spoiala cu care s-au înveşmîntat acei cari voiau să treacă drept oameni mari, dar cari n-au fost.

În această din urmă ordine de idei, începînd cu Cleone şi oprindu-ne la Catilina, găsim abia la amîndoi toate însuşirile şefului conservatorilor-democraţi de la noi. Potrivit la naştere cu cel dintîi, începe ca dînsul şi ajunge la ambiţiunea celui din urmă, cu care se potriveşte numai în dorinţe, căci Take Ionescu nu e nici nobil, nici militar; ba nici umbra de orator pe lîngă Catilina, dar aspiră la domnie, fiind întovărăşit de o armată ca a acestuia. Şi nu ne sfiim să afirmăm acest lucru fiindcă ne simţim zguduiţi pînă în fundul sufletului cînd vedem că în noua strînsură,

care pretinde guvernul și cîrma țării în numele unor idei, se găsesc și delicvenți versați în procedura penală și cărora le-ar fi stat mai bine, dacă s-ar fi încrezut justiției și ar fi căutat să se pocăiască într-o celulă.

Cîți nu sunt în această strînsură cari n-au numele cunoscut decît la judecătorul de instrucție și opiniune publică confirmată prin hotărîrile tribunalelor corecționale?

Este drept că se găsesc și nume care pot să treacă pragurile caselor cinstite, dar cele mai multe sunt de acelea care seamănă cu firmele rămase pe prăvăliile goale de marfă sau cu inscripțiile luate după castelele căzute în ruină și de pe mormintele lăsate în uitare.

Nașterea sectei conservatorilor-democrați, am mai spus în treacăt, se datorește nepăsării și trecerei cu vederea la apucăturile indivizilor cari, căutînd numai adăpost în schimbul slugărniciei lor, simulată a hărnicie, au dobîndit și încrederea la care nu aveau dreptul a candida și nici meritul de a o dobîndi.

VI

Cînd faptele lor erau nepotrivite cu cinstea casei în care se furișaseră, ei răspundeau înfruntărilor cu zîmbetul naivului, fățărnicind tragerea de inimă; greșelile însă se repetau cu știință și unii ochi ageri au descoperit aci un întreg sistem. Dar iertarea repetată ce li se dădea ca unor începători, jignind cinstea casei, începu să treacă, în ochii celor chemați a judeca, drept nepăsare la cei ce aveau răspunderea, iar pripășiții o luară drept îndemn. Se poate ca o mare parte din mulțime să fi crezut că aceasta se făcea cu aprobarea celor mari și se mai poate ca tot din această cauză cîțiva dintre cei aleși să se fi rupt din marele trunchi conservator, ca să strejuiască pe democrați, fără însărcinare oficială.

Cu încetul, sau prea degrabă, ucenicii ajunseră maeștri în intrigi, dar cîrpaci la cinste. Luați pe procopseală în înțelesul vechi al cuvîntului, ei smulseră din zicătoare cuvîntul din urmă, îl scriseră pe un baiarac din două petece de găsit, le înnădiră cu minciuni și-l păstrară ascuns, pînă se spălăci la culoare, ca dînșii la sentimente.

Cînd vechile căpetenii văzură că stîngăcia nedojenită era perversitate și era să ajungă primejdie, lăsînd resentimentele la o parte, ca odinioară acei mari patrioți la porțile Romei, îi izgoniră cu ocară.

Atunci ei, lipsiți de modestie, scoaseră baiaracul din ascunzătoare, îl aninară în vîrful lăncii cu care juraseră să apere ideile și partidul conservator și jurară din nou între dînșii ca tot cu aceeași lance să străpungă partidul conservator.

Cu acest scop își întocmesc partidul, își aleg statul major cu care pornesc la lucru.

Trîmbița cheamă pe mercenari, la glasul ei se trezesc robii patimilor. Ceaușii împart merinde și arme la cetași.

Crapă grînarul, gem arsenalele, izvoarele sunt la streinii de neam și chiar de peste granița vin fără vamă: toată dărnicia și tot ajutorul străin sunt o arvună la credința din prețul vînzărei de neam și îndemn la îndrăzneală pentru grăbirea momentului.

Chiar Cain, părintele crimei, se cutremură.

Cît fuseră în partidul conservator și cînd împreună veniră la cîrma țării, cerură pentru dînșii cheile cetăței; adică ministerul de interne, dar văzînd că prea s-au trecut cu gluma și că asta nu se va putea cu nici un chip, se mulțumiră cu cheile vistieriei. Ce au făcut cu ele s-a văzut mai tîrziu. făcură conversiunea silită și cu totul la întunerec, tîrg cu două tocmeli: una în paguba stăpînului (statului) și alta în punga jupînului. Ce a mai fost pe la vistierie, ca de ex.: punerea în circulație a băncuțelor șterse de 5—6 ori, monedele găurite și altele, știe logofătul de pe acea vreme de la finanțe!

Aflarăm pricina răzvrătirei și multe din armele conjuraților le-am dezvelit, dar n-am spus care le-a fost și le este arma de căpetenie. Aceasta este perversitatea. Dar ce e și în ce constă această armă?

Perversitatea, fiica păcatului de moarte și a fățărniciei nărăvașe, s-a născut în spasmele beției de stăpînire, a fost hrănită cu disprețul de cinste, a avut dădacă necuviința, a învățat la școala vicleniei și a ieșit în lume în casa rușinii.

Are în foaia de zestre, pe lîngă năravurile părintești, speranța vinovaților, mărturia falșă și azilul fugarilor de osîndă. Cunoaște graiul lingușirei și limba amenințării. Surîde înșelătorilor cînd reușesc la proba falimentului fraudulos și-i mîngîie în statornicia nerestabilirei. Admiră pe criminali, eroi ai fărăde-legii, printre care se află alesul ei. S-au însoțit în ziua amăgirei, au adormit la basmul minciunii, s-au răsfățat în visul călcării de jurămînt și au născut trădarea.

Cu această armă ei pîndesc din ascunzători și aruncă noroiul calomniei asupra celor neademeniți, împing pe cei slabi la fără de lege și aleargă să-i scape cu mărturii falșe în schimbul credinții smulse. Întind cursa cîștigului celor naivi și călăuzesc pînă la poarta înșelăciunii pe cei lacomi. Cei nestatornici aleargă nechemați, singurul spor de bună voie la numărul deochiaților.

Țin sfat de ocară la adresa celor demni de respect. Șeful sfințește!

În speranța izbîndei se mai adună cu dînsul la o cină de taină, la un praznic în vileag. Am văzut atunci preoți, purtînd crucea pe piept, acolo unde se înjunghea nevinovăția și se bea sîngele ei,acolo unde se hotăra peirea celor buni și se arătau călăilor prin sărutări de Iudă.

În acea grădină a delirului, bucuria le este la culme; băutura le îneacă conștiința și se mănîncă cărnuri gătite de mîna lui Lycaon. Priveliște de iad și clocotul vulturilor din Scila și Caribda!

Tîrziu în noapte, șeful, înfumurat de slăvirea ciracilor, se ridică în apoteoză lugubră și pleacă salutat cu urale răgușite. Pașalele mahalalelor urnesc cu greu tărăboiul. Cei ce au mai rămas strigă și dărapănă. Aproape de ziuă totul reintră în liniște și zorile se revarsă peste aceiași București ca în toate zilele. Fost-a un vis urît, sau aievea?

Șeful a zburat cu chimirul ușor peste graniță ca să pună amanet articolul 7 din *Constituție* și cu acea arvună să mai hrănească partidul.

Dar tot acolo, în acel ospăț și după aceea, ca un vaiet, care vine din depărtare, abia se aude un zgomot încetișor, al cărui răsunet se simte și se mărește cu cît se face mai auzit. E glasul conștiinței celor amăgiți care au auzit următorul plîns al țării:

„Fiii mei!

Cum v-ați înjugat de bună voie la carul robiei, pe pămîntul în care v-am născut liberi? Unde vă este credința bărbăției, la care v-au deprins străbunii în numele meu? Pilda jertfei lor nu vă îndeamnă? Durerea mea nu vă pătrunde? Plînsul meu nu vă înduioșează? Bocetele mele nu vă trezesc? Rușinea mea nu vă umilește?

Da-mă-voi răstignirii și voi răbda munci de la aceia ce au batjocorit și răstignit pe Domnul nostru Isus Christos, pentru că am născut monștri și am lăptat vînzători! Înălța-mă-vor pe cruce cu rînjete batjocoritoare și mă vor străpunge cu sulița pe care au luat-o de la fiii mei și pe care le-o dădusem ca să mă apere; iar hula lor îmi va îneca cel din urmă suspin!

Coborî-mă-vor în mormînt de piatră din Tarpeia, și-l vor împodobi cu flori de la Golgota!

O! fericită Cartagino, pentru care și femeile au încins spada! Tu ai pierit în flăcări, luptînd cu Doamna lumii, pentru stăpînirea pămîntului.

VII

Ești mama lui Anibal și te mîndrești cu dînsul. Mormîntul ți-l acopere cenușea fiilor tăi împietrită în sîngele lor.

Răpusă în vitejie, numele-ți trăiește de zeci de veacuri cinstit în cartea lumii!".

La acest vaiet, multe conştiinţe se trezesc, se scutură, se pocăiesc şi-şi zic: „Errare humanum; perseverare diabolicum!"

Dar prin toate cafenelele, pe străzi şi pe la răspîntii se vorbeşte şi se spune: ei sunt mulţi şi cine va putea lupta contra lor?

Ei bine, nu, nu sunt mulţi: şi în contra lor sunt destui care să lupte şi să-i învingă, dar aceştia nu se aud, nu fac vîlvă în străzi, fiindcă sunt încununaţi cu modestia şi modestia e soaţa sfioasă a meritului, trăieşte la adăpostul muncii, înfrăţită cu osteneala. Coliba sărăciei nu o umileşte; strălucirea palatului nu o scoate din fire. O prinde veştmîntul tuturor vîrstelor şi al tuturor treptelor. În sufletu-i curat străluceşte geniul şi în inima ei mila; se bucură de dreptate şi se închină la adevăr. Auzul ei nu primeşte minciuna, gura ei nu rosteşte clevetire. Ea nu face silă cu slujba, dar nici nu primeşte simbrie. Apără meritul de mîndrie şi se retrage neobservată, de aceea nici nu se vede pe la ospeţe. Aleargă la glasul nevoiei şi se umereşte cu greutatea; cade victimă fără să fie văzută şi se înmormîntează fără pompă şi fără de nume.

Jelesc şi adună moaştele ei datoria şi devotamentul.

Regulus, Caiu, Duilius, Cincinat şi Fabriciu sunt fii ai datoriei şi ai devotamentului, au moştenit de la părinţi jertfa, au fost scutul Romei şi au ajuns regi ai gloriei. Trăind în strîmtorare, mîncau din hîrburi de pămînt, şi nebiruiţi de ispită, porunceau smerenie aurului.

Preamărească numele celor morţi istoria, iar în viaţă, dragostea de ţară să-i scoată din părăsirea lumei, şi să-i cheme din uitarea de sine pe unii ca aceştia!

Şi fiindcă vorbirăm de modestie, ne adresăm acelora în special unde această calitate sălăşluieşte mai ales, şi unde partidul conservator-democrat tinde a-şi vîrî relele sale apucături; ne adresăm învăţătorilor şi clerului fiindcă mulţi din cei de la oraşe îşi dau socoteala pe d-a-ntregul de pericolul[...] aşa-zişilor democraţi.

Ne adresăm învăţătorilor care brăzdează ogorul minţii şi seamănă pentru viitor, rugîndu-i să apere

holdele sufleteşti de buruiana democraţiei-conservatoare, căci are putere de iarba fearelor; cine o atinge se molipseşte, cine o poartă cu sine pierde ruşinea. Mai vîrtos îi rugăm să descopere pe semănătorii ei şi să predice lumei dispreţul pentru dînşii.

Iar mai înainte de toate, rugăm clerul să se ferească de minciunile acelor înşelători cari spun că legea clerului este opera lui Take Ionescu. Nu, legea clerului nu este a lui Take Ionescu, ea este a partidului conservator şi a trebuit multă muncă pînă să poată fi hotărît ministrul instrucţiei de atunci, actualul şef al conservatorilor-democraţi, ca să o primească.

Dar dacă nu-i revine meritul ideii de a îmbunătăţi soarta clerului, apoi nici modul de a fi concepută şi aşternută pe hîrtie nu este al său; acele persoane care s-au obosit întru aceasta trăiesc azi, şi nici unul nu urmează pe d. Take Ionescu, fiindcă îi cunosc mai de aproape dispoziţiile şi sentimentele pe care le-a hrănit şi le hrăneşte pentru clerul român.

Dar desigur că se voiesc fapte, nu vorbe; ei bine, n-aveţi decît să deschideţi coloanele *Monitorului Oficial*, cu dezbaterile privitoare la legea clerului din 1893, şi veţi vedea acolo cum d. Take Ionescu spune că a făcut legea ca să poată lua ceva din autoritatea clerului şi, pe viitor, dacă va mai putea să ia ceva, va mai lua, dacă nu, nu; dar ce-a luat nu va mai da îndărăt. Şi cu altă ocaziune, tot dînsul spune că este un atom în marele univers, care, mai curînd sau mai tîrziu, va dispare, fără a i se mai da vreodată de urmă. Iată idei creştine! Ne adresăm clerului dar şi-l rugăm să apere pe cei slabi de lepădarea lui Petru şi să nu tămîie viţelul de aur.

Mesia cel adevărat s-a înălţat prin restignire; nu a surpat tronul Cezarului. A călcat puterea morţii, nu voia tatălui ceresc. Nu a primit arginţi pentru cetăţenia raiului, ci lovituri pentru dreptate şi adevăr. A fost tămăduitor, nu a semănat molimă.

Ostaşi ai evangheliei căuta-veţi oare mîntuire în Barcoba?

Purtaţi crucea, predicaţi poporului adevărul şi-l întăriţi în credinţă şi în dragostea de neam. Inspira-

ți-i ură și dispreț pentru cei ce vor să ne pună zălog străinului în schimbul prețului ce le trebuiește pentru ajungerea deșertăciunii lor!

Faceți ca un strigăt din inimă să străbată sate și cătune pînă la hotar, ca să adune pe românii adevărați de la mic pînă la mare împrejurul steagului pe care stau înscrise legea și datinele țării.

Bătrîni, gîrboviți la paza datoriei, răbda-veți ca chiciura mișeliei să mînjească zăpada pletelor voastre? Sfatul înțelepciunii voastre rostiți-l și va fi călăuza noastră pe calea datoriei.

Bărbați în puterea vîrstei, nu lăsați pradă omizilor verdeața sănătății voastre, și roadele muncii voastre pradă cotropitorilor! Ați crescut la azăvada și umbra strămoșilor, să fiți pavăză țării cînd s-or rări bătrînii! Dovediți că în inimile voastre au prins rădăcini virtuțile strămoșilor și lumea va crede și în moștenirea înțelepciunei lor!

Așa am cunoscut pe un D. Sturdza, pe un G. Cantacuzino, pe un P. Carp, pe un general Manu, stîlpi ai României și sfetnici ai puterii de jumătate de veac, cînd umbrele Kogălnicenilor, Brătienilor, Catargiilor și Epurenilor luau drumul veșniciei.

Toți acești eroi ai suferinței și ctitori ai mărirei, unii încă în viață pentru fericirea țării, și a noastră, alții pribegi din astă lume, au rămas și vor rămîne în istorii icoane de pietate națională și izvoare de patriotism luminat.

Cu cît drag privim pe unii și cu cît respect ne amintim și pomenim pe cei trecuți întru Domnul! Îngădui-vom oare ca, fie prin ajutorul nostru, fie prin indiferența noastră, să permitem democraților-conservatori ca să ne pună țara arvună streinilor pentru stăpînire asupra fiilor noștri, pentru care fapt aceștia ne vor pomeni numele cu ocară și cu drept cuvînt ne vor blestema cu amar?

Să nu fie!

ASTA NU SE POATE...

Puroiul corupțiunei nemțești s-a întins.

Pe zi ce trece dovezile se înmulțesc.

Pe unii, afamați, momindu-i cu parale, pe alții, ambițioși, cu puterea.

Cu trîndavii cari abia-și duc trupul de la umbră pîn' la soare a fost ușor. Dăstul să-și zuruie buzunarele doldora un *von dem*, să le arunce ce cade de la masa lui bogată, și lucrul e gata. Aceștia sunt secăturile din născare, sunt cîinii cari p-o bucată de carne închid ochii ca hoții să jecmănească casa stăpînului adormit.

Cu ambițioșii a fost ceva mai greu.

Ăștia sunt ajunșii noștri, sunt spilcuiții triumfători, sunt ipocriții de galantar, sunt lepra sufletească a nenorocoasei noastre generațiuni.

Acestora — bani, nu știu — li se făgăduiește puterea în schimbul mîndriei și a demnității naționale. Ș-așteaptă.

Mezatul se ține.

Trecut? Viitor? Aspirațiuni ale neamului? Nimic... Nimicuri...

Străini de durerile martirilor noștri, ca și de gloria eroilor noștri. Fără strămoși și fără urmași. Realiști de cel mai rău soi. Nici o legătură cu ce-am fost și cu ce vom fi. Ambiția oarbă îi lasă fără amici și fără prieteni, fără dureri și fără bucurii. Și decît să se coboare din grandomania lor, mai degrabă descind în mormînt.

Ș-așa își galvanizează viața, mai departe între minciună și trădare...

Acestea sunt cele două clase de neoameni pe care s-a întins pecinginea corupțiunei austro-germană. Și s-a întins ziua la miaza-mare, subt nasul guvernului. Și crez că ce era de vîndut și de cumpărat s-a vîndut și s-a cumpărat.

În capitala țărei nu mai putem trăi.

E o atmosferă pestilențială.

Trebuie să umbli cu batista la nas.

Domnule Brătianu, prea mult ai tolerat tîrguiala de conștiințe. Prea a ajuns Bucureștii o casă de toleranță.

Asta nu se mai poate, domnule Brătianu. Asta nu se va mai putea.

Noi ne-am făcut în parte datoria. Nu ne-am făcut-o îndeajuns. Am încercat. Nu ne-am pus d-a curmezișul. Cu două partide de opoziție nu mai merge. Oricît am striga, sunt strigăte în pustiu. Trebuie să desfășurăm un drapel larg subt ale cărui cute să încapă orice român cu legături adînci de neamul acesta, nenorocit condus în niște clipe în care putea să-și afirme drepturile sale istorice și reîntregirea sa cu matca.

Take Ionescu și Nicu Filipescu au făcut ce le-au stat prin puteri să facă, osebiți unul de altul, fiecare în tabăra lui. Ș-am ajuns unde am ajuns. D-aci înainte trebuie s-ajungem unde-ar fi trebuit să fi ajuns.

Mai e timp. E timp să-și îndeplinească oamenii suprema datorie.

Mai e încă.

Mai tîrziu va fi prea tîrziu.

Și asta nu se poate, domnule Take Ionescu; e peste putință, domnule Filipescu.

A început mobilizarea generală în Bulgaria. A început ofensiva austro-germană contra Serbiei. România, azi-mîine, va fi cercuită de focul unui război dezlănțuit de Germania pentru a-și afirma supremația peste întreaga lume. Și cînd se luptă Franța, Anglia, Italia, Rusia, Serbia și Belgia, numai noi să stăm cu brațele încrucișate? Ele se jertfesc pentru libertatea popoarelor mari și mici, pentru constituirea lor etnică, pentru tihna și siguranța Europei, și noi să nu ne simțim? Noi să pierim fără să ne mișcăm, ca un popor mort de sub regele Carol, care n-ar fi în stare nici să deschiză gura și să primească sfînta împărtășanie?

Sire, iertați-mă, asta nu se poate!

Știu că se vîntură prin unele cercuri de mofluzi ai României, speranța că se va chema la guvern uneltele odioase ale trădărei naționale, dar, sire, asta nu se va întîmpla, căci asta nu se poate. E ca și cum ați chema, sire, pe cîțiva ciocli ca să asiste la încoronarea m.-voastre ca rege al României...

Și asta nu se poate.

SCRISORI FĂRĂ RĂSPUNS

I

Domnule Brătianu,

Mă adresez unui român, nu unui „filoromân", „filofrancez" cîteva săptămîni, apoi, dupe ce şi-a făcut preţul, „filogerman", în fond „arghirofil" sadea.

Mă adresez fiului lui Ion Brătianu. Fireşte, răspuns aş dori şi nu-l voi avea. Ştiu. Desigur sunt atîtea trepte sociale care ne despart şi, mai ales, sunt atîtea trepte închipuite între noi, că niciodată ţăranul din Sohat n-ar îndrăzni să nădăjduiască un răspuns de la boierănaşul de Piteşti. Între valea Topologului — mîndre şi frumoase ţinuturi — şi valea Prosanichiului — un şir de mlăştini uscate în timpul verii — vezi bine că sunt deosebiri. Pe una răsar oameni ale căror ambiţiuni niciodată şi cu nimic nu sunt satisfăcute, pe ceailaltă, oameni simpli, rugi de luat în picioare, cu răbdare şi cu frica lui Dumnezeu.

Ş-apoi să-mi închipui că valea Prosanichiului n-ar fi decît o teşitură din valea Topologului, ar fi un cuvînt ca să-mi răspunzi? Condeiul e aşa de greu pe vremea aceasta de căldură... Vorba răposatului Borănescu, fostul nostru profesor de matematici: „Creta este şi grea şi uşoară, iar în mîna leneşului atîrnă o sută de oca".

Şi de aceea, d-le prim-ministru, voi scri rîndurile acestea şi altele care vor urma subt titlul de *Scrisori fără răspuns*.

O primă amintire, d-le Brătianu. Eram în liceu. În faţa „Meditaţiilor", cu ziduri vechi şi umede, se încinsese o discuţie între doi pedagogi. Sfios şi retras după un stîlp, ascultam la înfierbinţeala politicei şi nu prea-mi dam seama despre ce era vorba. „Bunul nostru d-l Şonţu" se iuţi, ridică glasul — parcă-l auz ş-acum — şi zise apăsat: „Să mă ierţi... Brătianu este bărbatul la care mă închin.... El a avut curajul să spuie în Cameră la 1868 că Transilvania e sora noastră, măritată cu casa de Habsburg, că nu se amestecă în casa ei, dar că are datoria de-a-i sări în ajutor cînd cumnatul său ar ridica cuţitul asupra ei...".

Auzisem de numele lui Brătianu, dar nu-l văzusem. Din minutul acela mi se păru covîrşitor de înalt, şi-l admirai, cum poate să admire un copil neştiutor şi naiv, sporit în imaginaţia lui cu sufletul „surorii" frumoase şi nenorocite.

În memorabila şedinţă a Camerei de la 29 noiembrie, 1868, Ion Brătianu, încolţit de un adversar de temut, se urcă la tribună şi fulgeră un discurs de o înălţime de cugetare şi de simţire cari vor fi pururea spre gloria lui de adevărat bărbat, de patriot fără şovăire, în mîna căruia ai fi putut încredinţa de pe atunci destinele Patriei şi ale neamului.

„Cînd o soră a mea este măritată — aşa grăi nemuritorul —, nu am dreptul să m-amestec în menajul său, nu am dreptul să fac cel mai mic pas care să poată da bănuială soţului ei că aş vrea vreodată să aduc zîzanie şi dezbinare în casa lor. Însă, d-lor, oare cînd soţul ei, cumnatul meu, va merge pînă a o maltrata ca pe o sclavă, ştiind că este *dintr-un sînge nobil*, cînd voi vedea că *ridică cuţitul asupra ei*, nu am eu dreptul să strig, să-l opresc de la acea crimă?..."

„...Dar să nu uite că atunci cînd vor voi să *înjunghie pe sora noastră de dincolo*, măritată cu dînşii, sîngele ei le va stropi fruntea, şi, mai curînd sau mai tîrziu, Franţa şi Roma, cînd Capitoliul va domni iar asupra Italiei, îşi vor recunoaşte sîngele pe fruntea înjunghietorilor şi nu vor lăsa pe strănepoţii lor să piară..."

Cu aşa curaj şi energie vorbi părintele d-tale, d-le Brătianu, acum 47 de ani, şi cuvintele lui profetice fură acoperite de aplauzele unanimităţii deputaţilor şi ale publicului înţesat în tribune. Iar Kogălniceanu, ministru în locul lui Ion Brătianu, în răspunsul său, numi pe principele Carol „domnitorul românilor". Şi crez, că pe buzele lui Kogălniceanu aceste cuvinte aveau numai un înţeles, determinînd speranţele timpurilor viitoare, *a timpului nostru*, d-le Brătianu.

Pe la 1868 România abia făcuse ochi. Era săracă şi slabă. Şi armata ei tot să fi fost cît ar fi o singură divizie de astăzi.

În 1915 România şi-a îndoit populaţia. E harnică şi bogată. Bugetul de douăzeci de ori mai mare. Şi putem arunca pe un front de bătaie sau pe două cel puţin 600.000 de oameni.

În 1868 românii uitaseră să tragă sabia şi era o jale pe satele noastre cînd îşi trimeteau flăcăii la armată.

În 1915 avem în urma noastră războiul victorios din 1877 şi campania din 1913, cînd orăşeni şi săteni au pornit cu flori la ureche şi cîntînd ca la nuntă.

În 1868 în ţară, răsuna glasul lui Ion Brătianu.

În 1915 auzim, ţiuindu-ne în urechi, tăcerea de cimitir a moştenitorului lui Ion Brătianu.

În 1868 lumea era alarmată de răsturnarea unui guvern contra căruia complotase din Viena austriacul de Beust.

În 1915, în contra neamului nostru, se urzeşte pe faţă, cu bani, cu spioni şi cu o armată de adunătură, încăputată de pe unde au putut, pregătindu-se încercuirea noastră şi desigur şi ştergerea românilor din istoria lumei acestia.

Şi d-ta, d-le Brătianu, găinezi în vîrful piramidei noastre sociale, aşteptînd ca germanii să ne împresoare, să ne dezarmeze cu cizma lor brutală?

D-ta dormi, d-le Brătianu?

A mobilizat Bulgaria, datoria noastră e să mobilizăm.

A mobilizat Bulgaria subt cuvînt că nu vor ataca pe nimeni. Să-i crează vînduţii şi imbecilii.

Datoria noastră de oameni civilizaţi şi de „sînge nobil" e să spunem pe faţă: mobilizăm şi, în caz cînd veţi ataca pe Serbia, război în contra hoţilor care pradă Europa de bunurile civilizaţiei romane şi creştine.

Nu vom continua istoria.

În trecut am luptat pînă am dat pe brînci împotriva barbarilor asiatici; acum vom face la fel împotriva barbarilor pe care ştiinţa i-a poleit, dar nu le-a putut schimba substratul lor sălbatec.

Cînd în Europa s-a dezlănţuit un război de jaf şi de jecmănire, datoria popoarelor cinstite e să sară în sprijinul popoarelor care apără dreptul şi libertatea faţă de cei cari răstoarnă fundamentul crezului nostru, susţiind — de o jumătate de secol — în parlament, pe catedră şi în întruniri publice, fără a roşi, că „forţa primează dreptul".

Dacă am trece de partea adoratorilor „forţei", am fi slabi, căci ne-am surpa viitorul nostru în lumea care are să vie, mai bună şi mai dreaptă.

Numai de partea „dreptului" suntem tari.

Dacă am ajuta să triumfe „forţa", „dreptul nostru" ar fi zdrobit între Ungaria şi Bulgaria.

Dacă am sări în ajutorul „dreptului", pe noi ne-am ajuta şi ne-am sălta în vaza lumii care crede în „drept", realizînd idealul nostru naţional.

Trezeşte-te, d-le Brătianu, şi vino degrabă cu decretul de mobilizare şi vei vedea un popor întreg şi mîndru, ca un codru bătrîn de stejari, rechemat la viaţă de vijelia care ne ameninţă.

Laşitatea cîtorva civili nu trebuie să arunce o umbră groasă asupra armatei noastre de viteji.

E rîndul „marei mute" să vorbească.

Opreşte-ţi pasul, d-le Brătianu. Schimbă-ţi direcţia. Pe calea pe care ai apucat dai neamul de mal şi te duci pe d-ta, îmbrobodit şi legat la ochi, la o primejdie din care nici Dumnezeu nu te-ar scăpa.

A doua amintire. Şi cu părere de rău v-o spui.

Părintele d-tale adeseaori spunea: „M-a amărît politica... Eu am trei fii şi pe cîteşitrei îi fac ingineri...

N-aş vrea ca şi ei să intre în mizeriile vieţei publice...".
Eu, d-le Brătianu, n-aş dori ca să ajungeţi mizerabilii vieţei noastre publice.

Joi, 17 septembrie 1915

II

D-le Brătianu,

În loc să-mi răspunzi d-ta, lucru la care nu m-aşteptam, mi-au răspuns cei de la *Viitorul*, lucru pe care nu-l doream şi la care, fireşte, mă aşteptam. Partizanii d-tale găsesc că „ţăranul de la Sohat" e lipsit de bună-cuviinţă.

Aş fi putut fi supărător, nedrept, violent prin acele două amintiri şi apropieri. Lipsit de „bună-cuviinţă" de ce? *Viitorul* nu-mi spune, dar din cuvîntul „boierănaş", repetat şi împărecheat înadins, rezultă că eu faţă de d-ta, d-le prim-ministru, sunt necuviincios pentru că am îndrăznit să afirm că d-ta izvorăşti din „boierănaşii de pe valea Topologului". Poate să mă înşel însă pîn-acum nu mi-a dat de ochi documente istorice din care aş fi văzut că spiţa Brătienilor ar fi ieşit din „boierii mari", din „boierii de divan". Ş-apoi ce-ar însemna aceasta? Nu eşti d-ta şeful unui partid care, în Cameră şi-n întruniri publice, strigă cît îi ia gura: democraţie, solidaritate socială şi toţi deopotrivă? Mi s-ar părea ciudat că tocmai şeful acestui „conglomerat egalitar" să zbîrcească din nas cînd eu, fie şi din inadvertenţă, i-aş fi ales spiţă din „boierănaşi", iar nu din „boieri" sadea.

D-le Brătianu, eu, pe „boierănaşi" şi pe „boieri" nu dau două parale cînd ne fac de două parale. Cu aceeaşi balanţă cîntăresc şi pe poporani. Altfel am ajunge la nişte privilegii *à rebours*. În locul privilegiaţilor de altădată, care îşi aveau rostul lor istoric, am născoci pe privilegiaţii mai proaspeţi, care n-ar avea nici un temei politic şi social. Şi n-am desfiinţat privilegiile boiereşti pentru ca să înfiinţăm boieriile poporane.

Sper să ne fi înţeles.

Cei de la *Viitorul*, oameni binecrescuţi (despre asta, lasă pe ei!), îmi fac o straşnică morală. Bunioară că eu, în şirul „evoluţiunilor", aş fi ajuns „la o pervertire sufletească (numai atît?) care nu cadrează cîtuşi de puţin nici cu ţăranul de la Sohat, nici cu maestrul din literatura română (ce delicateţă!), nici chiar cu oratorul de la „Dacia".

Scurtă memorie va fi avînd cei de la *Viitorul!* Despre „oratorul de la Dacia", cînd îşi permise să facă un paralelism între voinţa ilustrului d-tale părinte şi felul de voinţă al d-tale, aceiaşi domnişori aşternură lungi coloane de graţiozităţi cursive la adresa mea, opintindu-se să-mi fixeze portretul ca nişte pictori puantilişti, mîndri că sunt „decadenţi", mîndri de decadenţa lor. Dar cîteva perle. Cu „plete lungi şi încîlcite", cu „mustăţi războinice", cu „o mulţime de pete pe hainele lui...".

Nu e aşa că seamăn?

Eu, d-le Brătianu, nu mă uit la hainele protivnicilor mei, ci-i privesc drept în faţă. De vor fi avînd pete pe haine... la „Falk"... Spălătorie chimică... cu cinci lei, ca noi... Dar cînd îi văz cu pete pe obraji întorc capul şi nu mai crez în minunile chimice ale lui „Falk". Asemenea obraji se pot încălzi, dar spăla niciodată.

D-le Brătianu, iertaţi-mi aceste mici chestii personale. Persoana mea, şi chiar personalitatea d-tale, trebuie să dispară în vîrtejul abătut asupra neamului şi din care vom ieşi or întregiţi, or şterşi de pe harta Europei. E o clipă tragică. E un moment de cutremur universal în undele căruia suntem cuprinşi fără voie, cu tot ce suntem, cu tot ce-am fost, cu tot ce vom fi...

Cunosc un om cu care sunt legat din născare. N-aş putea zice că-l iubesc şi totuşi sunt nedăspărţit. E cam iute, dar sincer şi plin de iluzii. Niciodată nu şi-a răzbunat pe nimeni. Cînd duşmanii lui — căci, nu pricep, dar are mulţi — i-au căzut în palmă, n-a strîns pumnul, ci i-a ocolit, neavînd ocazia de a-i răsplăti cu binele. Dedesubtul violenţei lui trecătoare, o

groasă căptușeală de bunătate. E bun fără să vrea. E prost de bun ce e, ca și cum omenirea ar fi o armonie perfectă și el unul din sunetele prelungi ale acestei armonii. Și să nu crezi că n-are ochii deschiși asupra lumii, dar, în optimismul lui, adeseaori îmi zice: „Noi ne torturăm pentru omenirea de mîine, care va fi să fie mai bună decît ceea ce am fost noi". Iluziile lui izvorăsc din credința în virtuțile ascunse ale neamului. Pentru el, eroii se vor ivi neapărat în zilele d-apoi cînd se vor auzi trîmbițele războiului răsunînd de la un cap la altul al României. Pentru el, noi toți suntem niște furnici solidare și harnice ale neamului și, vrînd-nevrînd, ne jertfim în comun pentru creșterea și gloria lui desăvîrșită.

Nu e așa că vi se pare cam sucit?

Oricum ar fi, niciodată n-a spus un neadevăr de fapt.

Acest prieten mi-a făcut în mai o destăinuire, revoltat, dar fără ură.

De trei ori a vorbit cu cineva. Și acest „cineva" putea să vorbească în numele țării.

O dată în decembrie anul trecut; a doua oară pe la sfîrșitul lui ianuarie anul acesta; a treia oară cu cîteva zile mai înainte de închiderea Camerei.

Prima conversație, la Cameră, în salonul miniștrilor. — „Nu vă spui momentul cînd România va intra în război alături de Tripla Înțelegere. Nu e posibil război cu date fixe de calendar. — Rău face *Acțiunea națională* de întinde coarda. — Noi vom intra o dată cu Italia. — Italia va trebui să ne reție ca să nu intrăm ceva mai nainte. — Italia trebuie să se hotărască. — Are interese mai mari decît cucerirea unor bucățele de pămînt locuite de italieni. — Italia aspiră să-și afirme influența și puterea ei maritimă în Dardanele, în Asia Mică și mai departe. — În ea s-a deșteptat fiorul gloriei trecute. Ce, vrei să-ți arăt corespondența cu cercurile înalte ale ei?... Către sfîrșitul primăverei vei vedea.... Eu vreau ca prin jertfele cele mai mici să realizez cîștigul cel mai mare... Nici așa de imbecil, nici așa de lipsit de patriotism nu poți să mă crezi...".

A doua conversație, în Cameră. Era cam trist. Fusese bolnav. Mă oprește în fața unei anumite bănci. —„Spune, te rog, lui Take Ionescu și lui Filipescu că eu cu ei pot să fac războiul, dar ei fără mine nu!". —„Mă iartă, sunt declarații cari-și pierd importanța dacă nu se fac direct. De ce nu le-ai comunica d-ta lor?". — „Le voi comunica". Peste două săptămîni am întrebat pe Filipescu și pe Take Ionescu dacă li s-au spus ceea ce mi se spusese mie. Și amîndoi mi-au răspuns: „da!".

A treia conversație, în vestibulul Camerei. Ne plimbam împreună. Pasul lui era greoi. — „Să nu ți se întîmple și d-tale ceea ce s-a întîmplat lui Venizelos... Știi că Gunaris al nostru e gata"... „Asta niciodată... Vorbești cu păcat... Potoliți mișcările *Acțiunei naționale*... Și veți vedea... Cum ți-am spus... Italia va intra și noi împreună cu ea... Neapărat...".

D-le Brătianu, știi cine mi-a transmis aceste trei conversații. D-ta știi că asemenea conversații au avut loc. D-ta știi că omul care a vorbit cu prietenul meu, prin poziția lui, putea să pornească războiul.

Omul acesta — spune d-ta, d-le Brătianu — s-a înșelat? a înșelat? a mințit? Or, din nefericire pentru țară și neam, este izbit de o megalomanie chinuită de „abulie"?

S-a înșelat? În lături cu el. A înșelat? Nu văz motivul determinat.

A mințit? — Prea ar fi mințit pe mulți, începînd cu el însuși.

Rămîne neputința d-a se hotărî, voința morbidă, abulia.

A voi normal „*c'est choisir pour agir*". Și cîte momente n-ar fi avut ca să acționeze? După Lemberg, ar fi putut și n-a putut să vrea. După ce rușii începură a coborî culmile Carpaților, a stat la îndoială. Dar Italia pornește. El stă amorțit. Dar austro-germanii vor să atace Serbia și să ne încercuiască. El, doarme. Dar Bulgaria mobilizează. El nu se mișcă. România

neutră. Anchilozată. De rîsul lumii și de batjocora acelor care împrăștie în omenire odioasa maximă: „*Macht geht vor Recht!*“.

După 14 luni a rămas în aceeași nehotărîre, ca un maniac soliloc pe care nici o forță nu-l determină să spargă cercul restrîns al mulțumirilor lui intime. Puterea diriguitoare îi lipsește desăvîrșit. Și unui astfel de om să i se încredințeze grija d-a dirigui soarta unui neam întreg? Voințele tutulor, limpede exprimate să fie cîrmuite de o totală lipsă de voință?

Ascultă, d-le Brătianu, un portret al abulicului patologic, făcut nu de mine, ci de Carpanter și de superbul Carlyle, și nu al unui om de rînd, ci al unuia care întrunea laolaltă în cel mai înalt grad puterea de a raționa a filozofului, imaginația creatorului și inspirația profetului. Lui îi „plutea totdeauna în minte numeroase și gigantice proiecte și n-a încercat niciodată să execute barim pe unul singur... Excela în conversații dacă-l lăsai să nu pornească de la nici o premisă ca să n-ajungă la nici o concluzie... Nu răbda nici o împotrivire, fie chiar respectuoasă“. Exteriorul lui (fără nici o aluzie) era „moliu și irezolut, exprimînd slăbiciunea și posibilitatea forței“.

D-le Brătianu, astăzi s-ar cere omului care ne cîrmuiește destinele să fie întreg la minte, întreg la simțire, întreg la voință, chibzuit fără a se împiedica de nimicuri, diplomat fără a înșela, hotărît fără despotism, simțitor, nu impresionabil, cu voință fără a turti orice inițiativă. Bărbat, nu Dalai-Lama. Să plece urechea la toate și sufletul la unele. Să considere pe amici și mai ales pe adversari: amicul înghite, protivnicul se irită. Nouă, românilor, ne-ar trebui, azi mai mult ca oricînd, un om cu putere de atracțiune, iar nu un șiret repulsiv.

D-le Brătianu, fraza din urmă nu vă privește, dar, vă rog, să-i meditezi urmările, ca nu cumva, obișnuit cu norocul, să amesteci izbînda trainică cu izbînzile rușinoase.

24 septembrie 1915

Ultimul portret al scriitorului, la Iași.

Ultima locuință a lui Delavrancea din București — Școala centrală. Pe scări, fiicele sale Cella și Riri.

III

Domnule Brătianu,

Nu-ți scriu nici ca amic, bineînțeles nici ca prieten, nici — mai puțin — ca dușman. Am spus-o ș-o repet: în sus privesc cu admirație, la măsura mea cu dreptate, mai jos de mine cu simpatie. Aceasta e legea mea morală care-mi poruncește și căreia mă plec fără a cîrti.

În cele două scrisori poate mi-au scăpat, fără să vreau, unele violențe. Dacă forma p-alocuri a fost brutală, regret. În fond, n-am nimic de regretat și nimic de retractat. N-am voit să micșorez — aceasta n-atîrnă de mine, ci de faptele d-tale —, ci să-ți deschiz ochii asupra primejdiei care amenință onoarea, drepturile și aspirațiunile legitime ale neamului. N-am voit să ofensez, ci să zgudui. N-am scris subt imperiul mîniei și al urei, ci al revoltei și al spaimei.

Țara întreagă să-neacă într-o apă murdară și adîncă. Leșia ce ne uda picioarele odinioară s-a înălțat pîn'la genunchi, ne-a cuprins mijlocul, s-a ridicat pîn'la umeri, ne-a trecut de bărbie. Încă nițel și românimea de pretutindeni se va potopi, aruncînd cel din urmă blestem, ca verdict istoric, nu asupra mea, d-le Brătianu, ci asupra d-tale și a colaboratorilor d-tale.

Firește, vei fi avînd explicațiunile d-tale. Ce nu se poate răstălmăci pe lume? — Un lucru e limpede: dacă, șovăind mereu, în cele din urmă vei pierde ceasul unirei noastre cu Ardealul, vei fi ca un general cu armata împrăștiată, învins, hulit, arătat cu degetul, negăsind nicăieri odihnă și nicăieri nemaiîncăpînd de ura și dispretul mișunei dintre Tisa și smîrcurile Mărei Negre.

D-le Brătianu, ești șeful unui partid numeros. Întrebați-vă partizanii: ce cred? Nu-i ocoli. Nu-i respinge. Nu-i teroriza. Ești sus pus ca să-i vezi pe toți, ca să-i rabzi pe toți, ca să-i asculți pe toți. Nu în vîrful unui turn de fildeș, ci în mijlocul lor. Și din mijlocul lor iți iei avînturi imperiale. Vor fi și ei întru ceva ca să fii d-ta totul. Mărirea, meritata mărire, e îngăduitoare. Forța, adevărata forță, nu e

haină. Grecii reprezintă pe Hercule în repaus și domolit.

Părintele d-tale bătea la ușa tuturor, începînd, vara, de la șase și jumătate dimineața. Și dacă astăzi lua pe cineva mai repede, mîine cu siguranță, din zori de zi — c-o pălăriuță de pai, c-o redingotă neagră, cu pantalonii albi și c-un bețișor în mînă — îl cerceta, îi da o „bună ziua", îi vorbea așezat și glumeț și pleca convins că și-a făcut datoria.

D-ta pe o bună parte din partid nu-i cunoști și nu te cunosc. Le poruncești și ți se supun. Nu convingere, ci devotament. Nu devotament, ci disciplină. Nu disciplină,ci teroare. La prea puțini, devotamentul; la mulți, disciplina; la cei mai mulți, teroarea. La frați și camarazi, devotamentul; în generația care te-a precedat, disciplina; în generația care-ți urmează, teroarea. Teroarea băncilor, a instituțiilor de credit, a întreprinderilor publice și private, și publice și private.

Cîțiva n-au mai răbdat. Ș-au spus credința lor. Atît a fost deajuns. Partidul să fie cum este sau să nu mai fie! „*Sint ut sunt, aut non sint!*". Iacă celebrele cuvinte ale unui șef suprem al iezuiților. Și d-ta ai avut curajul să le spui acelor cîțiva pe față și de fața altora cari nu erau liberali:

— „D-voastră ați încetat de a mai face parte din partid!"

Iacă la ce se reduce consultul partizanilor.

Dar vor fi avînd și ei ceva de spus, dar vor fi avînd și ei ceva de transmis, dar vor fi cunoscînd și ei sentimentul județelor de pe unde sînt, dar vor fi știind și ei cu ce corupțiune trebuie să lupte, dar vor fi avînd și ei suflet ca să înțeleagă sufletul României în clipele acestea tragice... D-ta, d-le Brătianu, nu-ți pleci urechea nici la glasul lor, nici la sufletul oropsit al neamului nostru.

D-ta te-ai izolat, te-ai absorbit în d-ta însuți, ți-ai redus — permite-mi aceste cuvinte — funcțiile de relație la minimum posibil. În afară de ce-ți trece prin minte nu mai ai nici o impresie. Orice ți s-ar spune te-năsprește, te irită și le respingi cum o

ghiulea înroșită aruncă picăturile de apă cu care ai stropit-o.

Sfaturile sunt d-a surda.

D-ta nu te sfătuiești decît cu d-ta, tocmai cînd ar trebui să cunoști părerile celor mai mulți. D-ta te contrazici cu d-ta. Hotărîrea de astăzi o înlocuiești cu cea de mîine. Și astăzi și mîine ești tot d-ta care hotărăști. Sfîrșit nu mai este. Orice „astăzi" are un „mîine". Și oricărei hotărîri de astăzi îi ia locul hotărîrea de mîine. Nimic sigur. Nimic solid. O variațiune indefinită și necontenit aceeași, ca o arie copilărească pe care stă scris: „*da capo al fine*".

În situațiunea grea în care te afli îți pui piedici la orice pas. Și încetul cu încetul ai ajuns la o impresionabilitate pe care n-o mai poți guverna, la un echilibru nestabil, la o perpetuă contrazicere, la un neastîmpăr fără răgaz, la un „automobilism" evident. Nu poți răbda să stai locului. Peripatetismul d-tale seamănă a fugă. De te caută cineva la minister, ești acasă; de te caută acasă, nu ești nici acasă, nici la minister; de te caută la București, ești la Florica; de te caută la Florica, ești în București.

Ciudată ubicuitate! Să fii pretutindenea și să nu fii nicăieri.

Nimeni nu știe ce-ai simțit și ce simți, ce-ai gîndit și ce gîndești, ce-ai vrut și ce vrei, nici amicii, nici adversarii, nici țara, nici străinătatea. De aceea să nu te miri că cei ce te-au crezut nu te mai cred, cei ce nu te-au crezut te cred, cei ce te-au criticat te laudă, cei ce te-au lăudat te critică. Și astăzi ești lăudat, d-le Brătianu, la Budapesta, la Berlin, la Constantinopole și la Sofia pentru că ai ținut România în vise și în toropeală pînă ce dușmanii rasei noastre ne-au încercuit într-o parabolă de foc.

Puțin ne-a mai rămas pînă ce vom preda armele în piramide, ranițele în mormane și steagurile înfășurate [...]. Puțin ne-ar fi mai rămas dacă n-aș crede în cavalerismul și în vitejia sfintei noastre oștiri.

D-le Brătianu, deşteaptă-te şi cearcă să te ridici la înălţimea numelui pe care l-ai moştenit. Dă-ţi seama că astăzi se topesc sufletele neamurilor într-un imens furnal, că mîine se toarnă din nou şi că nu cumva noi, românii, să fim sufletul de prisos al omenirei, ca argintul amestecat cu zgura care se pierde pe d-alături şi nu ajunge niciodată la tipar.

Cunoşti mîna de bronz a omului de la răscrucea bulevardului. Ştii încotro arată acea mînă. Du-te la miezul nopţii şi dă în genuchi înaintea ei. Şi roagă-te să-ţi lumineze calea şi să-ţi împrumute o părticică din vechea-i bărbăţie.

Eu n-aş dori ca acea mînă să cază asupra capului d-tale.

1 octombrie 1915

IV

Domnule Brătianu,

Prea des s-aude în mijlocul d-voastră: „Avem încredere în naţiune, iar voi (adică noi, conservatorii) nu aveţi încredere în puterea ei de muncă şi de gîndire..." Nu pricep de ce dv. „aveţi" şi „noi n-avem". Destul că istoria noastră contimporană se reduce la „avem şi n-aveţi". Din copilăria lui Ion Brătianu—tatăl—, a lui C.A. Rosetti şi pînă la bătrîneţele răposatului Pană Buescu şi de la debutul d-tale în viaţa publică şi pînă la cel mai tînăr coleg din Cameră, acest „avem şi n-aveţi" vă caracterizează discursurile, pe cari le-am auzit şi despre cari am auzit, şi concluzia logică, dar fatală, de regulă este: „de aci deosebirea fundamentală între liberali şi conservatori".

Fireşte că „naţiunea", pe lîngă bugetul ei „privat", mai are şi un „buget public". Şi dv. aveţi întotdeauna „încredere în puterea de muncă a *naţiunei*". Dar, în afară de „bugetul public" şi alte bunătăţi, se mai cer fonduri extraordinare pentru diferite instituţiuni. Dv. n-aţi uitat niciodată de a vă exprima „încrederea în naţiune". — Dar, osebit de acestea, trebuie, bunioară, voturile parlamentului pentru crearea unor întreprinderi „cointeresate". S-ar putea să n-aveţi „încredere în naţiune"? Dar va fi ajungînd la tribuna Camerei vreun jaf în avutul public... Potrivit tradiţiei oratoric-liberale, se răspunde scurt: „Noi să avem încredere în sforţările acestei naţiuni harnice şi răbdătoare!". Punct de exclamaţie şi vot de încredere.

Şi aşa se transmite, oral şi în scris, această formulă ieftioară. Şi conştiinţa oratorilor dv. se deprinde, de mici, cu confuziunea dintre „încredere şi credit". Şi, de cîte ori ar trebui să dovediţi că „România vă creditează", tot de atîtea ori spuneţi cu seninătate că „aveţi încredere în România". Şi, de mai bine de o jumătate de secol de cînd repetaţi o aşa de magică formulă, o singură dată a fost la locul ei, la 1877, cînd Ion Brătianu-tatăl—hotărî pe domnitorul Carol să treacă Dunărea în fruntea dorobanţilor, să cucerească independenţa ţării şi să se acopere de glorie. În clipa aceea Ion Brătianu-tatăl nu s-a bizuit pe creditul ţării, ci pe încrederea lui în vitejia ţării şi a copiilor ei.

Domnule Brătianu, naţiunea nu este o tovărăşie economică de producere şi consumaţiune, nu este o juxtapunere de indivizi cu interesele lor subiective şi egoiste, nu este, cum o vedem, cum o înnumărăm, ca un hambar de grîu sau ca o cireadă de vite, ci este cum o înţelegem că trebuie să fie: un mare suflet rezultînd din sufletele tuturor, strînse împreună de amintirile trecutului, de primejdia prezentului şi de aspiraţiunile viitorului. Dedesubtul egoismului conştient al fiecăruia stă instinctul altruist al tuturora. Acest instinct, în timp de pace şi de progres, abia se bănuieşte şi, pentru mulţi, ca şi cum n-ar exista. Dar vin timpuri grele şi în fiecare om demn de acest nume se deşteaptă partea aceasta nobilă şi instinctuală şi cucereşte treptat partea de egoism dominant. Dar vin timpuri de primejdie asupra unei societăţi. În fiecare om triumfă, ca prin minune, o putere altruistă şi inconştientă şi fiecare se simte că nu mai e al lui, că averea, viaţa lui şi a copiilor lui nu-i mai aparţin,

că tot ce este, că tot ce are, că tot ce speră să aibă sunt vărsate pe altarul unei concepțiuni mai mari, al patriei, al neamului.

Națiunea este, pe vremi normale, o imagină blîndă și virtuală. Mulți o disprețuiesc și o exploatează, confundînd inadins „creditul" ei cu „încrederea" în ea. În clipele de grea cumpănă și de urgie ea apare reală și fulgerătoare. Parcă s-ar fi sculat din morți.

De un an și jumătate noi trăim între speranța de a ne realiza idealul nostru, întruchiparea visului nostru și al generațiunilor trecute, și între spaima de a fi șterși de pe harta Europei ca un popor nevrednic de viață și de perpetuitate. La început masele populare au înțeles speranța și și-au mobilizat sufletele; acum în urmă au înțeles primejdia și sunt înflăcărate de ură contra piedicilor ce li se pun de-a curmezișul.

Poporul nu se pricepe să-și alcătuiască legile de interes secundar și trecător; pentru facerea și prefacerea lor e nevoie de studii speciale și de experiență. Poporul pricepe însă primejdia care se apropie. Mărirea și conservarea națională se bizuie pe instinctul unei națiuni. A fi sau a nu mai fi cum ai fost și cum ți-e dat să fii nu se discută. A fi cum trebuie să fii, unit cu izvorul tău însuți, cînd limba și pămîntul sunt ale tale, cînd nu iei de la alții ca să fie furt sau robire, este o afacere instinctuală în momentele de zguduire prin cari trece lumea.

Conștiința trebuie să cedeze instinctului pornit de pretutindenea. Problemele egoiste de conștiință ale fiecăruia amuțesc în imensa pornire a instinctelor altruiste și nu mai rămîne decît un egoism: egoismul național, al nimărui și al tuturora. Al nimănui, căci tutulor li se cere jertfa de sineși; al tuturora, căci din capacitatea de a se jertfi a fiecăruia se va naște o Românie mai mare, mai glorioasă și mai respectată printre neamurile de pe pămînt.

Bărbatul de stat este acela care vede limpede instinctul general al maselor, îi înlesnește calea, se cufundă în el regenerîndu-și forțele și iese deasupra cu formula cea nouă a unei chemări noi, a unei expansiuni de viață pe care o înțelege și-i dă cîrmuirea potrivită. El este expresiunea zbuciumului secular, a năzuinței actuale și a aspirațiunilor de astăzi pentru mîine. În el se concentrează întreaga lumină a nădejdei tuturora, întreaga energie izvorîtă din suferințele seculare, întreaga gîndire a unui neam nenorocit și aspirînd la mîndria și fericirea cari or să vie. El este potențialul conștient al milioanelor de instincte solidare. Este agentul opintirii voințelor anonime, dar reale, într-o singură voință neclintită și supremă. Ca un curent electric care precipită gazele deosebite și le cheamă la o nouă existență în care se coprinde și existența lor de mai nainte.

D-le Brătianu, d-ta știi ce vrea [...][1]-ței lui. [...][2] D-ta știi că voința lui este aceeași și nu așteaptă decît ca d-ta sau altul să fii expresiunea culminantă a voinței lui. D-ta știi că voința unui popor cînd este oprită în loc face explozie. Un război civil ar fi o calamitate și pentru țară, și pentru coroană, și pentru d-ta, și pentru noi toți. Ar plăti cei mai buni alături de cei mai răi. Ar plăti scump generațiunile de astăzi pentru cîțiva cari s-au despărțit de instinctele eroice ale poporului nostru, de instinctele lui istorice, de simțirea lui străveche și actuală. Pururea au fost nenorociți de la cari popoarele și-au întors fața, nerecunoscînd în ei ființă din ființa lor, glas din glasul lor, os din osul lor. Aceștia nu au nume, căci numele lor se încarcă în viața cuvintelor de cutremur și de scîrbă națională.

D-le Brătianu, mă întreb: cum vei pronunța d-ta formula favorită de „am încredere în națiune, în munca, în puterea și în voința ei"? Tot în același spirit de confuziune între „credit" și „încredere"?

„Creditul" țării, dacă l-ai avut, l-ai avut cînd ți l-a dat regele Carol; l-ai simțit micșorat cînd făcuși alege-

[1], [2] Lacune in textul tipărit în *Epoca* (n.ed.).

rile din urmă și s-a dus pe copcă în acest an de socoteli mărunte, de șovăiri molatice și timide și de un mutism care dă de bănuit oricui. — „Poți și nu vrei?“ — „Vrei și nu poți?“ — „Vrei și nu vrea?“ — „Nu vrei și nu vrea?“. — În orice caz, creditul țării nu-l mai ai din ziua cînd *țara a voit și d-ta n-ai voit sau n-ai putut să vrei.*

Încrederea în țară? — Este absurd. — Cînd România se ridică împinsă de speranța ei legitimă de a se întregi cu Ardealul și de primejdia încercuirei de către dușmanii rasei noastre, d-ta nesocotești instinctul ei de conservare, simțimîntul ei de onoare, puterea ei de jertfă și voința ei de a fi și de a se supune poruncei istorice care străbate veacurile prin graiul voievozilor români, cari strigau gloatelor mîndre: „Pentru lege și moșie!“.

D-ta vei fi avînd încredere în ai d-tale. În țară nu. Dacă ai fi crezut în puterea ei de viață, de mult ai fi făcut ceea ce a făcut Ion Brătianu la '77. Te-ai fi făcut luntre și punte și ai fi trecut și apa, și muntele.

Conduita d-tale este o absurditate. Ca să credem în d-ta ar trebui să ne închipuim că ești providența divină și, ca sf-tul Augustin să mărturisim: *„credo quia absurdum“*. Dar fiindcă nu ești, *„quia absurdum non credo“*. Ceea ce faci și ceea ce nu faci este absurd și tocmai de aceea nu credem.

Între ambiție și vanitate este o mare deosebire.

D-ta vrei să fii cocoțat în fruntea ministerului. Eu îți zic: fii în fruntea țării! Căci ori în fruntea ei, ori în lături, d-le Brătianu.

9 oct. 1915

V

Domnule Brătianu,

Munca, oricît de nebăgată în seamă, este caracterul esențial al vieței, viața fiind o continuă prefacere a energiei inițiale. În acest singur înțeles al vieței, toate viețile, necontenit producătoare, sunt deopotrivă de respectabile. Un țăran care se trudește pe fâșia lui de ogor ca și un scriitor care așterne rînduri pe mititelele lui ochiuri de hîrtie, un bărbat de stat ca și un fabricant, un artist ca și un grămătic comercial au de îndeplinit o misiune în viață, conștient egoistă, inconștient altruistă, aceeași misiune identică în scopul ei final pe cît de felurită pare, judecînd pe oameni ca pe niște fenomene despărțite și pururea în vrajbă. Numai dupe ce trece un secol — și mai mult — peste o societate și te întorci înapoi cu gîndul și judeci subt perspectiva trecutului, numai atunci îți dai seama de cîtă armonie a fost la fundul lucrurilor omenești.

Legea universală a muncii este și fatală, și mîngăietoare. Munca deprinsă, în cele din urmă, devine o adevărată plăcere. Viața simplă și deplină este aceea care stă în plăcerea trecătoare și în munca definitivă și transmisibilă urmașilor dacă vei fi avînd, în orice caz, semenilor pe care trebuie să-i ai.

Dar viața suferă atîtea abateri de la regula ei, că mulți cred că excepția ar fi regula și regula excepție.

În viața normală, una din cauzele care turbură norma vieței simple și depline este, fără îndoială, banalitatea cu noroc. Dacă n-ar fi banalitatea, la îndemîna oricui, din care trăiesc și prosperează inteligențele mărginite și leneșe, o sumedenie de creștini tembeli nu s-ar umfla ca un balon și, ca un balon, nu s-ar ridica mai presus de muncitorii fără răgaz. A fi banal este a trăi numai cu formulele moștenite. De la capul podului Mogoșoaiei și pîn'la Piața s-tului Anton, într-o zi de vară, cu puțină băgare de seamă, cu oarecare memorie și cu prea puține scrupuluri, ai învățat tot ce-ți trebuie pentru vremi normale. Te închizi în cîteva maxime șiret alese, le administrezi la ocazie, le vînturi pînă se usucă, le storci de nu mai rămîne nimic din seva lor de altădată și — dacă nu azi, dar mîine — sfîrșești prin a te impune.

Am cunoscut un flușturatic. Și d-ta l-ai cunoscut bine. Dumnezeu să-l ierte, trecea drept om de spirit, mai ales printre cocoanele bătrîne. Spirit futil și submediocru, pururea agitat de secături, vorbăreț fără să fi ținut vrun discurs în parlament — reprezenta „partidul“ — în afară de țipetele din groapa

comună care se trec în *Monitorul Oficial* sub rubrica „Voci şi întreruperi“, erou dupe laudele lui, fricos ca un iepure pentru cine îl cunoştea, bun la toate dupe vorbă, bun de nimic dupe fapte. Ar fi fost un rival al lui Thersit dacă n-ar fi fost frumos ca o „cadră“. Meşteşugul lui îl cunoşti. Înmagazinase o mulţime de anecdote, îndeosebi din cele mai lubrice, şi le repeta cu o poftă că, sugîndu-şi buzele, parcă le-ar fi gustat. Şi de multe ori le spunea ca şi cum lui i se întîmplase. Ş-a trăit îndrugînd obscenităţile ca un papagal inofensiv. Despre el un coleg din barou zise într-o zi: „Iacă un om plin de duhul altora, dar fără creier, care a izbutit să banalizeze pînă şi anecdota repetînd-o necontenit“.

Domnule Brătianu, d-ta ştii că, dupe cum poţi trăi din anecdotele altora, tot aşa de comod poţi trăi din formulele altora, a altor generaţiuni, dar, repetîndu-le continuu, le storci de înţelesul lor primitiv şi ajungi într-un moment de criză generală ca măgarul lui Buridan: te usuci pe picioare, întorcînd capul între o anecdotă şi o formulă moştenită. În timpuri normale s-ar părea că ar fi destul acest arsenal cu anecdote şi formule de împrumut. În timpuri anormale, dacă eşti adevărat om, îţi dai seama că ţi-ai pierdut vremea, adunînd surcelele altora, că ar fi trebuit să te fi deprins din copilărie cu străduinţa metodică şi cu producerea propriului tău cap, că norocul e bun la ceva, dar că mintea frămîntată face ceva mai mult decît norocul care te-a săltat dasupra celorlalţi.

Acum, cînd viaţa neamului nostru este pusă la loterie, am auzit pe unii oameni — inteligenţi, dar speriaţi de liniştea d-tale impenetrabilă şi de nepăsarea d-tale orientală — revenind adeseaori asupra formulei nu ştiu cărui Talleyrand: „Un popor are guvernul pe care-l merită“. O asemenea maximă o spui la mînie, la deznădejde. Un om, înecîndu-se, s-agaţă de orice pai. E o tristă mîngîiere. O vechitură transmisă şi acceptată fără control. E o insultă adusă bietelor popoare. E o minciună ticluită de un bărbat de stat, neputînd suporta roata norocului coborîndu-se la vale.

Să ne oprim asupra ei, d-le Brătianu. Să nu ne fie lene s-o cercetăm. Ia d-ta din istoria contimporană, de la noi sau de aiurea, un spaţiu de timp destul de restrîns, bunioară un timp de 20 de ani. Ar fi cu neputinţă ca un popor să nu fi avut diferite guverne: şi guverne bune, şi guverne rele. Şi-ar fi iarăşi cu neputinţă să se susţie că un popor, într-un timp aşa de scurt, n-ar fi rămas acelaşi, neschimbat în felul lui de a fi, cu aceleaşi virtuţi şi aceleaşi năravuri. Să zicem că opt ani din douăzeci a avut un guvern bun şi că doisprezece din douăzeci a avut un guvern rău. Dacă formula „un popor are guvernul pe care-l merită“ ar fi adevărată ca o axiomă de geometrie, aplicînd-o la cazul nostru, am ajunge la o concluzie contradictorie, la un nonsens atît de absurd încît ar speria mintea cea mai puţin deprinsă cu analiza. În adevăr: opt ani un popor a avut un guvern bun, deci a avut guvernul pe care-l merita. Dar doisprezece ani a avut un guvern rău, deci a avut guvernul pe care-l merita. Poporul, rămînînd acelaşi, cum de a meritat şi guvernul cel bun, şi guvernul cel rău? Dacă a meritat pe cel bun, n-a meritat pe cel rău. Dacă a meritat pe cel rău, n-a meritat pe cel bun.

Adevărul e că faimoasa formulă nu este decît o „butadă“ mai mult în moştenirea oamenilor leneşi sau a oamenilor de un pesimism melancolic şi cîteodată atroce. A spune unui popor cîrmuit din întîmplare de incapabili norocoşi, de trîndavi nepăsători şi de cretini stafidiţi că are guvernul pe care-l merită e ca şi cum ai mîngîia pe unii minori c-un tutore risipitor că au tutorele pe care-l merită.

Clasele noastre conducătoare sunt, în genere, atît de leneşe, încît mintea lor admite orice li s-ar spune c-un ton impertinent şi apodictic, numai să nu le deşteşti din semisomnolenţa obişnuită. Sunt oameni serioşi cari repetă de vro 40 de ani încoace sentinţa dezolantă: „fiecare popor are guvernul pe care-l merită“, nebăgînd de seamă că au banalizat ceea ce era mai mult de spirit decît adevărat. De aceea miile de

reprezentanți și de foști reprezentanți ai națiunei pot să nu știe multe din cîte ar trebui să știe, dar n-ar fi nici unul căruia să-i lipsească din tolba cu săgeți această săgeată boantă și roasă de rugină.

Nu cumva, d-le Brătianu, și d-ta împărtășești această credință — și mai ales astăzi — că poporul ar avea guvernul pe care l-ar merita?

Domnule Brătianu, ai încercat să-ți consulți partidul și să ceri, ca întotdeauna, încrederea oarbă a partizanilor. Multe vei fi spus și multe vei fi aflat. — „Prin libertate la unire". — Firește! — „Încrederea face tăria!". — Neapărat! — „Solidaritatea este mîntuirea noastră socială". — Nici vorbă! — „Istoria să ne judece; de paginele ei nu ne temem cînd ne îndeplinim datoria". — Da! da! — „Clipa n-a sosit încă cînd toți ca unul vom porni la sunetul goarnei!". — Cum de nu! — Și altele și altele de felul acestora, și mai ridicule, și mai comune, și mai banale.

Unul singur a rupt-o cu obișnuitele temeneli și și-a spus gîndul sadea: „D-le Brătianu, ai încrederea noastră unanimă. Privește și la dreapta și la stînga și du-ne încotro vrei. Te vom urma".

E răspunsul pe care l-ar fi dat oricare Davus în fața lui Neron, dacă l-ar fi consultat asupra trebilor Imperiului roman. Este crezul tutulor foștilor robi față de stăpînii lor. Este o abdicare formală la propria conștiință. Este o degradare și o ofensă adusă nu parlamentarului, ci parlamentului. Este o dovadă de pînă unde poate s-ajungă o disciplină brutală exercitată cu ferocitate.

Disciplina d-tale a asasinat delegațiunea țării; d-ta te consulți cu morții d-tale. N-ar fi rău să-ți aduci aminte și de cei din Ardeal.

Dar țara...? Nu despre țară e vorba... S-o lăsăm să strige de pretutindeni: „La arme!". Noi să stăm cu armele prin șanțuri, cu tunurile astupate la gură ca să nu ruginească și cu drapelele plouate și înfășurate... Ca niște copii cu minte...

Fiecare țară are guvernul pe care-l merită!

Domnule Brătianu, mi s-a spus de mulți că d-ta dormi cam mult, adică preț de 10 ceasuri noaptea și de 3—4 ceasuri dupe-amiazi. Restul orelor — mă iartă, nu este expresiunea mea — găinezi, cînd nu te superi. Eu, drept să spun, nu crez. Prea ar fi afară din cale. Dar, oricît ai dormi, eu — nu știu dacă mă crezi — n-aș vrea să fiu în locul d-tale, cu numele d-tale, cu răspunderea d-tale, cu tot ce ai și-ți închipui că ai d-ta. O, n-aș vrea. M-aș simți osîndit, mai ales în somn. Cînd aș ațipi, aș simți un pas ușurel, aș vedea aievea pe omul mărunt, cu părul alb și inelat, cu barba creață și argintie, cu ochii ca doi cărbuni aprinși, cu buzele strînse, încercînd să se desfacă... Ș-aș auzi un glas profund și cam sitav: „Ioane, ce-ai făcut cu mîndria țării?".

28 octombrie 1915

VI

Domnule Brătianu,

E scurtă. Și te rog s-o citești cu tot dinadinsul. Așa socotesc că nu vei pierde. Eu aveam îndoieli că nu se poate discuta cu d-ta. Acum sunt sigur. În zadar amicii și adversarii își răcesc gura d-a surda.

Pe amici îi mături din partid cînd te turbură din mărirea moștenită în care te-ai pomenit; asupra adversarilor asmuți liota de iznavi, de robi și de salahori cari se bat în piept, fac clăbuci la gură și înjură pe oameni ca niște adevărați primitivi.

„Puterea", totdeauna ceva mai potolită decît „opoziția", a ajuns sub d-ta un scandal permanent și public. Presa d-tale se resimte de sufletul d-tale, sufletul d-tale se resimte de presa d-tale. Această reciprocitate încurcă socotelile răspunderii. Nemaipricepînd cine ar fi răspunzător, te întrebi — cum e firesc — „cui pare că folosește această mocirlă scuturată din senin asupra oamenilor cu demnitate de o «presă» fără demnitate?". Cine plătește, nu cine e plătit, în cele din urmă, e adevăratul vinovat. Și pe vinovat îl iei de urechi sau îl supui la un egal tratament, cu o deosebire. În loc d-a inventa pe viața lui privată, de-

scrii liniştit, fără vrun adaos, viaţa lui privată, întocmai dupe faptele prea cunoscute, dupe documentele arătate ţie, bunioară de răposatul principe G.B... Şi te cutremuri şi îţi e silă că ţi-a fost dat să afli ceea ce n-ai fi voit să afli. Şi crez c-ar fi destul. O! prea destul!

Cînd cineva are rîie, nu-i iertat să rîză de altul care se scarpină de un purice.

Sub acest raport, d-le Brătianu, eu nu cer o anchetă — ancheta e făcută de demult —, căci eu pot să-ţi zic d-tale: „Greşeli am făcut, dar niciodată n-am păcătuit contra onoarei".

Aştept hotărîrea d-tale. Vrei să discutăm ceea ce ţi-e cunoscut şi mi-e cunoscut din viaţa noastră privată? Foarte bine. Eu n-am nici un secret. D-ta păzeşte-te, că ai cam multe şi nu tocmai acoperite.

Eu n-am beneficiat de nici o rezervă din partea adversarilor, de nici o cruţare, de nici o iertare. Ceea ce au spus despre mine pînă astăzi n-au decît să continue. Variantele unui muzicant pe aceeaşi temă. O muzică copilărească. Ceea ce nu s-a spus despre d-ta sunt teme reale şi necunoscute publicului. Vei fi nevoit să invoci prescripţiunea. Şi să nu zici că-mi ies prea repede din răbdări. Cum vrei? Vrei ca discuţia să-şi urmeze calea ei normală sau vrei abateri din cale-afară? În cazul din urmă n-ai decît s-asmuţi „barabulele" d-tale asupra mea ca să-mi mai dea „sfaturile" care mi le-au mai dat, şi te rog să crezi că-ţi voi servi o mică lecţie din „sfaturile" lui Neagoe Basarab către „fiul său", în care se pomeneşte despre ceea ce trebuie să cruţe cei mari celor mai mici din obşte şi despre bunurile celorlalţi pe care nici „domnului" nu-i este iertat să le pîngărească.

Şi să nu crezi că mă apăr ameninţînd. Nicidecum. „Presa" d-tale are la îndemînă nuvelele mele, dramele mele, comediile mele, discursurile mele, articolele mele, conferinţele mele, 27 de ani de viaţă publică, 9 ani de sclavie liberală, cîţiva ani răzleţi şi 16 ani de viaţă mai omenească în partidul conservator. Să spuie ce-o pofti: că la „Dacia" sau la tribuna Camerei îndrug fără pic de vlagă, că conferinţele mele n-au

avut nici un bob de sare, că nici urmă de talent nu e în tot ce-am scris (şi dacă ai şti cît ţin eu la talent!), că sunt cel din urmă dintre soldaţii absorbiţi de viaţa publică, că n-am nici un merit şi că ar fi trebuit să nu ies din straturile poporane (ce bine ar fi fost!) din care am ieşit.

Acestea toate ţi le abandonez. Fă ce vrei, facă ce-or vrea cu ele. Dar ţine minte, d-le Brătianu, să nu zici că nu te-am prevenit, că a fost pentru cea din urmă oară cînd ţi-am permis şi le-am permis să faceţi o pradă de sălbateci din viaţa mea privată, simplă şi fără pretenţii.

Hotărît şi bine înţeles.

Şi dacă sunt curioşi să puie la încercare răbdarea mea, n-au decît să mai încerce.

Iar d-tale e bine şi creştinesc să-ţi amintesc ceva din înţelepciunea eroicului popor francez: „*Un homme prevenu en vaut deux!*".

5 nov. 1915

VII

Domnule Brătianu,

E cea din urmă scrisoare. Se deschide parlamentul şi, vrînd-nevrînd, vei ieşi din tăcerea de Sfinx, dacă nu pentru altceva, vorba *Viitorului*, ca să aduci „pe toate genele roua binefăcătoare a lacrămilor" şi, iarăşi din cădelniţa *Viitorului*, pentru „rara elocinţă" a d-tale va trebui să cerem industriei noastre „cointeresate" ca să fie gata c-un număr de vase familiale, adică cu atîtea „lacrimatorii" cîţi deputaţi şi senatori are România în anul mîntuirei 1915. Vei vorbi or ca Radoslavof, or ca Salandra, afară numai dacă nu te gîndeşti de pe acum la prorogare. În acest caz, să mă ierţi, scrisoarea aceasta nu va fi cea de pe urmă.

Ciudat. Cum se înşeală oamenii în judecăţile lor asupra faptelor petrecute în timpul lor, sub ochii

lor, și asupra semenilor cu cari trăiesc, îi văd, îi aud și le cunosc toate slăbiciunile, toate ambițiile și, de multe ori, chiar și nerozia de a voi să pară ceea ce nu sunt, jertfind ceea ce le-a fost dat să fie absurdei închipuiri de a părea mai mult decît sunt în realitate. Actorul care joacă într-o seară pe un rege din Shakespeare și în alta pe un vagabond de uliță este cu mult mai om decît un parvenit din viața noastră publică. El știe că splendoarea și mizeria nu durează decît două-trei ceasuri și se identifică pentru un timp definit cu plăsmuirile pe care le înfățișează. Parvenitul e totdeauna fals și închipuit. E mult pînă parvine. D-aici încolo, jucînd mereu același rol, sfîrșește prin a se crede d-a binele Pitt-ul în pielea căruia se visează. Istoria va fi ceva mai dreaptă, privind în depărtarea vremurilor. Dar... și istoria are fel de fel de istorici. Unii, cu patimi, cu uri, cu zvîcneli, că nu e rar să-i vedem ponegrind și admirînd aceleași figuri. Trăind, ca și noi, cu oamenii cu cari trăim noi, sunt cu epocile trecute ca și noi cu oamenii din zilele noastre. E cu neputință să scape de daltonismul dobîndit într-o lume de mizerii. Nu istoricii de astăzi, conservatori sau liberali, ar putea să ticluiască istoria timpului de astăzi, ci istoricii de mai apoi, cînd dungele fosforescente vor dispărea și nu vor mai rămîne decît adevăratele flacări nestinse care ne-au deprins să ne iubim patria și neamul nu numai cînd ne-au răsplătit, dar mai ales cînd ne-au luat în picioare.

Despre partea mea recunosc bucuros că viața noastră e prea complicată, judecățile noastre prea relative și sentințele noastre prea influențabile ca să fie definitive.

Și, totuși, d-le Brătianu, mi se pare acum, dîndu-mi bine seama de rușinea impusă poporului românesc, că cel care ți-a zis „păzește-te să nu ți se întîmple și d-tale ca lui Venizelos“ or s-a înșelat, or a fost d-o sîngeroasă ironie. Și de ce aș ocoli ceea ce am afirmat categoric la Iași? Cu mine ai vorbit. Eu m-am înșelat. Pe mine m-ai înșelat.

Ca să ți se întîmple d-tale ca lui Venizelos, va să fii ca Venizelos. Va să ai capul lui Venizelos, gîndirea limpede și îndrăzneață a lui Venizelos, voința activă și energică a lui Venizelos, să te identifici în sentimentalitatea d-tale, ca și Venizelos, cu pornirile înnăscute ale unui neam întreg a cărui istorie este numai lacrămi și dureri. Și mai va să fie pe tronul României un rege c-o gîndire de împrumut, c-o voință prescrisă de „cercurile nobilitare“ ale Berlinului, sporită cu voința unei soții „arhinobilitară“ care să nu-și fi pierdut relațiile sale intime de germană cu germanii. Și mai va ca regele nostru să nu simță ceea ce simte poporul său, ca și „Tino“, și, ca și „Tino“, să-și fi uitat jurămîntul solemn făcut înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor că va fi „bun român“, adevărat român, legat pînă la moarte cu mîndria și suferințele, și jertfele, și gloria neamului nostru.

Eu nu-mi permit să pui la îndoială — cel puțin nu-mi mai permit — jurămîntul pe care l-am aplaudat cu lacrămile în ochi. Regele nostru, prin acel jurămînt, a ieșit din sfera familiilor germane și stă astăzi pe tronul întrunit al lui Mircea cel Bătrîn și al lui Ștefan cel Sfînt. Cît pentru fermecătoarea noastră regină, voința ei nici nu s-ar presupune că ar putea fi, direct sau indirect, sub nefasta înrîurire a „iubermenșilor“ teutoni. Într-un cuvînt, dinastie „străină“ nu pricep. Din faptul că a adoptat este și adoptată. Din adopția reciprocă, cinstit vorbind, este și o adaptare în sensul cel mai larg al cuvîntului. E o taină cvasireligioasă. Taina nunții creștine, în care bărbatul și femeia vor lăsa pe părinții lor, pre frații lor și pe nemeniile lor și vor face una, nedăspărțiți pe pămînt și în ceruri. Divorț nu există în asemenea mistică cununie. Divorțul ar presupune păcatul cel mai odios. E ca și cum ți-ai închipui un copil adoptat urzind un asasinat împotriva adoptătorului. Și mintea mea se scutură de asemenea închipuiri bolnăvicioase.

Iacă de ce împrejurările de dasupra d-tale nu sunt cum au fost — repetate de trei ori — cele în care și din care Venizelos a fost răsturnat la Atena.

Nu, Ferdinand al României nu este „Tino“ al Greciei!

Venizelos s-a născut — copilul nu știu cui — pe creasta munților Cretei, o insulă suie și prelungă scăpată din talazurile Mărei Mediterane. D-ta te-ai născut acolo unde dealurile Argeșului se desfac împodobite cu fîneață, cu flori, cu fructe, cu vii și cu păduri. Venizelos a fost și este sărac, chiar acum duce viața unui student scăpătat. D-ta n-ai dus lipsă de nimic și acum ești destul de bogat. Venizelos și-a deschis ochii pe cretanii lui, niște oameni înalți, spătoși, cu ochii vii, cu poturi civiți, cu cizme galbene și cu fesuri ca niște bonete frigiane. D-ta te-ai pomenit în puf, cu meditatori de mic copil, cu profesori cînd erai ceva mai mare și cu directorii școlilor speciale ținîndu-ți de urît de acasă și pîn' în poarta instituțiunei pe care o frecventai. Venizelos e licențiat în drept. Tot ce știe știe prin el. D-ta ești diplomat al Școalei de poduri și șosele. Și nu crez că ai putea să susții că o mulțime de dificultăți le-ai rezolvat prin d-ta însuți. Venizelos a încercat viața de mic, a început s-o cunoască în cîrdurile de copii nebunatici și gata la fitece vorbă să-ți azvîrle un ghiont sau să-ți arză o strașnică palmă. D-ta, clase primare și liceu le-ai preparat în particular. Din pricina asta n-ai cunoscut viața și nevoile ei pînă tîrziu în mijlocul Parisului. Venizelos n-a avut un „nume“ — nu vorbesc de cel patronimic și de cel de botez — și a muncit și, fără să vrea, și-a creat un nume european. D-ta, după cum ai moștenit un partid, ai moștenit și un nume ilustru și... Dar dați-mi voie să nu termin fraza. Venizelos, ajuns om matur, se amestecă în felurite mișcări din Creta, fu sufletul revoluției care scutură jugul nesuferit al Turciei, ba a fost omul care trimese la plimbare pe fratele actualului rege al Greciei cînd acela crezu că a fi principele Cretei va să zică a te ține de haihuiuri și de blestămății. D-ta — firește, nu-ți imput că n-ai fost revoluționar — o singură dată fuseși chemat să potolești o revoluție țărănească, și-o năbușiși în valuri de sînge, mai mult al nevinovaților decît al vinovaților.

Da, ai avut tristul curaj al omului de cabinet, n-ai avut tactul omului care își dă seama de psihologia mulțimei. Ai văzut o revoluție unde nu era decît o asmuțire. Da, ai avut curajul omului care nu riscă nimic, n-ai avut curajul omului care ar putea plăti cu pielea lui. Venizelos, de la început, a avut o soluție pentru Grecia. D-ta n-ai avut nici una. El a spus verde ce-a gîndit. D-ta șovăi în fundul conștiinței d-tale. Venizelos este exponentul voinței tuturor grecilor, chiar împotriva coroanei, momită de mrejele dizolvante ale Germaniei. D-ta, de 15 luni, nu ești exponentul nimănui, nici chiar al d-tale. A părea francez cu francezii și german cu germanii, aceasta va să zică că nu poți să vrei, că impulsul hotărîtor nu se produce în d-ta, că, împleticind vorbe contrazicătoare în momentul cînd ni se frige sufletul la toți, bălăcești norocul, orb de astă dată, dacă n-a fost orb întotdeauna.

Din aceste apropieri și deosebiri rezultă că d-tale nu ți se va întîmpla ceea ce i s-a întîmplat lui Venizelos. Și poți dormi liniștit pînă se va revolta sufletul deznădăjduit al României... Atunci, atunci, d-le Brătianu, vezi bine că atunci nu te vor salva obrociții care te îndeamnă și la dreapta, și la stînga, și-nainte și-napoi...

12 nov. 1915

LUCACI ȘI GOGA

Cine ar fi îndrăznit p-aproape de Unire să zică unui muntean că Moldova nu e patria lui sau unui moldovean că în Muntenia n-ar fi în țara lui?

Generațiile de pe-atunci erau mari fără să-și dea seama, nu născociseră „politica posibilităților“, nu se încurcau în „obiectiv“ și „subiectiv“, nici nu-și închipuiau pe oameni ca pe niște frînturi din cari să nu fi rămas decît „inteligența“ cu care să desfacă lumea în „realități“ suprapuse ca foile dintr-un tractat de algebră superioară. Dacă ar fi ținut seama numai de „inteligență“ și de „posibilități“, nu ar fi făptuit „unirea“ în pofida a două mari imperii, a Austriei și a Turciei.

Ei aveau suflet și credeau în suflet. În sufletul lor, depozitul atîtor veacuri de frămîntări, de suferințe, de eroism, de rușini și de speranțe. Ei aveau un ideal: *unirea*. Și, înainte de a o realiza, au scăpărat semne premergătoare. Golescu, muntean, a fost ales în Camera Moldovei. Negri, moldovean, în Camera Munteniei. Era „imponderabilul“ care la un moment hotărît se ivește, crește, își desfundă drumul și cîștigă în viteză și greutate că nimic și nimeni nu-i pot sta înainte. Ei nu citiseră pe Fichte, pe Treitschke, pe Nietzsche și pe Bernhardi, nu auziseră muzica lui Wagner și n-ar fi crezut o dată cu capul că puterea divină s-a pogorît asupra kaizerului. Ei nu credeau decît în ce moșteniseră: în rugăciunile strămoșilor la icoanele

naive, învechite și afumate de lumînărelile sărăcuților, ca și de făcliile atotstăpînitorilor. Și oricare ar fi fost neînțelegerea dintre popor și boieri — în privința așteptărilor unora și împotrivirea celorlalți — cu toții aveau pe buze, la sărbătorile împărătești, la Crăciun și la Paște, aceleași cuvinte de adîncă evlavie: „Doamne, îndură-te de soarta acestui popor nefericit, căci de demult și mult a suspinat după libertate și înfrățire, după odihnă și dreptate!“.

Și n-a fost boier, moșnean și clăcaș ca să nu amîie pînă mai tîrziu toate neînțelegerile cînd fu vorba să dea încolo brîul despărțitor al Milcovului și să facă una din pămîntul așezat pe oasele acelorași descălecători și strămoși comuni.

Doi inși, doi frați buni, os din osul nostru, sînge din sîngele nostru, pribegi din țara lor ș-a noastră, împinși de dorul lor ș-al nostru, sosesc în țara noastră ș-a lor și-și spun amarul milenar al lor ș-al nostru: părintele Vasile Lucaci și Octavian Goga. Amîndoi împreună reprezintă îndeosebi împotrivirea Ardealului la urgiile unguorești, gîndirea neaoșe a neamului celui bun și ales întru toate, revolta dezmoșteniților de către o soartă vitregă, voința și cerbicea de a birui a nefericiților de dincolo și puterea de atracțiune a tutulor românilor, de la mărginași spre leagănul și izvorul neamului nostru.

Părintele Vasile Lucaci — totdauna și-n toate cuvîntările sale de o elocință uimitoare, la Șișești unde a păstorit, la Sibiu în Comitetul executiv, la Iași și la București — n-a vorbit în numele unora și pentru unii, ci în numele tutulor și pentru toți. Trecînd peste conceptul regional, s-a ridicat în înălțimi din cari a binecuvîntat întreaga suflare a patriei, și patria n-a fost „țara“, ci „toată țara“ a fost patria lui, una și nedespărțită în mintea acestui bărbat liber și stăpîn pe el însuși chiar în pușcăriile Ungariei. Elocința lui e ca răsunetul buciumului din pădurile de brazi ale moților, aci duioasă și gravă, cum e cavalul, aci aprinsă și roșie ca de aramă, trezind conștiința pînă și-n cei mai adormiți. Ș-a rămas sărac și curat.

D-ar fi vroit ceea ce a vroit părintele Mangra, de mult ar fi fost bogat şi pe un scaun episcopal.

Octavian Goga e tînăr, bălan, cu ochii vii şi cu privirea pătrunzătoare. E poet, dramaturg, publicist şi orator. Poet mare, dramaturg cuceritor, publicist neîntrecut şi orator de frunte. Cuvîntul lui scris se înfige ca o pecete domnească în mintea celor cari-l pricep. Cuvîntul lui vorbit te dogoreşte ca făşiile unei flacări clătinată de vînt. Verbul lui întraripat răpeşte şi convinge. Temperament eroic, este un strălucit reprezentant al românilor. Urmaş al mai multor generaţii de preoţi din Răşinari, în toată puterea cuvîntului e o podoabă cu care ne mîndrim şi cei de dincoace, şi cei de dincolo de Carpaţi, un dar al nostru zămislit din durerea celor umiliţi, cari n-au pierdut nădejdea, un fenomen răsărind din genunea istorică, o lumină de soare pe dasupra întunecimii vremurilor. Pe el nu l-a doborît nici prigonirea şi exilul, nici ura şi invidia. Şi nu e onoare care să-l sporească, nici lipsă care să-l micşoreze. De cînd a sosit pe lume a fost ceea ce era fatal să fie: o forţă primordială de gîndire şi de luptă.

Aceşti doi bărbaţi candidează la Galaţi şi la Caracal.

E ca în preziua „unirei", cînd moldovenii şi muntenii păşeau d-a dreptul la fapt, moldovenii alegînd pe un muntean şi muntenii pe un moldovean. Cine-ar fi îndrăznit să spuie munteanului că n-ar fi moldovean şi moldoveanului că n-ar fi muntean? Erau fraţi; cîntaseră *Hora unirii* şi „sorbiseră dintr-o suflare" apa despărţitoare a Milcovului. P-atunci se spunea verde Europei ceea ce noi vream şi se vorbea cu fapte îndeplinite ca să priceapă bine toate statele ceea ce noi vroiam.

Aşa e şi acum, c-o singură deosebire: un război uriaş şi Austria în lichidare.

Cine ar îndrăzni să spuie lui Goga şi lui Lucaci că nu sunt cetăţeni români? Cine ar fi neghiobul nesimţit care să nu vază în alegerea lor un semn premergător al zilei de mîine, al zilei de jertfă, de întregire şi de glorie?

Eu nu scotocesc trecutul celor cari se încumet să lupte contra lui Goga şi-a lui Lucaci, ci numai le zic: „Băgaţi de seamă ca nu cumva să păreţi în mijlocul Camerei ca nişte prepuşi, vînduţi şi cumpăraţi, ai duşmanilor rasei noastre, ca nu cumva România să vă blesteme şi s-aveţi parte de o onoare de la care colegii voştri să-şi întoarcă ochii cu scîrbă!"

Dar, de n-ar fi Lucaci şi Goga aşa cum sunt — unul martirul cauzei naţionale şi altul gloria cauzei naţionale —, ci d-ar fi numai doi ardeleni, doi fraţi d-ai noştri, doi oameni simpli, doi ciobani cu cojoace şi cu plete lungi, şi încă ar fi destul ca să nu le stăm împotrivă, ci să ne tragem la o parte şi să-i primim cu flori sărbătoreşti, căci în sufletul lor ar trebui să vedem jalea veacurilor trecute, pustiirea de acum a Ardealului şi dorul de foc al ţărilor despărţite dîndu-şi mîna ca pe veci să facă o singură ţară, c-un singur popor şi cu aceeaşi limbă, în care ş-au turnat durerea şi şi-au fulgerat visările amestecate cu lacrămi de doliu şi cu lacrămi de bucurie.

Ei reprezintă Ardealul. Ei, virtual, sunt Ardealul. Cine ar îndrăzni în 1916 să susţie că Ardealul n-ar trebui să-şi trimeaţă reprezentanţii săi în parlamentul român? Ei reprezintă conştiinţa integrală a unui neam. Ei, virtual, sunt expresiunea conştiinţei acestui neam. Şi cine s-ar împotrivi lor s-ar revolta contra conştiinţei naţionale.

Ei nu sunt ai conservatorilor. Ei nu sunt ai liberalilor. Ei sunt ai românilor. Triumful lor nu ar fi un cîştig pentru conservatori, nici o pierdere pentru liberali, ci ar fi triumful istoriei noastre şi-al patriei noastre d-a pururi întregite, cum fuse pe o clipă în vremea lui Mihai-voievod.

Iacă de ce rog pentru întîiaşi dată pe organele oficioase ale guvernului să nu mai pomenească de „formalităţi neîndeplinite", de vrăjbi trecătoare cari au împins la greşeli trecătoare, de ipertrofii „egocentrice", ci să vază mai bine adevărata lumină dupe care gonesc 11 milioane de oropsiţi dupe 11 veacuri de chinuri şi restrişti.

Adică nu s-ar putea să uităm urile noastre nepotolite şi haine şi să ne împărtăşim în ziua de 3 ianuarie cu darul duhului sfînt al pătimirilor noastre răbdate, atîta amar de vreme, neîntrerupt şi fără de răgaz?

Dar aş fi în stare să întinz mîna şi să cerşesc pacea de la oricare duşman căruia i-am făcut rău, cu sau fără voinţă, şi să-i cer măcar un pic din fiorul covîrşitor al neamului nostru pentru urna din care nu ar ieşi triumfători numai Goga şi Lucaci, ci cu ei şi prin ei sufletele străbunilor noştri, ai Olteniei, ai Valahiei, ai Moldovei ş-ai Ardealului.

Părintele Lucaci şi Octavian Goga, ieşind din aceste alegeri, ar uşura viaţa noastră publică; căzînd, ar deschide un abis între partide, care n-ar mai avea nici o lege decît mînia şi pornirea oarbă de exterminare.

Da, de astă dată voi vedea dacă în Ioan Brătianu — sufletul guvernului — este şi o părticică din sufletul trecutului nostru, dacă cultul morţilor mai licăreşte întrucîtva sub zadarnica ambiţie a puterei de o clipă sau dacă, uitînd ţărîna sfîntă a „ălui mare“, confundă biata istorie a patriei cu istoria înfloritorului său patrimoniu.

Vrea luptă cu strună? Or luptă pe viaţă şi pe moarte? N-are decît să-şi aleagă.

„ANGLIA NU MINTE!“

Există o ţară, cam din centrul Europei, care şi-a creat o specialitate din răsucirea cea mai îndrăzneaţă a cuvintelor nevinovate. Învăţaţii ei, pierzînd tradiţia filozofică a strămoşilor, înhaţă o vorbă, o supun la tortura teascului lor intelectual şi ajung la bazaconii puerile pe cari îşi clădesc sisteme noi de gîndire şi siluiesc fragedele generaţiuni să privească prin ele, ca prin nişte ochelari prăfuiţi, lumea şi realitatea.

Ţară muncitoare, rînduită şi pricopsită de ieri. Ţară de industrie, de fabrice şi maşinării. Filozofii ei s-au mlădiat, fără să-şi dea seama, la jugul industrializărei, şi răsar ca ciupercile după o ploaie caldă de vară.

Această fericită ţară unde toată lumea trebuie să filozofeze, de la copilul cu pantalonii crăpaţi la spate pînă la moşneagul cu nasul vînăt, este marea Germanie. În ea, industria filozofică a ajuns la supraproducţie şi pentru consumul intern, şi pentru consumul extern. Camelota intelectuală fură, înşală şi minte.

Diplomaţia nemţească, derivînd d-a dreptul din această filozofie obscură, alcătuită din doctori şi profesori, este predestinată să aibă aceeaşi menire. Diplomaţii, brutali şi sceptici, înşală şi mint ca şi filozofii. Publiciştii, ca filozofii şi diplomaţii, Bernhardi şi Frobenius aidoma ca Bethmann şi Iagow. Şi pe dasupra kaizerul sănătos la minte ca şi filozoful Nietzsche.

Războiul cumplit a deschis ochii omenirii. „Supraomul“ Wilhelm al II-lea a vrut să plece lumea la hegemonia Germaniei. Bethmann-Hollweg, la 4 august 1914 — după ce armata germană, masivă și sălbatecă, năvălise Luxemburgul și Belgia —, debitează un discurs scris, un lung șir de minciuni de cari ar fi roșit pînă și piticii din întunecimele Africei. „Sîntem tari și puternici, de aceea ne invidiază... Războiul pe care nu l-am vroit ni s-a declarat!... Rusia a aprins torța incendiară... Avem datoria de a apăra pe Austria contra urzelilor Serbiei, care o amenință în existența ei!...“ „Invidia celorlalți?“. Dar mărfurile Germaniei erau primite fără nici o stînjenire pe toată fața pămîntului. Marfa lor filozofică colinda lumea. Capitalul lor întemeia pretutindeni școli, societăți și industrii. America de Sud, Turcia și China, fără a mai pomeni de țările din Europa, erau la discreția lor.

„Rusia să fi aprins torța incendiară!“ Rusia, care de curînd terminase un război cumplit, purtat la o depărtare de 10.000 de km? Rusia, al căreia țar blînd și generos, în ultimul moment al izbucnirii cataclismului, adresă „incarnațiunii providenței pe pămînt“ o telegramă, implorînd mila și îndurarea creștinească pentru bietele noroade? Și la această telegramă „vărul, nepotul și bunul său amic“ n-a răspuns și nu va răspunde niciodată. Dar va trebui să răspunză omenirii, istoriei și în fața lui Dumnezeu.

Bethmann Hollweg, cel mai lung om din tot imperiul, a cărui „iubire de adevăr este nemărginită“ — după expresia învățatului Lason —, el să se coboare la o infantilă justificare a războiului mondial? Serbia, mica Serbie, ar fi „uneltit contra existenței Austro-Ungariei“?

La o asemenea bestială glumă, pînă și membrii Reichstagului își vor fi zis, plecînd frunțile în jos: „Das ist kolosal!“. Și cancelarul continuă în ședința de la 4 august: „Aviatori francezi au aruncat bombe asupra liniilor de drum de fier; patrule de cavalerie și companii au înaintat pe teritoriul nostru. Astfel, Franța, înainte de declararea războiului, a sfîșiat pacea și de fapt ne-a atacat!“ Nobilul și eroicul popor francez să

fi făptuit un așa păcat? Dar cînd von Schoen, ambasadorul Germaniei la Paris, cercă să îngăimeze aceste pretexte, a fost țintuit de ministrul de externe al Franței. Vom Schoen tremura intimidat și umilit. Armata franceză fusese retrasă de pe frontiera de vest cu 10 km în interiorul țării. Cît despre pretinsa bombardare de la Nürnberg, Karlsruhe și Wessel, s-a dovedit în urmă de către *o comisiune de germani* că a fost „zvonuri falșe și mici erori“. Și după un așa triumf al celui mai înalt dintre găinarii diplomatici ai imperiului, putea și kaizerul să răsufle. Ș-a răsuflat. La 6 august vorbi armatei: „Trebuie să apărăm bunurile cele mai sfinte, Patria și căminurile noastre contra unei năvăliri scelerate!“. Și cu el și după el, cei mai de frunte oameni ai Germaniei intonară imnul demoniac al furorei. Necesitatea nu cunoaște legi! „Cu ochii la Dumnezeu și cu pumnii încleștați în creștetul dușmanilor!... Vom ridica pîn'la înălțimea cerului munții de cadavre!“

„Neutralitatea Belgiei? Iscălitura Prusiei? Petece de hîrtie!“.

O ceață ca din fire de păiajen s-a întins peste ochii fiecărui german, parc-ar fi văgăunele ochilor unui schelet așezat într-o criptă umedă și mucegăită.

Germaniei, amețită de o filozofie funinginoasă și condusă de o diplomație nerușinată, i se împotrivește și Anglia, doamna mărilor, printre atîtea popoare, din cari curg valuri de sînge pentru dreptul și viața lor etnică și liberă.

Englezul, rece și calculat, a cărui privire alunecă continuu pe dungile fără sfîrșit ale oceanelor, cu o fire neturburată de speculațiunile abstracte ale celei mai absurde filozofii, naturalist și pozitiv, măsurat la vorbă și la fapte, îndrăznind cu înțelepciune, idealist întrucît îi permite realitatea, realist întrucît nu se desparte de idealul moștenit de veacuri, eroic fără a poza, jertfindu-se cu socoteală, iubind viața, dar prețuind-o atît cît face, englezul își dă bine seama de măcelul în care a intrat. El s-a lăsat în danțul morții după ce a cîntărit cam ce ar pierde și cam ce ar avea de salvat pentru el și pentru omenire. Și în acest cataclism, milioane de

vieți de pierdut pentru vecie și miliarde economisite de risipit fără nici o speranță de recîștigat. Dar a mai văzut: sufletul lui imperial crescînd, moștenirea din străbuni sporind în propria lui ideațiune, fala numelui britanic strălucind ca razele soarelui și, de s-ar cîntări cu aur atîtea milioane de vieți scumpe lui și aruncate în prada sălbăticiii teutone, poate că a întrevăzut că omenirea recunoscătoare îi va plăti odată și odată în bani buni jertfa de astăzi și munca cinstită de mîine.

De aceea englezul trecu de partea dreptului, a libertății și a dorințelor etnice ale atîtor popoare chinuite și împiedicate la trai cu toate dureroasele lor strigăte seculare. Și am văzut pe sir Grey, supranumit „Peacemaker of Europe“, pacificatorul Europei, apăsînd pe amorul propriu al Rusiei, stăruind asupra Franței și nefăgăduindu-i nici un sprijin și propunînd Germaniei tot ce ar fi fost onorabil pentru satisfacerea mîndriei Austriei. Și am văzut pe Asquith, bătrîn înflăcărat, întinerind nemuritoarea lui elocință și declarînd în entuziasmul auditoriului că „decît să stea cu brațele încrucișate și să nu sară în ajutorul onoarei, mai bine ar vrea ca numele poporului englez să fie șters din istoria lumei!“.

Și cîți și cîți oratori iluștri din Camera Comunelor nu și-au ridicat glasul lor cu cele mai calde accente în favoarea bunurilor cîștigate de umanitatea civilizată și creștină!

La această elocință, care ar fi făcut să plîngă pînă și frumoasele statui antice, germanii au răspuns: „Cu sabia, nu cu cuvîntul!“. Și de aproape trei ani de zile Europa se scaldă într-un potop de lacrămi și de sînge. Tinerimea Angliei zboară la moarte ca la horă. Armata ei, despre care împăratul german a zis că „va trimete poliția din Berlin s-o prinză și s-o bată la spete“, a atins cifra de 3 milioane și apare ca un zid de eroi în fața dușmanilor. Oamenii ei de stat au spus solemn că războiul poate să dureze și zece ani: „pacea nu se va încheia decît cu îngenuchiarea militarismului prusian“. Și sunt două săptămîni de cînd Lloyd George, într-un discurs memorabil, întări din nou „principiul dreptului, al libertății ș-al naționalităților“, de cînd tratā impertinența gotică de „obrăznicie“, pe care „o vom zdrobi“, de cînd vesti lumei că pacea se va încheia în 1917, dușmanul știind că rezistența sa, dacă ar dura pînă în 1918, îl va lăsa „într-o stare și mai îngrozitoare“.

Să nu ni se pară o proorocie, ci o socoteală, o vedere limpede a situațiunei. Anglia, care măsoară necontenit întinderea mărilor, știe să măsoare și întinderea primejdiilor.

Anglia a zis. Și Anglia nu minte.

RUŞII

La Soleşti. Un sat frumuşel pus pe o clină de deal în drumul Iaşului, ca la 16 km de Vaslui. Vifor nemiluit de la miazănoapte la miazăzi. Crivăţul, aspru şi ascuţit, îţi tăia răsuflarea. În propta lui n-ai fi văzut nimic, doar nişte suluri de zăpadă răsucite şi spulberate la vale. Ca să distingi coama dealurilor, pădurile fumurii şi căsuţele satului, trebuia să te întorci din bătaia furioasă a vîntului. Cerul, greu şi posomorît, scăzuse din înălţimea obişnuită. Din vîrful unui gurgui să-l fi ajuns cu mîna.

Aşteptam pe ruşi.

Mă trăsei la adăpost după un perete. Şi cum stam răzimat în umărul drept, auzii un duduit surd ca din fundul pămîntului. Uietul se inteţea, se apropia. Ca şi cum s-ar fi năruit dealurile. Într-o clipă apar roate de cazaci, cu căciuli miţoase, cu mantale de blăni negre, ca saricile ciobăneşti, cu suliţi lungi, cu cuţite-n brîu, cu priviri crunte, cu ochii mici şi oblici şi cu pomete scoase în afară. Gonesc, stînd d-a împicioarele, înfipţi în scările şeilor, drepţi ca nişte făclii întunecate, şi se duc pe caii lor roibi şi creţi de-ţi iau văzul. Fantome orînduite să împrăştie spaima, să învingă sau să moară. Cumpliţi şi viteji, aceşti călăreţi fără de seamăn sunt urmaşii neamestecaţi ai ostaşilor sălbatici de odinioară, reprezentînd astăzi rasa galbenă ca pe vremea vestitului Gingis-han. În ei, nimic din sufletul slavului, afară de credinţa neclintită, jurată ţarilor din buni şi străbuni. Vijelia se domoleşte. Ropotul abia se aude. Dispar. În urma lor, viscol şi crivăţ.

După 20 de minute, un marş de fanfare. Undele lui, întărite de suflările crivăţului, sunt ritmate şi eroice. Asprimea instrumentelor de alamă se vătuieşte în atmosfera din această vale larg deschisă. Trîmbele dealurilor alburii se desfăşoară la infinit, din ce în ce mai stinse. De cînd sunt n-am auzit un marş mai emoţionant şi mai melancolic. Mi-e ciudă. Aş vrea să privesc dincotro vine. Fulgi de zăpadă, alice mici şi reci, izbesc cu violenţă albul ochilor. Pui mîna straşină. Privesc. Pînze mişcătoare şi învolburate se întretaie şi se năpustesc.

Tresar. Ca o apă turbure, ca Dunărea umflată, se mişcă domol umbre suri şi lăptoase. Parcă şoseaua s-ar învălătuci pe un sul enorm ş-ar aluneca de la deal la vale. O vedenie căşunată de scăpărările viforului. Fanfarele au încetat. Un cîntec, ieşit din mii de piepturi, zguduie şi trezeşte satul. Ţărani, femei şi copii se strecoară zgribuliţi şi sfioşi. Glasuri tinere se urcă şi plutesc într-un chiot haiducesc şi se coboară şi încetează brusc. O tăcere. Această tăcere o auz piuind în fundul urechilor. Apoi iarăşi, aceleaşi mii de glasuri însufleţite, topindu-se într-un singur glas care te îndeamnă la jertfă, desfăcîndu-te de lutul neghiob şi trecător. E atîta adîncime emoţionantă, atîta simţire şi entuziasm în valurile acestui cîntec ! O clipă, ca la 18 ani. Trăiesc încă o dată vîrsta de vitejie a copilului care, neavînd nimic de pierdut, nimic de aşteptat, nu mai alegea între plăcerile timide şi primejdiile reale. Şi multe lacrămi încropite curseră pe obrajii mei îngheţaţi...

Curg ruşii ca apa Volgei. Flăcăi nalţi, drepţi şi spătoşi, cu mantale năutii, cu căciuli porumbace, cu cisme mirositoare. Bălani ca spicul de orz pîrguit, cu ochii albaştri ca florile de in, cu privirile pierdute în depărtări, cu faţa îmbujorată de drum, de cîntec şi de crivăţ. Vin, prieteni şi tovarăşi ai noştri, şi se duc

să lupte pentru slava țarului Nicolae cel Înțelept. Firi blajine, cu frica Domnului în sîn, adevărați creștini, milostivi și evlavioși, răbdători și supuși, roiesc mereu dintr-un izvor care nu mai seacă.

„Tătucul" lor a poruncit zăgazului să cază și talazurile se rostogolesc unele peste altele, nepăsătoare de viață ca și de moarte. Cîți vor rămîne cu zile? Ei nu se întreabă. La ce le-ar sluji această întrebare zadarnică? Au nu s-au spovedit? Nu s-au împărtășit cu sfîntă cumenicătură? La cină și noaptea la culcare nu-și fac apăsat semnul crucii, simbolul Mîntuitorului? Și cum a întins Milostivul mînile pe spetezele de supliciu întru slava părintelui ceresc, așa vor cădea și ei, întru preamărirea bunului lor „părinte", cu fața spre lacomii dușmani, cu pumnii încleștați pe arme și c-un crîmpei de rugăciune abia începută. „Ne-am împlinit datoria. Miluește-ne, Doamne, după mare mila ta și după mulțimea îndurărilor tale". Și sufletele lor vor zbura în liniștea eternă, încredințați că dacă șirul lor, dacă șirul care vine după al lor, că dacă alte șiruri continuu următoare nu vor birui, cel din urmă șir, trecînd vijelios peste mormane de cadavre, va birui și trîmbițile despicînd aerul vor buciuma cîntare de biruință.

Abia mai zăresc pe cei trei comandanți călări și cu glugele trase pe ochi. Piota își repetă refrenul. Trece drapelul înfășurat. De două panglice vărgate negru-galben atîrnă crucea Sfîntului Gheorghe. Mă descopăr și salut drapelul onoarei, al bărbăției ș-al credinței. Un ofițer, tînăr și subțirel, mă vede, surîde și-mi răspunde cu sabia lui lată și adusă, mulțumindu-mi printr-o delicată aplecare a capului.

Așa se scurg: batalioane după batalioane și drapele după drapele.

Rușii cred în Dumnezeu și viața viitoare. Și bine fac. Rușii cred în binefacerile rugăciunei. Și bine fac. Rușii e fatal să fie un popor blînd, cinstit și îndurător. Cunosc o poezie a marelui Lermontov. Ea glăsuiește așa: „În clipele grele ale vieței, cînd inima e covîrșită de întristare, eu zic pe de rost o rugăciune minunată; din armonia cuvintelor ei tresare un farmec neînțeles și sfînt și simț o putere nevăzută care mă domolește. Din sufletul meu se desprinde o povară năbușitoare; îndoiala se risipește; iară eu crez și plîng și mă simț ușor și ușurat". Lermontov a fost slav, adevărat creștin, cum sunt mai toți slavii. Accentele lui profunde sunt ale omului care a crezut. Și e destul să crezi ca să fii sau să devii om de omenie și de cinste și să nu treci peste hotarul dreptului tău. Tolstoi și Dostoievski, cu nemuritoarele lor opere, au descris mai mult niște apucați și monștri decît pe ruși. Bătrînii coptoroșiți de vitii, copiii cu prodromele nebuniei, martirii sălbatici cu halucinațiile lor isterice sunt, cel mult niște excepțiuni ale marelui norod slav. Din romanele zise psihologice, ei ajung la concluzia că rușii sunt extenuați, exaltați, neurastenici și nebuni. Cine a văzut armata rusească, cu soldații ei voinici și sănătoși, a văzut imaginea poporului rus din sate și din orașe.

Întors în Vaslui, am dat peste mîndrele regimente cari defilaseră la Solești. Șeful lor era generalul de divizie Monkievici. Om deștept și politicos. Fusese rănit de 4 ori.

Într-o după-amiază coboram pe str. Costache Negri. Pe lavița din poarta unei locuințe sărmane sta un soldat rus cu capul în palme. Mi se păru că plînge. Mă oprii. El ridică capul. Ochii, albaștri ca floarea inului, erau umezi. Îi făcui cîteva semne. El surîse. „Știi românește?" — „O lecuță moldoviniești. Un prieten moldovean... E la noi în roată... cu el vărbiesc..." — „Ai plîns?" — „Da, o lecuță". — „De ce?" — „Mi-e dor. ." — „De cine?" — „N-am de cine? De părinți, de frați, de surori... Suntem 5...3 pe front... (se roși ca para focului). Și de o... (se opri) fiată cu ochii negri..." — „Cu ochii negri?" — „Da (și surîde). O chiamă Măria... E bună, bună cînd se uită la mine cu ochi ca de ghițel... Și mult a plîns cînd am plecat cu roata mia..." — „Mi se pare mie că mai mult Maria te-a învățat moldovenește". El începu să rîză scuturînd din cap.

— „Te las cu bine...". Şi vrusei să-i dau cîţiva franci. El mă refuză hotărît. — „Să te întorci cu bine...". — „Dacă o vria Dumniezeu... Ţarul vrea... Şi cine-i mai mare pe pămînt decît el?... Sufletul e al lui Dumniezeu... Ţarul vrea... Nouă, la Reni, ne-a zis: să ne vedem sănătoşi! Tătuca al nostru vrea... Trupul e al lui, sufletul e al...". Şi se uită la cer. Pe ochii lui de copil parcă picase două picături din seninul albastru al cerului...

ÎNVIEREA

Deschideţi evanghelia a lui Ioan, mai ales de la capul al XII pînă la capul al XVIII, şi veţi înţelege punctul cardinal al doctrinii Mîntuitorului. Tatăl iubeşte pe Fiul, Fiul iubeşte pe Tatăl şi pe ucenicii săi, şi pe toţi oropsiţii, ucenicii iubesc pe Fiul şi prin Fiul pe Tatăl ceresc, iubesc pe aproapele lor ca pe ei înşişi şi iubesc pe duşmanii lor. La ce le-ar sluji să iubească numai pe cei ce i-ar iubi? Oare copilul, cerînd părintelui peşte, i-ar da acesta şarpe în loc de peşte? Şi păgînii fac la fel. N-ar fi nici o deosebire între ucenicii lui şi rămăşiţa muritorilor.

La el vin copiii rătăcitori şi dezmetici: „Lăsaţi pe copii să vie la mine!". La el găseşte scăpare femeia prinsă în preacurvie: „Cine e fără vină să ridice piatra şi să arunce asupra ei". De el se apropie, în Betania, Maria Magdalena c-un potir de o litră de nard adevărat şi-i toarnă pe picioare şi-i unge frumosul lui păr prins într-un cerc de lumină tremurătoare. La el vin şi scăpătaţii, şi săracii, şi flămînzii, şi însetaţii, şi jinduiţii, şi păcătoşii, şi huiduiţii, şi găsesc mîngîiere şi alinare: „Veniţi cu mine cei osteniţi şi împovăraţi şi eu vă voi odihni pre voi. Luaţi jugul meu asupra voastră şi învăţaţi de la mine că blînd sunt şi smerit cu inima şi veţi afla tihnă, căci jugul meu este bun şi povara mea uşoară!".

Şi, cu puţin înainte de a călca peste pârîiaşul Kedron, în cea de pe urmă rugăciune a sa, a se reintoarce

asupra legei fundamentale, asupra iubirii, închegînd osie nepieritoare, în jurul căreia radiază, ca niște spițe de metal care nu se vor roade în veac, adîncurile unei umanități mai blînde și mai îndurătoare. Cui s-ar cuveni mila și dragostea noastră mai mult ca sărmanilor covîrșiți de sarcinile vieței acesteia? Cine ar putea să se socotească fericit, împresurat fiind de lacrămile semenilor lui? Să domolești patimile împrejurul tău cît ți-e dat să poți; și cît ți-e dat să poți e cît atîrnă iubirea ta pentru fitece vietate. Că d-ar cîntări cît grăuntele de muștar legătura sufletului tău împreună cu a celorlalți oameni, s-ar schimba fața lumii. În locul dușmăniei cotropitoare ar mijloci pacea și mulțumirea între creștini, între frați, adăpați de la izvorul nesecatei bunătăți a Totțiitorului.

Și de aceea Mîntuitorul, aruncînd ușoarele lui plete peste umeri și înălțind ochii pe albastrul cerului — fermecătorii lui ochi —, a murmurat supremul refren „Iubirea cu care m-au iubit să fie într-înșii și eu voi fi pururea într-înșii". Și de aceea biserica creștină îl proslăvește și-l va proslăvi în veacul veacurilor ca pe singurul și adevăratul Mesia, ca pe fiul puterei coprinzătoare și necoprinsă și întru toate ca pe un „iubitor de oameni". Și de aceea El — dus desculț pe cărări cu colțuri de piatră, încoronat cu spini, picurîndu-i pe obrajii lui senini stropi de sînge ca purpura, scuipat, batjocorit, lovit cu vergi, spînzurat pe crucea pe care singur ș-a purtat-o sus la Golgota, adăpat cu oțet amestecat cu fiere, împuns cu sulița și cu piroane groase bătute în palmele Lui cu care binecuvîntase mulțimea, într-o sforțare ce nu este dată omului, își plecă capul pe piept și zise cu glas blînd: „Iartă-i, Doamne, pre ei, căci nu știu ce fac!". Și închise ochii. Și oftă de trei ori. Și-și dete suflarea. Și mulți dintre hainii cari-l auziră grăind în clipa din urmă cu atîta îndurare și iubire de oameni șoptiră: „Cu adevărat Fiul lui Dumnezeu este!". Iar la picioarele Lui căzuseră mototol de durere Maria, muma lui Iisus, Maria lui Cleopa și Maria Magdalena, blonda cea cu alabastrul de mir scump, de nard adevărat.

Și sărmani și dezmoșteniți, după săptămîna patimilor, vin cu duiumul în duminica Paștelui și se bucură

cînd aud pe preoți strigînd: „Ușile, ușile! Deschideți ușile! Hristos a înviat!". Și răspund într-un glas ce s-aude peste toată fața pămîntului: „Adevărat a înviat!".

Și anul acesta vor striga, dar cu glasul pe jumătate, între bucuria „învierii" și doliul scumpilor morți căzuți pe cîmpiile de onoare, prada furiei teutone. Germanii au ieșit din conceptul religiei lui Hristos. S-au întors la zeii lor. La Wotan, la Tiwas și Thor. Tustrei reprezentînd: războiul, vijelia și peiștea. Ei nu mai cred în iubirea creștinească care înfrățește noroadele, nici în „Mîngăietorul, Duhul adevărului, carele de la Tatăl purcede", ci în ura și adevărul care ard și distrug civilizația dobîndită, ridicînd mormane de victime nevinovate, de bătrîni, de femei și de copii, împrăștiind în lume foametea și bolile, hrăpind mulțimile din căminele lor și ducîndu-le în robie, mînate din urmă de bicele de fier împletite ale Walkiriilor goale, sălbatece și despletite. Stăpînitorii germanilor, de 40 de ani, au prefăcut pe germani în goți, vizigoți și vandali.

În mai puțin de 3 ani, orgoliul orb al kaizerului a costat pe biata omenire 7.000.000 de morți, 20.000.000 de răniți și invalizi, și doar într-un asalt de cîteva luni împrejurul Verdunului au pierit 1.000.000 de tineri eroi pentru satisfacerea unui degenerat kronprinț.

Ai zice că sfîntul Pavel pe iuncherii și pe hoberoii Germaniei îi zugrăvește în cea dintîia epistolă a sa: „Aprinși în pofta lor între dînșii, săvîrșind rușinea partea bărbătească cu partea bărbătească; plini fiind de nedreptate, desfrînare, de porniri spre tot felul de înavuțire; umpluți de pismă, de înșelăciune, de viclenie și de omor; sumeți, îngîmfați și născocitori de tot felul de rele". Și apostolul încheie cu osînda: „Cei cari făptuiesc unele ca acestea sunt vrednici de moarte!".

Democrația Statelor Unite n-a mai putut răbda. A tras sabia. A renunțat la doctrina lui Monroe. A intrat la rînd cu nobila Franță, cu puternica Anglie, cu marea Rusie, cu fermecătoarea Italie, a pornit cu întreaga lume ca să răzbune conștiința umanității maltratată de idolatrii cari înlocuiesc pe evanghelistul Matei cu Klausevitz, pe evanghelistul Luca cu Frobenius, pe

evanghelistul Ioan cu Bernhardi. „Eu sunt forța", a strigat trufaș cezarul ciolac împotriva cuvintelor Mîntuitorului care au răsunat odinioară pe muntele măslinilor și vor răsuna de-a pururi: „Eu sunt lumina lumii!".

Și popoarele aliate întru dreptate și libertate vor răpune pe asasinul Thor. Mîinile lui paralizate vor scăpa barosul năprasnic și enormele mînuși de zale. Și cingătoarea fermecată de pe mijlocul lui se va desface de la sine și va cădea-n noroi și-n sînge.

Iar eu vă zic vouă, tuturora, de pe frontul unic al lumii, soldați viteji și martiri, apărători ai credințelor strămoșești împotriva fiarelor de pradă: „Fraților, Hristos a înviat!".

NOTE

(p. 9) UN OM...

A apărut în ziarul *Democrația*, III, nr. 541, 2 februarie 1890 p. 1. Nesemnat. Nu s-a retipărit niciodată în periodice sau în volum, antum sau postum. N-a fost menționat de materialele bibliografice.

Reproducem textul din *Democrația*.

(p. 11) LUPTA NOASTRĂ

A apărut în ultimul număr al ziarului *Democrația*, III, nr. 572, 11 martie 1890, p. 1.

Nesemnat. S-a retipărit în ziarul *Voința națională*, VII, nr. 1.639, 13 martie 1890, p. 1—2. N-a fost semnalat nicicînd în presa epocii sau ulterior.

Reproducem textul din *Democrația*.

Arion C. C. (1856—1923) — om politic, publicist. Ministrul cultelor și instrucțiunii publice, a activat alături de Vasile Boerescu, apoi de Fleva și de P. P. Carp.

(p. 14) STRIGĂTUL LOR

A apărut în ziarul *Voința națională*, VII, nr. 1.648, 23 martie 1890, p. 1. Semnat: „*".

Nu s-a retipărit niciodată nici în periodice, nici în volum. N-a fost semnalat de presa vremii.

Reproducem textul din *Voința națională*.

(p. 17) ȘARLATAN

A apărut în ziarul *Voința națională*, VII, nr. 1.649, 24 martie 1890, p. 1. Semnat: „*".

Nu s-a retipărit nici antum, nici postum.

Presa epocii nu l-a semnalat.
Ediţia prezentă reproduce textul din *Voinţa naţională.*

Atacul este direct împotriva lui George Panu, deşi în 1886, în coloanele *Luptei*, sub semnătura „Argus", Delavrancea scrisese un mare număr de „cancanuri politice", semnase o serie de articole privind limba şi literatura română şi cu ajutorul lui G. Panu scosese cele două numere ale revistei *Lupta literară* din aprilie 1887. Se pare că Delavrancea crezuse *ad litteram* în articolele antidinastice ale lui G. Panu şi că plecarea peste graniţă a acestuia, în urma condamnării din mai 1887, i-a apărut ca o dezertare, ca o dovadă a intenţiei de şantaj atîta vreme cît atacatorul nu este tras la răspundere. Pe de altă parte, moartea singurei reviste la care Delavrancea a fost director, care începuse ca o adevărată tribună de luptă şi în care scriitorul îşi pusese toate nădejdile pentru demascarea unor moravuri şi promovarea a tot ce era folositor dezvoltării curentului sănătos al literaturii române, cu rădăcini în folclor, a contribuit la ruperea bruscă a relaţiilor cu George Panu. Niciodată după această dată Delavrancea nu va mai găsi cuvinte bune pentru susţinătorul efemerei *Lupte literare*.

(p. 21) REZOLUŢIUNEA NOASTRĂ

A apărut în ziarul *Voinţa naţională*, VII, nr. 1.652, 28 martie 1890, p. 1. Semnat: „*". Nu s-a reprodus nici antum, nici postum. N-a fost semnalat de presa vremii.

Reproducem textul din *Voinţa naţională.*

(p. 25) ONOARE[A] LUI PANU

A apărut în ziarul *Voinţa naţională*, VII, nr. 1.655, 31 martie 1890, p. 1. Semnat: „*". Nu s-a retipărit nici antum, nici postum. N-a fost semnalat de presa contemporană scriitorului.

Ediţia prezentă reproduce textul din *Voinţa naţională.*

(p. 30) BĂTRÎNII LUI PAKE (NĂRAVURI POLITICE)

A apărut în ziarul *Voinţa naţională*, VII, nr. 1.668, 18 aprilie 1890, p. 1.; nr. 1.669, 19 aprilie 1890, p. 1.

Semnat: „*". Am dat o singură dată titlul, marcînd cele două părţi ale articolului prin cifre romane.

Nu s-a republicat niciodată. N-a fost semnalat sau comentat de presa timpului.

Reproducem textul din *Voinţa naţională.*

Cariadgi Dimitrie (1815—1894) — jurisconsult, primar al Bucureştiului între 1878 şi 1883.

(p. 39) IGNORANŢI ŞI CALPUZANI

A apărut în ziarul *Voinţa naţională*, VII, nr. 1.686, 10 mai 1890, p. 1. Semnat: „*".

Nu s-a reprodus, nici antum, nici postum, în periodice sau în volum. N-a fost semnalat sau comentat de presa epocii.

Reproducem textul din *Voinţa naţională.*

(p. 43) APOLOGIŞTI ŞI DETRACTORI

A apărut în ziarul *Voinţa naţională*, VII, nr. 1.689, 15 mai 1890, p. 1. Semnat: „*". Nu s-a retipărit nici antum, nici postum. N-a fost semnalat sau comentat de presa timpului.

Reproducem textul din *Voinţa naţională.*

(p. 49) LUCEAFĂRUL REGIMULUI

A apărut în ziarul *Voinţa naţională*, VII, nr. 1.697, 25 mai 1890, p. 1. Semnat: „*". Nu s-a retipărit nici antum, nici postum, n-a fost semnalat sau comentat de presa vremii.

Reproducem textul din *Voinţa naţională.*

(p. 53) DOUĂ MORALE...

A apărut în ziarul *Voinţa naţională*, VII, nr. 1.701, 30 mai 1890, p. 1. Semnat: „*". N-a fost niciodată reprodus. Presa vremii nu l-a semnalat şi nu l-a comentat.

Reproducem textul din *Voinţa naţională.*

(p. 57) „INIMI DE CÎNE..."

A apărut în ziarul *Voința națională*, VII, nr. 1.702, 31 mai 1890, p. 1. Semnat: „*". Nu s-a reprodus nici antum, nici postum şi n-a fost semnalat sau comentat de presa vremii.

Reproducem textul din *Voința națională*.

(p. 61) LA MĂNĂSTIRE!...

A apărut în ziarul *Voința națională*, VII, nr. 1.703, 1 iunie 1890, p. 1. Semnat: „*". Nu s-a reprodus niciodată; n-a fost semnalat sau comentat de presa timpului.

Reproducem textul din *Voința națională*.

(p. 65) REACȚIUNE... ECONOMICĂ

A apărut în ziarul *Voința națională*, VII, nr. 1.725, 27 iunie 1890, p. 1. Semnat: „*". Nu s-a retipărit niciodată, n-a fost semnalat şi nici comentat de presa epocii.

Reproducem textul din *Voința națională*.

(p. 69) LUMINA ELECTRICĂ

A apărut în ziarul *Voința națională*, VII, nr. 1.727, 29 iunie 1890, p. 1. Semnat: „*".

Nu s-a reprodus niciodată, n-a fost semnalat şi nici comentat de presa vremii.

Reproducem textul din *Voința națională*.

(p. 73) LAHOVARYUS MAGNUS

A apărut în ziarul *Voința națională*, VII, nr. 1.728, 1 iulie 1890, p. 1. Semnat: „*". Nu s-a reprodus niciodată şi n-a fost semnalat sau comentat în presa epocii ori postum.

Reproducem textul din *Voința națională*.

Godefroi (sau *Godefroy) al IV-lea de Boulogne*, zis *Godefroi de Bouillon* (1061—1100) — joacă un considerabil rol politic în timpul cruciadei I. Este ales rege după cucerirea Ierusalimului (22 iulie 1099); erou al unui *Chanson de geste* popular şi al celebrei poeme a lui Tasso, *Ierusalimul eliberat*.

(p. 76) TARTARIN MINISTRU

A apărut în ziarul *Voința națională*, VII, nr. 1.729, 3 iulie 1890, p. 1. Semnat: „*". Nu s-a reprodus niciodată şi n-a fost semnalat sau comentat de presa vremii sau ulterior.

Reproducem textul din *Voința națională*.

Scavinschi Daniil (1806—1833) — poet bucovinean, autorul unui jurnal versificat (1828), traducător al comediei *Democrit* de Regnard (1840).

(p. 80) LINIŞTE?

A apărut în ziarul *Voința națională*, VII, nr. 1.731, 5 iulie 1890, p. 1. Semnat: „*". Nu s-a retipărit nici antum, nici postum şi n-a fost semnalat sau comentat de presa vremii sau ulterior.

Reproducem textul din *Voința națională*.

(p. 84) STUDENȚII LA BOTOŞANI. INAUGURAREA BUSTULUI LUI EMINESCU

A apărut în ziarul *Voința națională*, VII, nr. 1.787, 14 septembrie 1890, p. 1. Semnat: „*". Nu s-a retipărit niciodată; n-a fost semnalat sau comentat în presa timpului. Delavrancea însuşi se referă la acest eveniment în discursul său din Camera deputaților, şedința de la 9 aprilie 1896, *Dezbaterile Adunării deputaților*, 14 aprilie 1896, p. 831—832.

Reproducem textul din *Voința națională*.

Bădescu Ioan Scipione (1847—1904) — publicist român, membru al societății „Junimea", prieten al lui Eminescu.

Ventura Grigore (1849—1909) — ziarist şi scriitor român.

(p. 91) D. TEODOR ROSETTI

A apărut în ziarul *Voința națională*, VII, nr. 1.791, 20 septembrie 1890, p. 1. Semnat: „*". Nu s-a reprodus, n-a fost semnalat sau comentat în presa antumă sau postumă.

Reproducem textul din *Voința națională*.

(p. 91) CLODIU

A apărut în ziarul *Voința națională*, VII, nr. 1.822, 26 octombrie 1890, p. 1. Semnat: „*“. Nu s-a retipărit nici antum, nici postum; n-a fost semnalat sau comentat de presa vremii, nici de la moartea scritorului încoace.

Reproducem textul din *Voința națională*

(p. 94) „DURA LEX, SED LEX“

A apărut în ziarul *Voința națională*, VII, nr. 1.827, 2 noiembrie 1890, p. 1. Semnat: „*“. Nu s-a reprodus antum sau postum; n-a fost semnalat sau comentat în presa vremii sau ulterior.

Reproducem textul din *Voința națională*.

(p. 98) MINISTERUL „FORȚELOR RESPECTIVE“

A apărut în ziarul *Voința națională*, VII, nr. 1.837, 15 noiembrie 1890, p. 1; nr. 1.838, 16 noiembrie 1890, p. 1.

Am dat o singură dată titlul, marcînd cele două părți cu cifre romane. Semnat: „*“. Nu s-a reprodus nici în periodice, nici în volum; nu s-a semnalat sau comentat în presa vremii.

Reproducem textul din *Voința națională*.

(p. 105) GUVERNE PERSONALE

A apărut în ziarul *Voința națională*, VII, nr. 1.839, 17 noiembrie 1890, p. 1. Semnat: „*“. Nu s-a reprodus niciodată; n-a fost semnalat sau comentat în presă.

Ediția prezentă reproduce textul din *Voința națională*.

(p. 109) „SUNTEM PE BANCĂ!“

A apărut în ziarul *Voința națională*, VII, nr. 1.842, 21 noiembie 1890, p. 1. Semnat: „*“. N-a fost reprodus sau comentat antum sau postum.

Reproducem textul din *Voința națională*.

(p. 113) RAPORTORUL ZESTRE

A apărut în ziarul *Voința națională*, VII, nr. 1.853, 5 decembrie 1890, p. 1. Semnat: „*“.

Nu s-a reprodus nici antum, nici postum; n-a fost semnalat sau comentat de presa vremii. Postum n-a fost menționat decît de Emilia St. Milcescu în *Delavrancea. Studiu biobibliografic*, București, E.S.I.P., 1958, 1959, p. 85.

Reproducem textul din *Voința națională*.

(p. 117) CE SUNTEȚI?

A apărut în ziarul *Voința națională*, VII, nr. 1.854, 6 decembrie 1890, p. 1. Semnat: „*“. Nu s-a retipărit nici antum, nici postum; n-a fost semnalat sau comentat în presa vremii.

Reproducem textul din *Voința națională*.

Triandafil Grigore — avocat și politician; ministru de justiție în guvernul general Manu (1890—1891).

Basarab-Brîncoveanu Const. M. (1875 —?) — a trăit multă vreme la Paris. Epitrop al Așezămintelor brîncovenești.

(p. 122) O TEORIE CONSTITUȚIONALĂ

A apărut în ziarul *Voința națională*, VII, nr. 1.858, 12 decembrie 1890, p. 1; nr. 1.859, 13 decembrie 1890, p. 1; nr. 1.860, 14 decembrie 1890, p. 1; nr. 1.861, 15 decembrie 1890, p. 1; nr. 1.862, 16 decembrie 1820, p. 1; nr. 1.863, 18 decembrie 1890, p. 1.

Semnat: „*“. Am păstrat titlul o singură dată, marcînd cele șase părți prin cifre romane. N-a fost reprodus nici antum, nici postum în periodice sau în volum; n-a fost semnalat sau comentat de presa vremii.

Ediția prezentă reproduce textul din *Voința națională*.

(p. 139) VECHI ȘI BANAL

A apărut în ziarul *Voința națională*, VII, nr. 1.865, 20 decembrie 1890, p. 1. Semnat: „*“. Nu s-a reprodus niciodată în periodice ori în volum, antum sau postum; n-a fost semnalat sau comentat în presa vremii.

Ediția reproduce textul din *Voința națională*.

(p. 142) JUGUL VIZIRULUI

A apărut în ziarul *Voința națională*, VII, nr. 1.867, 22 decembrie 1890, p. 1. Semnat: „*". Nu s-a reprodus niciodată în periodice sau în volum, antum sau postum; n-a fost semnalat nici comentat în presa vremii.

Ediția reproduce textul din *Voința națională*.

Orăscu Al. (1817—1894) — profesor și arhitect, rector al Universității din București (1885—1892); președinte al Ligii culturale.

(p. 146) JUDECĂTORULE

A apărut în ziarul *Voința națională*, VIII, nr. 2.082, 22 septembrie 1891, p. 1. Semnat: „*". Nu s-a reprodus niciodată, n-a fost comentat sau semnalat de presa vremii.

Ediția reproduce textul din *Voința națională*.

„Judecătorul" este *Nicolae Blaremberg* (1837—1896) — face parte din conspirația pentru detronarea lui Cuza; propune darea în judecată a ministerului I. Brătianu. Prim-efor al Eforiei spitalelor civile.

Caton (Marcus Porcius Cato, zis *Bătrînul* sau *Cenzorul)* (234—149 î.e.n.) — om politic roman de o austeritate și cinste exemplară.

(p. 149) 1892

A apărut în ziarul *Voința națională*, IX, nr. 2.162, 3 ianuarie 1892, p. 1. Semnat: „*". Nu s-a reprodus în periodice sau în volum, nici antum, nici postum. N-a fost semnalat sau comentat în presa vremii.

Ediția reproduce textul din *Voința națională*.

(p. 152) NEROZIA LOR

A apărut în ziarul *Voința națională*, IX, nr. 2.164, 5 ianuarie 1892, p. 1. Semnat: „*". Nu s-a reprodus niciodată, n-a fost semnalat sau comentat în presa vremii.

Reproducem textul din *Voința națională*.

(p. 156) CINSTEI

A apărut în ziarul *Voința națională*, IX, nr. 2.168, 12 ianuarie 1892, p. 1. Semnat: „*". Nu s-a reprodus, n-a fost semnalat sau comentat nici antum, nici postum.

Reproducem textul din *Voința națională*.

(p. 159) GLUME POPULARE

A apărut în ziarul *Voința națională*, IX, nr. 2.194, 13 februarie 1892, p. 1; nr. 2.195, 14 februarie 1892, p. 1.

Semnat: „Vr." (primele două litere din „Vrancea").

Am păstrat o singură dată titlul, marcînd cele două părți, apărute succesiv în ziar sub același titlu, cu cifre romane.

N-a fost retipărit, semnalat sau comentat de presa vremii.

Se reproduce textul din *Voința națională*.

(p. 165) ÎN 1892

A apărut în ziarul *Voința națională*, IX, nr. 2.196, 15 februarie 1892, p. 1. Semnat: „B..." (inițiala de la „Barbu").

Nu s-a retipărit în periodice sau în volum nici antum, nici postum; n-a fost semnalat și nici comentat în presa vremii.

Reproducem textul din *Voința națională*.

(p. 169) NOUL MESAGIU

A apărut în ziarul *Voința națională*, IX, nr. 2.205, 26 februarie 1892, p. 1. Semnat: „*". Nu s-a reprodus, n-a fost semnalat sau comentat vreodată.

Reproducem textul din *Voința națională*.

(p. 173) COROANA ȘI PROVIDENȚA

A apărut în ziarul *Voința națională*, IX, nr. 2.206, 27 februarie 1892, p. 1. Semnat: „*".

N-a fost reprodus niciodată, n-a fost semnalat sau comentat nici în presa vremii, nici postum.

S-a reprodus textul din *Voința națională.*

Aristia Constantin (1800—1880) — poet și profesor. Ia parte la răscoala din 1821, iar în 1848 este comandant al gărzii naționale.

(p. 178) PROVIDENȚA

A apărut în ziarul *Voința națională*, IX, nr. 2.208, 29 februarie 1892, p. 1. Semnat: „*". Nu s-a reprodus niciodată, presa vremii nu l-a semnalat și nici nu l-a comentat.

Ediția reproduce textul din *Voința națională.*

Bossuet Jacques Bénigue (1627—1704) — prelat, predicator și scriitor francez, orator, polemist și istoric.

(p. 183) COROANA ȘI LUPUL

A apărut în ziarul *Voința națională*, IX, nr. 2.223, 18 martie 1892, p. 1. Semnat: „*". Nu s-a reprodus, n-a fost semnalat sau comentat niciodată în presă, nici antum, nici postum.

Reproducem textul din *Voința națională.*

(p. 187) TINERIMEA NOASTRĂ

A apărut în ziarul *Voința națională*, IX, nr. 2.228, 24 martie 1892, p. 2. Semnat: „Unul din Ligă". Nu s-a reprodus, n-a fost semnalat sau comentat niciodată, nici antum, nici postum.

Reproducem textul din *Voința națională.*

Leopardi Giacomo (1793—1837) — erudit și scriitor italian. La 20 de ani, pe jumătate infirm și aproape orb, dezamăgit în dragoste și în politică, el scrie o proză incisivă și pesimistă. Poemele eroice însă constituie partea cea mai durabilă a creației sale.

Mazzini Giuseppe (1805—1872) — patriot italian, luptător pentru unitatea Italiei.

Fichte Johann Gottlieb (1762—1814) — filozof și militant patriot german. Întreaga sa filozofie are ca centru ideea de libertate.

(p. 190) UN OM CU STEA

A apărut în ziarul *Voința națională*, IX, nr. 2. 229, 25 martie 1892, p. 1.

Semnat: „V..." (inițiala de la „Vrancea").

Nu s-a reprodus, n-a fost semnalat sau comentat în presa vremii.

Reproducem textul din *Voința națională.*

(p. 193) ROMÂNII

A apărut în ziarul *Voința națională*, IX, nr. 2.230, 27 martie 1892, p. 1. Semnat: „*". Nu s-a reprodus niciodată în periodice sau în volum.

N-a fost semnalat sau comentat de presa vremii.

Am reprodus textul din *Voința națională.*

(p. 196) AMENDE... NEONORABILE

A apărut în ziarul *Voința națională*, IX, nr. 2.236, 3 aprilie 1892, p. 1; nr. 2.237, 4 aprilie 1892, p. 1. Semnat: „*". Nu s-a reprodus niciodată, n-a fost semnalat sau comentat de presa vremii.

Am reprodus textul din *Voința națională.*

(p. 200) LEGEA „FECIORILOR BOIEREȘTI"

A apărut în ziarul *Voința națională*, IX, nr. 2.248, 19 aprilie 1892, p. 1. Semnat: „*". Nu s-a reprodus niciodată, n-a fost semnalat sau comentat de presa vremii.

Menționat de Emilia Șt. Milicescu, *op. cit.*, p. 94; de Al. Săndulescu, *Delavrancea*, Buc., E.P.L., 1964, p. 255.

Am reprodus textul din *Voința națională.*

Garoflid N. (1845—1900) — medic și avocat.

(p. 207) DL. MAIORESCU

A apărut în ziarul *Voința națională*, IX, nr. 2.282, 4 iunie 1892, p. 1; nr. 2.283, 5 iunie 1892, p. 1; nr. 2.284, 6 iunie 1892, p. 1. Semnat: „*". Am dat o singură dată titlul celor trei articole, marcînd cele trei părți cu cifre romane. Nu s-au reprodus niciodată în periodice sau în volume. N-au fost comentate sau semnalate de presa vremii.

Ediția reproduce textul din *Voința națională.*

(p. 221) SE DUC ACEIA...

A apărut în ziarul *Voința națională*, IX, nr. 2.288, 12 iunie 1892, p. 1. Semnat: „*". Nu s-a retipărit, n-a fost semnalat și nici comentat în presa vremii.

S-a reprodus textul din *Voința națională*.

(p. 225) O LĂMURIRE

A apărut în ziarul *Voința națională*, IX, nr. 2.403, 3 noiembrie 1892, p. 3, la rubrica „Ultime informațiuni". Semnat: „Barbu Ștef. Delavrancea".

Nu s-a retipărit niciodată; n-a fost semnalat sau comentat de presa vremii.

N-a fost menționat de bibliografii nici antum, nici postum.

Reproducem textul din *Voința națională*.

(p. 227) DON RODRIGO

A apărut în ziarul *Voința națională*, IX, nr. 2.427, 2 decembrie 1892, p. 3. Semnat: „Delavrancea". N-a fost reprodus și nici menționat sau comentat.

Reproducem textul din *Voința națională*.

(p. 231) D. HAȘDEU

A apărut în ziarul *Voința națională*, X, nr. 2.685, 22 octombrie 1893, p. 1.

Semnat: „D..." (inițiala lui „Delavrancea").

N-a fost reprodus, n-a fost semnalat sau comentat nici antum, nici postum în periodice, volume sau bibliografii.

Reproducem textul din *Voința națională*.

(p. 233) SIRE

A apărut în ziarul *Voința națională*, X, nr. 2.693, 7 noiembrie 1893, p. 1. Semnat: „Un țăran."

N-a fost reprodus, n-a fost semnalat sau comentat nici antum, nici postum în periodice, volume sau bibliografii.

Ediția reproduce textul din *Voința națională*.

(p. 239) BOIERULE

A apărut în ziarul *Voința națională*, X, nr. 2.702, 13 noiembrie 1893, p. 1. Semnat: „Același țăran." N-a fost reprodus nici antum, nici postum în periodice sau volum. Semnalat de Al. Săndulescu, *op. cit.*, p. 255.

Ediția reproduce textul din *Voința națională*.

(p. 245) ÎN NAȚIUNE ȘI AFARĂ DE NAȚIUNE

A apărut în ziarul *Voința națională*, X, nr. 2.721, 5 decembrie 1893, p. 1. Semnat: „D..." (inițiala lui „Delavrancea").

Nu s-a retipărit antum sau postum.

Reproducem textul din *Voința națională*.

(p. 251) D-LUI GENERAL MANU

A apărut în ziarul *Voința națională*, XI, nr. 2.749, 14 ianuarie 1894, p. 1, datat: „12 ianuarie 1894"; nr. 2.750, 15 ianuarie 1894, p. 1, datat: „13 ianuarie 1894"; nr. 2.751, 16 ianuarie 1894, p. 1. Datat „15 ianuarie 1894". Semnat: „Un țăran." Am indicat o singură dată titlul și am notat cu cifre romane cele trei articole.

Nu s-a reprodus, n-a fost semnalat sau comentat nici antum, nici postum în periodice, în volume sau în bibliografii.

Ediția reproduce textul din *Voința națională*.

Helvidius Priscus, stoic roman, născut în anul 75 e.n., tribun al plebei, dușman al lui Vitellius și al lui Vespasian, care îl condamnă la moarte pentru curajul cu care l-a înfruntat în Senat.

Vespasian (Titus Flavius Vespasianus) (9—79 e.n.) — împărat roman, fondator al dinastiei „Flaviana."

(p. 267) CE VOIEȘTE M.-SA?

A apărut în ziarul *Voința națională*, XI, nr. 2.775, 15 februarie 1894, p. 1. Nesemnat, dar analiza conținutului și a stilului relevă paternitatea lui Delavrancea, ca și la seria de articole nesemnate ce urmează.

N-a fost reprodus, comentat sau semnalat nici antum, nici postum.

Se reproduce textul din *Voința națională*.

(p. 270) PAVANA!

A apărut în ziarul *Voința națională*, XI, nr. 2.780, 20 februarie 1894, p. 1. Nesemnat. N-a fost reprodus, semnalat sau comentat nici antum, nici postum.

Ediția reproduce textul din *Voința națională*.

Conservatorul C.C. Arion, în discursul său din Cameră, se referă la acest articol, afirmînd că autorul lui este Delavrancea *(Dezbaterile Adunării deputaților*, 11 decembrie 1894, p. 166).

(p. 273) ZIUA DUMINECEI

A apărut în ziarul *Voința națională*, XI, nr. 2.786, 27 februarie 1894, p. 1. Nesemnat. Nu s-a retipărit, n-a fost semnalat sau comentat nici antum, nici postum.

Se reproduce textul din *Voința națională*.

(p. 277) 8 APRILIE

A apărut în ziarul *Voința națională*, XI, nr. 2.821, 10 aprilie 1894, p. 1. Semnat: „Un cetățean." Nu s-a republicat niciodată, n-a fost menționat sau comentat de presa vremii.

Reproducem textul din *Voința națională*.

(p. 280) O YES!...

A apărut în ziarul *Voința națională*, XI, nr. 2.847, 14 mai 1894, p. 1. Nesemnat. Nu s-a retipărit, n-a fost semnalat sau comentat.

Reproducem textul din *Voința națională*.

(p. 283) IUBIȚI STUDENȚI

A apărut în ziarul *Voința națională*, XI, nr. 2.852, 20 mai 1894, p. 1. Semnat: „Un amic."

Studenții protestaseră împotriva condamnării patrioților ardeleni din procesul Memorandumului, printre care dr. Vasile Lucaciu fusese condamnat la 5 ani și dr. Ioan Rațiu la 2 ani.

Nu s-a retipărit, n-a fost semnalat sau comentat nici antum, nici postum.

Reproducem textul din *Voința națională*.

(p. 287) ULTIME INFORMAȚIUNI. HAȘDEU

A apărut în ziarul *Voința națională*, XI, nr. 2.949, 21 septembrie 1894, p. 3, la rubrica „Ultime informațiuni".

Nesemnat. N-a fost semnalat, comentat sau reprodus. Apelativele, tonul și relațiile cunoscute dintre Delavrancea și Hașdeu fac evidentă paternitatea sa asupra articolului de față.

Reproducem textul din *Voința națională*.

(p.289) PASIUNILE POLITICE ȘI PUBLICISTUL

A apărut în ziarul *Voința națională*, XI, nr. 2.988, 8 noiembrie 1894, p. 1; nr. 2.990, 11 noiembrie 1894, p. 1; nr. 2.991, 12 noiembrie 1894, p. 1; nr. 2.992, 13 noiembrie 1894, p. 1.

Nesemnat. N-a fost semnalat sau reprodus.

Delavrancea pornește de la aceleași idei în discursul ținut un an mai tîrziu la 22 martie 1895 în Cameră *(Dezbaterile Adunării deputaților*, 7 aprilie 1895, p. 1179).

Reproducem textul din *Voința națională*.

Lahovari Iacob (1846–1907) — general, ministru de război în 1891–1894, cînd s-a retras din cauza demisiei *in corpore* a ofițerilor de cavalerie.

Dilke, sir Charles Wenthworth (1843–1911) — om politic britanic, liberal radical.

Parnell Charles Stewart (1846–1891) — om politic irlandez. Mișcat de condițiile grele de viață ale țăranilor, el imprimă luptei sale o coloratură socială. O „dramă particulară" îi îndepărtează partizanii cu puțin înainte de moarte.

Afacerea Panama — scandal politic în Franța. Compania franceză a Canalului de Panama fu pusă în lichidare în 1889. Începînd din 1891 se începe urmărirea administratorilor, dintre care unii erau acuzați că au corupt pe parlamentari. Relevarea corupției și totuși lipsa sancțiunilor judiciare au contribuit la scăderea prestigiului Republicii Franceze, la schimbarea guvernanților și la nașterea unei puternice neîncrederi cu privire la plasamentele industriale.

(p. 309) DIN NĂZDRĂVĂNIILE D-LUI P. P. CARP

A apărut în ziarul *Voința națională*, XII, nr. 3.281, 11 noiembrie 1895, p. 1. Semnat: „Bir."

N-a fost reprodus, comentat sau semnalat în presa vremii.

Reproducem textul din *Voința națională*.

(p. 311) PATRIA UNORA ȘI PATRIA TUTURORA

A apărut în ziarul *Epoca*, VII, nr. 1.694—144, 30 mai 1901, p. 1; nr. 1.695—145, 31 mai 1901, p. 1; nr. 1.696—146, 1 iunie 1901, p. 1; nr. 1.697—147, 2 iunie 1901, p. 1; nr. 1.698—148, 3 iunie 1901, p. 1. Semnat: „Delavrancea".

Nu s-a retipărit niciodată în periodice sau în volum, n-a fost menționat sau semnalat de nici un material bibliografic antum sau postum. Reproducem textul din *Epoca*.

(p. 332) E CEVA DE REVIZUIT...

A apărut în ziarul *Epoca*, VIII, nr. 2.060—259, 24 septembrie 1902, p. 1. Semnat: „Delavrancea."

Nu s-a retipărit niciodată, antum sau postum, în periodice sau în volum.

N-a fost menționat de nici un material bibliografic.

Reproducem textul din *Epoca*.

(p. 335) ABILITĂȚI STERILE...

A apărut în ziarul *Epoca*, VIII, nr. 2.065—264, 29 septembrie 1902, p. 1. Semnat: „Delavrancea".

Nu s-a retipărit niciodată, antum sau postum, în periodice sau în volum.

N-a fost menționat de nici un material bibliografic.

Reproducem textul din *Epoca*.

(p. 339) ION RAȚIU

A apărut în ziarul *Epoca*, VIII, nr. 2.140—319, 24 noiembrie 1902, p. 1. Semnat: „Delavrancea". Nu s-a retipărit niciodată, antum sau postum, în periodice sau în volum.

N-a fost semnalat de nici un material bibliografic.

Reproducem textul din *Epoca*.

(p. 342) „AGRICOLA"

A apărut în *Epoca*, IX, nr. 329, 3 decembrie 1903, p. 1. Semnat: „Delavrancea". Nu s-a retipărit niciodată, în volum sau în periodice.

N-a fost menționat în materiale biobibliografice.

Reproducem textul din *Epoca*.

„Agricola" — pseudonimul lui ***Dimitrie Protopopescu (Take)***, (1850—1911); semnase cu acest pseudonim broșura *Asociațiuni sătenești* (1903).

(p. 347) NĂRAVURI ȘI TENDINȚE

A apărut în ziarul *Epoca*, IX, nr. 335, 10 decembrie 1903, p.1. Semnat: „Delavrancea".

Nu s-a retipărit niciodată, în periodice sau în volum.

Reproducem textul din *Epoca*.

(p. 352) SPRE VIITOR

A apărut în ziarul *Epoca*, XI, nr. 109, 23 aprilie 1905, p. 1.

Semnat: „Ignotus". Nu s-a retipărit niciodată, n-a fost semnalat sau comentat nici antum, nici postum, în nici un material bibliografic.

Reproducem textul din *Epoca*.

(p. 356) PARTIDELE ISTORICE ȘI PARTIDUL CONSERVATOR-DEMOCRAT
(Studiu istorico-politic scris de „Un fiu de țăran")

A apărut în ziarul *Epoca*, XIV, nr. 181, 6 august 1908, p. 1; nr. 182, 7 august 1908, p. 1; nr. 183, 8 august 1908, p. 1.; nr. 184, 9 august 1908, p. 1.; nr. 185, 10 august 1908, p. 1. Semnat: „Un fiu de țăran".

Nu s-a retipărit niciodată în periodice sau în volum; n-a fost semnalat sau menționat în materiale bibliografice, antum sau postum. Reproducem textul din ziarul *Epoca*.

Credem că trebuie considerat ca urmarea studiului publicat în mai-iunie 1901 în ziarul *Epoca*, intitulat *Patria unora și patria tuturora*, semnat de Delavrancea, retipărit în ediția prezentă la p. 311—331.

(p. 373) ASTA NU SE POATE...

A apărut în ziarul *Epoca*, XXII, nr. 252, 13 septembrie 1915, p. 1. Semnat: „Delavrancea". Nu s-a retipărit niciodată, n-a fost semnalat sau comentat în presa vremii.

Reproducem textul din *Epoca*.

(p. 376) SCRISORI FĂRĂ RĂSPUNS

Au apărut în ziarul *Epoca*, XXII, nr. 258, 13 septembrie 1915, p. 1; nr. 265, 26 septembrie 1915, p. 1; nr. 272, 3 octombrie 1915, p. 1; nr. 280, 11 octombrie 1915, p. 1; nr. 299, 30 octombrie 1915, p. 1; nr. 307, 7 noiembrie 1915, p. 1; nr. 314, 14 noiembrie 1915, p. 1. Semnat: „Delavrancea."

Am dat o singură dată titlul comun, marcînd cu cifre romane cele șapte articole-scrisori. Nu s-au retipărit în periodice sau în volum, nici antum, nici postum.

Reproducem textul din *Epoca*.

Benst Friedrich Ferdinand, baron și apoi conte (1809—1886) —om politic saxon, ministru al afacerilor externe al Saxei (1849); ministru de interne (1853); președinte al consiliului după Sadowa (1866), își dă demisia și intră în slujba împăratului Frantz-Josef.

Carlyle Thomas (1795—1881) — istoric și critic englez, cunoscut mai ales prin cartea sa *Eroul și cultul eroilor*, demonstrînd importanța personalităților în evoluția umanității.

Carpenter William-Benjamin (1813—1885) — fiziologist englez, profesor la Facultatea de medicină din Edinburg, apoi la Londra. Opera la care se referă Delavrancea poate fi *Principles of mental physiology* (1874).

Dalailama — titlu dat șefului religiei budiste cu reședința la Lhassa, considerat încarnarea spiritului lui Buda.

Gunaris Demetrios (1867—1922) — om politic grec, președinte al Consiliului de Miniștri între 1915 și 1917, care a preconizat o politică de neutralitate în timpul primului război mondial, provocînd astfel căderea regelui Constantin — „Tino".

Constantin I („Tino") (1868—1923) — rege al Greciei între 1913 și 1917. Atitudinea sa favorabilă primului război mondial îl silește să abdice.

Salandra Antonio (1853—1931) — om politic italian, președinte al Consiliului de Miniștri între 1914 și 1916, căruia i se datorește intrarea Italiei în primul război mondial.

Thersites (în mitologia greacă) — erou care participă la asediul Troiei: urît, laș și lăudăros, insultă pe toată lumea. Ahile îl ucide cu o singură lovitură de pumn.

Venizelos Eleutherios (1864—1936) — om politic grec. După debarcarea „aliaților" în Tesalonic (1916), el constituie un guvern disident și determină abdicarea regelui Constantin I. Mare patriot, luptînd pentru unitatea Greciei. La revenirea lui Constantin I pe tron, e condamnat la moarte în contumacie.

Buescu Pană (1833—1968) — profesor de chimie; a luat parte la complotul urzit pentru detronarea lui Cuza.

(p. 404) LUCACI ȘI GOGA

A apărut în ziarul *Epoca*, XXII, nr. 358, 30 decembrie 1915, p. 1, de unde îl reproducem. Semnat: „Delavrancea." Datat: „27 decembrie 1915".

Retipărit fragmentar în ziarul *Ardealul*, I (Caracal), 31 decembrie 1915, p. 1, cu prilejul candidaturii lui Octavian Goga pe lista deputaților de Romanați, precedat de specificația următoare:

„Marele scriitor și om politic d. Barbu Delavrancea, care în curînd va veni și el la Caracal să-și spună prin grai viu părerea despre candidatura d-lui Goga, publică în *Epoca* un articol din care extragem următoarele rînduri scrise cum numai Delavrancea poate să scrie...".

La 1 ianuarie 1916 a avut loc o întrunire politică la Caracal, la care au participat Take Ionescu, principele Basarab Brîncoveanu, Nicolae Titulescu, Octavian Goga și Delavrancea. Ziarul local *Ardealul* din 3 ianuarie 1916 relatează:

„D-l Barbu Delavrancea, primit la tribună cu tunete de aplauze, spune că niciodată n-a mai văzut în țara românească o alegere la care și *pentru care* toate partidele politice să-și dea mîna. Completînd icoana zugrăvită de d-l Vaias, vede pe piedestalul statuei de la Sibiu lungul șir de căciulari, de cosași, de secerători, de plugari cari au consfințit unirea cu sîngele lor. Noi n-am venit să-l sprijinim pe Goga, care a fost trîntit la alegerile ungurești de jandarmii unguri și de abuzurile administrației ungurești; va fi și *aici* tratat la fel de poliția și administrația ungurească? *Nu cred*, a zis maestrul cu vocea tunătoare de emoție și convinsă. Explică apoi pe înțelesul tuturor cum se face votarea, cum să vorbească între patru pereți cu conștiința lor de români, căci aici nu e alegere de la partid la partid, aici se dă lupta între cei ce vor înfăptuirea și între cei ce vi se pare că ar vrea să ucidă, să sfarme, să dis-

trugă idealul național. Cercetînd cine sunt candidații, înfierează pe cei doi contracandidați streini de orice pămînt românesc, în vreme ce moșii, strămoșii lui Goga își au casele în pămîntul Ardealului, străbătut de plugul țăranului român.

Celor ce ar avea vreo nedumerire asupra țăranului român, Goga le amintește alegerea munteanului Golescu la Huși și a moldoveanului Negri la București, la 1857, la unirea parțială. Cine ar fi avut atunci obrăznicia să le discute cetățenia?!

Face apoi un admirabil portret al poetului, al omului politic, al scriitorului care este O. Goga, dezmințind apoi cu puternice argumente infamia ce i se face lui Goga cînd i se spune că ar fi înregimentat în vreun partid. Goga reprezintă Ardealul. „Votați pe apostolul și veți avea conștiința împăcată".

Treitschke Heinrich von (1834–1896) – istoric german.

Bernhardi Friedrich von (1849–1930) – general german, strateg, filozof și istoric, unul dintre principalii teoreticieni ai pangermanismului militar.

Vasile Mangra (1852–1918) – arhiepiscop al Transilvaniei, susține în 1899 pe I. Goldiș ca episcop al Ardealului, împotriva intereselor naționale.

(p. 409) „ANGLIA NU MINTE!"

A apărut în ziarul *România*, Iași, I, nr. 17, 12 februarie 1917, p. 1. Semnat: „Delavrancea."

N-a fost retipărit. A fost menționat de Lucian Predescu, *Barbu Delavrancea*, Buc. f.a., p. 114, și de A. Martin, *B. Delavrancea, Opere*, II, E.S.P.L.A., 1954, p. 387.

Reproducem textul din *România*.

Ziarul *România*, apărut în refugiu la Iași, se subintitula „organ al apărării naționale" și avea colaboratori pe Mihail Sadoveanu, Corneliu Moldovanu, Octavian Goga, N.N. Beldiceanu, A. Vlahuță, George Ranetti, C. Gongopol, I. Agârbiceanu și Delavrancea.

Asquith Herbert Henry (1852–1928) – om politic britanic, prim-ministru din 1908–1916, în timpul primului război mondial.

Bethmann-Hollweg Theobald von (1856–1921) – om politic german, cancelar al Imperiului austro-ungar între 1909 și 1917.

Frobenius Leo (1873–1938) – etnolog german, specialist în probleme etnologice africane, profesor la Universitatea din Frankfurt.

Grey Edward (1862–1933) – ministru de externe englez din 1905–1916, autorul intrării Angliei în primul război mondial la 4 august 1914.

Lloyd George David (1863–1945) – om politic britanic, ministru al înarmării, apoi ministru de război și prim-ministru în timpul primului război mondial; joacă un rol primordial în negocierile de pace de la Versailles.

(p. 414) RUȘII

A apărut în ziarul *România*, Iași, I, nr. 25, 26 februarie 1917, p. 1. Semnat: „Delavrancea.". N-a fost retipărit nici antum, nici postum. Menționat de Lucian Predescu, *op. cit.*, p. 114, și A. Martin, *op. cit.*, p. 387.

Reproducem textul din *România*.

(p. 419) ÎNVIEREA

A apărut în ziarul *România*, Iași, I, nr. 60, 2 aprilie 1917, p. 1. Semnat: „Delavrancea."

Retipărit postum în ziarul *România*, București, nr. 18, aprilie 1919, p. 1, sub aceeași semnătură.

Menționat de Lucian Predescu, *op. cit.*, p. 114, de A. Martin, *op. cit.*, p. 387, și de Emilia Șt. Milicescu, *op. cit.*, p. 96.

Reproducem textul din *România*.

Thor (în mitologia scandinavă și germanică) – zeul trăsnetelor și al fulgerelor, fiul cel mai mare al lui Odin.

Wotan (sau *Wothan*) – cel mai mare zeu din mitologia germanică.

Walkirie (sau *Valkyrie*) – divinitate scandinavă și germanică a destinului luptătorilor, mesageră a lui Odin sau Wothan.

GLOSAR

A

abluţiune, s.f. — (la orientali) purificare; (la catolici) purificare prin spălare cu apă şi vin după comuniune; spălare.

abstruz, adj. — abstract; greu de înţeles.

abulie, s.f. — boală nervoasă, caracterizată prin slăbirea voinţei, inerţie, nehotărîre, imposibilitate de a acţiona.

acciz, s.n. — impozit pe unele obiecte de consum la intrarea într-o localitate (altădată).

adiată, s.f. — testament.

afamat, adj. — flămînd, hămesit (din fr. *affamé*).

afipt, s.n. — afiş (vechi).

afortiori, adv. — obligatoriu (lat.).

alemanic, adj. — germanic.

angulos, adj. — colţuros.

anosteală, s.f. — plictiseală, urît.

apodictic, adj. — convingător, demonstrat.

apostat, s.f. — renegat.

apostazie, s.f. — renegare, dezertare (de la principii, de la o religie).

arghirofil, adj. — iubitor de bani; lacom de avere.

arhitravă, s.f. — element în arhitectura clasică, sprijinit pe capitelul coloanei şi susţinînd friza.

aserţiune, s.f. — afirmaţie.

augur, s.m. — preot la romani care prevedea viitorul după strigătul păsărilor.

avilit, adj. — înjosit.

azăvadă, s.f. — adăpost.

B

baiarac, s.m. — (vechi) steag (din turc. *bairak* — steag de mătase foarte lat purtat înaintea sîngeacului); *a ridica bairaku* — a-ţi proclama meritele.
bancrutar fraudulos, s.m. — falit care produce acte false în intenţia de a-şi însuşi o parte din banii deponenţilor.
bandieră, s.f. — steag, drapel.
basamac, s.n. — rachiu de proastă calitate.
baseţă, s.f. — josnicie.
beldie, s.f. — prăjină.
berbant, s.m. — afemeiat, om incorect.
bilos, adj. — supărăcios.
blagomanie, s.f. — manie de a glumi fără rost.
blagorodnic, adj. — nobil.
boscări, vb. — a face scamatorii, a înşela.
burgrav, s.m. — comandant al unui oraş ori al unui fort în Germania evului mediu.
buriu, s.n. — butoiaş.

C

calemgiu, s.m. — copist; funcţionar, logofăt în cancelaria statului.
calpac, s.n. — glugă; căciulă.
calpuzan, s m. — falsificator, escroc.
camelotă, s.f. — stofă grosolană.
carmen, s.n. — cîntec.
catenă, s.f. — lanţ.
cazuar, s.n. — struţ australian mai mic.
cealma, s.f. — turban; fîşie de pînză înfăşurată împrejurul capului la orientali.
ceşnic, adj. — lipsit de gust.
chaconna, s.f. — dans spaniol vechi în trei timpi. I se mai zice şi *passacaille* (din span. *chacona*).
chinăros, s.n. — praf negru folosit la vopsit; funingine calcinată.
chisăliţă, s.f. — fiertură din fructe, fără zahăr.
cin, s.n. — ordin, rang, funcţie.
cinie, s.f. — unealtă, instrument; mijloc.
cinocefal, s.n. — maimuţă din Africa, al cărei cap este alungit ca al unui cîine.

cişit, s.n. — asortiment de mărfuri; lichidare.
clamoare, s.f. — strigăt.
clevtocraţie, s.f. — puterea bîrfei, a calomniei; însuşire caracteristică a unui grup uman care parvine prin lipsă de scrupul.
cloritic, adj. — de culoare verde-gălbuie, dată de o boală a ficatului; clorotic.
colăcer, s.m. — flăcău însărcinat să vestească ziua unei nunţi la ţară şi să facă invitaţia.
conăcire, s.f. — popas, găzduire.
cornişă, s.f. — ornament compus din ciubuce în relief în partea de sus a zidurilor unei clădiri.
cranerie, s.f. — încăpăţînare, fanfaronadă (din fr. *crânerie*).
cuhne, s.f. — bucătărie cu vatră.
cursier, s.m. — cal de călărie.

D

dalac, s.n. — inflamaţia splinei la bovine sau la cai; pustulă molipsitoare şi adesea mortală.
dezgrădinat, adj. — smuls; despărţit.
delă, s.f. — acţiune în justiţie; proces.
delicvescent, adj. — care are proprietatea de a atrage umiditatea din aer şi a se face astfel lichid.
delirium tremens, s.n. — boală caracterizată printr-o tremurare nervoasă a feţei şi a membrelor, pricinuită de alcoolism.
deliu, s.m. — om curajos şi voinic.
deluviu, s.n. — potop.
deriziune, s.f. — batjocură, zeflemisire.
derviş urlător, s.m. — sectă de călugări musulmani al căror serviciu religios constă în primul rînd din a scoate urlete.
dezavua, vb. tr. — a reproba, a contesta un fapt care ţi se atribuie.
digă, s.f. — stavilă, zăgaz.

E

edicul, s.n. — construcţie mică; chioşc; nişă în care se adăposteşte de intemperii, în pieţe publice, o statuie.
efeminare, s.f. — moleşire prin vicii.
eolian, adj. — (de la *Eol*, zeul vînturilor în mitologia greacă) pus în mişcare de vînt.

F

facțiune, s.f. — grup politic urmărind interese diferite de ale partidului din care s-a desprins.
famelic, adj. — flămînd, înfometat.
fatigă, s.f. — oboseală (de la fr. *fatigue*).
fatuitate, s.f. — aroganță, înfumurare, îngîmfare.
felonie, s.f. — trădare, necredință, înșelăciune.
fortuit, adj. — întîmplător, accidental.
fugos, adj. — impetuos, aprins.
funambulesc, adj. — acrobatic; lipsit de seriozitate.
futil, adj. — lipsit de interes, de valoare, de importanță (din lat. *futilis;* fr. *futile* cu același sens).

G

gavotă, s.f. — dans vechi francez în doi timpi; compoziție muzicală specială pentru acest dans.
gigă, s.f. — dans popular vechi, cu mișcări foarte vii, de origine britanică (din fr. *gigue*).
giubelgiu, s.m. — purtător de giubea; boier.
giubeliu, s.m. — v. *giubelgiu*.
gnomă, s.f. — maximă, formulă plină de înțelepciune (cuvînt făcut de Paracelsius în secolul al XVI-lea din cuvîntul grecesc *gnômê*, „inteligență").

H

haitic, s.n. — haită de lupi porniți după pradă.
hatie, s.f. — zăgaz făcut din nuiele și bolovani pentru abaterea unui curs de apă sau stăvilirea revărsării.
havalea (pl. *havalele*), s.f. — îndatorire, obligație apăsătoare.
heraldică, s.f. — știința care se ocupă cu blazoanele nobiliare.

I

ideațiune, s.f. — formare a ideii, concepție (din fr. *idéation*).
iglindisi, vb. intr. — a se oglindi, a se privi în oglindă.
ignobil, adj. — lipsit de noblețe, ordinar, josnic.
ignominie, s.f. — mîrșăvie, josnicie.
ilan-ilan, s.n. — (corect *ilang-ilang*) parfum extras din florile unui arbore cu același nume din Indonezia și Madagascar.

impesta, vb. tr. — a molipsi cu ciumă; a corupe moralicește; a vicia aerul.
impiu, adj. — nelegiuit; lipsit de respect pentru ideile morale, pentru personalitățile recunoscute de mare valoare.
impudență, s.f. — nerușinare.
inamovibilitate, s.f. — calitatea de a nu fi mutat sau destituit dintr-o funcție.
inchieta, vb. ref. — a se neliniști (de la fr. *inquiéter*).
incurare, s.f. — abatere de la preocuparea principală, paranteză.
ingredient, s.n. — element care intră în compoziția unui medicament, a unei băuturi, a unui amestec oarecare.
inima, vb. tr. — însufleți (de la lat. *anima*).
ipistat, s.m. — supraveghetor, îngrijitor; epistat.
ipochimen, s.m. — personaj; tip, individ; pramatie.
irezolut, adj. — nehotărît (din fr. *irrésolu*, cu același sens).
irmilic, sm. — monedă turcească de aur, care a circulat și în țările noastre; icosar.
isov, s.n. — plantă pomenită în *Biblie*, din care se făceau mănunchiuri ca de busuioc pentru stropire cu apă sfințită; isop.
istrion, s.m. — (la romani) actor care juca farse grosolane, însoțindu-se de flaut; actor prost, cabotin.
iznav, s.n. — corporațiune, breaslă; meșteșugar cîrpaci.
încăputa, vb. tr. — a încropi, a înnoda traiul.

J

juisor, s.m. — cel ce caută să-și procure numai plăceri materiale, carnale (din fr. *jouisseur*, cu același sens).

L

ladru, s.m. — hoț, avar, sordid (din fr. *ladre*, cu acest sens).
lampas, s.n. — fîșie de stofă colorată, cusută de-a lungul pantalonilor ofițerești, marcînd prin culoarea ei arma celui ce-i purta; fîșie de mătase lucioasă pe pantalonii de frac sau de smoking.
legat, s.n. — sarcină dată cuiva prin testament.
libațiune, s.f. — vărsare de lichid în cinstea zeilor; petrecere, beție.
libră, s.f. — veche unitate de greutate de circa 490 g.; cuvînt folosit cu acest sens și acum în Franța (din lat. *libra*).

logomanie, s.f. — mania de a vorbi.
longanimitate, s.f. — răbdare, îngăduinţă.
lovit, adj. — potrivit, adecvat.

M

malversaţiune, s.f. — deturnare de bani publici, delapidare.
mefitic, adj. — rău mirositor şi vătămător.
megalomanie, s.f. —înclinare de a te arăta persoană importantă; grandomanie.
meşi, s.m. pl. — pantofi de piele galbenă subţire, cusuţi de şalvari, peste care se puneau papucii; pantofi purtaţi numai în interior.
mezat, s.n. — vînzare publică, licitaţie.
microchefalie, s.f. — caracteristica cuiva care are capul de dimensiuni subnormale.

N

nabab, s.m. — titlu dat în India marilor ofiţeri din dinastia lui Tamerlan şi guvernatorilor de provincii; om bogat.
nard, s.m. — unsoare aromatică scoasă din rădăcina unei plante din India.
neavuabil, adj. — ruşinos; de nemărturisit.
nimfal, adj. — zeiesc; frumos, graţios, eterat.

O

obrocit, adj. — fermecat, vrăjit; incapabil de a avea o atitudine.
ofusca, vb. tr. — a supăra, a jicni.
oneros, adj. — (despre sarcini) greu, incomod; de care se leagă cheltuieli.
oripilant, adj. — îngrozitor, care-ţi zbîrleşte părul.
orşav, s.n. — compot; chisăliţă.
ostracia, vb. tr. — a exila, a proscrie.
ovidiolatru, adj. — adorator al poetului Ovidiu.

P

pahiderm, s.n. — mamifer cu pielea foarte groasă şi cu picioarele terminate în copite; persoană groasă de obraz, neruşinată, insensibilă.
paladiu, s.n. — (în vechea Troie) statuia zeiţei Minerva, păstrată în templu ca ocrotitoare a oraşului; obiect, lege de ocrotire.

paliativ, adj. — alinător, dar nu curativ al durerii.
panachidă, s.f. — serviciu religios făcut mortului la 40 de zile de la moarte; parastas; priveghi.
panegiric, adj. — apologetic; discurs de laudă cu tendinţe apologetice.
pasiocrist, s.m. — membru al congregaţiei de călugări desculţi ai Sfintei Cruci, fundată în Italia în 1720.
pasmanterie, s.f. — industrie, negoţ sau prăvălie de ceaprazuri; găitănărie.
patacă, s.f. — piesă de 5 franci de argint.
pataramă, s.f. — păţanie, întîmplare neplăcută.
patent, adj. — evident, îndeobşte cunoscut.
pavana, s.f. — vechi dans francez.
pehlivănie, s.f. — scamatorie; înşelăciune.
peremptoriu, adj. — decisiv; fără replică.
peripatetic, adj. — adept al filozofiei lui Aristotel; care are loc în timpul unei plimbări.
pernicios, adj. — primejdios.
peşin, adv. şi adj. — în numerar.
pitac, s.n. — scrisoare sau decret domnesc.
polisonerie, s.f. — acţiune sau vorbire licenţioasă(din fr. *polissonerie*, cu acelaşi sens).
pomadist, s.m. — persoană superficială, bărbat care se unge cu pomezi; efeminat.
pomojnic, s.m. — ajutor de pretor.
poslujnic, s.m. — servitor mănăstiresc sau boieresc, scutit de bir.
pospai, s.n. — praf foarte fin de făină care pătrunde peste tot în moară.
praftoriţă, s.f. — foale (în fierărie).
prapurcic, s.m. — purtătorul steagului; sublocotenent.
preposter, s.m. — şef (din lat. *praepositus*); antepus.
proboscidă, s.f. — trompă de elefant.
prodrom, s.n. — simptom (la o boală); introducere; preambul.
pronator, adj. — (despre muşchi) care slujeşte la executarea deplasării înainte a mîinii (din fr. *pronateur*, cu acest sens).
prorogare, s.f. — prelungirea în timp a unei sesiuni, examen, concediu etc.
puantilist, s.m. — adept al procedeului neoimpresionist în pictură constînd din alăturarea de puncte multicolore din care se reali-

zează peisajul, portretul sau obiectul pictat (Seurat și Signac — șefii școlii puantiliste).

pungui, vb. tr. — a escroca, a înșela, a fura pe cineva.

R

reconducțiune, s.f. — reînnoire a unui contract de închiriere sau de arendă.

reprimandă, s.f. — mustrare, ceartă, critică.

riveran, adj. și s.m. — (despre țări) așezat pe malul unui fluviu, cale de comunicare din care situație decurg drepturi speciale pentru locuitorii aflați pe malurile lui.

rost, s.n. — întretăierea firelor din urzeală trecute printr-o iță cu cele trecute prin cealaltă iță, lăsînd între ele un spațiu prin care trece suveica.

rușfet, s.n. — învoială agricolă prin care țăranul se angaja să are boierului o întindere de pămînt.

S

sabur, s.m. — plantă din care se scoate o rășină foarte amară; odogaci.

saftian, s.n. — marochin; toval.

silf, s.m. — (în mitologia celtică și germanică) geniu al aerului, ființă fantastică cu aspectul unui tînăr frumos.

sivac, adj. — cărunt.

soitariu, s.m. — măscărici, bufon; în țările române, în timpul fanarioților, însoțeau pe domn (cîte patru) și beizadele (cîte doi), purtînd căciuli mari de piele de tigru din care atîrna o coadă de vulpe, iar pe căciuli, oglinjoare, și rîdeau tot timpul în hohote.

solgăbirău, s.m. — funcționar administrativ în Austro-Ungaria de altădată.

soliloc, s.m. — monolog; convorbire cu sine însuși.

soliped, s.m. — animal cu picioarele terminate într-un singur deget copitat.

spată, s.f. — element al războiului de țesut cu care se bat firele de bătătură, transversale, în urzeală.

spolie, s.f. — deposedare prin fraudă; profit ilicit.

superfetație, s.f. — obiect de prisos, fiind în cantitate prea mare.

supinator, adj. — (despre mușchi) care duce palma mîinii în afară și înainte (din fr. *supinateur*, cu acest sens).

surată, s.f. — nume dat capitolelor din *Coran*, la musulmani.

T

tabie, s.f. — redută; șanț care desparte satul de ogor.

teletin, s.n. — iuft mai fin, roșcat și cu miros puternic; piele provenită din tăbăcăriile rusești.

tesac, s.n. — sabie scurtă și lată, purtată odinioară de infanteriști și de sergenții de stradă.

testa, v. tr. — a lăsa prin testament cuiva un bun.

tripota, vb. tr. — a mînui necinstit bani; a înșela la jocuri de noroc.

tui, s.n. — steag făcut din două-trei cozi de cal, alb, împletite și purtate în vîrful unei suliți roșii cu semilună.

turpitudine, s.f. — ticăloșie, rușine.

țărmurean, s.m. — locuitor de pe marginea unei ape curgătoare; a unei mări.

țelină, s.f. — loc nelucrat; pîrlog.

țifloi, s.n. — țeavă de trestie.

U

ubicuitate, s.f. — calitatea de a fi prezent pretutindeni.

ugurliu, adj. — care aduce noroc; care prevestește viitorul.

ulema, s.f. — teolog și legiuitor la musulmani.

umeri, vb. refl. — a se lupta, a se osteni.

V

vil, adj. — josnic, murdar.

vilipendare, s.f. — disprețuire, tratare cu dispreț (din fr. *vilipender*, cu acest sens).

valie, s.f. — văl.

Z

zăcaș, adj. — dușmănos, răzbunător.

TABLA ILUSTRAȚIILOR

CUPRINSUL

PUBLICISTICĂ. ARTICOLE POLITICE (2)

